

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
AKADEMIE HUSPOL (CZECH REPUBLIC)
REGIS UNIVERSITY (USA)
BINGOL UNIVERSITY (TURKEY)
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»**

(м. Київ, 28 жовтня 2021 року)

Київ 2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Вербенський Михайло Георгійович – директор ДНДІ МВС України, д. ю. н., професор, заслужений юрист України;

Криволапчук Володимир Олексійович – перший заступник директора ДНДІ МВС України, д. ю. н., професор, заслужений юрист України;

Остапович Володимир Петрович – завідувач НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. ю. н., старший дослідник;

Бойко-Бузиль Юлія Юріївна – заступник завідувача НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. психол. н., доцент;

Барко Вадим Іванович – головний науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. психол. н., професор;

Легенький Микола Іванович – провідний науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. ю. н., доцент;

Федотова Ганна Валеріївна – начальник науково-організаційного відділу ДНДІ МВС України, д. ю. н., професор;

Давидова Ольга Василівна – провідний науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, к. психол. н., доцент;

П'янківська Людмила Володимирівна – старший науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, к. психол. н.;

Процик Любов Сергіївна – науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, к. психол. н.;

Пампура Ігор Іванович – старший науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України;

Барко Вадим Вадимович – старший науковий співробітник НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, к. пед. н.;

Плугатар Тетяна Анатоліївна – учений секретар секретаріату Вченої ради ДНДІ МВС України, к. ю. н., старший науковий співробітник.

А43 **Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів:** зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. 336 с.

У збірнику представлено тези доповідей більше 140 авторів, спрямованих на пошук шляхів вирішення актуальних проблем психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів. Наведено теоретичні та прикладні розробки вчених і досвідчених практиків, присвячені вдосконаленню означеного напрямку, окреслено механізми та інструменти забезпечення перспектив наукових досліджень. Матеріали конференції можуть бути корисними науковцям та практикам, викладачам закладів вищої освіти, здобувачам наукових ступенів, психологам, працівникам кадрових служб і керівникам структурних підрозділів системи органів МВС України.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.

Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Вербенського Михайла Георгійовича,
директора ДНДІ МВС України, доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України

СЕКЦІЯ 1:

**УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Бугайова Н. М.

ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....15

Казначеев Д. Г., Мінченко О. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....20

Криволапчук В. О.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ ДО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....23

Кубарев І. В., Барган С. С.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ПОКАЗАНЬ ПРИ
ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ.....29

Лопатєва О. М., Семенюк Д. С.

УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ.....32

Мінченко О. В., Токар А. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ
ОСОБИ.....35

Цьось А. В.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ СИСТЕМИ
МВС УКРАЇНИ – ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ.....37

Чечель А. О., Солдатенко О. А.

ЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ ЗАДЛЯ УНИКНЕННЯ
ПОВТОРНОЇ ЇЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО
КОНТАКТУ ЗІ СЛІДЧИМ.....42

СЕКЦІЯ 2:

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Барко В. В.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....45

Біліченко В. В.	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	49
Гребенюк М. О., Кушнір Ю. В.	СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КАДРОВОМУ ДОБОРІ.....	51
Лещенко Д. Д., Токар А. А.	ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	53
Льошенко О. А., Кондратьєва В. І.	ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ПОДОЛАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА.....	55
Маковецький І. С., Мітченко К. В.	РЕПРЕЗЕНТАТИВНА СИСТЕМА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ВЗАЄМОДІЇ З ОБ'ЄКТОМ ОПЕРАТИВНОЇ УВАГИ.....	58
Мітченко К. В.	АЛГОРИТМ НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАГНОСТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПЕРЕДУМОВИ УСПІШНОСТІ ЙОГО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	61
Пересунько І. О., Біліченко В. В.	РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ.....	64
Пономаренко Я. С.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ОБМАНУ.....	66
Рудницька К. Г., Токар А. А.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	70
Слюсаренко В. А., Микитюк М. А.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ.....	72
Сова М. О., Деніжна С. О.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	74
Хить Ю. П., Кудерміна О. І.	ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ ДОБОРУ НА ПОСАДИ СЛІДЧОГО (ДЕТЕКТИВА), ПРОКУРОРА, ЯКІ ЗДІЙСНЮВАТИМУТЬ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	78
Чистяков С. А.	ІНТЕГРОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В МАЛИХ ГРУПАХ.....	82

Щербатюк О. В.

ОГЛЯД СТАНУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ.....86

СЕКЦІЯ 3

**ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Андросюк В. Г., Захаренко Л. М.

ПЕРЕМОВИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....88

Artyukhova V. V., Kravchenko O. V.

IMPLEMENTATION ACTIVE LEARNING METHODS INTO THE EDUCATIONAL PROCESS.....91

Білецька Т. В., Овчіннікова А.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....94

Васильченко К. І., Токар А. А.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ.....98

Граховський О. О., Токар А. А.

ПРОФЕСІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....100

Дишкант О. В.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ПРИ РОБОТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....103

Дідух М. М., Осінова Я. С.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....105

Завістовський О. Д.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ТА АДАПТАЦІЇ В СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....108

Іващенко О. А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....111

Ісаєв А. С., Токар А. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАКТИЧНИХ СТРІЛЬБ.....113

Кальчук І. В., Токар А. А.

ПІДГОТОВКА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....115

Клюєва К. Є., Яковицька Л. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР....	118
Кондратенко А. А., Карпенко О. М.	
ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	122
Корсун С. І., Янкін В. О., Корсун О. О.	
ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	124
Кофанов А. В., Федченко В. В.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ.....	126
Кудерміна О. І.	
ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ...	130
Левенець О. А., Мартинюк А. М.	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УДО УКРАЇНИ.....	134
Лопаєва О. М., Мінченко О. В.	
ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, А ТАКОЖ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	137
Малахова К., Токар А. А.	
УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	140
Недря К. М.	
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД (PTSD) ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ ТА НАПРЯМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	143
Остапович В. П.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ.....	146
Остапович І. П.	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ.....	150
Пампура І. І., Яковенко С. І.	
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	154
Петухова І. О.	
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	157

Савела Є. А., Недря К. М.

АУТОТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ (САМОНАВІЮВАННЯ) ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ПОЛІЦІЇ)160

Супрун Д. М.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ-ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....162

Токар А. А., Семенюк Д. С.

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОСНОВА КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО (ГРОМАДСЬКОГО) ПОРЯДКУ.....165

Хачко Д. О., Токар А. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....167

Хохліна О. П.

ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЯК МЕТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....170

Чіпець А. І., Недря К. М.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ.....173

Шеремета С. В., Гребенюк М. О.

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ «БУЛАТ» УДО УКРАЇНИ.....175

Юрченко-Шеховцова Т. І.

ВИКОРИСТАННЯ KEYС-МЕТОДУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....177

Яковицька Л. С.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТІВ З АНАЛІЗУ АВІАЦІЙНИХ ПОДІЙ У СИТУАЦІЯХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....180

Яремчук Р. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ БРЕХНІ ТА БЛИЗЬКИХ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ В ПОЛІГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....183

**СЕКЦІЯ 4:
НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ
З ПРАЦІВНИКАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ**

Андрієті А. В.

ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....186

Борцов М. В.

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ АВІАЦІЙНИХ ПОДІЙ У СТРЕСОГЕННИХ УМОВАХ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ РОЗСЛІДУВАЧІВ.....190

Давидова О. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....193

Кожушко А. Р.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХІЧНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....196

Майдіков Ю. Л.

ПОСТТРАВМАТИЧНІ СТРЕСОВІ РОЗЛАДИ (ПТСР) ТА ПОДОЛАННЯ ЇХ НАСЛІДКІВ У СПІВРОБІТНИКІВ МВС.....199

Макарова О. П.

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ, РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ.....202

Пахомов І. В.

РОЛЬ КАПЕЛАНІВ У ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ.....206

Проценко Я., Черненко О., Пархоменко Т.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....208

П'янківська Л. В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....212

Розов В. І.

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ У СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....217

Семеніхін М. В., Копишта Т. А.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ.....220

Чередниченко Т. В.

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ КАБІНЕТУ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВАНТАЖЕННЯ ПОЖЕЖНИХ-РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ.....222

Шевель К.О., Гребенюк М.О.

ЩОДО РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УДО УКРАЇНИ.....226

СЕКЦІЯ 5:

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ТА УСТАНОВАХ
(ЗАКЛАДАХ) НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ
ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Бакаєв С. Д., Біліченко В. В.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ
КУРСАНТІВ.....228

Біліченко В. В.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ФОРМУВАННЯ КУРСАНТА В УНІВЕРСИТЕТІ ЗІ СПЕЦИФІЧНОЮ
ФОРМОЮ НАВЧАННЯ.....230

Валєєв Р. Г.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЩО
НАВЧАЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ...232

Глушаченко В. В., Журавель О. А.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ
МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....236

Гончарова А. В., Грибачова І. П.

ТІК ТОК ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У СИСТЕМІ
ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ.....239

Гупал Д. С., Біліченко В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У СИТУАЦІЯХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РИЗИКОМ.....241

Дідух М. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ У ЗВО ЗІ
СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....243

Жукова Г. В., Булгакова Т. М.

ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ.....246

Зайцев Д. А., Карпенко О. М.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....248

Казначєєв Д. Г., Лісовик А. О.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИКІВ ВЛУЧНОЇ СТРІЛЬБИ У КУРСАНТІВ ЗВО ЗІ
СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ.....250

Карпенко О. М., Голубєва А. Д.

НЕГАТИВНА РОЛЬ СТРАХУ ПЕРЕД ПОСТРІЛОМ У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....252

Купчишина В. Ч., Балицька Т. С.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО
НАВЧАННЯ В АКАДЕМІЇ.....254

Лавроненко В. О., Карпенко О.М.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ОДНА ЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКА РОЗВИВАЄ
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ У КУРСАНТІВ.....257

Лопаєва О. М., Лісовик А. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ КУРСАНТІВ ДО
ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....259

Смірнов Д. В., Біліченко В. В.

«СТРЕСОСТІЙКІСТЬ» ЯК ОДНА З НЕОБХІДНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ
КУРСАНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ.....261

Супрун Д. М., Супрун М. О.

З ІСТОРІЇ ЗАПОЧАТКУВАННЯ АКАДЕМІКОМ В. М. СИНЬОВИМ ВИВЧЕННЯ
МАЙБУТНІМИ ПЕНІТЕНЦІАРИСТАМИ ОСНОВ ДЕФЕКТОЛОГІЇ.....263

Таращук І. В., Біліченко В. В.

НЕОБХІДНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....266

Тищенко О. І., Тищенко І. В.

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ОСОБИСТІСНОГО СТАТУСУ СТУДЕНТА У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ.....268

Токар А. А.

СТРЕСОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....271

Шевяков О. В., Терещук Є. М.

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....274

СЕКЦІЯ 6:

**РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ Й ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ**

Алексеева О. В.

ДИТИНА РОЗЛУЧЕНИХ БАТЬКІВ: ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ПРОБЛЕМИ.....277

Бойко-Бузиль Ю. Ю.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНУ
ПРОБЛЕМУ.....280

Біліченко В. В.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА РЕАГУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....283

Бова А. А.

СТАН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ У 2020 РОЦІ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРАВОПОРУШНИКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ.....287

Головка В. В., Токар А. А.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД.....292

Дмитренко К. М., Амеліна А. С.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....294

Задорожня Р. В., Карпенко О. М.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ Й ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ.....297

Калашнік Є. О., Недря К. М.

ВІКТИМНІСТЬ У СИНДРОМІ ПОСТКОМБАТАНТА, ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....299

Кожухар О. В.

ПРОЄКТ «ШКІЛЬНИЙ ОФІЦЕР ПОЛІЦІЇ» –НОВІТНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ В УКРАЇНІ.....302

Легенький М. І.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....305

Максимова Н. Ю., Красілова Ю. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РЕЦИДИВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....308

Олешко П. С.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....312

Павловська А. О., Недря К. М.

НАСИЛЛЯ В СІМ'І ЯК ДЕТЕРМІНАНТ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....315

Письменний Д. В., Токар А. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....317

Процик Л. С.

ОГЛЯД СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ.....319

Процько М. І., Дем'янченко А. С.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ.....322

Чабаненко Ю. С., Максименко А. М.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ325

Чабаненко Ю. С., Пасенко М. А.

ПЕРСПЕКТИВНА ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....328

Фісун Н. О., Карпенко О. М.

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ331

Шеренгова Д. В., Амеліна А. С.

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ.....333

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ВЕРБЕНСЬКОГО МИХАЙЛА ГЕОРГІЙОВИЧА,
директора Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

У Державному науково-дослідному інституті МВС України традиційним стає проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів». Уже другий рік поспіль увага науковців і практиків прикута до обміну напрацюваннями у напрямі теоретико-методологічних засад та практичних розробок психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів.

Проблематика конференції охоплює удосконалення нормативно-правової бази психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів, визначення особливостей організації та проведення психологічного вивчення фахівців, оптимізації їхньої психологічної підготовки, представлення новітніх технологій психопрофілактичної роботи із співробітниками системи МВС України, пошук пріоритетних напрямів психологічного супроводження освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання та установах (закладах) Національної поліції, які здійснюють професійну підготовку поліцейських. Цьогоріч піднято питання щодо ролі правоохоронних органів у попередженні та протидії домашньому й гендернозумовленому насильству. Зазначу, що окреслений спектр питань не є вичерпним, однак, беззаперечно, актуальним та прикладним.

Нині перед правоохоронними органами стоять складні завдання з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Наразі професійно-психологічна підготовленість, злагодженість у роботі, технічна оснащеність тощо правоохоронної галузі недостатньою мірою відповідають усім запитам суспільства. Тож провідну роль відводимо

психологічній складовій, яка є запорукою якості і надійності виконання службової діяльності працівниками правоохоронних органів, бо не лише наближує вимоги сучасних європейських практик, а й забезпечує апроксимацію особистості виконуваних діяльності.

Упевнений, що конференція сприятиме не лише розвитку наукових підходів із забезпечення професійної діяльності фахівця, а ще й дозволить окреслити новітні напрями та висвітлити результати сучасних наукових досліджень щодо кадрової політики правоохоронних органів.

Бажаю розширення наукових поглядів щодо психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів та здоров'я і творчих здобутків усім учасникам конференції.

Директор

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Михайло ВЕРБЕНСЬКИЙ

**СЕКЦІЯ 1:
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Бугайова Н. М.,
*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії
загальної психології та історії психології імені А. В. Роменця,
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України,
Президент «Міжнародної асоціації
незалежних експертів медіапростору» (МАНЕМ), Україна,
м. Київ*

ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Віртуальна та фізична реальності, що існують, давно і тісно переплелися. Кіберпростір є повноправною частиною реального світу, що розширив межі існування сучасного суспільства. Він включає віртуальні спільноти, навчальні заклади, дослідницькі наукові лабораторії, консультаційні та інформаційні центри, культурно-просвітницькі установи і розважальні ресурси, віртуальні міста, які «населюють» не тільки реальні, але й віртуальні особистості і фантастичні істоти, що створюють унікальні соціальні спільноти, які розвиваються за власними законами і правилами.

Віртуальна особистість існує у кіберпросторі та є цифровим інформаційним втіленням реального прототипу, чи ірреальним творінням людини або програми / системи (нейронні мережі).

З метою визначення напрямків розвитку цифрових особистостей у віртуальному просторі нами була запропонована класифікація їх типів.

Віртуальна особистість може представляти реально існуючу людину і повністю або частково збігатися з реальною особистістю прототипу, може бути людською особистістю частково або повністю сконструйованою користувачем і представляти одну з сторін його реальної або бажаної особистості, якою користувач в реальності не є, але якою хотів би бути, або може бути доповненням до реальної особистості, виступаючи в якості розширення її соціального аспекту в кіберпросторі.

Віртуальна особистість може бути відтворенням особистості відомої людини, яка раніше існувала або ж взагалі представляти якусь вигадану особу, що не має відношення до реального світу.

Віртуальна особистість може бути одиничною і множинною, створюватися однією людиною або групою користувачів. При цьому всі типи віртуальних

особистостей можуть не тільки репрезентувати своє «Я» в кіберпросторі, але й розвиватися в ньому.

Віртуальні особистості можуть бути відкритими динамічними, якщо користувач/користувачі продовжують розвивати створену віртуальну особистість або ж закритими статичними, коли будь-яке втручання в існуючу віртуальну особистість неможливе через навмисне або випадкове переривання контакту з нею того, хто нею керує.

Віртуальна особистість може існувати автономно і незалежно від свого творця. При цьому не виключений перехід від статичного до динамічного стану в разі отримання доступу до акаунтів, що представляють віртуальну особистість як самого користувача – творця цифрової особистості, так і будь-якої особи, яка отримала до неї доступ і створює власну інтерпретацію цієї особистості і таким чином продовжує її існування, але вже у власній інтерпретації.

У віртуальній особистості важливими є такі характеристики як рамки її існування та спрямованість розвитку.

На розвиток та трансформацію особистості будуть чинити вплив фактори, що належать до фізичної та віртуальної складових реальності:

- 1) удосконалення інформаційно-комунікаційних пристроїв;
- 2) цифрових технологій широкого застосування;
- 3) уніфікація і глобалізація суспільства;
- 4) ускладнення віртуальної реальності;
- 5) розширення можливостей доповненої та змішаної реальності;
- 6) розвиток медичних технологій;

7) надзвичайні ситуації природного характеру (землетруси, вулкани, цунамі, урагани, повені, зсуви, тощо), екологічні (забруднення середовища, опустелювання, деградація ґрунту, руйнування озонового шару тощо), соціальні (наркоманія, алкоголізм, насильство, проституція, бандитизм, тероризм, війни тощо), техногенні (транспортні аварії, пожежі, вибухи, викиди хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин) та антропогенні (що є наслідком помилкових дій людей), біологічні (пов'язані з поширенням інфекційних захворювань: людей – епідемії та пандемії; тварин – ензоотії, епізоотії; ураженням сільськогосподарських рослин – епіфітотії), та їх комбінації. Наприклад, масштабний карантин, з яким ми зіткнулися навесні 2020 року у зв'язку з розповсюдженням нового типу коронавірусу SARS-CoV-2 та пандемією захворювання COVID-19 з одного боку, посилив проблеми, що вже існували в суспільстві, з іншого боку спровокував виникнення нових проблем, матимуть довгострокові наслідки. Тривала соціальна, рухова, емоційна і сенсорна депривації переважної більшості населення при інформаційному перевантаженні і наявності висококонтагіозного вірусу, що представляє смертельну небезпеку для життя людини, безумовно будуть впливати на адаптаційні механізми особистості.

Розвиток медичних та цифрових технологій трансформуючи світ, будуть неминуче змінювати особистість. Цифрові медичні технології дозволять людині не тільки відновлювати втрачені функції (у тому числі і психічні), але й дадуть можливість удосконалення людини (біонічне протезування, чіпування, тощо).

Цифрові технології дають можливість людям з обмеженнями знову знайти повноцінне життя: нейропротезування дозволяє людям, що втратили можливість

бачити, чи чути, отримати кібернетичний зір і слух, біонічне протезування дає можливість нормально функціонувати, екзопротези – рухатися тим, хто паралізований.

Кібернетичні протези не тільки замінять втрачені кінцівки, але і перевершують їх можливості. Так наприклад механічна кисть обертається на 360 градусів. Штучні очі дозволяють бачити на мільйони кольорів більше натуральних і в будь-якому діапазоні. Слухові імпланти дадуть можливість чути те, що не здатні чути людські вуха. Чіпи, вбудовані в кору головного мозку створять прямий інтерфейс між технікою і людиною, зробивши непотрібними пульти дистанційного керування і дозволять керувати цифровими пристроями силою думки. Це неминуче призведе до змін розвитку особистості, її самосприйняття.

Розвиток глобальної мережі інтернет та інформаційно-комунікаційних пристроїв чинять серйозний вплив на ідентифікаційні процеси особистості. Кіберпростір позатериторіальний і кіберкультуральний, оскільки у віртуальному просторі відбувається взаємодія і взаємопроникнення різних національних культур, що призводить до виникнення унікального культурного середовища, в якому формуються свої специфічні соціальні норми та цінності. Він розвивається за своїми законами і правилами. У віртуальному просторі спілкування відбувається в рамках нових моделей символічної взаємодії. Нова віртуальна соціальна реальність передбачає появу нового типу цінностей, відмінних від звичних, традиційних.

Повна анонімність, відсутність фізичних і часових меж, можливість трансформації Я – статі, віку, соціального статусу й таке інше. Конструювання нової віртуальної особистості і можливість взаємодії з однодумцями у відповідності зі своїми інтересами і схильностями створюють умови для практично необмеженого вибору для самореалізації поза рамками культури, права та морально-етичних норм.

Таким чином, у віртуальному просторі стирається грань між добром і злом, істиною і брехнею і відкривається широке поле для маніпуляцій свідомістю.

Відсутність контролю роблять кіберпростір, з одного боку максимально вільним, з іншого боку максимально небезпечним і в цьому випадку ми можемо говорити про одну з найважливіших цінностей віртуального світу – психологічну кібербезпеку.

Потрібно враховувати, що через особливості віртуального середовища, користувачі не можуть адекватно оцінювати збиток, заподіяний іншим через кіберпростір. Навіть реальну особистість можна вкрати, продати та купити. У даному випадку йдеться про цифрове життя особистості, яке можна придбати у *Dark Web* за біткоіни. Це буде повний набір цифрових даних про користувача – паролі до електронної пошти і акаунтів в соціальних мережах, реквізити платіжних карт і рахунків, віддалений доступ до персональних комп'ютерів, повний список відвідуваних сайтів тощо. Але і цифрову особистість можна буде використовувати у власних цілях, якщо отримати доступ до її акаунтів та даних.

У кіберпросторі, завдяки широким можливостям для комунікативної взаємодії та інтенсивних інформаційних потоків, що виникають, перевантаження соціальними контактами тягне за собою знецінення цих контактів і стирання граней, що відокремлюють образ реальної людини від його віртуального аватара.

Тому взаємодія з віртуальним співрозмовником, нерідко сприймається не як з особистістю, що належить живій, реальній людині, яка має почуття й емоції, а як з цифровим клоном, що є породженням кіберсередовища, існуючого поза реальністю.

Основні види кіберзлочинів включають: несанкціонований доступ до інформації, що зберігається в електронних інформаційно-комунікаційних пристроях (кібершпигунство, злом систем та крадіжка інформації), розробку і поширення комп'ютерних вірусів, підробку комп'ютерної інформації, порушення авторського права, фінансово-орієнтовані кіберзлочини (фішинг, кібервимагання), кіберзлочини, пов'язані зі вторгненням в особисте життя (крадіжка персональних даних та кібершантаж), кіберпереслідування і кіберцькування, кібертероризм та інші.

Удосконалення та стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій дозволяє злочинцям використовувати системи і прилади з комп'ютерним управлінням для вчинення кібервбивств за допомогою експлоїтів в дистанційному режимі, що робить кібервбивства реальністю. Наявність бездротових інтерфейсів доступу через інтернет може представляти загрозу звичайним інформаційно-комунікаційним пристроям, але й системам управління транспортом, військовим системам (наприклад, дронам), та медичним приладам: інсуліновим помпам, кардіомоніторам, електронним стимулятором серця) з комп'ютерним управлінням і робить можливим їх використання злочинцями для вчинення кібервбивств в дистанційному режимі. Безкарність і легкість вчинення кібервбивств створює умови для поширення даних злочинів в сучасному суспільстві і це теж є проблемою, яка потребує вирішення.

Стрімкий розвиток цифрових технологій дає можливості для розвитку такого напрямку, як перенесення людської особистості в комп'ютер. По суті, буде можливим збереження в цифровому форматі вихідної свідомості і пам'яті донора у вигляді програмного забезпечення з можливістю його подальшого завантаження у віртуальну реальність або новий біологічний чи кібернетичний об'єкт. Проблемою при цьому буде стабільність цифрової особистості в нових формах і умовах існування цифрового безсмертя.

Будуть неминуче виникати питання технічного (цифрові збої, віруси, живлення і стабільність системи, в яку буде інтегруватися цифрова особистість) етичного і юридичного характеру (кіберзлочинність, покарання, переривання існування особистості – *delete*, тобто цифрова смерть).

Якщо людство отримає можливість перезаписувати особистість і інсталювати її клони в нові фізичні тіла, чи це буде етичним по відношенню до вихідного оригіналу особистості і його близьких? Адже якщо можна буде записати особистість в мозок біологічного або цифрового клону, значить можна створити більше однієї копії оригіналу?

До яких змін особистості і соціуму приведуть кібернізація і вдосконалення людини і якими будуть перспективи цифрового безсмертя особистості, це питання часу, але безумовно особистість адаптується, трансформується та буде змінюватись в нових умовах існування світу.

Поступове зближення та взаємопроникнення усіх видів реальності створить синтезовану надреальність, яка буде мати свої закони та правила.

Злиття усіх видів реальності призведе до трансформації людської особистості та появи її нових типів, які будуть існувати, взаємодіяти та розвиватись в складно влаштованій синтезованій надреальності за її законами. Це змінить психіку але відкриє нові можливості для розвитку особистості та її самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бугайова Н. М. Кримінальний психологічний вплив у злочинах проти особистості в кіберпросторі. *Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування: збірник матеріалів конференції*. Київ: ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ, 2017. 476 с. С. 75–79.

2. Buhaiova Nataliia. Psychological cybersecurity in conditions of social isolation. / *Fundamental And Applied Researches In Practice Of Leading Scientific Schools*". <https://fdotadotr.wordpress.com>

Казначеев Д. Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Мінченко О. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Актуальність теми полягає в тому, що на даний момент багато працівників поліції в Україні не володіють тими знаннями, які вимагали від них викладачі з вогневої підготовки і які їм знадобляться в професійній діяльності. Тому в цій роботі висвітлюються питання, які підштовхнуть поліцейських на вдосконалення свого рівня знань з вогневої підготовки.

Для того, щоб захищати громадян, їх права та обов'язки треба володіти багажем знань, які допоможуть заарештувати злочинця і при цьому не завдати шкоду собі та особам, які потребували допомоги. Але ми знаємо багато випадків, коли поліцейський із-за своєї некомпетентності завдавав шкоду собі та іншим особам, наприклад, своєму напарникові. Треба розібратися, які причини цих випадків.

Причинами таких випадків стали :

1. Незнання нормативно-правової бази, яка використовується в діяльності Національної поліції України;
2. Непрофесіоналізм поліцейського;
3. Недбале ставлення до своєї професії.

Розглянувши першу причину, ми можемо зрозуміти, що нормативно-правових актів, що регламентують діяльність працівника поліції дуже багато, але найголовнішим є Закон України «Про Національну поліцію», а саме статті про застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї тому, що незнання цих статей можуть призвести до фатальних наслідків. Розглянемо Закон України «Про Національну поліцію», а саме ст. 46, що регламентує застосування вогнепальної зброї поліцейським. В цій статті регламентуються правові підстави для використання та застосування вогнепальної зброї. Як повинен поводитись поліцейський зі зброєю в тій чи іншій ситуації. Але працівник поліції повинен пам'ятати про те, що застосування та використання вогнепальної зброї є крайнім заходом для забезпечення своєї безпеки та громадян і використовується, як крайня необхідність [1, с.31]. Згідно ст. 39 ККУ «Крайня необхідність», не є злочином лише тоді, якщо вона була необхідною для припинення правопорушення, тобто була правомірною та законною в застосуванні. З-за допомогою, якої були забезпечені та захищені права та обов'язки громадян та поліцейського. Але деякі працівники поліції забувають про правомірність

застосування та використання вогнепальної зброї, в цьому і полягають помилки в професійній діяльності поліцейського та недосконалості знань з вогневої підготовки [3, с. 19].

Крім, правомірного застосування та використання вогнепальної зброї, поліцейському необхідно засвоїти знання з заходів безпеки при поводженні зі зброєю, матеріальну частину зброї, виконувати нормативи та вправи зі стрільби, а також набутти вміння безпечного поводження зі зброєю в різних ситуаціях. Для цього існує багато нормативно-правових актів таких, як «Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» та «Курс стрільб» ці два документи затверджені наказами МВС та використовуються в діяльності поліції.

За допомогою цих нормативно-правових актів поліцейський може удосконалювати свій рівень знань з курсу вогневої підготовки, а саме інструкція надасть знання з забезпечення власної безпеки та безпеки оточуючих, знання з запобігання поранень та загибелі в різних ситуаціях. Курс стрільб допоможе набутти знання з практичної складової курсу вогневої підготовки, а саме навчить працівників поліції та здобувачів вищої освіти влучної стрільби з пістолета, штурмової рушниці, снайперської гвинтівки, кулемета, помпової рушниці по нерухомих мішеням і по мішеням, які рухаються. А також в різну пору року та частину доби, з різними погодними та кліматичними умовами [2].

Вогнева підготовка побудована на знаннях порядку і правил використання та застосування вогнепальної зброї, заходів безпеки при поводженні зі зброєю, матеріальною частиною зброї та практичних навичок з курсу вогневої підготовки. І якщо поліцейський не буде знати та володіти хоч одним із пунктів курсу, то в цьому буде проявлятися непрофесіоналізм та недосконалість знань з вогневої підготовки [4].

Але однією із складових курсу вогневої підготовки є практична складова. Її можна набутти під час виконання вправи зі стрільби, але і в цьому в поліцейських виникає багато проблем тому, що вони забувають про теоретичну частину виконання вправ зі стрільби. В цьому також проявляється некомпетентність працівників поліції [4].

На нашу думку, недосконалість знань полягає в тому, що здобувачі вищої освіти не самого початку приділяють увагу цьому предмету, а потім коли починають вчити знання з курсу не такі глибокі, якщо б вони одразу почали працювати. Сам курс вогневої підготовки є досконалим і дає вагомий знання, які допомагають працівникам поліції в професійній діяльності, але його вдосконалюють з кожним роком, що робить ще більш великий внесок в діяльність поліції. Вдосконаленість знань з вогневої підготовки полягає в тому, що поліцейський сам повинен зрозуміти, який важливий предмет для вивчення та вдосконалювати його своїм вивченням та набуття практичних навичок з курсу вогневої підготовки. І зрозуміти, що від вогневої підготовки залежить його життя та життя оточуючих.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII.
2. Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС України від 01.02.2016. №70.

3. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) від 02.04.2020.

4. Курс стрільб для працівників Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 20.09.2016 №900.

Криволапчук В.О.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
перший заступник директора
Державного науково-дослідного інституту МВС України,
м. Київ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Подальше підвищення ефективності діяльності Національної поліції неможливе без пошуку нових шляхів удосконалення професійної підготовки поліцейських до службової діяльності. Досвід передових зарубіжних країн свідчить про те, що ефективна професійна підготовка правоохоронців обов'язково передбачає психологічну складову. Ефективний поліцейський має не тільки володіти спеціальними професійними знаннями й уміннями, а й бути психологічно готовим до дій в особливих і екстремальних умовах, комунікації з різними категоріями громадян, застосування фізичної сили і спецзасобів, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу й ризику тощо [4-10]. Наразі не вистачає напрацювань власного досвіду щодо формування у поліцейських такої готовності, поки що не розроблено відповідне нормативно правове забезпечення їх психологічної підготовки. У Законі України «Про Національну поліцію» також не йдеться про систему психологічної підготовки поліцейських.

Дослідження багатьох авторів показують, що поліцейському необхідні для службової діяльності професійно важливі індивідуально-психологічні якості, серед яких – сила і лабільність нервової системи, сміливість, стресостійкість, комунікабельність, лідерські якості, достатньо високий інтелект і креативність тощо. Подібні індивідуальні особливості не тільки потрібно враховувати при професійному доборі персоналу поліції, а й важливо постійно розвивати і вдосконалювати шляхом спеціальної психологічної підготовки [4, с. 25; 5, с. 54]. Діючи законодавча і нормативно-правова база діяльності Національної поліції України наразі не дозволяє у повній мірі реалізувати актуальні завдання такої підготовки. Головними документами, які регламентують питання організації та проведення професійної та службової підготовки поліцейських, є Закон України від 02.07.15 «Про Національну поліцію», Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію», а також Наказ МВС України від 26.01.16 №50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [1-3]. Вітчизняні дослідники (О. Бандурка, В. Барко, Ю. Бойко-Бузиль, І. Клименко, О. Євдокимова, В. Криволапчук, В. Лефтеров, В. Остапович, Д. Швець, Н. Ярема, С. Яковенко, О. Цільмак та інші) за останні роки провели наукові дослідження і підготували видання за актуальною тематикою, пов'язаною з розвитком професійно-психологічної готовності поліцейських до службової діяльності; формуванням психологічної та фізичної готовності особистості до дій в

екстремальних ситуаціях; підтриманням психологічного здоров'я; психологічним забезпеченням учасників антитерористичної операції; використанням психотехнологій у практиці підготовки особового складу правоохоронних органів. На замовлення ДКЗ НПУ МВС України науковці ДНДІ МВС України розробляють проблематику підвищення ефективності управлінської діяльності керівників Національної поліції, професійного психологічного добору поліцейських, створення методичного інструментарію психологічного супроводу діяльності поліції.

Власні дослідження і статистичні дані за останні роки свідчать про існування проблем у системі роботи з персоналом НПУ. Так, щороку звільняється декілька сотень поліцейських менеджерів через хвороби; значна кількість - за негативними мотивами. Щорічна кількість звільнених суттєво перевищує кількість прийнятих на службу, значним лишається некомплект поліцейських у підрозділах. Дослідження свідчать про недостатній рівень психологічної готовності поліцейських до діяльності, наявність конфліктів у підрозділах, невдоволеність поліцейських службовою діяльністю і стилем керівництва, прояви професійної деформації. Близько третини поліцейських мають несприятливу структуру мотивації, негативні особистісні характеристики (тривожність, ригідність, агресивність). Значна частка обстежених працівників відчують труднощі в управлінні власними емоціями (48 %), розумінні емоційного стану інших людей (40 %), здатності впливати на поведінку громадян (38 %). Майже третина обстежених відзначають часте виникнення негативних психічних станів у процесі професійної діяльності (28 %), четверта частина потребують психологічної допомоги. Також значними є потреба у професійно-правовій (40 %), психологічній підготовці (45 %).

Розглянемо, в якій мірі правові документи сприяють вирішенню завдань формування психологічної готовності поліцейських до діяльності.

Статтею 72 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що професійне навчання поліцейських включає у себе декілька видів, а саме: 1) первинну професійну підготовку; 2) підготовку у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; 3) післядипломну освіту; 4) службову підготовку як систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Стаття 73 Закону – «Первинна професійна підготовка» – визначає, що поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 74 Закону – «Підготовка поліцейських у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання» – передбачає, що до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, можуть бути зараховані громадяни України, яким станом на 31 грудня року вступу виповниться 17 років.

Стаття 75 Закону – «Післядипломна освіта поліцейських» – визначає, що для поліцейських є обов'язковою також післядипломна освіта, яка здійснюється на загальних засадах, визначених Законом України «Про вищу освіту» і складається з:

1) спеціалізації; 2) перепідготовки; 3) підвищення кваліфікації; 4) стажування. Згідно із Законом, післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах, у тому числі на договірних умовах. Перші три види професійного навчання здійснюються вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання МВС України, навчальними планами і програмами яких передбачено вивчення психологічних дисциплін, пов'язаних з ефективною комунікацією, стресостійкістю поліцейських тощо.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» передбачено, що Національна поліція, відповідно до покладених на неї завдань, організовує систему психологічного забезпечення поліцейських та працівників Національної поліції та забезпечує її функціонування.

Проте до цього часу не прийнято відповідних нормативних документів, які б закріплювали принципи організації, завдання, функції, структуру, форми і методи діяльності служби психологічного забезпечення Національної поліції.

Наказом МВС України від 26.01.16 № 50 затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. Останнє визначає види службової підготовки, до яких належать: функціональна підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським знань, умінь та навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання ним службових обов'язків; загальнопрофільна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення поліцейським умінь та навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, а також надання домедичної допомоги в процесі виконання службових завдань; тактична підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику; вогнева підготовка – комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо; фізична підготовка – комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Деякі види, наприклад, вогнева і тактична підготовки, передбачають психологічну складову. Так, у розглядуваному Положенні зафіксовано, що «заняття з вогневої підготовки організуються та проводяться в навчальних групах за місцем служби, на навчальних зборах з обов'язковим урахуванням рівня підготовленості і психологічних якостей поліцейських». Тактична підготовка передбачає «набуття і вдосконалення психологічної готовності поліцейських до дій у ситуаціях різних ступенів ризику»; «набуття та вдосконалення поліцейських навичок щодо формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах». Проте, зазначеним Положенням не

визначено форми, методи, технології та засоби вирішення завдань, пов'язаних з психологічною складовою службової підготовки поліцейських.

Важливим кроком у справі поліпшення психологічної підготовки поліцейських стало затвердження наказом МВС України від 6 лютого 2019 року № 88 «Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників НПУ та курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських». Документ визначає принципи, напрями, завдання і функції системи психологічного забезпечення, передбачає проведення деяких складових психологічної підготовки: практичних занять у системі підвищення кваліфікації, тренінгів щодо формування професійних, поведінкових та комунікативних навичок, цільових інструктажів щодо форм взаємодії з населенням тощо.

Таким чином, як витікає з аналізу змісту Закону, Постанови Кабінету Міністрів та Положення, питанням психологічної готовності поліцейських до діяльності і психологічного забезпечення функціонування Національної поліції наразі не приділяється належної уваги. Важливі питання, пов'язані із необхідністю озброєння поліцейських розвиненими психологічними навичками підтримання емоційної стійкості, протистояння стресам, удосконаленню комунікації і встановленню психологічного контакту з громадянами, оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах підрозділів, протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції тощо зараз належним чином не вирішуються через відсутність їх нормативно-правового врегулювання.

Вважаємо, що з метою докорінного поліпшення якості психологічної підготовки і психологічного супроводу підрозділів Національної поліції України доцільно доповнити перелік видів службової підготовки, зафіксованих у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому Наказом МВС від 26.01.16 № 50, таким видом, як психологічна підготовка поліцейських. Досвід діяльності поліцій зарубіжних країн свідчить про те, що остання являє собою комплекс організаційних і психологічних заходів, спрямованих на формування і розвиток у поліцейських професійно важливих якостей. Психологічна підготовка має на меті розвиток загальних і спеціальних професійних здібностей, знань і умінь поліцейських і формування системної якості поліцейського – психологічної готовності особистості до професійної діяльності.

Кінцевим результатом психологічної підготовки є психологічна готовність поліцейського до діяльності, яка являє собою стійкий довготривалий стан особистості, який характеризується мобілізацією усіх психофізіологічних ресурсів організму, наявністю комплексу мотивів, знань, умінь, навичок та індивідуальних якостей, які забезпечують ефективність виконання певної діяльності. Психологічна готовність є передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. В структурі психологічної готовності до професійної діяльності традиційно виділяють наступні функціонально взаємозалежні компоненти: а) мотиваційний – перелік мотивів до вибору і виконання професійних обов'язків та завдань, б) когнітивний – система знань, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, в) операціональний – наявність вмій і навичок, відповідних вимогам професійної діяльності,

г) особистісний – комплекс професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності.

Достатня розвиненість цих компонентів та їх цілісна єдність забезпечує високий рівень готовності людини до активної, самостійної, творчої професійної діяльності. Недостатня їх розвиненість свідчить про незавершеність процесу формування готовності, про його середній чи низький рівень. Психологічна підготовка поліцейського – тривалий процес, який починається на етапі первинної професійної підготовки і продовжується у ході всієї професійної діяльності. Програми психологічної підготовки поліцейських, зазвичай, розробляються науковцями, безпосередню психологічну підготовку здійснюють практичні психологи підрозділів поліції та керівники у ході психологічного супроводу навчання та професійної діяльності поліцейських [8; 9; 10].

Досвід показує, що психологічна підготовка має реалізуватись шляхом проведення навчальних, практичних занять з використанням інтерактивних технологій та методів навчання (тренінгів, ділових ігор, психодрами, брейнстормінгу, кейсів, відпрацювання смуг перешкод тощо). Така підготовка передбачає участь психологів у проведенні цільових інструктажів поліцейських, які направляються для несення служби в екстремальних умовах (зведені загони, що відряджаються до зони проведення ООС, залучаються до охорони публічного порядку при масових заходах тощо).

Вбачається доцільним, у першу чергу, доповнити перелік видів службової підготовки, зафіксованих у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене Наказом МВС від 26.01.16 № 50, таким видом, як психологічна підготовка поліцейських. Вважаємо, що робота з психологічної підготовки має передбачати набуття та вдосконалення поліцейськими:

- знань про: психологічні особливості професійної правоохоронної діяльності поліцейських; специфіку психологічної готовності поліцейських і психологічної стійкості як її складової; особливості формування мотиваційних складових психологічної готовності поліцейських до діяльності; розвиток особистісних складових професійно-психологічної готовності та професійно важливих якостей поліцейського;

- навичок щодо: формування психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах; розвитку комунікативних якостей та лідерського потенціалу; психологічного впливу на об'єкти професійної діяльності; формування готовності до застосування засобів примусу; розвитку умінь управління конфліктами; розвитку навичок психічної саморегуляції; протидії професійному стресу в службовій діяльності; розвитку операціональних складових професійно-психологічної готовності поліцейських; володіння прийомами особистої безпеки в екстремальних ситуаціях тощо.

Таким чином, наявна нормативно-правова база проведення формування психологічної готовності поліцейських залишається недосконалою. Тому видається актуальним завданням розробка низки нормативно-правових актів, якими були б урегульовані питання, пов'язані з організацією і проведенням такої підготовки поліцейських.

З метою докорінного поліпшення якості психологічної підготовки персоналу підрозділів Національної поліції України доцільно доповнити перелік видів службової підготовки, зафіксованих у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому Наказом МВС від 26.01.16 № 50, таким видом, як психологічна підготовка поліцейських. У процесі психологічної підготовки важливо забезпечити функціонування психотренінгових комплексів, організацію та проведення тренінгів з актуальної для професійної діяльності поліцейських тематики, спрямованої на формування необхідних професійних, поведінкових та комунікативних навичок, готовності до дій у різноманітних службових ситуаціях, практичне відпрацювання поліцейськими типових професійних завдань. Важливим елементом такої роботи є вивчення передового міжнародного досвіду щодо ефективних форм та методів психологічної підготовки, впровадження сучасних новітніх психологічних методів навчання у практичну діяльність системи психологічного забезпечення Національної поліції. Також вважаємо за доцільне розробити «Комплексну програму організації і проведення психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України», яка б затверджувалась і впроваджувалась відповідним Наказом МВС України і передбачала принципи організації, мету, завдання, методи і засоби її здійснення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248607704>.
3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
4. Барко В. І., Клименко І. В., Криволапчук В. О. Профілактика адиктивної поведінки у працівників ОВС України: навч. посіб. Київ, 2009. 52 с.
5. Спеціальна фізична підготовка: навч. посіб. / В. О. Криволапчук, М. С. Кримська, С. М. Решко та ін. Київ: Нац. ун-т внутр. справ, 2009. 209 с.
6. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практ. посіб. / В. П. Остапович, В. Г. Бабенко, Л. А. Кирієнко; за ред. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України, 2016. 84 с.
7. Криволапчук В. О., Кушнар'ов С. В., Слівінський В. Р. Профілактика професійної деформації працівників органів внутрішніх справ: навч.-метод. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 68 с.
8. Остапович В. П., Кирієнко Л. А., Котляр Ю. В., Барко В. В. Особливості надання психологічної допомоги учасникам АТО : посібник / за ред. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України, 2017. 163 с.
9. Aldwin C. M. Stress, coping, and development, Second Edition: An Integrative Perspective. New York : Guilford, 2007. 432 p.
10. Maddi S., Khoshaba D. M., Jensen K., Carter E., Lu J. L., Harvey R. H. Hardiness training for high risk undergraduates. *NACADA Journal*. 2002. № 22. Pp. 45–55.

Кубарев І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 КННІ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг

Барган С. С.,
аспірант,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 КННІ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ПОКАЗАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ

Сучасний стан розвитку психології характеризується активним застосуванням її досягнень у різноманітних сферах суспільного життя, а також виникненням дисциплін на перетині психології та інших галузей науки. Однією з таких дисциплін є психолінгвістика, яка досліджує закономірності попередження та сприйняття мовних висловлювань. Передумовами застосування положень психолінгвістики на досудовому розслідуванні, особливо під час проведення допитів, ґрунтуються на тому що в межах кримінально-процесуальних відносин завжди формується стійка міжособистісна комунікація, внаслідок чого виникає необхідність у об'єктивній оцінці особливостей мовних конструкцій, розумових процесів і когнітивних характеристик певної особистості. В цьому плані практичний і теоретичний інтерес становлять перспективи використання психолінгвістичного методу нарративного аналізу інформації, отриманої під час проведення допиту, що позитивно вплине на вдосконалення процесуальної комунікації, а, отже, сприятиме належному виконанню завдань кримінального провадження.

Наративний аналіз або аналіз розповіді ґрунтується на загальних положеннях лінгвістики, яка дозволяє виявити особливості прояву всієї сукупності мовних засобів, використовуваних для спілкування. Однак у поєднанні з методами психології відбулося якісне оновлення і розширення проблематики мовознавства, що й стало поштовхом до розробки різних методів аналізу тверджень та розповіді індивіда загалі. Як відомо, внаслідок спілкування можна не лише почути власну думку мовника щодо певних явищ або подій, але й отримати відомості про його психологічний портрет, рівень інтелектуального розвитку, наявність специфічних рис обраної моделі поведінки. У зв'язку з цим, при зверненні до усталених лінгвістичних структур і до їх психологічного значення, проведення нарративного аналізу показань допитуваного вбачається перспективним напрямком з метою отримання повного й достовірного викладу обставин про вчинене кримінальне правопорушення.

Наративний аналіз передбачає вивчення розмови у взаємодії, за допомогою чого створюється і підтримується інтерсуб'єктивне розуміння (таке, що вказує на спільність ідей, установок і переконань між суб'єктами взаємодії). У лінгвістичному значенні аналіз розповіді, або наративний аналіз, відбувається щодо хронологічно розказаної історії з виділенням її ключових взаємопов'язаних елементів: анотація (містить короткий виклад розповіді); час, місце, дійові особи, активність; ключові деталі розповіді; оцінка ключових деталей; підсумовування викладених у доповіді тез. В цьому плані наративний аналіз розуміється як метод вивчення індивідуальної історії, а наративом є логічна та послідовна розповідь про події, що відбулися із суб'єктом сприйняття [1, с. 64]. Наративний розбір тверджень фокусується на лінгвістичній формі історії, звертаючись до відокремлених сюжетів. Застосування аналізу розповіді відрізняється низкою особливостей, зокрема: суб'єктивним характером відносин; повним і всебічним описом феномена в контексті історії; встановленням видозміни тексту; інтерпретацією ситуації через суб'єктивні категорії; спрямованістю на відтворення хронологічної, розгорнутої в часі перспективи подій. Головна мета цього процесу полягає у виявленні не тільки лінгвістичних аспектів історії, а й власне соціологічного змісту висловлювань.

Використання методики наративного розподілу інформації передбачає цілісне розуміння дискурсу, шляхом якого особа усвідомлює та передає у вигляді розповіді власний досвід, маючи на меті сфокусуватися на подробицях як події в цілому, так і на її окремих елементах, що відіграє важливе значення для розкриття і розслідування злочинів. Весь розумовий процес перекладається на допитувану особу, оскільки спілкування відбувається у вигляді системи «розкажи, поясни, опиши», тобто має характер вільної розповіді, а запитання будуються на зразок «розкажіть мені все, що відбувалося в той день» [2, с. 116]. Водночас, як справедливо зазначає В. Зайцева, інтеррогативи (відкриті запитання) виступають у ролі допоміжного мовного акту, яким доповнюється висловлені відомості на наступному етапі [3, с. 5]. Поряд з інтеррогативом використовуються й інші види категорій, наприклад, репрезентативні (повідомлення, переконання, твердження, осуд, прогнозування, визнання, опис); директивні (прохання, порада, попередження, погзагроза, застереження, вимога); комісивні (обіцянка, гарантії); експресивні (подяка, захоплення).

Для проведення подальшого аналізу показань допитуваного зарубіжні фахівці розробили лінгвістичний стандарт для наративного аналізу, який залежить від хронологічного викладу історії з урахуванням того, яким чином збудовані її складові елементи [4, с. 18]. Використання запропонованого стандарту в аналізі допомагає виокремити структуру інформації, розбиваючи розповідь на взаємопов'язані між собою компоненти: 1) анотація (короткий виклад розповіді); 2) орієнтація на час, місце, осіб і їх активність; 3) дії, що ускладнюють і надають динаміки ключовим подіям розповіді; 4) оцінка найбільш важливих відомостей; 5) осмислення минулих подій розповіді в умовах теперішнього часу.

Спроби застосування наративного аналізу відомостей при проведенні допиту, останнім часом спостерігаються й у вітчизняній криміналістиці. Зокрема, зазначається, що у спрощеній формі структурування інформації відбувається шляхом фрагментарного розподілу за такою схемою: 1) стадія до вчинення

кримінального правопорушення (преамбула події, початок дня, знайомство з іншими людьми); 2) стадія, що передувала злочинному посягання (події і дії, які розгортаються перед вчиненням злочинних дій); 3) кримінальна стадія злочину (безпосереднє вчинення дій злочинного характеру); 4) посткримінальна стадія (дії, які мали місце після вчинення злочину) [5, с. 203]. Наратив допитуваного дозволяє визначити, за яких умов та який досвід був ним засвоєний. При цьому наявність відповідних маркерів в розповіді демонструє рівень інтеграції події, що відбулася, до структури особистісного досвіду та його безпосереднього усвідомлення.

Отже, використання наративного аналізу показань допитуваного відкриває нові перспективи у налагодженні ефективної комунікативної взаємодії при проведенні допиту, забезпечуючи отримання повного обсягу достовірної інформації про вчинений злочин. Враховуючи позитивні тенденції до практичної реалізації психолінгвістичних підходів в діяльності правоохоронних органів, сьогодні активно досліджуються когнітивні та мовні особливості учасників міжособистісної і процесуальної взаємодії, на підставі чого розробляються сучасні моделі когнітивного інтерв'ю або непримусового допиту. Подальший пошук можливостей застосування методу наративного аналізу в процесі розкриття і розслідування злочинів вимагає всебічного наукового вивчення й змістовного емпіричного обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Фабрикант М. С. Применение нарративного анализа в исследовании больших социальных групп. *Психологический журнал*. 2010. № 1 (25). С. 64–68.
2. Heydon, G. 2012, Helping the police with their enquiries: Enhancing the investigative interview with linguistic research. *The Police Journal*. vol. 85. No. 2. Pp. 101–122.
3. Зайцева В. В. Когнитивные, коммуникативно-прагматические и языковые особенности допроса в юридическом дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук. Тамбов. 2011. 24 с.
4. Labov William and Joshua Waletzky. 1967. Narrative analysis. In J. Helm (ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: U. of Washington Press. Pp. 12–44.
5. Шаповалов В. А. Методика психологической оценки достоверности показаний в юридической практике. *Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа*. 2015. С. 198–218.

*Лопатєва О. М.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

*Семенюк Д. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність. Досвід роботи зарубіжних співробітників правоохоронних структур свідчить про те, що широке використання сучасного мобільного зв'язку, транспортних засобів та системи патрулювання сприяє, з одного боку, швидкому та оперативному реагуванню на правопорушення, а з іншого боку, – різко підвищується частота контактів з правопорушниками і, в зв'язку з цим, значно почастишали випадки нападу на поліцейських [1]. Така тенденція висуває серйозні проблеми перед фахівцями професійної підготовки поліцейських.

Мета: визначити способи удосконалення вогневої підготовки.

Вогнева підготовка, як вид професійно-службової та фізичної підготовки в органах системи МВС, знаходиться в аспекті особливого становища в питаннях сприйняття і навчання даному виду діяльності слухачів відомчих навчальних закладів МВС. Даний підхід в питаннях особливостей в навчанні, пов'язаний в першу чергу з самим фактором поводження з вогнепальною зброєю [1].

Виклад матеріалу. Для ефективного виконання своїх обов'язків та задач, поліцейські повинні мати та постійно підтримувати високий рівень знань та умінь у сферах фізичної, вогневої та тактико-спеціальної підготовки, а також володіти психологічною готовністю до непередбачуваних ситуацій під час несення служби.

Існує ряд об'єктивних проблем, які впливають на рівень підготовки поліцейських, наприклад, стрілецькі тири, у багатьох випадках потребують укомплектування сучасним обладнанням. У цих приміщеннях неможливо створити потрібні умови, які будуть наближати їх до більш реальної та небезпечної обстановки, яка потребуватиме миттєвого вирішення та створення логічного висновку у питанні рішення різнобічних проблем, які спіткатимуть правоохоронців під час несення служби [4].

Також спостерігається недостатній рівень психологічної підготовки поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях, відсутність належної психоемоційної стійкості при виникненні та вирішенні конфліктів під час припинення правопорушення, при затриманні правопорушників із застосуванням вогнепальної зброї тощо. Потребує удосконалення й стан організації подальшого психологічного супроводження правоохоронців щодо їх індивідуальної підтримки під час несення ними служби, котру повинні надавати підрозділи психологічного забезпечення ГУ НП в областях [3].

Проблеми вогневої підготовки слухачів, курсантів, співробітників органів системи МВС стали найбільш актуальними в сучасних умовах. Вогнева підготовка розглядається як педагогічна система, процес, вид педагогічної діяльності, заснована на педагогічних закономірностях і принципах, наповнена особливим змістом, організаційними формами, ефективними методами, цілеспрямованими прийомами і засобами, наближеними до реальних умов професійної діяльності.

Зміст навчання і виховання слухачів та курсантів вогневої підготовленості має відповідати завданням: зміцнення професійно-моральної установки на надання допомоги громадянам та припинення протиправних дій правопорушників при збереженні життя, здоров'я і психологічної стабільності особистості того, хто навчається як першорядної людської цінності; формування професійних установок на правове застосування вогнепальної зброї, професійних навичок; освоєння слухачами та курсантами суми прикладних знань, необхідних для вогневої підготовленості; відпрацювання навичок, умінь і прийомів з вогневої підготовленості при вирішенні професійних завдань; формування умінь, необхідних для самостійного аналізу досвіду професійної діяльності з метою розробки самими слухачами і курсантами нової тактики, методів і прийомів вогневої підготовленості з урахуванням змін у службовій діяльності органів внутрішніх справ [5].

Таким чином, в якості оптимізації існуючої навчальної матеріально-технічної бази і поліпшення вогневої підготовленості військовослужбовців в ближньому вогневому бою пропонується наступне:

1) для формування у особового складу реального сприйняття цілей, імітують дії «противника» в ході ближнього вогневого бою і необхідності точності ведення вогню на навчальному місці з розвідки цілей наглядом використовувати частково вкриті і спеціальні мішені, дати практику особовому складу в стрільбі по таким мішенях спочатку кожного періоду навчання;

2) переобладнати і вдосконалити військові стрільбища, вогневі містечка і навчальні поля з урахуванням навчання військовослужбовців застосуванню стрілецької зброї в умовах населених пунктів; переобладнати підйомні пристрої рухомих цілей на розвороті, що дозволить імітувати пересування на полі бою «противника»;

3) створити необхідні макети будівель і їх елементи, комунікації, збірно-розбірні укриття, навчальне обладнання для навчання особового складу в розглянутих умовах;

4) ефективніше використовувати засоби імітації умов бойової дійсності і широко застосовувати їх в ході навчання застосуванню стрілецької зброї [5].

Дані методики є універсальним фундаментом для їх майбутньої модернізації та внесення нових елементів в систему вогневої підготовки. Важливо відзначити, що основним джерелом для проведення даної науково-дослідної роботи, крім навчально-наукової літератури та нормативно-правових актів МВС, є особистий досвід і спостереження автора даної роботи протягом довгого періоду служби в територіальних НП і за період викладацької діяльності на базі МВС.

Вогнепальна зброя на всіх етапах навчання та її експлуатації, вимагає підвищеної уваги і являє собою небезпеку. У зв'язку з цим відношення до самого предмету і способам навчання слухачів є важливою багаторівневою завданням для викладачів вогневої підготовки [2]. Займаючись навчанням вогневої підготовки

слухачів, варто приділити увагу на вироблення єдиного алгоритму в навчанні слухачів по методиці де психологічна готовність (стресостійкість) супроводжує учнів на всіх етапах підготовки це: теорія, тренування вхолосту, бойові стрільби [4]. Вищевказана методика пропонує єдиний алгоритм в підготовці слухачів, в якій пріоритетним напрямком у всіх елементах навчання є психологічна складова.

У даному випадку мотивація до освоєння предмета є саме тією необхідною складовою, в якій через інтерес до вивчення з'являються навички, що дають позитивний результат і дозволяють в подальшому при виникненні законних підстав, грамотно і вміло, відповідно до чинного законодавства, застосувати вогнепальну зброю.

У ході тактико-вогневої підготовки, з метою підвищення навченості особового складу підрозділів діям в ближньому вогневому бою, необхідно навчати тактичних прийомів дій рухливими бойовими групами і ефективному застосуванню при цьому стрілецької зброї.

Відпрацювання бойових прийомів проводиться груповим і потоковим методами або у вигляді навчальних сутичок за завданнями керівника заняття з бойового хортингу. Одним із дієвих засобів фізичного та морально-етичного виховання патріотичної і фізично підготовленої молоді є бойовий хортинг, який сприяє вихованню особистості з високою внутрішньою культурою та гармонійному формуванню фізичного апарату [1].

Саме ці організації здатні успішно реалізовувати інтереси держави, суспільства і бізнесу, оскільки в їх компетенцію потрапляє і великий спорт, і масовий спорт, а також спеціальні напрями спорту та спортивно-оздоровчі програми бойового хортингу [3].

Висновки. Отже, вогнева підготовка протягом усього терміну служби проводиться в основному на рівні початкової підготовки. Навчання і вдосконалення у стрільбі з нестандартних положень, практично, не проводиться. Численні наукові роботи медиків, військових і спортивних фахівців вказують на те, що при освоєнні складної прикладної рухової навички, пов'язаної зі зміною положення голови і тіла в просторі, значну роль відіграє стан вестибулярного апарату.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII
URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Статистичні дані наведені у програмі «Подобиці тижня». Телеканал «Інтер». 28.02.2016.

3. Высокая подготовка полиции – безопасность в городе. URL: <http://kp.ua/odessa/530966-vysokaia-podhotovka-polytsyy-bezopasnost-v-horode>.

4. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : наказ МВС України від 7 вересня 2011 року № 658.

5. Высокая подготовка полиции – безопасность в городе. URL: <https://kp.ua/odessa/530966-vysokaia-podhotovka-polytsyy-bezopasnost-v-horode>

Мінченко О. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Допит є досить складною слідчою дією, має різного роду аспекти – психологічний, кримінологічний, етичний, процесуальний. Сутність допиту полягає в отримання від допитуваного неповнолітнього необхідних відомостей про події злочину, наприклад, про осіб, які його вчинили, характер і розмір заподіяної злочином шкоди, причини, що викликали злочинне діяння, а також умовах, способі його здійснення [1, с. 130].

Особи, які не досягли повноліття, є особливими суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин. У зв'язку з цим проведення допитів неповнолітніх традиційно пов'язане з різного роду труднощами як процесуального, так і психологічного порядку.

Розглянемо всі характерні риси психологічних особливостей неповнолітніх, яких дуже часто доводиться допитувати в процесі судового розгляду. Справа в тому, що з урахуванням всіх цих особливостей будується тактика допит, обирається лінія поведінки слідчого [2, с. 17].

Так, діти дошкільного віку, а саме з 3 до 7 років, відрізняються крайньою не зосередженістю, швидко переключаються з одного об'єкта на інший. Їх увагу привертають незвичайні, значні за силою подразники, наприклад різкі звуки, яскраве забарвлення, незвичайна форма предметів. Процеси запам'ятовування і організованості відсутні. Зміст їх пам'яті, як правило, складають яскраві, образні і логічно не пов'язані один з одним епізоди. Нерідко в даному процесі допиту використовуються картинки із зображенням предметів, які необхідно буде встановити.

У дітей шкільного віку від 7 до 11 років вже виробляються навички навмисного сприйняття, логічного міркування, з'являється самоконтроль мови і діяльності. Для дітей характерна відсутність життєвого досвіду, який вони заповнюють уявою і фантазією, а результати уяви видають за справжню дійсність. Вони схильні до перебільшення, не завжди здатні описати побачені ними раніше предмети, але добре їх впізнають. Тому в процесі допиту для поживлення пам'яті доцільно б пред'являти дитині ці предмети, тобто застосовується метод порівняння.

Психологія підлітків середнього шкільного віку від 11 до 14–15 років характеризується більш широкими пізнавальними процесами, посиленням розвитком

самосвідомості, проявом почуття обов'язку і відповідальності, потреби до спілкування. Підлітки виявляють самостійність в роботі, намагаються наслідувати дорослим, але в силу вікових особливостей психіки не завжди правильно сприймають вчинки людей. Тому іноді зустрічаються випадки, коли підлітки схвалюють негативні дії морально нестійких людей. В даному випадку в процесі допиту застосовується прийом уточнення, який полягає в тому, що слідчий відповідними питаннями уточнює необхідні свідчення, які стосуються приватним моментам, що допомагають уточнити окремі обставини справи, а також прийом деталізації – постановка питань, що дозволяють розчленувати загальні і недостатньо конкретні свідчення на окремі епізоди, факти і більш точно з'ясувати їх [3, с. 172].

Особливо хотілося б відзначити вік неповнолітнього від 14–18 років, який характеризується глибокою фізіологічної та психологічної перебудовою організму в цілому, зростанням фізичних та інтелектуальних сил і можливостей. Часом підлітки цього віку не в змозі відрізнити погане від хорошого, сміливість від молодечтва, свободу від свавілля, часто бувають готові заради помилкового геройства і неправильно понятого товариства вчинити злочин, взяти на себе чужу провину. В даному випадку необхідно застосувати, на мій погляд, такі прийоми допиту, як використання позитивних властивостей особистості, це передбачає постановку питань, розрахованих на стимулювання раніше відомих слідчому позитивних якостей допитуваного; прийом контролю – тактичний прийом, що полягає в постановці питань, прямо не стосуються теми допиту, але дозволяють отримати контрольні відомості для перевірки правильності показань про окремі факти [4, с. 388].

Під час проведення допиту необхідно вживати загальноприйняті терміни і поняття, а також в разі необхідності вдаватися до використання сучасної підліткової лексики. Доцільніше, якщо неповнолітній буде давати свідчення у формі розповіді. Потрібно враховувати те, що не кожна дитина, в силу психічного і фізіологічного розвитку можуть послідовно викладати показання, вони можуть перериватися, збиватися, знову повертатися до початку допиту. Найчастіше бувають випадки, коли в силу душевних хвилювань, неповнолітні можуть розплакатися, розгубитися і забути всю необхідну слідчому інформацію. В такому випадку особа, яка проводила допит, може ставити уточнюючі питання, може нагадати окремі епізоди кримінальної справи.

Підводячи підсумок вище сказаного, необхідно відзначити, що неповнолітні є особливими суб'єктами процесуальних правовідносин, тому дуже важливо вибудувати індивідуальну лінію поведінки, слідчого при їх допиті.

Список використаних джерел

1. Гошовська Ю. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 130–133. URL: http://jurnaluljuristic.in.ua/archive/2016/2/part_1/30.pdf
2. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності поліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.01. Київ, 2004. 17 с.
3. Туркот М., Щербакова Г. Тактика подання доказів прокурором під час судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. С. 170–178.

Цьось А. В.,
доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор,
ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ – ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

На початку 90-х років минулого століття, з моменту створення незалежної України, групою вітчизняних науковців із галузі психології та психофізіології (Андросюк В., Барко В., Казміренко В., Казміренко Л., Максименко С., Северов О., Синьов В., Шаповалов О., Юхновець Г., Яковенко С. та інші) було вперше порушено питання про необхідність запровадження в органах внутрішніх справ України чіткої системи вивчення персоналу з метою професійного психологічного добору працівників і подальшого системного психологічного забезпечення службової діяльності.

Вченими було показано, що працівники органів внутрішніх справ є особливою професійною категорією, до складу якої можуть входити лише особи з відповідними фізичними, психофізіологічними і особистісними якостями. При цьому специфіка міліцейської діяльності, в основі якої лежить система відносин типу «людина-людина», висуває підвищені вимоги насамперед до психологічної сфери особистості.

Починаючи з 1992 року в Науково-дослідному центрі КВШ МВС України був створений відділ розробки методики професійного відбору особового складу та його психологічних взаємовідносин з населенням. З 1996 року на базі відділу створена лабораторія кадрових і психологічних проблем діяльності ОВС.

У 1994 році процедуру професійного психофізіологічного добору кандидатів на службу було нормативно закріплено в складі військово-лікарської комісії. Наказом МВС України від 07.04.1994 року №177 створено Центри психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору відділів та служб охорони здоров'я ГУМВС, УМВС. Поряд з цим, наказом МВС України від 10 червня 1994 року №303 «Про вдосконалення психіатричної допомоги та медичного психофізіологічного відбору» з метою виключення випадків прийняття на службу в органи та підрозділи внутрішніх справ осіб з психічними розладами запроваджено обов'язкове психодіагностичне (психофізіологічне) обстеження з висновком про стан психічного здоров'я та придатність до служби осіб, які приймаються на службу та навчання.

У подальшому наказом МВС України від 06.02.2002 року №85 «Про затвердження Положення про діяльність військово-лікарської комісії та Порядку проведення військово-лікарської експертизи і медичного огляду військовослужбовців та осіб рядового та начальницького складу в системі МВС», були затверджені критерії придатності кандидатів на службу до виконання вказаних вище видів діяльності.

Таким чином, на початку 1994 року в системі МВС України відокремились два самостійні напрями професійного відбору кандидатів на службу: професійний

психофізіологічний – виявлення психічних вад і відсів за медичними критеріями (у складі ВЛК) і професійно-психологічний – соціально-психологічне вивчення особистісних якостей працівників.

Розгортання системи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України розпочалось рядом нормативних актів, які визначали організаційно-штатну структуру окремих посад психологів. Так, наказами МВС України №148/1993р., №621/1993р., №015/1994р., №714/1994р., №441/1996р., №487/1997р. та рядом інших вводились окремі посади психологів у міськрайліноорганах та підрозділах внутрішніх справ.

Рішенням колегії МВС України від 03.02.97 №2КМ/2 була затверджена Концепція психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України, якою передбачалося створити систему сукупної узгодженої діяльності спеціальних підрозділів психологічного забезпечення, науково-дослідних установ, навчальних закладів, практичних органів та внутрішніх військ МВС України, спрямовану на підвищення ефективності їх оперативно-службової діяльності з метою практичного здійснення цієї роботи на місцях наказом МВС України від 28.06.97 №423 було затверджене Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України, яке уперше визначило основні напрямки

Враховуючи накопичений позитивний досвід вітчизняних і зарубіжних психологічних служб, у травні 2002 року були створені Центри практичної психології при ГУМВС, УМВС та групи практичної психології при УМВСТ. Наказом МВС України від 05.04.2002 №336 «Про заходи щодо реорганізації служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України» було затверджено нову організаційну структуру служби психологічного забезпечення – центри практичної психології.

Рішенням колегії Міністерства від 29.11.2003 №8КМ/1 «Про результати роботи та подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України» були схвалені перспективні напрямки структурної реорганізації служби.

Наказом МВС України від 28.07.2004 №842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» був прийнятий оновлений збірник нормативно-правових актів служби, якій відповідав вимогам часу. Зокрема, ним затверджено: Примірну структуру Центру практичної психології при ГУМВС, УМВС; Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України; Положення про Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті; Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України; Положення про групу посиленої психологічної уваги в органах внутрішніх справ України та навчальних закладах МВС України; Положення про психотренінговий комплекс в органах внутрішніх справ України та ін.

Управління і координацію діяльності служби психологічного забезпечення здійснював Центр практичної психології МВС України, який у 2004 році набув статусу самостійного управління у складі Міністерства. Цього року, також, групи практичної психології при УМВСТ перетворено на центри практичної психології на правах відділень, а всі центри практичної психології при ГУМВС, УМВС набули статус відділів.

Таким чином, 2004 рік можна назвати завершальним етапом становлення служби психологічного забезпечення, як окремої галузі оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України. Сталося повне становлення служби як за якісним складом її фахівців, так і за її організаційно-штатною побудовою.

Після створення у липні 2015 року нового правоохоронного органу – Національної поліції України – значним кроком на шляху вдосконалення психологічного вивчення персоналу став наказ МВС України № 88 від 06 лютого 2019 року «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських». В наказі були визначені принципи, функції та напрями психологічного забезпечення, завдання психологічного вивчення працівників поліції, форми організації роботи з особами груп психологічної підтримки та допомоги тощо.

Науковці системи МВС приділяли увагу питанням вивчення персоналу. Так, В. Барко і О. Шаповалов розробили перші методики вивчення інтелектуально-мотиваційної готовності абітурієнтів до навчання в ЗВО МВС. У монографіях В. Барка зроблено спроби узагальнити вітчизняний і зарубіжний досвід у напрямі психологічного забезпечення системи ОВС України. Також В. Барко вперше запропонував теоретико-прикладні засади проактивного управління в органах і підрозділах ОВС, розробив систему психологічної роботи з персоналом, яка включає в себе професійний психологічний добір, мотивацію і стимулювання роботи, навчання і післядипломну освіту, психологічний моніторинг.

О. Кудерміна присвятила дослідження питанням інтегративного вивчення психології суб'єкта правоохоронної діяльності в акмеологічному вимірі. В її роботах висвітлено теоретико-методологічні аспекти аналізу категорії «суб'єкт правоохоронної діяльності», розкрито соціально-психологічну сутність правоохоронної діяльності в сучасних умовах, показано акмеологію професіогенезу правоохоронця.

В. Остапович приділив увагу проблематиці вивчення індивідуально-психологічних особливостей поліцейських менеджерів. Ним отримано важливі результати теоретико-експериментального дослідження правових та психологічних основ менеджменту персоналу Національної поліції України.

Д. Швець дослідив правові та психологічні аспекти проблематики формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності. Автором систематизовано психологічні чинники формування особистості поліцейського у професійній діяльності, досліджено професійну ідентичність, прогностичну компетентність, готовність до інноваційної діяльності, копінг-стратегії, соціальний інтелект та надійність у поліцейських.

І. Клименко здійснив теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми – формування концептуальних засад психологічного забезпечення професійної підготовки працівників поліції. Ним запропоновано продуктивний концептуальний підхід до розгляду системи психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських у контексті теорії цілеспрямованих систем.

Ю. Бойко-Бузиль глибоко дослідила проблематику професійного та особистісного становлення керівників поліції. Нею представлено досліджуваний феномен через призму категорій «особистість» та «діяльність», розкрито особливості особистості та виокремлено специфіку професійної управлінської діяльності керівної ланки МВС України.

Науковці Державного науково-дослідного інституту за останні п'ять років провели низку ґрунтовних досліджень, присвячених вдосконаленню організаційно-правових і психологічних засад вивчення персоналу правоохоронних органів. Можна, в першу чергу, відмітити розроблені ними науково-практичні посібники «Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку, дільничного офіцера поліції)», виданий у 2019 році і відмічений авторським свідоцтвом, «Професійно-психологічна готовність поліцейського до службової діяльності» (2017 рік) і «Забезпечення психологічного здоров'я працівників Національної поліції України» (2017 рік) підготовлені авторськими колективами за участю В. Остаповича, Л. Кириєнко, І. Пампури, В. Барко, В. Барко за редакцією професора В. Криволапчука.

Таким чином, за останні роки українські науковці зробили серйозні кроки в напрямі покращання психологічного забезпечення діяльності працівників органів системи МВС України, у першу чергу – Національної поліції, а також психологічного вивчення поліцейських, як важливої складової психологічного забезпечення. Ця робота наразі продовжується в напрямі розробки нового психодіагностичного інструментарію вивчення особистості працівників системи МВС.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Поточна редакція від 30.09.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (від 23.07.1996). Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). Ст. 379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Про затвердження Положення про діяльність медичної (військово-лікарської) комісії МВС : наказ МВС України від 03.04.2017 № 285. *Офіційний вісник України*. 2017. № 41 (від 26.05.2017). С. 49. Ст. 1296. Код акту 85993/2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0559-17>
4. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ МВС України від 06.02.2019 №88. Київ: 2019. 84 с.
5. Про затвердження Порядку психофізіологічного обстеження кандидатів на службу в поліції та Порядку обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності кандидатів на службу в поліції : наказ МВС

України від 17.12.2015 № 1583. *Офіційний вісник України*. 2016. № 9 (від 09.02.2016).
С. 94. Ст. 425. Код акту 80581/2016. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0037-16>

6. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських :
наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6
(від 29.01.2016). С. 156. Ст. 320. Код акту 80463/2016. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16>

7. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого,
оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера
поліції): науково-методичний посібник / Остапович В. П. та ін.; за ред. д-ра юрид.
наук, проф. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України. 2018. 162 с.

Чечель А. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Солдатенко О. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ ЗАДЛЯ УНИКНЕННЯ ПОВТОРНОЇ ЇЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ЗІ СЛІДЧИМ

Забезпечення законних прав та свобод малолітніх та неповнолітніх осіб в кримінальному провадженні розглядається не лише на рівні України, особливе значення даному питанню приділяється з боку міжнародного законодавства. Протягом десятиліть приймаються різноманітні нормативно-правові акти, які надають не лише права й обов'язки дітям, але й зазначають гарантії, які повинна забезпечити кожна держава.

Якщо малолітня або неповнолітня особа стає учасником кримінального провадження, до неї можуть застосовуватися процесуальні дії які мають на меті отримання конкретної інформації та вплинути на хід досудового розслідування. Зокрема, процесуальними діями, які спрямовані на отримання конкретної інформації або перевірку вже отриманої, слугують слідчі (розшукові) дії.

Відповідно до ч.1 ст.224 КПК України [1] допит повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку будуть допитувати.

Однак, звертаючись до міжнародних стандартів, пріоритетним напрямком діяльності яких є забезпечення основоположних прав та свобод дітей, існують рекомендації щодо місця, в якому може проводитися допит неповнолітніх, зокрема потерпілих, які стали жертвами насильства. Конвенція ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [2] (далі – Конвенція), яка була ратифікована Україною в 2012 році [3] містить в собі особливості проведення допиту з дитиною, а саме, проведення допиту в спеціальному обладнаному приміщенні, а також проведенні допиту не уповноваженою особою, а спеціально-навченим спеціалістом (психологом) з метою уникнення повторної травматизації дитини. Затвердивши дану Конвенцію, Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо забезпечення прав та свобод дітей, які стають учасниками кримінального провадження, а саме, забезпечення поваги до честі та гідності кожної дитини під час досудового розслідування з дотриманням норм чинного законодавства, зокрема, під час отримання показань від такої особи.

Повертаючись до місця проведення допиту, то згідно з Конвенцією це повинно бути спеціально обладнане приміщення, яке схоже на дитячу кімнату. «Кризова кімната, дружня до дитини» не лише не порушує вимог чинного національного та міжнародного законодавства з приводу місця проведення допиту, але й сприяє ефективності самої процедури проведення допиту з дітьми. Дані положення передбачають, що допит повинен проводитися в спеціальному обладнаному приміщенні, яке саме призначене для проведення процесуальних дій з малолітніми та неповнолітніми учасниками кримінальних процесуальних відносин.

Характерною рисою даної кімнати є мінімізація травматичного впливу на психічний стан дитини та її стан здоров'я в цілому.

Вищевказане приміщення є свого роду імітаційним полігоном, який обладнаний по типу дитячої кімнати, в якій все створено для того, щоб відволікти дитину від стресової ситуації, в якій вона опинилася. Саме обладнання даного приміщення забезпечене таким чином, щоб психологічно розташувати до себе дитину, тому для цього в такій кімнаті знаходяться іграшки, телевізор з мультфільмами, стіл для малювання піском, та спеціальний колір приміщення з пом'якшеним світлом, адже всі ці елементи в сукупності допомагають розташувати дитину до себе та збільшити відсоток забезпечення мети проведення допиту.

Іншою особливістю даної кімнати є те, що інші особи, яким законом дозволено бути присутніми при проведенні допиту, зокрема, законний представник, педагог, психолог або лікар знаходяться й іншій частині приміщення та відіграють роль спостерігачів, не втручаючись, без необхідності, у процес проведення допиту. Така особливість перш за все пов'язана з тим, що зазвичай діти соромляться розповідати щось стороннім людям та можуть взагалі відмовитися давати показання. Тому, психолог або лікар може спостерігати за поведінкою або самопочуттям дитини, та у разі необхідності надати допоміжну інформацію особі, яка проводить допит, а також, безпосередньо, надати невідкладну медичну допомогу дитині, яка постраждала [4, с. 25].

Забезпеченню законних прав та обов'язків малолітніх та неповнолітніх учасників кримінальних процесуальних відносин та реалізації гарантій їх правового становища в кримінальному провадженні приділяється увага не лише з боку національного законодавства, а й міжнародного.

Завдяки приділенню особливої уваги місцю проведення допиту дитини можливо не лише знизити травматичний вплив на здоров'я та психіку дитини, але й збільшити відсоток ефективності мети проведення допиту.

Облаштування кожного територіального відділу поліції спеціальним приміщенням для допиту дитини, на прикладі «Кризової кімнати, дружньої до дитини» є дієвим методом у забезпеченні не лише законних прав та свобод дитини при здійсненні досудового розслідування, але й мінімізувати негативний вплив на саму дитину, адже така категорія населення є доволі вразливою до сучасних суворих умов сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікована Законом України № 4988-VI від 20.06.2012.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#n2

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України № 4988-VI від 20.06.2012.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17#n2>

4. Бочкор Н. П., Цільмак О. М., Швед О. В. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми та ін. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 112 с.

**СЕКЦІЯ 2:
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Барко В. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

У рамках сучасних перетворень, які відбуваються в Україні в напрямі європейського вектору розвитку держави, особливої гостроти набуває проблема вдосконалення кадрового забезпечення органів та підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Особливе значення в умовах сьогодення належить роботі з персоналом, саме від підготовки, придатності, готовності, компетентності, професіоналізму, здібностей та особистісних якостей працівників багато в чому залежить ефективність діяльності підпорядкованих органів та підрозділів. Проблема психологічного вивчення (психологічної діагностики) персоналу органів і підрозділів системи МВС є центральною в комплексі реалізації заходів психологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів нашої держави.

Психологічне вивчення персоналу розпочинається ще на стадії профорієнтації старшокласників, продовжується на етапі професійного добору кандидатів на службу до органів системи МВС України, а також на навчання в закладах вищої освіти МВС із специфічними умовами навчання. У подальшому психологічне вивчення персоналу постійно триває упродовж усього строку службової діяльності правоохоронця (так званий психологічний моніторинг), здійснюється при призначенні і переміщенні на посади, при проведенні атестацій і службових розслідувань, визначенні ступеня готовності працівника до професійної діяльності, встановленні рівня емоційного вигорання, стресового впливу і навантаження, стану психологічного здоров'я особистості правоохоронця, визначення методів і засобів надання йому психологічної допомоги в разі необхідності тощо. Можливо стверджувати, що від якості і широти психологічного вивчення персоналу багато в чому залежить ефективність діяльності правоохоронних органів в цілому.

Психологічне вивчення персоналу системи МВС України має тривалу історію. Упродовж років за радянських часів і період незалежності України застосовувались різні методи й засоби такої роботи, науковцями розроблено чимало вітчизняних і зарубіжних технологій психологічного вивчення працівників-правоохоронців.

Питанням психологічного вивчення персоналу органів системи МВС присвятили наукові розробки такі українські вчені, як О. Бандурка, С. Бочарова, Ю. Бойко-Бузиль, О. Землянська, О. Євдокімова, І. Клименко, О. Кудерміна, В. Криволапчук, О. Колісниченко, Т. Малкова, Т. Морозова, І. Охріменко, Д. Олександров, В. Остапович; І. Приходько, Д. Швець, О. Цільмак, С. Яковенко та інші. Серед зарубіжних дослідників зазначеною проблематикою займалися G. Barret, C. Bouchard, W. Borman, R. Cochraine, M. Dunnett, R. Miguel, J. Hurd, S. Lueke, B. Sanders, J. Tan, R. Tett, L. Vandecreek та інші.

Західні психологи наголошують на значному економічному вигаши від проведення ефективної діагностики професійної придатності кандидатів на службу в поліцію і, навпаки на суттєвих фінансових втратах вразі помилок професійного добору. Р. Тетт відзначає, що найбільш ефективними методиками при вивченні персоналу поліції в останні роки є Мінесотський багатофакторний особистісний опитувальник (MMPI-2); Опитувальник Великої Пятірки (BFL); Опитувальник толерантності до невизначеності Баднера; опитувальники рівня і структури емоційного інтелекту; Каліфорнійський психологічний опитувальник (CPI); тест Роршаха тощо.

У нашій країні вже у перші роки незалежності було розпочато роботу з розробки власного психодіагностичного інструментарію з метою дослідження особистості правоохоронця. Починаючи з 1992 року в Науково-дослідному центрі КВШ МВС України створений відділ розробки методики професійного відбору особового складу та його психологічних взаємовідносин з населенням. З 1996 року згідно на базі відділу створена лабораторія кадрових і психологічних проблем діяльності ОВС. Наказами МВС України вводились окремі посади психологів у міськрайліноорганах та підрозділах внутрішніх справ. З 1994 року було запроваджено посади психологів у підрозділах ГУБОЗ, ГУДПО, училищах професійної підготовки, вищих навчальних закладах МВС України. Наказом МВС України від 05.04.2002 №336 «Про заходи щодо реорганізації служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України» було затверджено нову організаційну структуру служби психологічного забезпечення – центри практичної психології. Не можна не згадати важливий наказ МВС України від 28 липня 2004 року №842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС України», яким було затверджено: Примірну структуру Центру практичної психології при ГУМВС, УМВС; Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України; Положення про Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті; Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України; Положення про групу посиленої психологічної уваги в органах внутрішніх справ України та навчальних закладах МВС України; Положення про психотренінговий комплекс в органах внутрішніх справ України тощо. Були затверджені методичні рекомендації щодо вивчення особистості працівника і проведення психологічного добору. Таким чином, 2004 рік можна впевнено назвати завершальним етапом становлення служби

психологічного забезпечення, як окремої галузі оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

На початку XXI століття в нашій державі розпочалась робота з професіографічного дослідження службової діяльності правоохоронців. У 2003-2007 роках були розроблені перші професіограми масових професій органів внутрішніх справ, що сприяло покращанню процесів професійного психологічного добору кадрів до ОВС і психологічного супроводу діяльності працівників.

Після створення у липні 2015 року нового правоохоронного органу – Національної поліції України – змінилась система психологічного вивчення персоналу (наказ МВС України від 06.02.2019 року № 88 затвердив порядок організації системи психологічного забезпечення в Національній поліції України). В наказі були визначені принципи, функції та напрями психологічного забезпечення, форми організації роботи з особами груп психологічної підтримки та допомоги тощо.

Робота наразі продовжується і завдяки розробкам українських науковців системи МВС розроблені професіограми основних поліцейських професій, а методичний інструментарій психологів збагатився першими адаптованими українською мовою зарубіжними тестами й опитувальниками дослідження особистості правоохоронця.

Незважаючи на значні напрацювання в сфері психологічного забезпечення діяльності персоналу правоохоронних органів, система психологічного вивчення персоналу органів системи МВС України потребує подальшого удосконалення і реформування. Наразі психологічне вивчення особистості працівника-правоохоронця характеризується низкою недоліків і проблемних аспектів, до головних належать: відсутність єдиного сучасного теоретико-методологічного підходу до організації і проведення психологічного вивчення особистості правоохоронця; відсутність чітких, науково обґрунтованих критеріїв і показників оцінки ступеня професійної придатності особистості до правоохоронної діяльності; відсутність системності в роботі з психологічного вивчення персоналу, органи МВС використовують різні й неузгоджені методи й методики вивчення особистості, кількість і спрямованість яких науково не обґрунтована; може бути значною (більше 30), або замалою (4–5); недостатність теоретичного обґрунтування процедури розроблення оптимального комплексу психодіагностичних методик, спрямованого на дослідження структури особистості правоохоронця; недостатність українськомовних психодіагностичних методик, психологи продовжують використовувати російськомовні тексти опитувальників і тестів.

Згідно з нормативними документами МВС, професійний добір і конкурс на службу до поліції проводиться в декілька етапів, одним з яких є проведення психологічного тесту з метою вивчення особистісних характеристик кандидатів. Проте не вистачає надійних українськомовних тестів (опитувальників), які могли б застосовуватися із цією метою.

Подібну ситуацію не можна вважати задовільною, оскільки не всі респонденти володіють російською мовою достатньою мірою. Використання з метою професійного добору поліцейських оригінальних англомовних опитувальників (наприклад, ММРІ, ММРІ-2, NEO-FFI, СРІ тощо) також не видається можливим. До цього слід додати й те, що застосування в текстах опитувальників

для профвідбору кадрів до Національної поліції України ментально інших, чужих особистісних дескрипторів, може призвести до помилок у відповідях і формулювання психологами невірних психодіагностичних висновків.

Таким чином, постають актуальні завдання вдосконалення системи психологічного вивчення персоналу, у першу чергу: а) систематизації існуючих наукових підходів і визначення єдиної методології психологічної діагностики індивідуальності правоохоронця; б) обґрунтування і розробки наукових критеріїв і показників професійної придатності особистості до правоохоронної діяльності; в) розроблення комплексу психодіагностичних методик задля дослідження структури особистості працівника Національної поліції; г) розкриття й узагальнення сучасних методів вивчення властивостей нервової системи, психодинамічних особливостей, особистісних характеристик, психічних станів, загальних здібностей персоналу; д) здійснення українськомовної адаптації методик вивчення мотиваційної сфери особистості; дослідження здібностей; особистісних опитувальників; е) розроблення оптимальних психодіагностичних комплексів для проведення професійного психологічного добору персоналу, призначення на посади в органах і підрозділах Національної поліції України, а також добору курсантів закладів освіти МВС; ж) обґрунтування змін і доповнень до нормативно-правових актів МВС України, які стосуються роботи з персоналом Національної поліції в напрямі оптимізації процесів психологічного забезпечення службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). Ст. 379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Про затвердження Порядку психофізіологічного обстеження кандидатів на службу в поліції та Порядку обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності кандидатів на службу в поліції : наказ МВС України від 17.12.2015 № 1583. *Офіційний вісник України*. 2016. № 9 (від 09.02.2016). С. 94. Ст. 425. Код акту 80581/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0037-16>
3. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських : наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6 (від 29.01.2016). С. 156. Ст. 320. Код акту 80463/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16>
4. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): монографія. Київ: Ніка-Центр. 2002. 448 с.
5. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України : практич. посіб. / В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, Т. В. Нещерет, О. В. Шаповалов. Київ : КНУВС, Друкарня МВС. 2007. 100 с.
6. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції): науково-методичний посібник / Остапович В. П. та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України. 2018. 162 с.

Біліченко В. В.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
підполковник поліції,
м. Дніпро

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Професійне формування слідчого здійснюється за умов співвідношення певних критеріїв, які гарантують високоякісний рівень готовності до здійснення професійних обов'язків. Що насамперед, сприятиме розвитку високоосвічених та конкурентно спроможного працівника органів досудового розслідування.

Готовність слідчого до практичної діяльності визначається комплекс певних вимог, яким він повинен відповідати. Вивчаючи структурно-логічну модель готовності слідчого можна виділити певні різновиди, що насамперед детермінується чіткими вміннями, які повинен опанувати кожен слідчий.

Діагностична готовність забезпечується такими вміннями:

- діагностувати наслідки конкретних дій та бездіяльності;
- передбачити можливість поновлення випадків, які мають місце за наявності конкретних доказів;
- визначити і прогнозувати, який вплив очікувати до себе;
- встановити механізм утворення слідів, а саме визначити характер взаємовідносин об'єктів під час слідоутворення
- визначити час події за залишеними слідами;
- вивчати особистість злочинця, його ознаки, а також виникнення злочинного умислу;
- досліджувати суб'єктивне ставлення злочинця до вчинених дій;

Рефлексійна готовність забезпечується наступними вміннями:

- поставити себе на місце підозрюваного та дослідити можливість його дій під час скоєння злочину;
- подумки відтворити мислення правопорушника та наслідки, після вчинення злочину;
- спробувати зрозуміти логіку вчинків правопорушника.

Мотиваційна готовність має наступні складові вмінь:

- самоудосконалюватися за для підвищення професійного рівня слідчої діяльності;
- досягати поставлених цілей у професійній сфері, шляхом сумлінного ставлення до обов'язків;
- намагатися бачити тільки позитивні сторони своєї діяльності;
- прагнути до справедливості.

Регулятивна готовність забезпечуються такими вміннями:

- наставляти учасників кримінального процесу на необхідний напрямок комунікації;
- регулювати поведінку кожного учасника кримінального процесу;

- керувати та регулювати дії учасників кримінального процесу під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Перцептивна готовність вміння відчувати особу:

- визначити «слабкі місця» у особи, яку допитуєте;
- вміння почути людину;
- за зовнішніми ознаками та поведінкою визначити дійсний намір особи.

Отже, в даній статі було узагальнено сукупність різновидів психологічних вмінь, які обумовлені готовністю працівників органів досудового розслідування до виконання професійних завдань та обов'язків.

Список використаних джерел

1. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологии. М.: Владос, 2001. 304 с.
2. Пасько О. М. Структурно-логічна модель готовності слідчого до професійної діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 291–298. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_3_48

Гребенюк М. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник спеціальної кафедри №2,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Кушнір Ю. В.,
здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КАДРОВОМУ ДОБОРІ

З розвитком технологій неухильно розвиваються напрямки які дозволять їм протидіяти і поліграф не став винятком. Для протидії поліграфним дослідженням (мається на увазі – спотворення результатів), застосовуються больові синдроми, медитації, фармакологічні препарати вузької спрямованості та багато інших, однак найчастіше протидія відбувається між людьми, своєрідні «ігри розумів». Це ніщо інше як психологічний тиск, маніпуляція та подібні прояви впливу на спеціаліста.

Протидія – це явно виражені дії особи, які вона застосовує з метою обдурити поліграф і поліграфолога. Тобто, особи намагається впливати на об'єктивність результатів ініційованого замовником дослідження, утворюючи при цьому відповідний «слід відображення». Саме завдяки виявленню такого «сліду» поліграфолог може дійти висновку про наявність протидії з боку особи що тестується. Такі «сліди» у кожному випадку можуть проявлятися по різному, зокрема: може виступати зміна поведінкових реакцій, що досягається за рахунок прикусування губ, натисканням на кінчики пальців рук та ніг, підкладання колючих предметів під частини тіла, нервовим рухом пальців, спотвореним заїканням, затулюванням відповідей на задані запитання поліграфологом тощо. Тактику використання цих та інших прийомів особа може застосовувати як у процесі всього дослідження, так і ситуативно, при відповідях на викриваючі її запитання.

Ознаками такої протидії можуть бути:

– штучна зміна параметрів дихання. Зниження глибини або частоти дихання, що обов'язково призведе в подальшому до форсованого дихання, яке легко диференціюється на кривих пневмограми. Фахівцю необхідно знати, що співвідношення між вдихом і видихом – величина порівняно постійна.

– протидія за допомогою пальців рук може проходити в різний спосіб, наприклад за рахунок натискання пальцями на поверхню столу, підлокітник крісла або коліна. Профілактика цього типу протидії заключається у правильному положенні тіла особи, що тестується. Особа що тестується повинна сидіти у зручному кріслі, кисті рук мають частково звисати з підлокітника. Таке положення

позбавляє особу, що тестується упору під пальцями рук, що у свою чергу робить таку протидію практично неможливою.

– протидія за допомогою прикушування язика легко діагностується, якщо методика тестування така, що дає можливість чітко фіксувати час відповіді обстежуваного на стимул. Для виявлення протидії за допомогою скорочення м'язів сфінктера необхідно використовувати датчики знімання інформації – «подушка тремору».

– ознаки застосування психічних способів протидії, що приводить до різкого падіння частоти серцевих скорочень або артеріального тиску безпосередньо перед початком пред'явлення питань та збереження їх на низькому рівні протягом усього тесту; відсутності реакцій на «поліграмі» протягом всього тесту тощо.

– ознаки застосування фармакологічних способів протидії при вживанні седативно-снودійних речовин, стимуляторів, транквілізаторів, різних розчинників (хімічні речовини), наркотичних речовин тощо.

Як результат:

1. При вживанні особою перерахованих вище речовин та інших, що володіють стимулюючим ефектом прилад відображає наступні дії: – на кривій дихання буде спостерігатися висока частота і глибина дихання; – на кривій ШГР з-за підвищеного потовиділення, а також вираженого збудження ЦНС всі реакції будуть різко вираженими;

2. При вживанні речовин, що володіють «депресивним» впливом на організм: – зменшення частоти дихання, поверхневе (не глибоке) дихання; стабільне співвідношення об'єму (часу) вдиху та видиху; – зниження потовиділення, а також перевага гальмівних реакцій в організмі спостерігається незначне коливання ШГР на всі стимули; – зменшення артеріального тиску та частоти серцевих скорочень; – плавне зростання та зниження сигналів.

3. При прийомі психодислептиків (галюциногенів): – на кривих дихання відмічається збільшення амплітуди та частоти; – нерегулярність дихання; – зниження амплітуди ШГР.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що існує значна кількість способів вплинути на результати тестування. Однак в даній статті розглянуто лише кілька аспектів протидії. Досить часто способи протидії поєднуються і це підвищує їх шанси на успіх, проте більшість із них нівелюються за умови достатності компетентності спеціаліста поліграфу, який спираючись на знання та досвід вже готовий до них.

Список використаних джерел

1. Коняхин А. В. Примеры выявления противодействия проведению СПФИ с применением полиграфа. URL : <http://www.anteu-group.ru/jurnal10.html>

2. Мягих С. Г. Некоторые аспекты из области психологии лжи. URL: http://www.portalus.ru/modules/psychology/readme.php?Subaction=showfull&id=1107023035&archive=&start_from=&ucat=26&category=26

3. Порубов А. Н. Ложная информация как форма противодействия расследованию. *Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел* : междунар. науч.-практ. конф., посвящ. Дню белорусской науки, 27 янв. 2006 г. Минск : Акад. МВС Респ. Беларусь, 2006. С. 329–330.

Лещенко Д. Д.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Кожна професія висуває до індивідуальних психологічних якостей людини свої певні вимоги, при цьому чим складніше і відповідальніше професійна діяльність, тим велику роль в успішності її виконання грають індивідуальні психологічні особливості. Більш того існує ряд професій, пов'язаних з роботою людини в екстремальних умовах. Успішне виконання діяльності в такій професії взагалі неможливо без відповідності вимог професійної безпеки. Професійна безпека співробітників правоохоронних органів є складовою частиною системи національної безпеки країни [1, с. 30].

Одним із завдань психологічної безпеки є сприяння того, щоб сама професійна діяльність була більш ефективною, безпечнішою, могла доставляти більше радості. Це завдання вирішується специфічними шляхами, безпосередньо шляхом вивчення психічних факторів.

Особисту професійну безпеку можна представити у вигляді системи заходів (правові, спеціальні захисні, тактичні, педагогічні та психологічні), які дозволять забезпечувати збереження життя, фізичного і психічного здоров'я співробітників органів правопорядку за умови підтримки високого рівня ефективності професійних дій.

Основними завданнями психології забезпечення професійної безпеки діяльності працівників поліції виступають наступні:

- розробка методів психодіагностики осіб, мають схильність до нещасних випадків в екстремальних ситуаціях діяльності;
- дослідження психологічних причин нещасних випадків і особливостей поведінки потерпілих, складання узагальненого психо-вікового портрета і створення теорії поведінки жертви;
- розробка психологічних методів забезпечення особистої безпеки співробітників органів правопорядку в процесі виконання ними професійних обов'язків;
- психологічне обґрунтування методів виховання безпечної поведінки та змісту професійно-психологічної підготовки до діяльності в небезпечних умовах [2, с. 62].

Знання психотехнічних прийомів співробітникам дає можливість в стресовій ситуації швидко знімати негативні переживання і змінювати в позитивному напрямку хід думок. Вважається, що локалізація страху можлива при згоді з самим собою за принципом «будь що буде». У цьому випадку мозок перестає прораховувати варіанти загрози, потік поспішних думок змінюється загостреним сприйняттям подій. І таким чином співробітник правопорядку ефективніше включається в ситуацію, що само по собі витісняє у нього страх.

Особиста професійна безпека виступає як система заходів, що дозволяє забезпечувати збереження життя, фізичного і психічного здоров'я співробітників органів правопорядку за умови підтримки високого рівня професійних дій.

В умовах формування професійної безпеки співробітників поліції була обрана оптимальна теорія усвідомленої саморегуляції діяльності як оптимально психологічно змістовна в умовах ефективної діяльності. Діяльність вольового акту (прийняття рішення) в усвідомленої сфері обумовлюється компонентами планування дій, їх програмування, моделювання та оцінки отриманих результатів, а також в умовах мінливої екстремальної ситуації таких якостей як гнучкість процесів саморегуляції і самостійності прийняття рішення [3, с. 84].

У досвідчених співробітників більш високо проявляється рівень емоційної стійкості і зрілості. Вони більш тверезо оцінюють навколишню дійсність, мають високий рівень соціальної адаптації та характеризуються більшою переконаністю тверезістю поглядів і серйозністю. Недосвідчений співробітник характеризується зниженими показниками планування, що говорить про те, що у нього може відбуватися неадекватне оцінювання значущих умов і зовнішніх обставин, що може приводити до подальших помилок [4, с. 38].

Таким чином встановлено що, професійна безпеку співробітників поліції залежить: від досвіду роботи і професійної компетентності; від емоційної готовності співробітників правоохоронних органів до виконання завдань в екстремальних умовах їх діяльності; від виконання дій професійної безпеки в екстремальних ситуаціях і знання прийомів психологічної саморегуляції.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О., Кондратьев Я. Ю. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Психологічне забезпечення переговорної діяльності. Частина III. Навч.-метод. посіб. Київ : НАВСУ, 2003. 124 с.
2. Варій М. Й. Психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
3. Психологія безпеки професійної діяльності в системі МВС України : навч.-практ. пос. / за ред. Б. І. Бараненка, О. В. Шаповалова. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2012. 200 с.
4. Психогігієна професійної діяльності працівників ОВС : навч.-практ. пос. / за ред. В. О. Криволапчука. Донецьк : Інформ-ресурси, 2010. 264 с.

Льошенко О. А.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри експериментальної та прикладної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Кондратьєва В. І.,
кандидат філософських наук,
асистент кафедри експериментальної та прикладної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ПОДОЛАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА

З кожним роком в Україні великої актуальності набувають дослідження негативних процесів емоційного вигорання у представниках різних професій, зокрема у людей працюючих у системі «людина-людина». Особливо актуальна ця проблема для працівників правоохоронних органів. Професійні обов'язки вимагають конструктивного ставлення до робочих ситуацій та емоційної стійкості, відповідальності за збереження здоров'я та життя як однієї особи, так і цілих соціальних груп та суспільства в цілому. Часто співробітникам правоохоронних органів важко адаптуватися до зростаючих вимог і необхідності ефективно виконувати свої професійні обов'язки і соціальні ролі в ускладнених ситуаціях професійного спілкування, тому збільшується можливість виникнення і розвитку несприятливих психофізичних та негативних емоційних станів, одним із яких є формування синдрому емоційного вигорання та зниження рівня саморегуляції.

Серед безлічі професій існують ті, які найбільше складають групу ризику для синдрому емоційного вигорання (також професійного вигорання).

1) По-перше, це співробітники, які за своїми обов'язками мають багато і інтенсивно спілкуватися з різними людьми, як знайомими так і незнайомими: керівники; менеджери з продажу; медичні працівники; соціальні працівники; викладачі та вихователі та інші.

2) По-друге, досить швидко "вигорають" ті спеціалісти, що мають інтровертований тип особистості, але займають посади, що є досить комунікативними по своїй суті. Такі професіонали не мають надлишку багато життєвої енергії, якою здатні ділитися, досить скромні та замкнуті, а також схильні концентруватися на предметі професійної діяльності і повністю заглиблюватися у неї.

3) Також третьою зоною ризику є фахівці, що постійно відчують внутрішньоособистісний конфлікт по відношенню до своєї роботи. Наприклад, вона не відповідає цінностям особистості або навичкам.

4) Жінки, що хочуть бути як і успішними та реалізованими у професійному плані, так і приділяти достатньо уваги сім'ї (дітям). Можуть відчувати особливий дискомфорт поряд з успішним реалізованим чоловіком

(почуття конкурентності та бажання довести свою професійну значимість на рівні).

5) П'ятою зоною ризику виступають ті спеціалісти, що перебувають у постійному страхі втрати робочого місця, фрілансери та ті, що виконують проектні роботи (короткотривалі проекти) [1].

Так склалось, що працівники правоохоронних органів можуть відноситись до будь-якої із перерахованих груп. Це свідчить про те, що слід максимально зосередити увагу науковців-дослідників, а також практикуючих психологів на проблемі профілактики синдрому емоційного вигорання у спеціалістів даної сфери.

Як показують численні дослідження, організації, які не мають систем підтримки добробуту своїх співробітників, мають більш високу плинність кадрів, більш низьку продуктивність праці і більш високі витрати на охорону здоров'я. Стрес на робочому місці, за оцінками, обходиться економіці країн у мільярди доларів.

Важливим у подоланні симптомів вигорання серед працівників правоохоронних органів є їх здатність до саморегуляції та керування власними емоціями. Тому варто застосовувати профілактично-корекційні заходи психологічної допомоги для подолання негативних наслідків синдрому емоційного виснаження.

Досить часто зустрічається факт, що вигорання сприймають як індивідуальну проблему, що вирішується за допомогою таких простих прийомів, як «навчитися говорити «ні»», більше йоги, дихальні практики тощо. Проте, з'являється все більше доказів того, що особистих рішень та дій людини недостатньо для боротьби з динамічним феноменом 21 століття. Насправді, вони можуть навіть нашкодити, а не допомогти в подоланні. Слід відмітити, що окреслена проблема вимагає системного, комплексного підходу.

Якщо звернутися до 12-ступінчастої піраміди вигорання за Фройденбергером, то з перших 4 ступенів людина може зійти власноруч, з 5–8 сходинки – вже з обов'язковим залученням коуча або психолога, а з 9–12 допоможе спуститися тільки психотерапевт, психіатр, або профільний лікар. Це свідчить про те, що постійний стрес навколо співробітників у їх повсякденній рутині є прямою загрозою їх здоров'ю, а у результаті призводить до зниження або й повної втрати продуктивності [3].

І якщо ми відстоюємо позицію комплексного підходу у профілактиці синдрому емоційного вигорання, то для уникнення розвитку симптомів синдрому 21 століття керівникам усіх рівнів загалом необхідно здійснювати постійний моніторинг стану психічного та фізичного здоров'я членів колективу, а у випадку виникнення ознак емоційного виснаження та стадій формування синдрому вигорання, слід оптимізувати умови трудових процесів, міжособистісних стосунків у колективі.

Існують наступні способи запобігання синдрому на рівні колективу:

- розвиток високої організаційної культури та здорової атмосфери у колективі;
- визначення цілей на коротко, середньо і довгостроковий період, це в свою чергу підвищує й укріплює мотиваційні механізми в особистості та колективі;
- навчити працівників навичкам саморегуляції (довільне самонавіювання, аутогенне тренування за методом І.Г. Шульца, релаксація, ідеомоторні акти, інсайт, вправи для знімання напруження);

- регулярне та систематичне вимірювання рівня тривожності особистості (методика Тейлора Е. Немчинова);
- емоційне міжособистісне спілкування, що збагачує емоційний досвід;
- підтримка хорошої фізичної форми, здоровий спосіб життя (шкідливе харчування, алкоголь, наркотики зазвичай посилюють вияви синдрому емоційного вигорання);
- на робочому місці використовувати технічні перерви для збереження психічного і фізичного здоров'я.

А також не слід забувати, що профілактика емоційного вигорання, а також допомога працівникам, які вже страждають від симптоматики емоційного виснаження може мати не лише груповий варіант роботи, але і індивідуальний. Варто підкреслити, що важливим моментом в професійній діяльності працівників будь-якої сфери є і залишається саморегуляція. Проте, на жаль, далеко не всі розуміють її суть та значення. Саморегуляція несе три основні ефекти: ефект заспокоєння (зменшення емоційної напруги), ефект відновлення (зменшення проявів втоми) та ефект активізації (підвищення психофізіологічної реактивності) Якщо здійснювати практики саморегуляції у повсякденному житті, то це дозволить працівникам правоохоронних органів усвідомити можливості власного організму, бути спроможним розраховувати і свідомо розподіляти свої задачі (як особисті, так і професійні); навчитися переключатися між різними видами діяльності (за можливості організувати переключення між задачами в залежності від пріоритетів); виважено сприймати конфлікти різноманітного походження та на основі цього приймати виважені рішення [2].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що ефективним шляхом зниження і подолання симптомів професійного вигорання у працівників правоохоронних органів є участь у тренінгових заняттях, призначених для оптимізації їх психоемоційного стану та профілактики формування симптомів емоційного вигорання. Навчання засобам регуляції емоцій, зниження напруження, зняття стресових переживань та наслідків переживання стресових ситуацій сприяє підвищенню їх опірності стресу та формуванню стресостійкості. Поєднання індивідуального та групового підходів профілактики синдрому емоційного вигорання допоможе комплексно вирішити проблему продуктивності співробітників, зможе налагодити взаємостосунки в колективі та рівномірно розподілить відповідальність між усіма учасниками трудових відносин, включаючи і керівний склад.

Список використаних джерел

1. Балакірева К. О. Методичні рекомендації для спеціалістів соціальних служб «Профілактика та подолання професійного та емоційного вигорання». Проект програми розвитку ООН «Підтримка реформ соціального сектору в Україні» URL: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-48391940>
2. Лаврова К. Синдром выгорания: профилактика и управление: пособие для сотрудников, работающих в программах снижения вреда. Сеть снижения вреда Центральной и Восточной Европы / Калерия Лаврова, Александр Левин. 2006. 86 с.
3. Freundberger H. J. Staff burnout. *Social Sciences*. 1974. P. 159–166.

Маковецький І. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Мітченко К. В.,
старший викладач кафедри гуманітарних наук та
психології професійної підготовки поліцейських
факультету підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних розслідувань,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

РЕПРЕЗЕНТАТИВНА СИСТЕМА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ВЗАЄМОДІЇ З ОБ'ЄКТОМ ОПЕРАТИВНОЇ УВАГИ

Ефективність професійної діяльності поліцейського в значній мірі залежить від вміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Вміти розширювати чи звужувати коло спілкування, розуміти партнера по спілкуванню, прогнозувати наслідки різноманітних комунікативних ситуацій [1, с. 11].

Досить часто, з метою налагодження ефективної комунікації, потрібно підлаштуватися до предикатів іншої людини, тобто почати говорити на його мові і представляти йому ідеї саме тим способом, яким він сприймає їх. Успіх комунікації багато в чому залежить від здатності побачити, почути або схопити «лінгвістичні патерни» інших людей, від наявності достатнього запасу слів в кожному з патернів для адекватної реакції. Тобто, більше шансів встановити ефективний контакт між тими людьми, які сприймають та передають інформацію подібним способом.

Ключовим моментом у процесі встановлення такого лінгвістичного патерну є визначення провідної репрезентативної системи (модальності) партнера чи опонента по комунікативному акту.

Репрезентативна система (лат. *representatio* – наочне зображення) – основний, домінуючий спосіб отримання людиною інформації із зовнішнього світу; індивідуальна модель сприйняття того, що передають органи чуття людини; специфічна система збирання та опрацювання інформації, яку особа використовує для формування й репрезентації власного досвіду [2, с. 65].

Із огляду на це, виокремлюють три основні модальності, представники яких у процесі осмислення реальності надають перевагу різним операційним категоріям мислення:

- візуали мислять образами (зір);
- аудіали кодують інформацію за допомогою слів (слух);
- кінестетики сприймають світ за допомогою відчуттів (м'язові відчуття, смак і нюх).

Деякі фахівці називають ще дигіталів, які, контактуючи із зовнішнім світом, орієнтуються на діалог та аналіз.

Визначити із загальної чисельності осіб візуала можна за наступними критеріями – мають добре розвинену візуальну систему й найчастіше осмислюють світ у зорових образах. У живому спілкуванні вони акцентують увагу переважно на зорових деталях сприйняття реальності. Під час розмови схильні використовувати такі предикати: бачити, сфокусувати, помічати, ілюструвати; яскравий, темний, туманний; розпливчато, виразно тощо.

При осмисленні та опрацюванні інформації очі представників цієї модальності рухаються вліво-вгору або вправо-вгору, а також прямо-вгору або по центру. Візуал багато жестикулює, ніби створюючи в повітрі зображення того, про що говорить. Типова поза – з розправленими плечима. Манера спілкування динамічна й емоційна: розмовляє швидко та голосно з численними паузами; починає фрази найчастіше із займенників «ви» чи «ти». Під час комунікативного акту намагається дотримуватися такої дистанції, з якої зручніше розгледіти співбесідника. Саме тому найчастіше займає позицію на певній відстані, щоб розширити поле огляду й триматися дещо відсторонено, оцінювати все, що відбувається навколо, так, ніби це його не стосується. Однак у разі близького контакту, виникнення конфлікту представники цієї модальності здатні діяти агресивно, звинувачуючи у всіх негараздах співрозмовника. Останньому важливо знати, що коли візуал не бачить, то він ніби й не чує інформації. Досить часто, люди даної модальності переконані, що їх сприймають «за одягом», і тому завжди намагаються виглядати ефектно та яскраво, навіть якщо їм незручно у даному вбранні. За своєю природою носії цієї репрезентативної системи схильні до оригінальних і необґрунтованих фантазій та мрій [3, с. 60].

При взаємодії поліцейського з людиною, яку можна віднести саме до «візуалів» важливо самому використовувати якомога більше прикметників у мові, давати яскраві описи реальних чи можливих ситуацій; багато жестикулювати, дотримуватись визначеної дистанції. Важливим також буде сам зовнішній вигляд поліцейського, охайність та сучасність одягу, місця спілкування.

Специфіка модальності аудіалів полягає в тому, що люди даної модальності легко знаходять найтонші відмінності у звуках, але можуть не помічати кольорів і не відчувати жодної різниці в запахах. Представники цієї модальності найчастіше під час спілкування вживають такі типові предикати: говорити, слухати, звучати, кричати, шепотіти, замовкнути; тон, тональність, звук; тиша, дисонанс, резонанс; пронизливий, монотонний, гармонійний, голосний, тихий, дзвінкий.

Під час опрацювання інформації очі аудіалів рухаються вліво-вбік або вправо-убік, а також вліво/вниз. Під час спілкування аудіали уникають зорового контакту, переважно дивляться на лоб партнера. Сидять вони з нахилом уперед. Їх легко відрізнити за схильністю до «телефонної пози» (голова трохи набік, ближче до плеча) [3, с. 60].

З метою налагодження ефективної комунікації поліцейському з аудіалом важливо підбирати чіткі та лаконічні вирази, робити паузи під час бесіди, використовувати різноманітні невербальні прийоми з інтонаціями, емоціями голосу. Слід також відмітити, що сприяти взаємодії буде звучання на фоні легкої

мелодії, або ж навпаки відсутність додаткових подразників, таких як розмови колег по кабінету між собою.

Людей, які у сприйнятті світу спираються на відчуття і водночас мають істотно приглушені здібності до того, щоб «побачити» й «почути», визначають як кінестетиків. Фахівці розрізняють зовнішню та внутрішню кінестетику. В основі зовнішньої кінестетики лежать тактильні відчуття (дотик, температура, вологість), запах і смак. Внутрішня кінестетика охоплює емоції й внутрішні відчуття, усвідомлення стану тіла, які інформують людину про те, як вона рухається і що її оточує.

Кінестетики в мовленні схильні уживати такі предикати: відчувати, хапати, контактувати, стискати, торкатися, пробувати; теплий, жорсткий, гладенький, твердий, холодний, важкий, смачний, прісний, гострий, ніжний, гіркий, свіжий, ароматний. Під час осмислення інформації їхні очі рухаються вправо-вниз і прямо-вниз. Вони цінують комфорт та ретельно дбають про своє тіло. В одязі для них важлива зручність, а не зовнішній вигляд. Вони важко переживають стреси й дискомфортні ситуації. І це не випадково, адже за таких обставин «вмикається» внутрішня кінестетика: згадуються неприємні відчуття, активізуються негативні емоції, пов'язані з внутрішньою тривогою та усвідомленням незручного стану тіла [3, с. 60].

При взаємодії з кінестетиком поліцейському важливо подбати про комфорт місця спілкування, підтримувати тактильний контакт (рукоплескання, обійми, поплескування по плечу тощо).

Вміння аналізувати та визначати репрезентативну систему опонента дозволить поліцейському знаходити особливий підхід до нього, налагоджувати ефективну комунікацію.

Список використаних джерел

1. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: навчальний посібник. Дніпро: Адверта, 2017. 107 с.
2. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / Петрик В. М. та ін., за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ "ВІПОЛ", 2011. 248 с.
3. Shpori_psikhoterapiya99.docx, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. URL : <https://studfile.net/preview/5258641/page:35>

Мітченко К. В.,
старший викладач кафедри гуманітарних наук та психології професійної
підготовки поліцейських факультету підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

АЛГОРИТМ НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАГНОСТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПЕРЕДУМОВИ УСПІШНОСТІ ЙОГО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація системи психологічного забезпечення поліцейських та працівників Національної поліції здійснюється відповідно до Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про охорону праці», «Про вищу освіту», «Про психіатричну допомогу», Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти і специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженим наказом МВС України 06.02.2019 № 88 та інших законодавчих та нормативних документів. Психологічне вивчення (психодіагностика) об'єктів системи психологічного забезпечення – процес вивчення в особи провідних індивідуально-психологічних особливостей, якостей та рис характеру, мотивації її поведінки, психофізіологічних, емоційних реакцій та станів, закономірностей перебігу психічних процесів, рівня розвитку інтелекту, емоційно-вольової сфери, способу прийняття самостійних рішень, наявності лідерських тенденцій, загального розвитку комунікативних якостей, схильності до управлінської діяльності, прогнозування стресостійкості, успішності в певних умовах професійної діяльності, психологічної готовності до несення служби в екстремальних умовах. Реалізується шляхом психологічного дослідження з використанням формальних (тестові та проєктивні методики, опитувальники) та малоформалізованих (спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів інтелектуальної діяльності) методів [3].

Актуальність здійснення психологічної діагностики досить велика, адже, починаючи з відбору та протягом всієї служби поліцейських, важливо мати розуміння про психологічний стан працівника, особистісні зміни, що відбуваються у нього під час службової діяльності. Аналізуючи отримані під час діагностики результати психологічної діагностики поліцейських, можна та важливо прогнозувати успішність та ефективність їх професійної діяльності, а також можливі способи подолання кризових станів чи ситуацій. Побудова чіткого профілю надає змогу уникнути значних особистих розчарувань самим поліцейським, виникнення надзвичайних ситуацій за його участю, а також надасть змогу більш якісно розкрити особистісний потенціал поліцейського для ефективності його службової діяльності.

Проводячи психологічну діагностику поліцейських, важливо розуміти структуру побудови психологічного профілю особистості. За більше 12 років досвіду практичної діяльності психологом, з яких понад 7 років безпосередньо

психологом служби психологічного забезпечення Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, мною було проведено більше 12 тисяч діагностик, за якими було написано понад 4 тисячі психологічних характеристик (профілів).

Орієнтуючись на наявний досвід, мною було сформовано алгоритм побудови психологічного профілю за результатами діагностики:

1. Усвідомлення чіткої мети побудови психологічного профілю та визначення методів діагностики.

У даному пункті важливо чітко розуміти власну мету – навіщо дана діагностика проводиться. Наприклад, це вивчення особистісних якостей кандидатів на службу з метою прогнозування успішності їх подальшої службової діяльності в звичайних чи екстремальних умовах та чітке надання рекомендацій поліцейській комісії; вивчення кандидатів на керівної посади з метою побудови його психологічного профілю з акцентом на управлінські якості та надання рекомендацій безпосередньо самому майбутньому керівнику та його безпосереднім керівникам; тощо. Психолог проводить діагностику – Щоби що? Якщо це робота для звітування та в подальшому буде просто залучення до особистої справи поліцейського, то актуальність та ефективність такої діагностики знижується в геометричній прогресії та буде дорівнювати 0.

Також на даному етапі важливо здійснити якісний вибір діагностичних методів [2]. Наприклад, мета – вивчення особистісних якостей працівника перед відрядженням його до зони ООС (АТО) та надання йому рекомендацій, його безпосередньому керівництву, а також фіксації наявних психологічних характеристик поліцейських для порівняння їх з показниками після повернення, щоб побудувати тоді ефективну корекційну програму та надати актуальних рекомендацій. При виборі методів чітко є розуміння, що це будуть з формальних методів – особистісний опитувальник (ПДТ за Ямпольським, 16-факторний тест Кеттела, Індивідуально типологічний опитувальник за Л.Собчик (ІТО), Фрайбурзький опитувальник (FPI) [2] – в залежності, які вже були проведені), тест на визначення стресостійості, схильності до ризику, провідного типу копінг-стратегій, а також певні проєктивні методики (СЖО (тест визначення складних життєвих обставин) – для розуміння рівня психологічної напруженості та реального стану ситуації в житті поліцейського; Людина під дощем, Автопортрет, Інтуїтивне малювання тощо [2]. ТанDEM чіткої мети та якісно підібраних діагностичних методик 60% успішності тестування.

2. Якісний збір біографічних, особистих даних респондента, їх чітка фіксація. Отримуючи лише «сирі» результати за тестовими та проєктивними методиками, не аналізуючи особистий життєвий та професійний досвід особистості, існує висока ймовірність допустити значних похибок. Так, поліцейський учасник АТО та молодий випускник закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання можуть мати однаковий цифровий показник екстравертності та стресостійкості, незначну різницю в показниках чутливості, проте в написанні психологічного профілю це будуть досить різні характеристики з урахуванням біографічних даних.

Поряд з цим, враховуючи особистий та професійний досвід респондента важливо самому діагносту не вдатись до описування своїх власних відчуттів,

стереотипів – лише чіткий аналіз та співвіднесення результатів формалізованих методик та отриманих малоформалізованих даних.

3. Аналіз та опис комунікативних і особистісних якостей (екстравертність/інтровертність, товариськість, лідерські здібності, замкненість, прагнення влади, конфліктність, впевненість в собі та власних можливостях тощо).

4. Аналіз мотиваційної та емоційної сфери (емоційність, імпульсивність, стресостійкість, депресивність, цілеспрямованість, сміливість, схильність до ризику тощо).

5. Важливі індивідуальні особливості, які важливі саме для визначеної мети (особливості адаптації, залежності, ПТСР, асоціальність, травми, патології тощо).

6. Висновки та рекомендації. Під час написання психологічного профілю діагносту важливо розуміти власну відповідальність за надану інформацію, якість та професіоналізм здійснення опису результатів. Слід також усвідомлювати, що ці дані відносяться до переліку інформації, яка входить до переліку конфіденційної.

Кваліфіковано складена психологічна характеристика поліцейського, являється запорукою його успішної службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про організацію забору (конкурсу) та проведення тестування на службу поліцейських: наказ МВС від 25.12.3015 №1631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Про затвердження переліку психологічних методик: наказ МВС НПУ від 02.12.2016 № 1257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ МВС України від 06.02.2019 р. № 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>

Пересунько І. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Біліченко В. В.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Діяльність поліцейських характеризується постійною завантаженістю, недосипанням та стресами, тому дуже важливим є своєчасна психологічна допомога правоохоронцям, адже у випадку ігнорування їх психологічного здоров'я ефективність виконання покладених на них завдань матиме значно низький показник.

Психологічні перевірки діючих працівників поліції слугують своєрідним способом перевірки їх психо-емоційного стану, виявлення проблемних ситуацій при виконанні своєї роботи, характер психологічного клімату в колективі та навіть проблеми в особистому житті, які також можуть негативно впливати на психологічний стан поліцейського [1, с. 246].

Окрім цього, слід наголосити, що роль психолога у забезпеченні повсякденної роботи поліцейських відіграє дуже важливу роль, адже за кожним поліцейським закріплюється табельна вогнепальна зброя, однак не всі психологічно готові не лише до її застосування чи використання але й взагалі, до її наявності [2, с. 18]. Очевидно, що перевірка психологічної готовності поліцейських до роботи з вогнепальною зброєю є одним з головних напрямків роботи психологів.

Також дуже важливим завданням психологів налагодження психологічного клімату в колективі правоохоронців, адже колектив також відіграє дуже важливу роль у роботі кожного поліцейського, куди приємніше працювати в тому колективі, де тебе поважають та цінують, аніж в тому, де до тебе ставляться як до ненадійного та недобросовісного працівника.

До допоміжних технологій належать: діагностика розвитку, психологічне консультування, корекція особистісних та інтелектуальних станів. Діагностика розвитку – визначити особливості особистості, що визначають її психологічний потенціал, і вибрати на цій основі найбільш ефективний шлях розвитку та вдосконалення.

З моменту вступу на службу у психолога зберігатиметься картка психологічного супроводу, яка заповнюється психологом поліції та зберігається за місцем служби поліцейського. Картка психологічного супроводу зберігатиметься на весь термін служби поліцейського.

У разі звільнення працівника карта психологічного супроводу разом з психологічною інформацією зберігається в кабінеті психологічної підтримки протягом 3 років, а потім знищується відповідно до законодавства.

Психологічне супроводження професійної підготовки здійснюється на трьох етапах: адаптаційному, інтерсифікаційному та ідентифікаційному.

Підсумовуючи все вищевказане, можна зробити висновок, що роль психолога у забезпеченні повсякденної діяльності поліцейських відіграє дуже важливу роль, адже професія правоохоронця повна стресогенних факторів, які у подальшому можуть вплинути не лише на якість роботи, але й на нормальний психо-емоційний стан працівника поліції, тому постійна робота психолога зі співробітниками поліції є запорукою ефективної роботи не лише кожного поліцейського окремо, але й цілого територіального підрозділу.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів інс-тів післядиплом. освіти. Київ: Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
2. Клименко І. В. Система психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських: зміст і складові. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 17–23.

Пономаренко Я. С.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціології та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ОБМАНУ

Успішна брехня – є важливою в багатьох аспектах людської взаємодії, але, можливо, ніколи не настільки важливою, як під час співбесіди чи допиту в поліції, коли людині загрожує суворе покарання. Отже, багато дослідницьких праць закордонних і вітчизняних вчених було присвячено виявленню брехні. Дослідження щодо виявлення обману в основному зосереджувались на словесних, невербальних та фізіологічних його корелятах, а також на здатності людини правильно розпізнавати, коли хтось бреше. Справедливо сказати, що зараз ми знаємо, що здатність людини виявляти обман загалом не вражає і що дуже мало надійних корелятивів обману.

Загальновідомо, що більшість людей брешуть; однак, деякі люди брешуть частіше за інших і з причин, які не визначені. Індивідуальні відмінності, що сприяють обману, залишаються здебільшого таємницею. Можуть бути статеві відмінності, пов'язані з мотивацією брехати та типом сказаної брехні. Наприклад, дослідження Е. Енніс, А. Врїй, Ч. Шанс показали, що жінки, здається, більше брешуть про свої думки, і їхня брехня покликана захищати інших, тоді як чоловіки говорять більше брехні, щоб принести користь собі [4, с. 106]. Проте Л. Дроздова продемонструвала, що гендерний аспект брехливості є маловивченим в царині психології і обидві статі говорять більш егоїстичну брехню чоловікам, ніж жінкам [1, с. 102]. В нашому дослідженні гендерний аспект не був урахований, однак виступає перспективою подальших досліджень.

Дж. Масіп у співавторстві дійшли висновку, що невербальні ознаки є пріоритетними сигналами в діагностиці брехні. Особливо це важливо у професіях, котрі за своєю специфікою діяльності вимагають вміння розпізнавати брехню та робити відповідні висновки на підставі отриманої інформації [5]. Вчені продовжили вивчення означеного напрямку і установили, що необхідно розмежовувати показники обману та стратегії виявлення брехні, а також розрізняти показники підозри та обману [8]. Безумовно, що для поліції вельми актуальним є вміння та навички вірно «зчитати» отримані дані та перевірити їх на предмет брехні, що істотно покращує результати їх роботи та оптимізує час. Звідси гостро постає питання детального вивчення особистого відношення працівників поліції до брехні та здатності їх бути чесними в професійній діяльності.

Так, А. Кравчук вважає, що існує деяка невідповідність, яка дозволяє викрити людину в обмані, зокрема: 1) стратегія поведінки не чітка; 2) емоції не збігаються зі змістом тексту висловлювання; 3) наявність докорів сумління та страху, які помітні в поведінкових проявах; 4) допущення помилок на невербальному рівні [2, с. 25-26].

Нами було проведено емпіричний аналіз схильності до брехні працівників поліції з різним стажем роботи в правоохоронній системі. Загальна чисельність вибірки склала 69 осіб. Вік досліджуваних коливається в межах від 21 до 49 років. Стаж практичної роботи в підрозділах поліції знаходиться в межах від 3 до 20 років. Відповідно, за стажем роботи в поліції було розподілено респондентів на дві групи. До першої групи увійшли поліцейські зі стажем роботи до 10 років – 44 особи; друга група налічувала 25 поліцейських, стаж роботи в поліції яких від 10. В дослідженні залучено опитувальник «Чесність», котрий був розроблений у 2008 році лабораторією AZPS та використовується для виявлення рівня чесності. Доволі часто його застосовують і при професійному доборі. Результати отримані за опитувальником наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічні особливості схильності до брехні або правди працівників поліції з різним стажем роботи (%)

Рівень схильності до брехні	Перша група поліцейських зі стажем роботи до 10 років	Друга група поліцейських зі стажем роботи від 10 років	ϕ	P
Яскраво виражена схильність до брехні	-	-	-	-
Схильність до брехні	16,3	16,7	0,043	-
Норма	25,6	33,3	0,663	-
Високий рівень чесності	58,1	50	0,64	-

Порівняльний аналіз даних таблиці 1 свідчить, що 58,1 %, поліцейських зі стажем роботи до 10 років продемонстрували високий рівень чесності, однак поліцейських зі стажем роботи від 10 років, котрі вказали дану якість спостерігається 50 %. Отримані дані дозволяють припустити, що значний відсоток досліджуваних поліцейських обох груп здатні перебільшити свою любов до чесності та у відповідях хочуть продемонструвати себе з кращого боку, адже вони усвідомлюють як їх можуть сприйняти інші.

Схильність до брехні у поліцейських зі стажем роботи до 10 років продемонструвало 16,3 % респондентів, щодо поліцейських зі стажем роботи від 10 років, то у них також 16,7 % від загальної кількості досліджуваних мають дану ознаку. Досліджуваний показник схильності до брехні серед поліцейських обох груп не залежно від стажу роботи в поліції потребує подальшої перевірки, не виключенням є застосування психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфу.

Широко використовується психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу органами поліції та слідства як при доборі працівників, так і в оперативно-слідчій діяльності. Десятиліття досліджень показали, що люди погано виявляють брехню. Для цього висновку було запропоновано два пояснення. По-перше, вчені припускають, що виявлення брехні є неточним, оскільки люди покладаються на недійсні репліки, оцінюючи обман. По-друге, науковцями висловлюється припущення, що відсутність дійсних ознак обману обмежує точність. Оцінка особистості дедалі частіше використовується для працівників правоохоронних органів, а особливо для поліцейських при прийнятті на роботу,

оскільки вона служить двом цілям, по-перше, визначити кваліфікованих фахівців, щоб вони стали майбутніми поліцейськими, а по-друге, визначити, які характеристики особистості пов'язані з успіхом у кар'єрі чи поганою роботою [3].

Середня чисельність поліцейських має схильність до брехні або правди в межах норми. У поліцейських зі стажем роботи від 10 років показник дорівнює 25,6 % респондентів, щодо поліцейських зі стажем роботи від 10 років, то у них також 33,3 %. Отримані дані фокусують нас на визначенні того, що значний відсоток поліцейських обох груп в адекватній формі здатні говорити правду і мають власне стале відношення до брехні, котре не виходить за межі бурхливого сприйняття.

Це відповідає висновкам отриманих Г. Нахарі, А. Врій та Р. Фішером. Вчені стверджують, що брехуни надають інформацію, яку неможливо перевірити, щоб збалансувати їх цілі щодо сприйняття як кооперативу та мінімізації шансів на фальсифікацію слідчими [6; 7].

Отже, особистісні характеристики поліцейських є запорукою їх успішної професійної діяльності. Безсумнівно, властивості особистості є надзвичайно важливими при доборі майбутніх працівників поліції, які зможуть відповідати очікуванням професії. Професійне навчання є важливим для досягнення успіху на робочому місці, також необхідно зміцнювати психічне здоров'я за допомогою спеціальних тренувань. Дійсно, правильно організоване навчання у поліцейських вишах може сприяти формуванню в кандидатів вже існуючих рис особистості, які можуть передбачити задоволення і, отже, ефективність роботи. Це означає, що чим краща підготовка поліцейських, тим більше шансів мати задоволених і продуктивних майбутніх працівників. Поліцейські програми підготовки містять різноманітні навчальні плани, і всі вони мають спільну функцію, яка полягає у підготовці нових кандидатів у поліцію шляхом кваліфікації їх з необхідними освітніми, фізичними та розумовими навичками для подальшої роботи відповідно до вимог та розв'язання питань правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Дроздова Л. В. Дослідження брехливості в психології з урахуванням гендерних відмінностей. *Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції* : матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 3), 4 грудня, 2020 рік. Чернігів, Україна : МЦНД, 2020. С. 102–103.
2. Кравчук А. Психологічні особливості суб'єктивної оцінки здатності підлітків впізнавати брехню. *Психологічні проблеми сучасності* : тези XII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. (14-15 травня 2015 р.). Львів, 2015. С. 25–27.
3. Detrick P., Chibnall J. T. Revised NEO Personality Inventory normative data for police officer selection. *Psychological Services*. 2013. № 10(4). P. 372–377.
4. Ennis E., Vrij A., Chance C. Individual differences and lying in everyday life. *Journal of Social and Personal Relationships*. 2008. № 25 (1). P.105–118.
5. Masip J., Herrero C. Police detection of deception: Beliefs about behavioral cues to deception are strong even though contextual evidence is more useful. *Journal of Communication*. 2015. № 65. P.125–145.
6. Nahari G., Vrij A., Fisher R.P. Exploiting liars' verbal strategies by examining the verifiability of details. *Legal and Criminological Psychology*. 2014. №19 (2). P. 227–239.

7. Nahari G., Vrij A., Fisher R. P. The verifiability approach : Countermeasures facilitate its ability to discriminate between truths and lies. *Applied Cognitive Psychology*. 2014. № 28 (1). P.122–128.

8. Sánchez N., Masip J. Do people detect deception the way they think they do? Replication and extensions. *Psicothema*. 2020. № 32(3). P. 329–336.

Рудницька К. Г.,
здобувачка освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Аналіз ефективності роботи правоохоронних органів являється одним з аспектів, що збільшує продуктивність, допомагає отримати точну інформацію про стан злочинності та проблеми, що виникають під час роботи поліцейського при виконанні службових обов'язків.

Задля забезпечення аналізу ефективності роботи органи державної влади формують систему оцінки експертами та контролюють об'єктивність такої оцінки. Раніше дана система формувалась виключно на статистичних даних таких як, кількість розкриття, підозр, отриманих повідомлень про правопорушення, кількості затриманих осіб, кількість працівників, що здійснюють правопорядок. Проте за теперішній час така система, хоча на жаль ще й досі в обігу, але водночас роботу поліцейських оцінюють також за такими критеріями як:

– Думка населення.

Одним із методів збільшення ефективності являється робота із громадськістю, що закріплена у частині 2 статті 89 Закону України «Про Національну поліцію» [1]. Таким чином, поліцейські мають безпосередні зв'язки з населенням, що допомагає пришвидшити запобігання, виявлення, припинення та розслідування правопорушень.

– Оцінка ЗМІ.

Регламентує діяльність даної оцінювальної системи Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [2], який визначає порядок всебічного й об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації та захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування [3].

– Відчуття безпеки та довіри серед населення шляхом опитування.

Відбувається у сучасному світі дані опитування через спеціалізовані вебсайти, а також просто у соціальних мережах, де будь-хто охочий може висловити свою думку з приводу того чи іншого висвітленого діяння правоохоронця.

Такі опитування загалом взаємопов'язані із попередніми пунктами, адже через співпрацю з населенням, а надалі висвітленням цієї співпраці у ЗМІ

відбуваються так звані опитування, а також зображується справжнє ставлення громадськості до поліцейських.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що ефективність правоохоронної діяльності напряму залежить від комунікації поліцейського із громадськістю, ЗМІ, населенням в цілому. Завдяки продуктивному здійсненню своїх службових обов'язків, зменшується злочинність, збільшується довіра населення, що знаходить свій відбиток у ЗМІ та дієвій співпраці.

Таким чином, висловлені та обґрунтовані позиції не обмежують кола проблемних питань щодо оцінки ефективності діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема поліції. Вони періодично актуалізуються в сучасній юридичній практиці. Проте, навіть з огляду на наведене, можна стверджувати, що потрібне теоретико-правове переосмислення та практичне впровадження комплексного підходу до оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції України. Мають братися до уваги насамперед показники об'єктивної статистики щодо злочинних проявів, надійності та компетентності персоналу, оптимального використання наданих ресурсів, а також результати опитування населення з проблемних питань діяльності поліції. Саме за таких характеристик можна буде говорити про розробку якісних планів та складання об'єктивних звітів роботи поліції, а звідси – надання правоохоронних послуг, спрямованих на забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності тощо. Крім того, заслуговує на увагу й потреба нормативного передбачення окреслених показників роботи поліції та критеріїв її оцінки, а також заходів (засобів) державного реагування, адже за специфічних умов професійної діяльності суб'єктів правозастосування протидія з боку зацікавлених осіб нерідко здатна викликати несприятливі наслідки.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 16.07.2019, підстава - 2704-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Литвин В. В. Комунікація поліцейського патрульної поліції зі ЗМІ. Київ: НАВС, 2019. Т. 2. С. 93–99.

Слюсаренко В. А.,
здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Науковий керівник:
Микитюк М. А.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор спеціальної кафедри 1,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Проведені дослідження свідчать, що важливим пріоритетним напрямом удосконалення діяльності по розслідуванню серійних вбивств є використання психологічного портрету та психологічного профілю. Водночас в дослідженнях Н. Жержа і А. Столяренко справедливо вказується, що чинне кримінальне процесуальне законодавство, існуючі нормативні документи безпосередньо не регламентують діяльність зі складання психологічних портретів і їх використання в правоохоронній діяльності. Проте юридична практика все більше стала використовувати даний метод у складних випадках розкриття і розслідування серійних злочинів. Відомо, що психологічний портрет і результати його використання не є доказом у справі, однак можуть в повній мірі успішно застосовуватися для пошуку інших доказів, а також здійсненні оперативних і слідчих дій з метою викривання винних [1, с. 173; 2, с. 342].

У свою чергу І. Фурманов та І. Метлицький звертають свою увагу, що принципово важливо розрізняти такі категорії як «психологічний портрет» та «психологічний профіль». Модель суб'єкта злочину має узагальнений характер і використовується фахівцями в області криміналістичної тактики і методики як універсальна статична основа розслідування злочинів. Тим часом в юридичній психології модель особистості злочинця має динамічний характер, відображаючи: а) процес її криміналізації; б) безпосередньо генезис злочинної поведінки з позиції взаємодії злочинця і жертви. З такою моделлю і слід співвідносити поняття «портрет» і «профіль» конкретного злочинця (встановленого і розшукуваного) [2].

Як зазначає Г. Чувак перша спроба створення психологічного профілю злочинця в сучасному сенсі була зроблена поліцейським хірургом Т. Бондом в 1880-х роках [3]. Для повноти дослідження Г. Чувак наводить інформацію з праці К. Бартола [4], що під час Другої світової війни Управління стратегічних служб США також практикувало психологічне профілювання, головним чином, для складання характеристик ворожих воєначальників і їх схильностей. Далі Г. Чувак посилаючись на В. Образцова [5] вказує, що як метод розшуку злочинця психологічний портрет став активно використовуватися в криміналістичній

практиці з 50-х років ХХ століття. Витоки наукових розробок у цій галузі пов'язані з ім'ям психіатра з Нью-Йорка А. Брусселя, який вперше склав в 1956 році психологічний профіль реального злочинця Жоржа Метескі.

Як зазначає В. Сулицький, що процес зі складання психологічних портретів злочинців є одним з основних напрямів криміналістичної психології, та в процесі здійснення інтегрованого психологічного аналізу потрібно дотримуватися чітких психологічних принципів [6]. Зазначені принципи є доцільними і при складанні психологічного профілю невідомого злочинця.

Підсумовуючи вище викладене вважаємо, що в процесі розслідуванні серійних вбивств залучення відповідних спеціалістів (експертів-криміналістів, експертів-психологів, профайлерів) є вкрай важливим. Тому що такі спеціалісти можуть допомогти не скільки безпосередньо виявити та затримати серійних вбивць, а сприяти направленню слідства у вірному напрямі.

Список використаних джерел

1. Прикладная юридическая психология / Столяренко А. М. М.: Изд-во «Юнити – Дана», 2001. С. 342.
2. Фурманов И. А., Метлицкий И. Е. Выбор жертвы как информативный признак при разработке психологического профиля серийного преступника. *Журн. Белорус. гос. унта. Философия. Психология.* 2017. № 1. С. 99. URL :<https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/180914/1/98-102.pdf>
3. Чувак А. И. Психологический портрет преступника: достоинства и недостатки. Социально-экономические и правовые исследования. Мн.: БІП Институт правознавства, 2009. № 2. С. 65. URL: <https://law.bsu.by/pub/24/Chuvak-4.pdf>
4. Бартол К. Психология криминального поведения. СПб: Прайм ЕВРОЗИАН, 2004. С. 206.
5. Образцов В. А., Богомолова Н. Н. Криминалистическая психология. Издательства: Юнити-Дана, Закон и право 2002 г. С. 81.
6. Сулицький В. В. Психологічний портрет злочинця. Соціальна психологія. Ноб. Київ: Український центр політичного менеджменту, 2005. С. 167.

Сова М. О.,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціології,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь*

Деніжна С. О.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціології,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Формування службової толерантності працівників правоохоронних органів виступає актуальною проблемою психологічного дослідження службової поведінки при виконанні професійних функцій в умовах державної служби.

Конкретизуючи сутність службової толерантності в контексті правоохоронної діяльності, доцільно розглядати її як соціально-психологічний феномен, в якому відображається взаємоузгодження та взаєморозуміння між поглядами та позиціями представників певної групи, досягнення відповідності між психологічними й поведінковими характеристиками службовців та системою групових норм, що знаходить своє вираження в соціальній ідентичності, групових стосунках, мотиваційних детермінантах і особливостях прояву активності в професійній діяльності державних службовців. З цих позицій слід виокремити характерну ознаку службової толерантності, яка полягає в поєднанні правової та нормативної, соціальної та індивідуальної, психологічної та поведінкової, професійної та особистісної складових.

Певна річ, процес формування службової толерантності у працівників правоохоронних органів слід починати з діагностики рівня їх психологічного інтегрування в службові групи, виявлення проблем і чинників, які впливають на успішність адаптації персоналу до умов служби, а також визначення способів подолання труднощів, що виникли.

Моніторинг службової толерантності співробітників правоохоронних органів доцільно проводити за таких умов: за фактом соціально-психологічних проблем у колективі; у період адаптації співробітника до умов службової діяльності, зокрема на третьому місяці служби; після змінення соціального статусу або соціального оточення співробітника на службі; після змінення умов, а також соціальних стосунків поза службовою сферою; після 3 - х і 6 - ти років перебування працівника на посаді, що пов'язано з переходом від професіонального становлення та набуття досвіду до стабілізації в діяльності та поведінці в службовому середовищі.

Для діагностики рівня службової толерантності можна використовувати наступні методики: «Методика кольорових метафор» «Незакінчені речення», «Методика кольорових метафор» і сфокусоване інтерв'ю.

«Методика кольорових метафор» (МКМ) передбачає вирішення діагностичного завдання з виявлення особливостей службової толерантності, а також прогнозування її розвитку в групах. Матеріалом у цій методиці виступають такі стимули, як: «колектив у цілому», «мій підрозділ», «співробітники правоохоронних органів», «кар'єрна команда», «спільнота професіоналів», «клієнти по службі», «відстороненість», «я насправді». Застосування МКМ сприяє уточненню рівня службової толерантності, виявленню чинників, що сприяють і перешкоджають її формуванню в групах.

Як доповнення до діагностики службової толерантності, а також для оцінки стосунків співробітника з групою пропонується методика «Незакінчені речення». Застосування цієї методики починається зі слів: «У моїй групі», а закінчення варіюються в такий спосіб: «я повинен (повинна) ...»; «я можу ...»; «я хочу, але не можу ...»; «я б зміг (змогла) ... якби...». Відповіді на наступні питання дозволяють виявити проблемні компоненти психічної репрезентації службової толерантності в групі.

Під час сфокусованого інтерв'ю виявляються протиріччя між установками попередньої та нової груп, які слід розглядати як життєвий урок. Для цього використовується психологічний прийом «організація перспективи», тобто розгляд наслідків дотримання толерантності в новій групі та зіставлення їх з життєвими планами. На підтвердження цієї позиції наводиться той аргумент, що толерантність у новій групі може призводити до просування по «кар'єрних сходах» у професійній діяльності, отримання нового досвіду та саморозвитку.

Діагностична процедура завершується уточнюючою бесідою, що включає в себе наступні елементи: розповідь історії про стосунки з групою, про плани та перспективи, пов'язані з групою; роз'яснення і уточнення відповідей на питання методики; додаткові повідомлення, що стосуються відносин з групою; відповідь на запитання щодо прагнення співробітника розвивати свої відносини з групою і вирішувати наявні проблеми.

Психологічна робота з корекції службової толерантності співробітників здійснюється в напрямках залучення співробітника в групові процеси і стосунки завдяки: відкритості співробітника до групових взаємодій; формуванню установки на вирішення проблем, що склалися; аналізу помилок, допущених при спробах взаємодії з групою; виявленню привабливих групових процесів, в які співробітник хотів би включитися; моделюванню процесу налагодження міжособистісних стосунків із членами групи; контролю, підтримці та корекції активності співробітника з реалізації намічених дій; створення умов, в яких співробітник буде змушений взаємодіяти і включатися в групові процеси.

Пропонована технологія, що має на меті формування службової толерантності співробітників правоохоронних органів і контроль успішності даного процесу, застосовується при вирішенні таких ситуацій: 1) професійній адаптації молодого співробітника в колективі, інтегруванні до групових установок і цінностей державної служби; 2) відсутності взаєморозуміння з групою в процесі проходження служби, залучення в особистісно-групові конфлікти; 3) виникнення

суперечностей між мотиваційною спрямованістю і принципами державної служби, співробітником і групою; 4) прояву емоційної нестійкості співробітника в різних ситуаціях службової діяльності, прийняття неадекватних рішень, а також дезадаптації, що виявляється в зниженні активності в професійній діяльності, деструктивній поведінці.

Оптимальними умовами успішного використання технології формування службової толерантності виступають: професійна компетентність психолога щодо застосування спеціальних прийомів і технік з урахуванням ситуації; встановлення психологом робочих контактів з керівниками організації, відділів і служб для забезпечення організаційних впливів на співробітника; відсутність у співробітника, з яким проводиться робота, психічних відхилень; наявність можливостей для проведення системної роботи зі співробітником.

Методичний інструментарій щодо формування службової толерантності у співробітників правоохоронних органів включає такі групи методів: 1) організаційні (створення соціальних умов, які впливають на формування толерантності співробітників для досягнення позитивної динаміки в організації); 2) групові (проекування і розвиток групових відносин, що сприяють оптимізації прояву службової толерантності в соціальних групах); 3) індивідуально-психотехнічні (вплив на психіку і поведінку співробітника за допомогою спеціальних методів, прийомів і технік).

Стимулювання співробітників до службової толерантності доцільно здійснювати із застосуванням наведених технік психологічного впливу. Серед них – допомога співробітнику в:

- сприйнятті групи як джерела задоволення, що здійснюється шляхом: акцентування уваги співробітника на вже існуючих способах отримання задоволення в групі; зорієнтованості співробітника на пошук нових джерел задоволення в групі; розробки поведінкових програм щодо включення в групові процеси, які сприяють досягненню задоволення;

- сприйнятті подібності особистої мотивації співробітника груповій, яка складається з: руйнування негативних узагальнень про групу; формування установки на сприйняття подібності з іншими членами групи; пошуку спільно з співробітником якостей і властивостей, які об'єднують його з групою;

- встановленні відповідності критеріям приналежності до групи, що включає: зосередження уваги на показниках приналежності до групи; формування престижності групи та соціальної ідентичності з нею; розподіл відповідальності в складних ситуаціях.

Отже, процес формування службової толерантності співробітників правоохоронних органів доцільно здійснювати за допомогою технології психологічного впливу на їх індивідуально-психічної репрезентації. Дана технологія спрямована на контроль і підвищення рівня службової толерантності співробітника конкретних груп в службовому середовищі.

Викладені матеріали доцільно використовувати для: профілактики негативних психічних станів, конфліктів і вирішення соціально-психологічних проблем в умовах службової діяльності; допомоги в професійній адаптації працівників правоохоронних органів до службових колективів; оптимізації

психологічного впливу на співробітників, які потребують психологічної допомоги; поліпшення соціально-психологічного клімату в колективі.

Список використаних джерел

1. Пірен М. І. Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації в сучасному українському суспільстві. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 2. С. 51–56.

2. Тробюк Н. Ю., Коломієць М. В. Толерантність як важлива якість майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : Науковий журнал*. 2020. №.70. Т.4. С. 161–166.

3. Хожило І. І. Толерантність як складова професійної компетентності публічного службовця: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-02/10hiikps.pdf>

Хить Ю. П.,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
аспірант кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ,
прокурор,
Спеціалізована антикорупційна прокуратура,
м. Київ

Науковий керівник:
Кудерміна О. І.,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ ДОБОРУ НА ПОСАДИ СЛІДЧОГО (ДЕТЕКТИВА), ПРОКУРОРА, ЯКІ ЗДІЙСНЮВАТИМУТЬ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Прокурорська і слідча діяльність відзначаються високими рівнями стресогенності та потребують наявності в працівників психологічних якостей, що визначають особистість як емоційно зрілу, вольову, врівноважену та впевнену в собі, тобто психологічно готову до професійної діяльності в правоохоронній системі особистість.

Як слушно зазначає М. Логачов, розвиток психосоматичних захворювань пов'язаний зі шкідливою, виснажувальною дією емоційних стресів, тобто негативних переживань, які травмують психічно і невротизують (страх, тривога, ненависть і т.д.). Негативний вплив частих стресів акумулюється в організмі і призводить до різноманітних фізіологічних і соматичних порушень, які сприяють розвитку професійної патології та зростанню загальної захворюваності [5, с. 16].

Під психологічною готовністю працівника розуміється сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан мобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії в складних чи небезпечних умовах виконання службових обов'язків. У свою чергу психологічна стійкість – це активно-дійовий стан особистості, що відображає зміст і умови професійного завдання і виявляється у здатності зберігати стан нормального функціонування психіки, доцільно діяти, незважаючи на перепони. Найбільш значними складовими такої здатності є вміння співробітника за допомогою волі подолати негативний вплив емоцій на діяльність, переборювати страх, нерішучість, а також зберігати самовладання при подальшому ускладненню ситуації [1, с. 6].

Психологічний аналіз особливостей юридичної діяльності свідчить, що вона здатна викликати у суб'єкта специфічний стан напруженості. Цей стан зумовлюється чинниками, що їх умовно можна поділити на постійні, діючі періодично та короточасні. Серед постійно діючих найважливішим є стресогенний характер самої діяльності. Постійно діючим чинником є також

необхідність постійного самоконтролю при спілкування з людьми, що викликають негативні емоції. До чинників, що діють періодично, можна віднести негативні зміни оперативної обстановки та зростання рівня злочинності, недостатню нормативну врегульованість діяльності (що робить ризик невід'ємною частиною виконання професійних обов'язків), кадрові та матеріально-технічні проблеми. Чинником, що діє короткочасно, є циклічний характер діяльності. Психологічна напруженість різко зростає (до максимуму) перед здійсненням вирішального завданням (з'являється тривога, неспокій), а після його завершення вона може зменшуватись [7, с. 31].

У зв'язку з цим потреба у вивченні психологічних якостей особистості набуває особливого значення, коли мова йде про відбір на посади прокурорів чи слідчих (детективів), які розслідуватимуть особливо тяжкі корупційні злочини, вчинені топ-чиновниками, впливовими людьми, які володіють міцними зв'язками з представниками владних груп, фінансовими та медійними ресурсами.

Варто зазначити, що при проведенні конкурсних відборів кандидатів на посади детективів Національного антикорупційного бюро України та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури проводяться відповідні тестування психологічних якостей особистості з використанням Мінесотського багатоаспектного особистісного опитувальника (відомого як ММПІ). Вказаний формалізований метод психологічної діагностики є одним із широко використовуваних в клініці і судовій психіатрії опитувальників. Він розроблений для використання психіатрами, психологами, криміналістами, які беруть участь в консультуванні юристами, прокурорами та суддями. Як і будь-який інший формалізований метод він дозволяє аналізувати психічні явища, що погано піддаються об'єктивізації (суб'єктивні переживання, особистісні смисли) чи є надзвичайно мінливими (динаміка станів, настроїв тощо).

У спеціалізованій науковій літературі структуру психологічної готовності працівників правоохоронних органів прийнято розглядати в розрізі п'яти основних компонентів – мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оціночний.

Кожний з вказаних компонентів потрібно детально оцінювати на етапі відбору на посади слідчого (детектива) та прокурорські посади. Своєчасна діагностика наявності відповідних психологічних задатків, або виявлення можливих протипоказань, дозволяють оптимізувати процедуру професійно-психологічного відбору кандидатів на службу та якість психологічного супроводження проходження служби.

За результатами аналізу психологічних якостей особистості складається остаточний письмовий висновок, який подається разом з іншими матеріалами на розгляд конкурсної комісії. Як правильно зазначаються українські науковці важливо, щоб висновок відповідав рівню підготовки тих, хто його отримує. Тому висновки, які подаються на розгляд членам конкурсних комісій складені максимально зрозумілою мовою, не навантажені зайвою професійною термінологією та коротко передають основну суть і якщо наявні проблемні моменти, виявлені в психологічному профілі кандидата на посаду. У висновку обов'язково зазначаються відмінні риси індивіда, тобто ті, які відрізняються від середніх показників. Саме вказані відмінні риси допомагають членам конкурсної

комісії краще орієнтуватися в майбутній професійній придатності кандидата на посаду слідчого (детектива) чи прокурора. Висновок містить інтерпретації даних спеціалістом психологом і в такому висновку повинно бути обов'язково зазначено, що наявні в ньому твердження не є абсолютними.

Спеціальних наукових досліджень, присвячених психологічному аналізу прокурорської діяльності, до останнього часу майже не проводилося. У підручниках з юридичної психології, зазвичай дається лише загальна психологічна характеристика розслідування злочинів та участі прокурора в суді, інші ж аспекти прокурорської діяльності практично не характеризуються [4, с. 234].

Психологічні аспекти добору прокурорів є актуальною темою в умовах реформування всієї системи органів прокуратури. Такий добір вимагає урахування психологічних якостей кандидатів на посади прокурорів. На жаль, поняття психологічної придатності до роботи в органах прокуратури не отримало законодавчого закріплення. Аналогічно в жодному нормативному документі чи відомчому акті не визначені особисті якості, якими повинні володіти кандидати на посаду прокурорів.

Як уже зазначалося в статті 6 чинний Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений 27.04.2017 Всеукраїнською конференцією прокурорів висуває до прокурора вимоги морально-етичного характеру. Так, прокурор повинен ставитися до людей справедливо, уважно, доброзичливо, згідно з загальнолюдськими принципами моралі. Він повинен бути незалежним, самостійним, активним, політично нейтральним, діяти справедливо, неупереджено, дотримуватися вимог закону, постійно дбати про свою компетентність, професійну гідність, здійснювати службові повноваження сумлінно, компетентно, вчасно і відповідально [3].

Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014, не передбачає врахування психологічних якостей кандидатів на посаду прокурора. Як відомо стаття 29 цього закону визначає порядок добору прокурорів, який складається з 13 етапів. Однак, жоден з вказаних етапів не містить вимог до оцінки психологічних якостей кандидатів [2].

Як слушно зазначають українські науковці, робота з оцінки психологічних якостей кандидатів на посади прокурорів могла б проводитися на етапах здачі кваліфікаційних іспитів або ж проходження спеціальної підготовки в Національній академії прокуратури [6, с. 183].

На наш погляд, зазначена прогалина потребує врегулювання на законодавчому рівні, зокрема шляхом внесення відповідних змін в статтю 29 Закону України «Про прокуратуру», якими слід додати окремий пункт, щодо проходження кандидатами на посаду прокурорів оцінки психологічних якостей особистості на предмет їх професійної придатності.

Крім того, вважається за доцільне розроблення відповідними відомствами, зокрема Офісом Генерального прокурора методичних рекомендації з організації професійно-психологічного відбору прокурорів, які б включали в себе порядок організації заходів професійно-психологічного відбору, порядок проведення такого відбору, порядок роботи з результатами професійно-психологічного відбору,

Також, слід визначити можливість кандидатів ознайомлюватися з своїми результатами психологічного вивчення їх особистості та відповідного оскаржувати висновки спеціалістів.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О., Давидова О. В. Діагностика особистості працівника оовс в системі психологічного супроводження. Частина VIII. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Навчально-методичний посібник. Міністерство внутрішніх справ України Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 130 с.

2. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

3. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>

4. Лапкін А. В. Психологічні аспекти добору прокурорів. Бочаровські читання. Харків, 2018. 235 с.

5. Логачов М. Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Харків, 2001. 16 с.

6. Озерський І. В. Професійно-психологічна підготовка прокурорських працівників як складова системи кадрового забезпечення органів прокуратури. Часопис Київського університету права, 2010р. 280 с.

7. Психологія юридичної діяльності. Матеріали для самостійної роботи. Київ, 2016. 72 с.

Чистяков С. А.,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ІНТЕГРОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В МАЛИХ ГРУПАХ

На сучасному етапі розвитку суспільства актуалізуються проблеми, пов'язані із дослідженням явища інтеграції людей у групи. Це зумовлено, з одного боку тим, що процес інтеграції набуває нового соціально-психологічного змісту, а з іншого боку – теоретичні принципи щодо дослідження цього явища вимагають корегування.

Можна констатувати, що до традиційних джерел дослідження явища «інтеграції» потрібно віднести наукові здобутки: О. Булатова, Ю. Габермаса, Е. Дюркгейма, А. Зендера, Г. Зімеля, М. Ісінгаріна, Т. Парсонса, К. Дойча, Г. Спенсера, Т. Татаренко, Ф. Тьонніса, Л. Фестінгера та інших.

Опрацювання названих досліджень, дозволяє стверджувати, що поняття «інтеграції» слід вважати полісемантичним. Так зокрема в найбільш загальному розумінні термін інтеграція означає:

- (лат. *integratio* – відновлення, відтворення, від *integer* – цілий) стан пов'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи в ціле, а також процес, що призводить до такого стану;
 - процес об'єднання окремих складових та його результат, що утворює цілісність завдяки наявним у них властивостям;
 - у соціальному аспекті – прийняття індивіда іншими членами групи.
- Процес встановлення оптимальних зв'язків між відносно самостійними малозв'язаними між собою соціальними об'єктами (індивідуумами, групами, соціальними класами, державами) і подальше їх перетворення у єдину, цілісну систему, у якій узгоджені та взаємозалежні її частини на основі спільних цілей, інтересів [4, с. 233].

У своєму трактуванні термін «інтеграція» має два значення: по-перше, він характеризує процес і стан поєднання групових елементів у функціонально єдиний організм, систему, цілісне утворення; по-друге, ним фіксується процес входження до певної групи, яка вже утворилась і набуває ознаки її структурного, складового елемента. Тому, у першому випадку мова йде про множинність взаємодіючих елементів, у другому – про входження в групу й злиття з нею поодиноких елементів чи явищ, інтегрування в систему.

Якщо говорити про тенденції групового розвитку, необхідно мати на увазі той факт, що сукупність внутрішньогрупових соціально-психологічних процесів, безпосередньо спрямована на досягнення і становлення перш за все життєво значущих для малої групи проблем і завдань. Саме інтеграція, як внутрішньогруповий процес, спрямована на досягнення групової єдності,

згуртованості, що виражається в об'єктивності прийняття відповідальності за успіхи і невдачі в спільній груповій діяльності.

У той же час, співіснування інтеграції та дезінтеграції обумовлюють нерівномірність процесу розвитку малої групи, який передбачає ряд етапів і не виключає можливість як послідовного сходження групи на більш високий рівень розвитку групи, так і на більш низький.

Навряд чи потребує спеціальних доказів той факт, що вияв і корекція даного процесу є однією з основних і найбільш складних завдань практичних психологів, керівників структурних підрозділів, структур по роботі з персоналом.

Під інтегрованістю розуміється один із базових процесів групової динаміки, що характеризує ступінь прихильності до групи її членів. Вона є силою, яка впливає на групу спонукаючи її членів залишатися в ній. Динамічною характеристикою, протилежною інтегрованості, є групова дезінтегрованість – як наслідок суперечності між особистими інтересами та детермінованими потребами групи в цілому, дотримання групових норм.

На всіх етапах життєвого циклу групи, існують чинники що підсилюють як інтегрованість так і дезінтегрованість.

До чинників які призводять до дезінтеграції групи відносяться: агресивна поведінка членів групи; деструктивні способи комунікації; неадекватна поведінка лідера, керівника; відсутність ясно сформульованої мети; дефіцит ресурсів (некомпетентність); дефіцит інформації (невизначеність); невизначеність розподілу владних повноважень у групі.

Співвідношення соціальної інтеграції і соціальної дезінтеграції характеризує інший аспект процесу функціонування і розвитку певного соціуму – момент або етап закономірного розпаду, подрібнення, спрощення системи, її редукції до окремих частин, одні з яких гинуть, а інші – набувають самостійного існування. Дезінтеграція може також означати не розпад системи як цілого, а випадання з неї лише окремих її елементів, частин, які починають функціонувати за новим алгоритмом і рухатись у «своєму напрямі».

Отже, групова інтеграція – це процес перетворення групи в єдине ціле на основі взаємного пристосування членів групи один до одного. Групова інтеграція супроводжується процесами об'єднання і згуртування групи. В основі групової інтеграції лежать групові інтереси; відбувається вона в результаті соціально-психологічних процесів наслідування, адаптації, ідентифікації. Ступінь групової інтеграції пов'язана з формуванням сталого відчуття «ми», усвідомлення своєї належності до групи, визнання і прийняття її цілей, цінностей і норм [2, с. 282–285].

Однак існують причини, які дезорганізують особистість. До таких можна віднести її участь в декількох соціальних спільнотах, що нав'язують їй суперечливі соціальні цінності і зразки поведінки, або в таких, для яких характерна невизначеність соціальних ролей, тобто вимог до індивіда, відсутність соціального контролю. Як правило, такого роду явища пов'язані з ослабленням соціально-психологічного ефекту спільності, що служить засобом зниження групової згуртованості і взаєморозуміння.

Високий ступінь інтегрованості людей в малих групах об'єктивно сприяє ефективному виконанню спільної діяльності, і навпаки, недостатня інтегрованість групи спільною діяльністю знижує показники її ефективності: увага членів групи

концентрується не стільки на відносинах опосередкованих діяльністю, скільки на відносинах міжособистісних. Констатація даного факту може служити діагностичним засобом для визначення рівня групового розвитку [2, с. 308–309].

Експериментально було підтверджено гіпотезу про те, що інтеграція групи, а отже і її згуртування, здійснюється насамперед у ході спільної діяльності. Таке розуміння згуртованості дозволяє по-новому підійти до факту формування малої групи. Мала група «переживає» тривалий процес свого становлення в якості психологічної спільності. Найважливішим змістом цього процесу є розвиток групової згуртованості. У ході цього розвитку група не просто продукує деякі норми і цінності, а члени її не просто засвоюють їх. Здійснюється набагато глибша інтеграція групи, коли цінності щодо предметної діяльності групи більшою мірою поділяються окремими індивідами. Діяльність же стає настільки значущою в житті кожного члена групи, що він приймає її цінності не під впливом розвитку комунікацій, переконання, а під повним і активним включенням в діяльність групи [3, с. 242–244].

Процес згуртування членів малої групи здійснюється на всіх етапах її розвитку. Спочатку члени групи сприймають один одного у відповідності з загальнолюдськими нормами поведінки і, як правило, за зовнішніми, поверхневим і несуттєвим ознаками. У ході спілкування складаються симпатії чи антипатії, довіра чи недовіра. Таким чином, здійснюються так звана первинна психологічна диференціація групи та інтеграція неформальних мікрогруп в ній. За мірою усвідомлення та прийняття членами групи цілей і завдань спільної діяльності, складається новий характер відносин між членами малої групи. Нові системи цінностей накладаються на вже існуючі, а їх узгодження проходить «безболісно». І, нарешті, в процесі подальшої спільної діяльності продовжується зміцнення ціннісно-орієнтаційної єдності малої групи [1, с. 584–586].

Утворення групи є надзвичайно важливим етапом її життєдіяльності, однак початком цього процесу є розвиток групи. У сучасній соціальній психології під процесом розвитку малої групи розуміється зміна етапів диференціації та інтеграції.

Поетапний розвиток групи характеризується як послідовна зміна стадій, що розрізняються ступенем психологічної інтегрованості у діловій та емоційній сферах. Ознаками розвитку групи виступають:

- спрямованість (зміст групових цілей, мотивів і цінностей);
- організованість;
- підготовленість до виконання спільної діяльності;
- інтелектуальна, емоційна і вольова комунікативність;
- стресостійкість.

Тому необхідно пам'ятати що інтегрованість справляє позитивний вплив на життєдіяльність та на ефективність виконання групової діяльності. Незважаючи на складнощі цього потрібно спостерігати, координувати та коректувати цей процес.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 448 с.

3. Основи соціальної психології : навч. посіб. / О. А. Донченко та ін. ; за заг. ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Міленіум, 2008. 495 с.

4. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник / під заг.ред. д-ра філос. наук, проф. Воловича В. І. Київ : Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.

Щербатюк О. В.,
*аспірант кафедри психології особистості та соціальних практик,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ*

ОГЛЯД СТАНУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

На сучасному етапі реформування державної кримінально-виконавчої системи висуваються високі вимоги щодо відповідності професійних якостей співробітників пенітенціарної системи гуманістично орієнтованій парадигмі перевиховання. Робота із правопорушниками потребує цілеспрямованості та відповідальності від діяльності співробітників. Враховуючи специфіку умов праці персоналу, контакт із кримінальною субкультурою, емоційне навантаження, непередбачуваність ситуацій, підвищені психологічні та психофізичні вимоги до працівників, логічно припустити, що у професійній діяльності співробітників пенітенціарної системи особливо виразно проявлятиметься агресивність. Наслідком її розвитку можуть бути негативні зміни у поведінці фахівців, які не лише не відповідають вимогам професійної етики, але й призводять до порушення закону і навіть злочинів.

Діяльність сучасних пенітенціарних систем різних країн, відповідно до міжнародних документів, керується гуманістичними ідеями процесу виправлення та створення умов, дотримання яких би призводило до свідомої самодисципліни засуджених. Професійний обов'язок фахівців пенітенціарної системи вимагає від них зважених рішень, гуманного і вимогливого ставлення до правопорушників, подолання власної роздратованості, водночас специфічні умови діяльності та складні фруструвальні ситуації спричиняють психічну напруженість, яка потребує вивільнення та подальшого відновлення особистісних ресурсів. Відповідно, створити сприятливі умови для виправлення та ресоціалізації засуджених можуть лише ті співробітники, які знають способи дезактуалізації та реалізації власних агресивних проявів конструктивними способами.

Проблема проявів агресивності співробітників пенітенціарної системи у їхній професійній діяльності не вивчалась вітчизняними психологами як окреме системне дослідження та узагальнення одержаного різноманітного емпіричного матеріалу здійснено не було. Натомість, агресивність була предметом уваги широкого кола дослідників, але розглядалась ними відповідно охопленої ними специфічної галузі знань. Попередній теоретичний аналіз проблеми проявів агресивності вказує на багатовекторність і міждисциплінарність вивчення цього феномену, позаяк психологи, психіатри фізіологи, зоологи, педагоги, соціологи, юристи, політологи та ін. вивчають різні аспекти агресії й агресивності.

Аналіз наукових праць, що розкривають агресивність, вказує на активне розроблення вітчизняними та зарубіжними науковцями цієї проблеми. Значний внесок у вивчення феномену агресивності здійснили такі науковці, як А. Адлер, А. Бандура, Р. Барон, А. Басс, Л. Берковіц, Д. Доллард, О. Кернберг, К. Лоренц, Н. Міллер, О. Морозов, А. Реан, Д. Річардсон, З. Фрейд, К. Юнг та ін.

Серед вітчизняних дослідників за останні 15 років вивченню проявів агресивної поведінки присвятили свої роботи такі науковці, як Ю. Андреев, О. Дронова, Л. Захаренко, Г. Здорикова, Т. Карпінська, Є. Кіричевська, Ю. Клименко, С. Леонов, Т. Ломова, О. Лящ, І. Мазоха, О. Мізерна, О. Мойсеєва, А. Молданова, Н. Нікітіна, К. Овсянко, М. Пирлик, Ю. Підлісний, З. Спринська, О. Цільмак, О. Ярошта інші. Більшість з них зосередили свою увагу на вивченні агресивної поведінки дітей і юнацтва.

Чітке розуміння змісту категорії професійної агресивності фахівців виклав у своїх працях Є.В. Тополов. Феномен агресивності як один із чинників протиправної поведінки правопорушників досліджували в своїх роботах Ю. Антонян, І. Бойко, С. Єніколопов, І. Кудрявцев, О. Морозов, однак недостатньо вивченим залишається питання саме агресивності у професійній діяльності співробітників, які працюють з цією категорією осіб.

Залишаються недослідженими психологічні особливості проявів агресивності у професійній діяльності співробітників пенітенціарної системи. Вивчення даного феномену дозволить мінімізувати прояви цього явища у пенітенціарній системі. Для психологічної практики це стане ще одним кроком у бік якісного відбору персоналу на службу, організації та проведення тематичних занять із службової підготовки й урізноманітнення тематики курсів підвищення кваліфікації для співробітників даної категорії.

Список використаних джерел

1. Крейхи Б. Социальная психология агрессии. Санкт-Петербург: Питер. 2003. 336 с.
2. Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені. Київ: Бібліогр., 2000. 184 с.
3. Тополов Є. В. Професійна агресивність особистості. Монографія. Київ: Видавничий дім Слово, 2011. 400 с.
4. Ягунов Д. В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування: монографія. Державна пенітенціарна служба України. Одеса : Фенікс, 2011. 446 с.

**СЕКЦІЯ 3:
ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Андросюк В. Г.,
кандидат психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

Захаренко Л. М.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ПЕРЕМОВИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Згідно з ст. 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [1]. Ідея гуманізму (від лат. *humanitas* – людяність) базується на визнанні людини як найвищої цінності.

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2].

Перемовини із правопорушниками як один із ненасильницьких способів боротьби з правопорушеннями входять до системи заходів, спрямованих на попередження, розкриття та розслідування правопорушень, а також є складовою частиною тактичних операцій в криміналістичній, оперативно-розшуковій та кримінально-процесуальній діяльності. Можна виділити такі різновиди перемовин поліцейських із правопорушниками [3, с. 4–5]:

- *перемовини в ситуації досудового розслідування* (здійснення слідчим психологічного впливу на різні категорії учасників процесу розслідування (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого);
- *перемовини в оперативній роботі* (професійне спілкування оперуповноваженого з об'єктами оперативної уваги);

- *перемовини при здійсненні превентивної діяльності* (професійне спілкування поліцейських підрозділів превентивної комунікації з населенням, учасниками дорожнього руху, особами, що перебувають на профілактичних обліках, неповнолітніми, учасниками масових заходів, спрямоване на виявлення, попередження, припинення адміністративних та кримінальних правопорушень);

- *перемовини із засудженими* (при цілеспрямованому доборі та реалізації системи групових та індивідуальних форм, методів психологічного впливу з метою найбільш ефективної корекції їх поведінки);

- *перемовини у випадках, пов'язаних із спробами вчинення суїциду* (ведення кризовими перемовниками Національної поліції діалогу з потенційним суїцидентом, з метою запобігання вчиненню ним самогубства);

- *перемовини під час проведення спеціальних операцій* (ведення кризовими перемовниками Національної поліції діалогу з особами, які розшукуються, установлюються, підлягають затриманню, з метою зміни їх поведінки, відмови від вчинення злочинів, добровільної здачі та звільнення заручників).

Останніми двома різновидами перемовин будуть займатися кризові перемовники Національної поліції. Наказом Національної поліції № 244 від 26.03.2021 року було оголошено конкурсний відбір № 4794 на посаду кризовий перемовник в Національній поліції [4]. Згідно з описом вакансії, до основних службових обов'язків кризових перемовників входить *ведення перемовин під час проведення спеціальних операцій, пов'язаних із захопленням заручників, викраденням людей, погрозами вчинення збройних нападів, убивствами, вибухами, підпалами, масовими отруєннями, активною протидією злочинцями заходам з їх затримання тощо, а також у випадках, пов'язаних із спробами вчинення суїциду.*

Даний конкурс був відкритий для поліцейських середнього складу поліції, які мають вищу освіту освітнього ступеня магістр (спеціаліст), досвід практичної роботи не менше одного року в Національній поліції чи інших правоохоронних органах, вільно володіють українською мовою. Бажаними якостями та навичками було визначено обізнаність кандидатів на посади з питань кримінальної психології та психології тероризму, володіння іноземними мовами, знання нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліцейських, зокрема щодо застосування превентивних поліцейських заходів та заходів примусу, знання тактики проведення поліцейських спеціальних операцій, а також організаторські здібності, аналітичне мислення, спостережливість, спроможність до сугестії, стресостійкість тощо.

Конкурсний відбір кандидатів на посади включав етапи прийому документів, проходження військово-лікарської комісії, психологічного тестування, співбесіди. Планувалося заповнити 78 вакансій (по три в апараті Національної поліції, ГУ НПУ в областях та м. Києві). Конкурсний відбір тривав з 14 травня по 16 липня 2021 року.

Зважаючи на вищевикладене, наразі актуальним завданням є підготовка кризових перемовників з числа тих поліцейських, хто пройшов конкурсний відбір. Професійно-психологічна підготовка кризових перемовників повинна включати:

1. Професійне навчання за профільною спеціалізованою освітньо-професійною програмою підготовки кризових перемовників.

Важливим є набуття кризовими перемовниками знань із кримінальної психології та психології тероризму (про що зазначено у бажаних навичках та якостях кандидатів), а також конфліктології, загальної психології, ефективної комунікації, психології девіантної поведінки, психології суїцидальної поведінки, кризових перемовин.

2. Організація, проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань; професійна підготовка кризових перемовників за міжнародними стандартами.

Є важливими з огляду на те, що перемовини з терористами кардинально відрізняються від перемовин у інших сферах професійного спілкування поліцейських та можуть відбуватися під час проведення спеціальних операцій в ситуації захоплення заручників (звільнення заручників) або без захоплення заручників.

3. Проведення короткострокового (спеціалізовані навчальні курси, семінари-тренінги тощо) і довгострокового (не рідше одного разу на три роки) підвищення кваліфікації кризових перемовників на базі закладів вищої освіти МВС України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 із змінами. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Захаренко Л. М., Давидова О. В. Психотехнології ведення перемовин із правопорушниками: метод. рекомендації / за заг. ред. О. І.Мотляха. Київ, 2020. 69 с. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/18590>
4. Конкурс № 4794 на посаду кризовий перемовник у НП України // Відкриті конкурси на вакансії в Національній поліції України. URL: https://nabir.np.gov.ua/index.php?r=recruitment/process_recruitment&id=4794

Artyukhova V. V.,

*PhD in Psychological sciences, Associate Professor of the
Psychology and Pedagogy Department of the I. Kozhedub Air
Force National University,
Kharkiv*

Kravchenko O. V.,

*PhD in Psychological sciences, Associate Professor of the
Department of Psychology and Pedagogy National Academy of
the National Guard of Ukraine,
Kharkiv*

IMPLEMENTATION ACTIVE LEARNING METHODS INTO THE EDUCATIONAL PROCESS

The results of scientific sources analysis prove that the formation of learning motivation of identity is relevant psychological (Vyhotskyi L., Halperin P., Davydov V., Rubinstein S. and others) and pedagogic problem (Komenskyi Y., Pestalotssy I., Ushynskiy A., Makarenko A., Sukhomlynskyi V., Danylov M., Kostiuk S., Verbytskyi A., Lozova V., Schukina H. and others), and it is an important social call of the day.

In the frames of competitive approach there is set that education today is not to be limited by knowledge reproduction, it requires common efforts and active interaction of both participants. Such approach is provided with the change of lecturer's attitude, with the organization of an appropriate environment, with the use of innovative technologies and methods which stimulate learning activity, creativity, self-sufficiency, responsibility for own decisions as well as productive and flexible students' way of thinking. Among modern technologies, which have similar capacity, the majority of scientists distinguishes active and interactive methods of learning (Doronyina, 2011).

Nowadays there are distinguished a number of active methods of learning which have already proven their efficiency, among them there are quest technologies. The main idea of this method is the help in the development of learning activity under the conditions when all the psychological processes of students such as attention, emotional and desirable sphere are ready for active processing of learning material (Sokol, 2013).

In professional references "quest" is distinguished as intellectual team game where it is needed to solve the tasks and as specially organized type of researching activity (Kaivola T., Salomaki T., Taina J., 2012). It can combine active and interactive methods such as: trainings, quizzes, debates, discussions, work in microgroups, business games and can have the form of educational real quest or web-quest.

There have been developed practical lessons with the use of quest methods and project technologies in the frames of carried out experimental research on the introduction of active and interactive methods of learning into the educational process of Higher Education Establishments having the aim to distinguish the quality of influence they have on the formation of learning motivation in students by the lecturers of the departments. Such technologies have been implementing during the practical lessons in the frames of psychological and pedagogical disciplines.

The specificity of proposed quests has been in the tasks of every definite location which have to be passed by the students throughout the way. They have to be focused on the creation of definite competitive of future expert, besides, the process of their solving has helped to actualize the given during the lectures or proposed for self-learning material. Thus, in the process of students' quest "Mechanism of small group development" passing, they have been proposed to look through specially chosen video-fragments and to distinguish those which have been demonstrating namely the mechanisms of small groups' development. During the team discussions the students have had the possibility to express their arguments to prove their own point of view and to demonstrate the way of influence which is had by those mechanisms on the team development. In the process of analyzing the problems of group decisions the students have been proposed to participate in the topical quest. It has been based on the well-known psychological game "Accident" that has given the possibility to estimate the effectiveness of the team decisions. Students' participation in the mentioned game has posed them the possibility to distinguish disadvantages and advantages of team decisions analyzing own practical experience and has helped to develop the skills of persuasion and active listening. Collective discussion on the issue has assisted the process of systematization of received knowledge. Let's point out that the quest technology has been used to estimate the level of students' learning achievements during the module control. So, the lecturers of the department have developed educational quest "Criminal Groups", which has had 5 locations where at every one the group has been receiving a special envelope with the tasks to be solved within 5 minutes. If the tasks have been solved correctly the students have received the hint of where to search for another location. The locations have been placed in the whole body of the university (library, department and the studying rooms), at every location students should find an envelope and solve the tasks. As a team project students have been proposed to "develop the system of psycho-prevention of deviant behaviour among the students". In the process of preparing to the introduction of this project the students have been divided into the subgroups each of them has chosen definite type of deviant behaviour (stealing, alcoholic and drug abuse, discipline violation) and ought to develop their own programmes of prevention basing on the results of theoretical and empiric researches.

For the purpose of comparing the results of learning between teaching with the help of traditional methods and with the help of active methods there have been carried out the survey in two studying groups. In the first group which was experimental, there were used methods of projects and quest technologies, and in the second one, which was the controlled group, there were used traditional methods of teaching.

The results of the carried survey have posed the possibility to figure out that the students acquired the following skills at the end of the experiment: to search and to work with the required information individually; to adapt in the information area (to find, to compare and to analyze the information); to find the ways of solving the professional tasks; to improve the relations in different social groups; to develop critical thinking and eager to creativity and self-development; to solve out effectively the conflict situations, etc.

An important acquisition in the process of project preparation as well as its result or quest and case study solving is understanding of practical value of theoretical knowledge and is a formed desire as well as ability to learn individually. This approach spreads far beyond the frames of learning area and is focused on the professional

problems solving in definite sphere of education process, also it develops an interest and profile cognitive motivation. Practical orientation of these technologies helps the students to realize their need in theoretical knowledge and the way they can use it. It is important to point out that information presentation and search in the form of game has a number of advantages such as: activation of the process of material learning with the help of visual means (real subjects, schemes, models, pictures, video-fragments and photos), development of stable interest to the subject which helps to activate learning activity, to realize creative components of individual development and, as well, it takes off extra psychological tension.

It is also needed to highlight that the development of active methods of learning helps to improve the skills not only of the student's individuality but also the lecturer's individuality, mastership and creative potential. A lecturer, using the methods of project and quest in their pedagogical activity, finds logical balance between academic and practical knowledge, abilities and skills.

The results, which have been received in the process of carrying out an experimental research on the introduction of active methods of learning (case study, quest and project), show their significant efficiency in comparison with traditional methods of teaching. Experts' estimation as well as questionnaire carried among the representatives of the research has posed the possibility to figure out significant development of motivation concerning the discipline learning through the understandability of practical values of received knowledge in further professional activity. Besides, in the process of completing the proposed tasks the students have showed a high level of learning activity and have had the possibility to present their own creative abilities and skills in team-working. Also, it is essential to point out a higher level of the process of knowledge acquiring by students who have participated in the experiment in comparison with the students of the controlled group. Thus, using of quest and project methods in educational process has received positive estimation. They give students the possibility to think, to estimate, to make decisions, bear the responsibility and, also, to work under constant unstable conditions. The result of using the active methods of learning is in the extension of experience of creative activity, in the readiness to practical active activity, in the ability to modulate and make professional decisions that satisfies the challenges of modern informative society.

References

1. Doronyna, N. (2011). Orhanyzatsyia uchebnoho protsessa v vuze s yspolzovanyem aktyvnykh metodov obuchenyia: metody obuchenyia studentov v vuze. *Sotsyolohyia obrazovanyia*. (3). pp. 33.
2. Kaivola T., Salomaki T., Taina J. (2012). In quest for better understanding of student learning experiences. *Social and Behavioral Sciences*. (46). pp. 8–12.
3. Sokol I. (2013). Kvest yak suchasna innovatsiina tekhnolohiia navchannia. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladyakh osvity*. (7). June. pp. 168–171.

Білецька Т. В.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

Овчиннікова А.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Однією із базисних складових професійного успіху військовослужбовців є належний рівень сформованості соціального інтелекту. Він є одним з найважливіших компонентів життєдіяльності особистості, оскільки дає можливість людині пізнавати саму себе, забезпечує правильне розуміння вчинків навколишнього, їх вербальних і невербальних реакцій.

Проблеми соціального інтелекту розглядалися в роботах О. Бодальова, М. Амінова, В. Куніциної, Е. Торндайка, Дж. Гілфорда, Г. Айзенка, Г. Гарднера, Г. Олпорта та ін. При цьому психологічні механізми соціального інтелекту вивчені недостатньо, також на недостатньому рівні вивчені прояви соціального інтелекту в професійній діяльності. Це пов'язано з відносною новизною самого поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. Хоча на даний момент накопичені знання про соціальний інтелект у рамках досліджень структури загального інтелекту (Г. Айзенк, Д. Векслер, Ж. Піаже, С. Рубінштейн), однак залишаються відкритими питання, пов'язані з виділенням структури, факторів та умов його розвитку в професійній підготовці військовослужбовців.

Поняття «соціальний інтелект» вперше використав у 1920 р. Е. Торндайк. Він визначив його як здатність особистості ефективно інтегруватися та взаємодіяти в системі соціальної комунікації. Згідно його концепції, існує три види інтелекту:

- абстрактний інтелект, як здібність розуміти абстрактні вербальні математичні символи і здійснювати з ними будь-які дії;
- конкретний інтелект як здібність розуміти речі і предмети матеріального світу і здійснювати з ними будь-які дії;
- соціальний інтелект як здібність розуміти людей та взаємодіяти із ними [5, с. 53].

У 1937 р. дослідження соціального інтелекту продовжив Г. Олпорт, який описує даний феномен як особливу здібність сприймати та оцінювати людей, прогнозувати їх поведінку і забезпечувати адекватне пристосування у міжособистісних взаємодіях. Він виокремлює набір якостей, які забезпечують

особистості більш ефективну соціальну взаємодію, в структуру цих якостей соціальний інтелект входить як окрема здібність. Відносно того чи є він самостійним феноменом, ще свого часу Е. Торндайк стверджував, що соціальний інтелект існує окремо від звичайного інтелекту. З його позицією погоджуються сучасні науковці та підкреслюють, що соціальний інтелект є самостійною групою основних ментальних здібностей на противагу здібностям академічного чи формального інтелекту. Так, на думку, Дж. Гілфорда [6], сферою соціального інтелекту є знання про сприймання думок, бажань, почуттів, настроїв інших людей і себе. Згідно останніх досліджень, особистість, що володіє соціальним інтелектом зазвичай включена в систему широких соціальних контактів, гнучка, спроможна інтегруватися в нові соціальні умови та взаємини, демонструє активну соціальну мобільність тощо.

На думку Г. Адлера [1], соціальний інтелект формується із таких складових як: розуміння інших, соціальні навички, знання особливостей спілкування тощо. Дослідник наголошує, що соціальний інтелект не пов'язаний з якоюсь однією сферою життя або певним типом поведінки людини. Проте найчастіше ця характеристика розуму використовується, коли йдеться про сім'ю, друзів, колег по роботі, тобто про близьких [1, с. 67].

Один із аспектів соціального інтелекту є знання особливостей спілкування, тобто здатність формувати взаємовигідні стосунки з іншими й отримувати від цього задоволення. Визнаємо, що міжособистісні навички спілкування є важливим чинником як нашого повсякденного існування, так і організації будь-яких соціальних взаємодій. Саме від знання особливостей спілкування більшою мірою залежить їх ефективність. Тому можемо простежити пряму позитивну кореляцію між соціальним інтелектом та навичками спілкування. Більшість із цих властивостей є вродженими, водночас, міжособистісні навички можуть набуватися людиною в будь-якому віці. Емпатія, чутливість, почуття гумору, відкритість і готовність зрозуміти партнера, відіграють неабияку роль у розвитку соціальних взаємин [6, с. 26].

Подальші дослідження в сфері соціального інтелекту активізували питання його взаємозв'язку із професійною спрямованістю особистості, такими були наукові розвідки Н. Амінова і М. Молоканова. У результаті ряду експериментів ними виявлено пряму залежність між рівнем професіоналізму та наявних спеціальних здібностей, зокрема і соціального інтелекту. Ними був також визначений інтегральний показник інтелектуального потенціалу людини, який включає в себе співпадіння загального інтелекту (здатність розв'язувати задачі на суб'єктивному рівні); соціального інтелекту (здібність розв'язувати задачі на суб'єкт-суб'єктивному рівні); рефлексії (показник фіксує баланс розвитку різних сторін інтелекту) [3, с. 5].

Отже, соціальний інтелект – це здатність до раціональних інтелектуальних операцій, об'єктом яких є процеси міжособистісної взаємодії, він є багатогранною складною структурою, що включає:

– комунікативно-особистісний потенціал – комплекс властивостей, що забезпечують успішне спілкування, він є базисом психологічної контактності і комунікативної сумісності та стрижнем соціального інтелекту.

- характеристики самосвідомості – почуття самоповаги, свободи від комплексів, упередженість, відкритість новим ідеям.
- соціальна перцепція – соціальне мислення, соціальна уява, здібність до розуміння та моделювання соціальних явищ, розуміння людей та їхніх мотивів.
- енергетичні характеристики – психічна та фізична витривалість, активність.

Ці риси обумовлюють можливості особистості до прогнозування можливих варіантів розвитку міжособистісних ситуацій, інтерпретацію інформації і поведінки, готовність до соціальної взаємодії і прийняття рішень. Основні функції соціального інтелекту полягають у забезпеченні адекватності, адаптивності в умовах, що змінюються; формуванні програми планів успішної взаємодії в практичному і стратегічному напрямках, розв'язанні наявних задач; плануванні міжособистісних подій і прогнозуванні їх розвитку; розширенні соціальної компетентності, саморозвитку, самопізнання. Цікавим є також зв'язок соціального інтелекту із соціальним успіхом особистості, адже дієвість мотивації соціального успіху тісно пов'язана з рівнем соціального інтелекту. У соціально-психологічному аспекті мотив досягнення може розглядатися як мотив соціального успіху.

Соціальний інтелект досить часто ототожнюють також із соціальною компетентністю. Останню здебільшого розглядають як ефективність або адекватність, з якою індивід здатний реагувати на різні проблемні ситуації. Її компонентами є: соціальна сенситивність (точність соціальних перцепцій), основні навички взаємодії (професійні уміння та навички), рівновага, спокій як антитеза соціальній тривожності. Ряд дослідників підкреслюють також мотиваційну сторону соціальної компетентності, її поведінкові прояви. Критерієм соціальної компетентності є результативність взаємодії, досягнення значимих соціальних цілей в певних соціальних контекстах із використанням відповідних засобів і отриманням позитивного результату. Відносно взаємозв'язку соціального інтелекту та соціальної компетентності, можна стверджувати, що соціальний інтелект виступає як засіб пізнання соціальної дійсності, а соціальна компетентність – як продукт цього пізнання. Об'єднує їх те, що вони дають можливість інтегруватися в умовах соціальних змін, забезпечують об'єктивну оцінку ситуації, прийняття і виконання безпомилкових рішень.

Отже, соціальний інтелект – це спеціальна здібність, яка визначає здатність до розуміння самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також ефективність прогнозування перебігу міжособистісних взаємин. Особливу роль соціальний інтелект відіграє у соціономічних професіях (типу «людина – людина»), які потребують високого рівня розвитку якостей, що забезпечують успішність й ефективність у стосунках з людьми. Деякі психологи зараховують соціальний інтелект до структурних компонентів комунікативних здібностей людини, оскільки вважають, що саме він відповідає за розуміння або нерозуміння суб'єктом вербальних і невербальних реакцій особистості.

Водночас, ні в кого не викликає сумніву, що саме соціальний інтелект допомагає людині прогнозувати міжособистісні відносини, інтуїтивно передбачати те або інше завершення певних ситуацій. Такі особистості, як правило, відрізняються психологічною витривалістю, стресостійкістю, що допомагає їм із гідністю вирішувати різні проблеми, приймати самостійні рішення навіть в

екстремальних ситуаціях і при цьому не боятися зробити помилку або зазнати невдачі. Усі ці складові і є базисом успішної професійної діяльності військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Адлер Г. Техника развития интеллекта. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 192 с.
2. Івашкевич Е. З. Ампліфікація структури соціального інтелекту педагога. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». 2013. Випуск 28. С. 71–83.
3. Мудрик А. К. Соціальний інтелект та соціальна компетентність. *Практична психологія та соціальна робота*. №3(84). 2006. С. 4–7.
4. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
5. Практический интеллект / Р. Дж. Стернберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 272 с.
6. Guilford J. P. The nature of human intelligence. N.Y. : McGraw-Hill, 1967. 156 p.

Васильченко К. І.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Сьогодні наша країна перебуває в стані воєнних дій. А через те, що вони наразі здійснюються на сході України ми постійно перебуваємо під загрозою. Зараз в нашій державі дуже багато не зареєстрованої зброї. Саме через це нам вкрай необхідний захист з боку правоохоронних органів.

Через це на сьогодні дуже гостро постає питання саме професійної підготовки правоохоронців. Так на сьогодні розроблено декілька напрямків для навчання на майбутніх правоохоронців. Також є можливість покращувати свої знання. Проте порівнюючи досвід навіть найближчих наших європейських сусідів ми розуміємо, що наразі в нас істотні прогалини в підготовці наших правоохоронців. Відтак в правоохоронних органах нашого найближчого сусіда, а саме Польщі. Система підготовки має рівневу структуру. Саме це дає можливість правоохоронцям набратися досвіду, а вже потім переводитися на вищі посади. Також перед прийняттям на навчання з майбутніми працівниками поліції проводять співбесіди, тестування, психологічні аналізи, медичні перевірки та фізичні іспити. Саме такий підхід виявляє людей котрі справді розуміють сутність цієї професії [1].

Також у порівнянні з Україною тривалість підготовки значно менша. При цьому майбутнім правоохоронцям надають лише необхідні у подальшій роботі навички та практичні поради [2, с. 10].

Саме тому порівнюючи систему підготовки правоохоронців в Україні та інших більш розвинутих державах ми розуміємо, що рівень нашої підготовки занижений. Тривалість підготовки працівників правоохоронних органів, хоча й зменшується, проте залишається надто тривалою. При чому при підготовці ми можемо спостерігати надмірне навантаження на теоретичні предмети [3].

Тому для покращення рівня освіти майбутніх правоохоронців необхідно збільшити кількість практичної підготовки. Так необхідно збільшити навантаження на такі дисципліни, як: вогнева підготовка, тактична підготовка та спеціальна фізична підготовка. При цьому необхідно зменшити навантаження на теоретичні предмети. Переглянути дисципліни котрі мають під собою однакові підґрунтя та об'єднати їх.

Також на сьогодні для правоохоронців важлива психологічна підготовка котра забезпечить їх нормальну роботу в стресових ситуаціях. Тому необхідно

розробити комплексне навчання з психологічної підготовки та допомоги правоохоронцям. Наразі вже існує наказ МВС «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», проте наразі залишається не розвинутою підготовка працівників правоохоронних органів саме з психологічної сторони [4].

Тож для того щоб покращити навчання в таких закладах необхідно:

- Надавати більше часу саме для практичних дисциплін, насамперед вогневої та тактичної підготовки;

- Об'єднати дисципліни котрі дублюють питання один одного, це необхідно для того щоб зменшити навантаження на здобувачів вищої освіти;

- Розробити план практичного відпрацювання набутих теоретичних знань;

- Розробити програму психологічної підготовки.

Відтак ми можемо зробити висновок для покращення підготовки кадрів в Національній поліції України нам необхідно переглянути систему підготовки. Необхідно зменшити навантаження на теоретичні предмети та більше уваги приділяти практичним. Також ми повинні більш якісно відбирати кандидатів в майбутні правоохоронці. До того ж важливим аспектом повинна виступати й психологічна підготовка. Тому ми можемо зробити висновок, що наразі нам необхідно реформувати систему підготовки працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Мартиненко О. Система підготовки польської поліції. URL: <http://khp.org/index.php?id=1399022448>

2. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. матеріалів I міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2016 р. / МВС України, Департамент патрул. поліції України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. Харків : ХНУВС, 2016. 175 с.

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 №50, поточна редакція 17.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#n619>

4. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06.02.2019 №88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>

Граховський О. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПРОФЕСІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Діяльність сучасного співробітника поліції безпосередньо спрямована на захист громадян, їх прав і свобод, охорону громадського порядку і громадської безпеки, профілактику злочинів і боротьбу з правопорушеннями. специфіка службової діяльності має суттєвий вплив на психіку і особистісні властивості співробітників, підвищуючи ймовірність розвитку у них ознак професійної деформації. важливим фактором профілактики розвитку несприятливих особистісних якостей поліцейських, їх професійного та емоційного вигорання, формального ставлення до виконання службової діяльності стає психологічна робота з співробітниками органів внутрішніх справ. Вона являє собою вид морально-психічного забезпечення, спрямований на формування у поліцейських професійно значущих психологічних якостей особистості, психологічної стійкості і готовності до ефективного виконання службових завдань [1, с. 32].

Проблема психологічної безпеки останнім часом є однією з найбільш актуальних у психологічній науці. В даний час «сучасне наукове знання про психологічну безпеку, що знаходиться на стадії інтенсивного і багатоаспектного розвитку, акумулюється в науковій картині світу».

Професійна психологічна підготовка в органах внутрішніх справ проводиться психологом підрозділу в системі морально-психологічної підготовки особового складу і спрямована на підвищення психолого-педагогічної компетентності керівного складу, розвиток комунікативної компетентності співробітників і володіння прийомами саморегуляції. Основною метою психологічної підготовки стає вироблення у співробітників поліції психологічних знань, умінь і готовності до успішного подолання психологічних труднощів службової діяльності в інтересах підвищення ефективності виконання своїх посадових обов'язків [2, с. 134].

Як показує аналіз, до основних завдань психологічної підготовки співробітників відносять вивчення і формування наступних характеристик: необхідних психологічних знань для адекватної оцінки і обліку негативних психологічних факторів в процесі оперативно-службової діяльності; професійно-важливих психологічних якостей (емоційна стійкість, спостережливість, пам'ять, мислення, увагу та ін.); психологічної стійкості в процесі подолання труднощів

професійної діяльності, в тому числі в екстремальних умовах; психологічної готовності до застосування вогнепальної зброї; вміння використовувати психологічні прийоми для підвищення ефективності вирішення оперативно-службових завдань.

Основною формою морально-психологічного забезпечення в поліції є морально-психологічна підготовка, що представляє собою самостійний вид навчання співробітників. Організація і проведення морально-психічної підготовки ґрунтується на принципах цілісного педагогічного процесу, який передбачає розробку таких системних елементів, як: мета, завдання, програми, напрямки, умови, організація, форми, методики, забезпечення, способи контролю і оцінки. Зміст психологічної підготовки визначається метою і завданнями морально-психологічного забезпечення і виражається в програмах, тематичних планах і змісті занять [3, с. 102].

Прийнято виділяти загальну, спеціальну та цільову психологічну підготовку співробітників поліції. Загальна психологічна підготовка має на увазі собою оволодіння загальними знаннями психології, що дозволяють підвищити ефективність службової діяльності; формування і розвиток загальних професійно важливих якостей і здібностей; формування і розвиток навичок вольової саморегуляції, спілкування, концентрації і переключення уваги та ін. Спеціальна психологічна підготовка орієнтується на облік професійної спеціалізації співробітників, особливостей виконуваних ними службових завдань.

Незважаючи на досить опрацьовану систему психологічної підготовки в органах внутрішніх справ, в даний час існує проблемні питання в плануванні і реалізації заходів щодо формування та розвитку психологічної компетентності співробітників. Найчастіше психологічна підготовка носить узагальнений характер навчальні групи формуються не по напрямках службової діяльності, а за рангом посад. Найбільшу трудність викликають методи психологічної підготовки співробітників [4, с. 142].

Так, дуже часто навчання методам психологічної саморегуляції носить теоретичний характер без можливості відпрацювання навичок їх практичного застосування безпосередньо в службової діяльності. Спроби організувати психологічну підготовку в відриві від основних предметів професійної та спеціальної підготовки не приносять необхідного результату. Таким чином, дослідження шляхів і способів вдосконалення системи професійної психологічної підготовки співробітників органів внутрішніх справ є одним із пріоритетних напрямків у підвищенні ефективності службової діяльності поліцейського.

Таким чином, висока соціальна значимість діяльності органів внутрішніх справ визначає необхідність вдосконалення основних форм, методів, підходів і технологій організації морально-психологічного забезпечення службової діяльності співробітників поліції, освоєння основ розвитку і реалізації власної психологічної безпеки в поєднанні з готовністю до забезпечення психологічної безпеки громадянина, суспільства, держави.

Список використаних джерел

1. Велитченко Л. К. Психологія особистості : тексти та методики : навч. посіб. / Л. К. Велитченко, О. М. Цільмак / за ред. Л. К. Велитченка. Одеса: ОДУВС, 2008. 177 с.

2. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: теоретичні та прикладні аспекти. Київ: Вид-во НАВСУ, 1997. 192 с.

3. Платонов І. В. Динаміка психологічної готовності майбутніх офіцерів внутрішніх військ до правоохоронної діяльності: Автореф. дис... канд. психол. наук: 20. 02. 02. / Національна академія Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2001. 16 с.

4. Ірхін Ю. Б. Організація та здійснення психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: навч. посіб. Київ: РВЦ НАВСУ, Київський юридичний інститут, 2005.

Дишкант О. В.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри інновацій, інформаційної діяльності в освіті
та навчання за міжнародними проектами,
Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ПРИ РОБОТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Робота фахівців екстремальних професій, які беруть участь в ліквідації наслідків надзвичайних подій чи ситуацій (НП та НС), пов'язана з негативним психоемоційним навантаженням та перебуванням в обстановці, перевантаженій стрес-факторами різного генезу.

Окрім реакції власного організму на стрес, рятувальники стикаються й з негативними психічними станами потерпілих, спровокованими стресом високої інтенсивності або травматичним.

Орієнтація в питаннях психології, фізіології стресу, знання стадій травматичного стресу, – дає розуміння причинно-наслідкових зв'язків та можливість прогнозувати подальший розвиток подій. Можливість передбачити наслідки значно знижує нервову напругу, на відміну від недостатньої обізнаності та невідомості, яка в разі підвищує стресове навантаження.

Вченими доведено, що постійне перебування в ситуації надмірного стресу й невміння проводити профілактику пост-стресових розладів призводить до погіршення самопочуття, шкодить фізичному та психічному здоров'ю, може призводити до психологічної травми, що спричиняє втрату працездатності різної інтенсивності.

Ми окреслили наступні завдання психологічної підготовки фахівців екстремального профілю, які б, на нашу думку, дозволили мінімізувати вірогідність отримання психологічної травми під час перебування в екстремальних умовах, або зменшити наслідки наявної:

- популяризація наукових психологічних знань та ліквідація психологічної безграмотності;
- набуття навичок самодіагностики, відпрацювання механізму самовідновлення й нормалізації власних психічних станів;
- сприяння набуттю практичних вмінь та навичок до надання екстреної психологічної підтримки потерпілим при невідкладних станах;
- відпрацювання умовно-рефлекторних навичок до самозбереження в умовах та ситуаціях, небезпечних для життя і здоров'я;
- формування мотивації на дотримання правил безпеки під час роботи в екстремальних умовах.

На сьогодні, організація психологічної підготовки якраз дозволяє вирішувати завдання щодо популяризації психологічних знань серед особового

складу підрозділів екстремального профілю, через проведення лекційних занять визначеної тематики.

Відпрацюванню певних вмінь та навичок повинні сприяти заняття, організовані у формі тренінгу, під час яких є можливість задіяти до роботи всіх учасників, надати докладну інструкцію по застосуванню вправ на відпрацювання вмінь і навичок, перевірити результати засвоєння та отримати зворотній зв'язок.

Саме під час тренінгових занять фахівець-психолог має можливість виявляти і проводити психокорекцію негативних психічних станів та психологічних проблем учасників навчальної групи, встановити більш тісний контакт з аудиторією й створити мотивацію на проведення індивідуальної психокорекції у випадку її необхідності (в тому числі при ознаках первинної/вторинної психологічної травми).

Окрім того тренінгові технології дозволяють проводити вправи на командування, що позитивно впливатиме на соціально-психологічний клімат колективу підрозділу.

Впевненість у власних силах, відсутність негативних психічних станів, наявність адекватної самооцінки й позитивна комунікація в колективі – дозволяють формувати позитивну мотивацію на дотримання правил безпеки під час роботи в екстремальних умовах. І не лише для збереження власного життя і здоров'я, але й через відповідальність за життя і здоров'я інших членів колективу, які разом виконують роботи за призначенням.

Ці ж чинники формують і психологічну готовність до дій за призначенням. Через впевненість у власних вміннях та навичках, у справності обладнання та у адекватності поведінки і доцільності професійних дій інших членів колективу в екстремальних умовах.

Важливо, щоб до проведення психологічної підготовки залучались саме фахівці-психологи, чи особи, які мають базову психологічну освіту й мають навички проведення групової психокорекційної роботи. Через проведення занять не фахівцями втрачається вся ідея психологічної підготовки та формується уявлення особового складу про власні психічні процеси і функції як про несуттєві, та не варті уваги. Для керівників підрозділів проведення даних занять стає рутинною необхідністю, підготовка до таких «занять» може зводитись до простого скачування вже готових матеріалів з Інтернету і механічного переписування їх до зошитів зі службової підготовки.

Наша подальша робота буде направлена на вивчення досвіду закордонних колег, аналіз наукових досліджень та нормативного підґрунтя щодо проведення психологічної підготовки фахівців екстремального профілю та визначення заходів щодо її удосконалення в нашій державі.

*Дідух М. М.,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

*Осіпова Я. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Діяльність працівників системи внутрішніх справ характеризується певною специфічною, що, безумовно, не може не позначитися на особистості правоохоронця. З одного боку, будь-яка праця позитивно впливає на психіку людини. З іншого – багаторічне виконання однієї і тієї ж професійної діяльності може призвести до появи професійної втоми, виникнення психологічних бар'єрів, збіднення способів виконання діяльності, втрати професійних умінь і навичок, зниження працездатності [2].

Професійне виконання своєї діяльності формує і змінює особистісні якості поліцейського та систему його цінностей, а також сприяє професійному зростанню, самореалізації, підвищенню професіоналізму і компетентності. Але разом з цим, будь-якій діяльності характерне таке явище, як професійна деформація. В першу чергу вона притаманна представникам професій, що постійно і безпосередньо перебувають в процесі комунікації з людьми, тобто в системі суспільних відносин «людина-людина». Саме до таких професій відноситься діяльність працівників Національної поліції.

На думку Е. Зеєра, професійна деформація – це зміни в структурі діяльності та особистості, що негативно позначаються на продуктивності праці й взаємодії з іншими учасниками цього процесу. Професійна деформація порушує цілісність особистості, знижує її адаптивність, стійкість, а також негативно позначається на продуктивності діяльності [2].

В. Медведєв професійну деформацію працівників органів правопорядку визначає як результат спотворення професійних і особистісних якостей під впливом негативних чинників діяльності й навколишнього середовища [5].

На основі аналізу психологічної літератури з теми дослідження та узагальнення підходів до розуміння провідного поняття, під професійною деформацією поліцейського ми будемо розуміти кількісні і якісні зміни індивідуально-психологічних якостей особистості, які виникають під впливом здійснення професійної правоохоронної діяльності протягом певного часу, специфіки, організації і умов її здійснення, а також залежать від конкретного виду діяльності та завдань покладених на особистість.

Професійна деформація може мати досить складну динаміку проявів у трудовій діяльності людини і впливати на емоційну, мотиваційну та когнітивну сфери особистості. Її результатом можуть бути специфічні установки і уявлення, а також поява певних рис особистості [6]. Відповідно, ми можемо говорити як про позитивні, так і негативні впливи цього явища на людину.

Позитивний характер відображається в сумлінному ставленні до праці, досвіді, компетентності, дисциплінованості, певних вміннях, навичках, потребах та інших позитивних рисах характеру, а негативний навпаки проявляється в так званому «вигоранні», тривожності, агресивності, негативних установках, грубіянстві, корисливості, байдужості, зловживанні своїми повноваженнями, дратівливості, егоїзмі тощо [4].

Професійна деформація знаходить свій прояв у соціальній взаємодії, поведінці, професійному «жаргоні», відношенні з близькими. Наприклад, у співробітників правоохоронних органів пильність з часом переростає у невинуватого недовіру до людей та підозріливість.

Аналізуючи Закон України «Про Національну поліцію» ст.2 [1], де визначені основні завдання поліцейського, слід зазначити, що їх вирішення безпосередньо пов'язане із захистом людей, їхньою поведінкою, їх особистими і суспільними цінностями, поглядами, почуттями і потребами, а також вирішенням проблем, які як правило, відбуваються у складних, конфліктних і напружених ситуаціях, що в будь-якому випадку відображається на внутрішньому емоційному стані, особистому і професійному житті правоохоронця.

Щоб запобігти явищу професійної деформації працівнику поліції слід усвідомити, що з ним відбуваються певні негативні зміни та почати активно їм протидіяти, а саме: бути обізнаним і компетентним, за можливості змінити графік роботи або повністю змінити сферу діяльності, розширити коло інтересів в позаслужбовий час, збільшити коло спілкування, почати цікавитися соціальним і культурним життям, активно займатися спортом, переносити свої позитивні емоції й цінності на оточуючих, знаходити час для повноцінного відпочинку, бути впевненим у собі, у своїх силах і можливостях, а за необхідності звернутися до психолога за консультацією тощо [1].

Професійна деформація характерна для кожної професії, а рівень професійної деформації залежить від тривалості здійснення службової діяльності, її особливостей, умов, завдань та безпосередньо індивідуальних характеристик особистості. Явищу професійної деформації поліцейських можна запобігти за допомогою проведення ефективних заходів, спрямованих на її профілактику, психологічну підтримку та розвитком прагнення до змін і бажання роботи над собою самої людини. Також, державі слід постійно покращувати психологічну підготовку працівників патрульної поліції шляхом підвищення кваліфікації, проведення тренінгових занять, розв'язання проблемних ситуативних завдань, відпрацювання певних моделей поведінки і конструктивних моделей спілкування та ін.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015р.№580VIII. URL: <https://bit.ly/3cLPFD1>

2. Зеер Э. Ф. Психологические факторы профессиональной деформации / Элитариум. Социальная психология, Управление персоналом (HR). URL: http://www.elitarium.ru/2008/07/28/factory_professionalnoj_deformacii.html
3. Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Юридико-психологічні засади дослідження професійної деформації працівників Національної поліції України, 2020. 236 с. URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/73_235-249/pdf
4. Маркова А. К. Психологія професіоналізму. *Психологічний журнал*. 2007. 50 с.
5. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти): монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1996. 192 с.
6. Орел В. Є. Феномен «вигорання» у зарубіжній психології: емпіричні дослідження. *Журнал практичної психології і психоаналізу*. 2001. С. 9.

*Завістовський О. Д.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ТА АДАПТАЦІЇ В СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна ситуація в Україні характеризується поглибленням економічної кризи, дезінтеграційними процесами, що дестабілюють державний устрій, девальвацією моральних цінностей у суспільстві, зростанням тяжких злочинів, посиленням протиріч між інтересами різних соціальних груп та верств населення, різким погіршенням умов життя населення внаслідок низки причин, які здебільшого витікають з корінних змін суспільно-політичної та соціально-економічної обстановки.

На цьому рівні збільшилась увага до захисту прав і свобод людей, боротьбі зі злочинністю та охороні публічної безпеки. Діяльність по охороні громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод громадян завжди була небезпечною [1, с. 44].

В умовах демократизації української держави, гуманізації всієї системи суспільних відносин особливого значення набула проблема збереження життя та здоров'я працівників поліції, мінімізації тимчасових чи незворотних втрат серед особового складу, забезпечення психологічної надійності та, в цілому, – професійного довголіття персоналу як основи ефективної службової діяльності правоохоронних органів [2, с. 4].

Вагомий внесок у справу охорони громадської безпеки, профілактики та боротьби з правопорушеннями постійно відводилося підрозділам патрульної служби органів внутрішніх справ. За специфікою самої служби патрульні наряди поліції досить часто першими опиняються поблизу місця пригоди або знаходження злочинців після скоєння злочину, а іноді і раніше, коли злочинців лише тільки готуються до його вчинення.

На етапі реформування органів внутрішніх справ замість попередньої патрульно-постової служби міліції та дорожньо-патрульної служби було створено нову структуру – патрульну поліцію. На ряду з позитивними рисами і якостями нової структури існують і певні проблеми. Актуальність питання полягає у встановленні причин певних негативних явищ, пошук шляхів їх вирішення і подолання, а також вдосконалення і покращення професійної майстерності в службово-бойовій діяльності.

На початку реформування підрозділи патрульної поліції в основному були сформовані з молодих працівників, які раніше не мали жодного відношення до органів попередньої міліції. Всі вони пройшли лише відповідні курси, які склалися з тримісячного навчання. Але, процес реалізації отриманих знань потребує певного періоду адаптації до службової діяльності.

У різних науках адаптацію розглядають як у широкому – пристосування до середовища, так і у вузькому сенсі – відображає лише аспект, що належить до індивідуального розвитку організму [3]. Поняття «адаптація» походить з латинського слова «*adaptation*» – пристосування.

Розглядаючи питання адаптації працівника патрульної поліції слід звертати увагу на його пристосування до службового колективу, засвоєння нормативно-правових документів регламентуючих подальшу діяльність, вимог професії та розуміння структури підрозділу. Успішність адаптації може визначити якість і ефективність застосування отриманих знань в подальшій роботі, а це в свою чергу дає змогу вижити під час виконання службових обов'язків в екстремальних ситуаціях.

На необхідність належної професійної підготовки людей, що стоять на захисті прав і свобод громадян, зверталась увага вже наприкінці XIX – початку XX ст. у різних країнах світу. За роки, що пройшли з того часу, система професійної підготовки працівників, як і підходи до неї, неодноразово змінювалися. При цьому, службова підготовка завжди була і остається однією з основних систем підвищення професіоналізму працівників поліції щодо успішного виконання службових завдань та функціональних обов'язків. На ряду з тактикою дій в типових і екстремальних ситуаціях, вогневої, фізичної підготовки до складу службової підготовки входить психологічна підготовка. Питання психологічної підготовки відпрацьовуються як самостійно так і на практичних заняттях з функціональної, тактичної, вогневої, фізичної, та інших видів підготовки працівників патрульної поліції.

Результати досліджень з питань психології особистої безпеки дають підстави стверджувати, що у сфері безпеки праці, в тих галузях професійної діяльності людини, де існують реальні ризики для життя та здоров'я, зокрема, в діяльності правоохоронців, базовим є питання професійної захищеності виконавця – інтеграція характеристики умов його діяльності, що включає комплекс самостійних складових: правову, економічну, матеріально-технічну, соціальну, кадрову, інформаційну, спеціальну, фізичну та психологічну захищеність.

Наведені складові професійної захищеності правоохоронців декларовані, зокрема у низці нормативних документів щодо поліцейської діяльності, а також визначені й регламентовані відповідними і нормативними документами [2, с. 7].

Розглядаючи питання адаптації працівника патрульної поліції слід звертати увагу на його пристосування до службового колективу, засвоєння нормативно-правових документів регламентуючих подальшу діяльність, вимог професії та розуміння структури підрозділу. Успішність адаптації може визначити наміри молодого працівника в подальшому надовго пов'язати свою діяльність зі службою в даному підрозділі, або він буде очікувати зручної нагоди для переходу до іншої установи. Також адаптація може визначити якість і ефективність застосування отриманих знань в подальшій роботі.

У попередній структурі органів внутрішніх справ для ефективного процесу адаптації, якісному входженню в професію, оволодінню професійними навиками, засвоєнню отриманих знань використовувався так званий «інститут наставництва». За молодим працівником закріплювався наставник з числа більш підготовлених співробітників і новачкам передавався професійний досвід, надавалася допомога у оволодінні професійними навичками, специфікою,

активному освоєнні її тонкощів, достатніми для якісного виконання службових обов'язків та завдань. На жаль, застосування цього «інституту» в новій патрульній поліції не було можливим, оскільки підрозділи в основному сформовані повністю з молодих працівників.

Слід також зазначити, що в різних країнах історично сформувались різні погляди на способи та методи професійної підготовки працівників. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на те, що під час навчання на тримісячних курсах професійний досвід майбутнім патрульним передавали інструктори поліції з Америки, Канади, або українські, які пройшли ці курси. Однак, навіть враховуючи професійну компетенцію зарубіжних інструкторів, необхідно враховувати внутрішньодержавну політику та законодавство України, нормативно-правові аспекти, та не забувати про людський фактор.

Водночас, передача досвіду є головним джерелом навчання молодих працівників поліції, оскільки зарубіжні фахівці не зможуть підготувати співробітника до діяльності в рамках конкретної організації. Крім того слід зауважити, що, за відсутності наставника процес професійної адаптації стає більш тривалим, освоєння тонкощів та специфіки професії відбувається хаотично та несистемно.

Таким чином, можемо констатувати, що відсутність в системі нової патрульної поліції такого важливого інституту як «інститут наставництва», негативно впливає на процес адаптації молодих працівників патрульної поліції до службової діяльності, що в свою чергу впливає на забезпечення особистої безпеки поліцейських.

Актуальність дослідження базується також на необхідності гармонізації нормативно-правового та організаційно-тактичного забезпечення діяльності патрульної поліції та відсутністю належного теоретико-методологічного й науково-прикладного підґрунтя реалізації нових форм і методів забезпечення поліцейських функцій.

Список використаних джерел

1. Шаповалов Б. Б., Завістовський О. Д. Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*. № 1. 2021. С. 44–45.

2. Психологія особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ та військовослужбовців внутрішніх військ МВС України: Навчально-методичний посібник / Шаповалов О.В. та ін., за ред. В.О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, 2011. 133 с.

3. Єрмоєнко О. Сутність поняття «адаптація» в міждисциплінарному аспекті. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203560>

*Іващенко О. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України,
м. Черкаси*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

За останні роки зміст роботи фахівців служби цивільного захисту суттєво змінився, а її складність значно зростає. Діяльність фахівців проходить як у звичайних умовах (профілактика надзвичайних ситуацій, пожежно-технічне обстеження об'єктів, дослідження пожеж та надзвичайних ситуацій), так і в екстремальних – на пожежах різних категорій складності, під час ліквідації наслідків техногенних аварій, стихійних лих, рятування людей. Кардинальні зміни в змісті й умовах діяльності потребують від фахівців не лише фізичної та професійної підготовки, а й сформованості комплексу психолого-педагогічних професійно важливих якостей. З огляду на це одним із найважливіших складників професійної компетентності майбутніх фахівців служби цивільного захисту є психолого-педагогічна компетентність, що передбачає єдність особистісного та професійного аспектів.

Зміст психолого-педагогічної компетентності передбачає: психолого-педагогічні знання; психолого-педагогічні вміння (організаторські, комунікативні, гностичні); мотивацію до оволодіння психолого-педагогічною компетентністю, прагнення до набуття високого рівня професійної компетентності; психологічну зрілість (здатність брати на себе відповідальність за власні вчинки, життєву й професійну самореалізацію); вміння швидко і творчо опановувати професійні знання й уміння та реалізувати їх у практичній діяльності; здатність до конструктивної співпраці та партнерських взаємин із людьми за умови збереження особистої незалежності та самоповаги; прагнення до освіти, самовдосконалення та творчості.

Концептуальною основою формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього фахівця служби цивільного захисту слугують особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи. Особистісний підхід передбачає орієнтацію педагогічного процесу на особистість як мету, суб'єкт, результат, а також головний критерій його ефективності. Цей підхід наполегливо вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу. Упровадження особистісного підходу в навчальний процес передбачає формування в курсантів таких якостей: прийняття світу та інших людей такими, які вони є; відчуття потреб та можливостей інших людей, безоцінність суджень, безконфліктність у спілкуванні з оточенням; здатність децентрувати увагу й наближатися до інтересів інших осіб; формування системи гуманістичних цінностей, що не суперечить індивідуальній неповторності оточення та сприяє творчій реалізації в соціумі; сформована рефлексія, прагнення

до самовдосконалення, відкритість до освоєння нового досвіду; уміння опанувати професійні знання в їхній цілісності; комфортні відчуття в ситуаціях спілкування.

Особистісний підхід сприяє усвідомленню суб'єкта себе як особистості, передбачає створення у навчанні і вихованні відповідних умов для природного процесу саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, сприяє самостановленню, самоутвердженню та самореалізації. Такий підхід передбачає свободу особистості в навчальному процесі, де вона може вільно обирати професійне спрямування, що оптимізує професійне зростання майбутнього фахівця.

У формуванні психолого-педагогічної компетентності важливу роль відіграє діяльнісний підхід, в основі якого – положення про єдність психіки суб'єкта з діяльністю. Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Цей факт обумовлює необхідність реалізації в педагогічному дослідженні і практиці діяльнісного підходу, що тісно пов'язаний із особистісним. Діяльність представлено як активність, що виявляється у взаємодії з навколишнім світом та полягає в розв'язанні проблем, що становлять сутність життя людини. З огляду на це, наголосимо, що навчальний процес – ефективний, коли він організовує пізнавальну діяльність курсантів. У центрі навчального процесу повинен перебувати курсант, що й формує вектор розвитку особистості. Діяльнісний підхід спрямовує спеціальні зусилля на відбір і організацію таких видів діяльності, які активізують навчання і переводять тих, хто навчається, в позицію суб'єктів пізнання, праці та спілкування. Це передбачає вироблення певних умінь: обирати цілі, планувати, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати діяльність, аналізувати і оцінювати її результати.

Для формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх пожежників-рятувальників необхідне впровадження в навчально-виховний процес компетентнісного підходу, що являє собою сукупність загальних принципів окреслення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінювання освітніх результатів. Сутність компетентнісного підходу полягає в розвитку самостійності курсантів у різних сферах діяльності на основі використання соціального досвіду.

Список використаних джерел

1. Бикова О. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 204 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.

Ісаєв А. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний Університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАКТИЧНИХ СТРІЛЬБ

Формування морально-психологічної стійкості курсанта, а також впевненості на вогневому рубежі є одним із важливих завдань. Впевнене володіння курсантами вогнепальною зброєю – це один з найважливіших чинників. Впевненість у стрільбі з вогнепальної зброї у майбутніх співробітників необхідно виробляти в освітніх організаціях системи МВС України з перших занять.

Сучасна система психологічного забезпечення постає у вигляді комплексу інформаційних, діагностичних, прогностичних, підготовчих, корекційних, реабілітаційних заходів, спрямованих на формування та підтримку психологічної готовності курсанта-стрілка, психологічної стійкості до впливу стресових факторів, які виникають у початківців стрільців [1, с. 61].

Важливе значення потрібно приділити саме психічному здоров'ю стрілка, а також тактичного мислення, здатності курсанта самостійно організувати свою підготовку, що необхідно для збереження ефективності виконання як кожного пострілу, так і всієї вправи в цілому.

Виходячи на вогневий рубіж, стрілок неминуче хвилюється, внаслідок чого знижується контроль за своїми діями, порушується узгодженість рухів стрілка і в кінцевому рахунку знижується його результат в подоланні поставлених завдань. Домогтися хороших показників може тільки вольовий стрілок, наділений достатнім самовладанням і витримкою, вміє перебороти хвилювання. Для придбання такого досвіду важливо на тренуваннях як безпосередньо викладачем, так і самим курсантом створювати сприятливу і спокійну обстановку [2, с. 241].

На перший погляд, влучити в ціль дуже просто: потрібно, тримаючи зброю строго вертикально, поєднати три точки і плавно натиснути на спусковий гачок, але насправді виробництва пострілу заважає велика кількість чинників. В умовах напруженості стрілок сильно реагує на зовнішні подразники, думає про наслідок, часу; збивають звуки пострілів стріляючих поруч з ним курсантів. Починають трохи тремтіти руки: тремтять вони тому, що в м'язи надходять нервові імпульси. Навіть той факт, що людина тримає в руках зброю, вже надає на нього психологічний вплив. Наведемо приклад, якщо прийняти за 100% кількість очок, яке набирає початківець стрілок при стрільбі на тренажері, то при стрільбі з бойової зброї він набирає всього 50–70 % від цієї суми. У початківців стрільців в більшості випадків стрілянина асоціюється з почуттям страху, тривоги, страху, які

часом домінують в роботі центральної нервової системи. Ці почуття загальмовують всю її функціональну діяльність і викликають стан напруженості психіки і всіх систем організму стрілка [3, с. 34].

Зберегти при цьому навички складних координаційних дій, що становлять техніку прицільного пострілу, надзвичайно складно. Крім того, стрілку, з одного боку, доводиться у високому ступені концентрувати увагу (в момент прицілювання), а з іншого – перемикає його на натискання спускового гачка. Характерною помилкою в стрільбі у курсантів є «очікування пострілу». Той, якого навчають, отримавши досвід пострілу і процесів, пов'язаних з ним (спалах полум'я зі ствола пістолета, приголомшуючий звук пострілу, віддача від пострілу і т.д.), отримує своєрідний стрес від цього пострілу.

Курсанти, які в перший раз стріляли з пістолета, після цього не можуть відразу адекватно сприймати слова викладача, так як знаходяться в шоківому стані. Таким чином, після отриманого досвіду пострілу все явища, пов'язані з процесом пострілу, які навчаються сприймаються як певний подразник, який несе в собі потенційну загрозу або страх.

Основна боротьба стрілка – це боротьба зі страхом. Подолання страху досягається наступним шляхом: особистісного і професійного самовиховання, формування віри у власні сили, а також в особисту невразливість; зміцнення впевненості в адекватності своїх дій; вироблення почуття впевненості і самоконтролю; підтримання приємних емоцій [4, с. 134].

Основна психологічна проблема учня – вміння «очистити свій мозок» від усіх думок, починаючи від бажання потрапити в мішень і закінчуючи прагненням отримати максимально позитивну оцінку. Слід зрозуміти, що будь-яка думка, викликаючи м'язові скорочення, не сприяє поразці цілі. Не можна допускати, щоб відчуття переходили в емоції, так як вони стимулюють непотрібну м'язову активність. Крім того, емоції «завантажують мозок» непотрібною інформацією і безглуздою роботою, що заважає процесу мислення, а в цьому випадку швидко мислити дуже важливо.

Таким чином, психологічна підготовка курсанта складається в умінні «очистити свій мозок» від негативних думок. Це вміння виробляється шляхом спеціальних вправ, званих концентрацією. Також необхідно пам'ятати, що важливе значення в підготовці стрілка грає викладач: чим глибше він проаналізує особливості кожного курсанта, тим успішніше пройде навчання.

Список використаних джерел

1. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Ніка-Центр, 2006. 580 с.
2. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації працівників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) : монографія. Київ: НАВСУ, 1996. 192 с.
3. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості. Харків, 1996. 324 с.
4. Барко В. І. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. Київ : РВЦ КНУВС, Друкарня МВС, 2007.

Кальчук І. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПІДГОТОВКА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Співробітник правоохоронних органів щодня перебуває в умовах, які мають високу стресогенність. Він контактує з обвинуваченими і підозрюваними, постійно потрапляє під вплив негативної інформації. Часто стрес розглядається з позицій його негативного впливу на духовний і фізичний стан здоров'я співробітника, а також на ефективність виконання службових завдань.

Однак таке уявлення про функції стресу в структурі професійної діяльності суперечить класичній концепції стресу Г. Сельє, згідно з якою стрес є ніщо інше, як неспецифічна реакція адаптації.

Отже, закономірно очікувати, що є умови, при яких стрес буде володіти позитивним впливом на ефективність професійної діяльності співробітників. Під впливом стресу, формується швидше і точніше мислення, постійна зібраність і готовність до непередбачених обставинам, миттєва реакція при появі небезпеки [1].

Людина стає більш рішучим і відповідальним, його менше турбують тимчасові труднощі, набагато гостріше відчуває почуття обов'язку, яке пов'язане з бажанням якісно виконувати поставлені цілі і завдання. До даного переліку можна додати підвищену зосередженість і концентрацію, підприємливість і ініціативність, прояв всіляких сил для виконання завдань, велика наполегливість у досягненні певної установки і бойова схвильованість.

Негативний вплив стресу на професійну діяльність співробітників проявляється в можливості розвитку алкоголізму, наркозалежності (в окремих випадках), психічної напруженості, зниження емоційного тону, характеризується уповільненням реакцій, втратою пильності і хибним занепокоєнням.

Психічна напруженість це стан, обумовлений передбаченням несприятливого розвитку подій для суб'єкта, супроводжується почуттям страху, тривоги, млявості, втоми, дратівливості і загального дискомфорту [3].

Позитивний вплив стресу на професійну діяльність співробітника полягає в мобілізації резервних можливостей організму, в формуванні досвіду, в розширенні і зміцненні адаптивних можливостей індивіда, у поповненні потенціалу резерву сил, в сприянні соматичного, психічного, особистісного розвитку, в спонуканні до пошуку рішень в конфліктних ситуаціях і в досягненні життєвих цілей.

Кількість проведених оперативно-розшукових заходів, розглянутих матеріалів і заяв, розслідуваних злочинів, відноситься до кількісним показником оцінки обсягу виконаної роботи. Оцінка ефективності роботи пов'язана з її якісною стороною:

- тобто якістю проведених оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, розкриттям злочинів, часом, який було витрачено.

Крім цього, при оцінці діяльності органів внутрішніх справ необхідно брати до уваги їх морально-психологічний і службово-бойове стан, а також дотримання вимог законності. «З точки зору дотримання законності, в основу оцінки роботи співробітників можуть покладені такі характеристики:

- випадки неправомірних дій співробітників органів внутрішніх справ при виконання службових обов'язків;

- число необґрунтованих затримань і арештів громадян;

- кількість скасованих постанов про припинення кримінальних справ;

Негативний вплив стресу відзначається в цілому ряді психічних феноменів, які мають різний ступінь стійкості і різних характером впливу на ефективність професійної діяльності співробітників.

Один з них це професійна деформація або деструкція особистості. Можна констатувати надзвичайна розмаїтість дефініцій, і як наслідок цього, широкий діапазон психічних явищ, які можуть бути включені в поняття професійних деформацій особистості.

Зазвичай до них відносять: трудоголізм, професійний інструменталізму, професійний фетишизм, професійна інтолерантність, професійний догматизм, професійна демонстративність, рольової експансіонізм, професійна агресія, дефектоцентризм, віктимізація, соціальне лицемірство, адміністративний захват, феномен недовіри, синдром емоційного вигоряння, синдром вседозволеності, синдром асоціальної перцепції, синдром жалісливий втоми.

Емоційне вигоряння може розглядатися як фіксований на рівні смислових особистісних структур ефект адаптації професіонала до стресогенних умов трудової діяльності. при формуванні синдрому емоційного вигорання трансформується, перш за все, ставлення до предмету праці, він втрачає свою привабливість для фахівця, володіє або нейтральним, або негативним емоційним забарвленням [4].

Феномен недовіри – це професійна деструкція особистості специфічних умовах здійснення професійної діяльності, жорстко регламентують тип і характер взаємодії з оточуючими.

Провідною умовою, що дозволяє оптимізувати вплив стресогенних факторів на професійну діяльність співробітників, є психологічна підготовка, що забезпечує стійкість до стресів співробітників. Стресостійкість є інтегративною властивістю людини, яке визначається ступенем адаптації до впливу екстремальних факторів середовища, розвитком психічних, фізіологічних і соціальних характеристик особистості, рівнем активації фональних ресурсів організму і проявляється в показниках функціонального стану, працездатності та поведінки людини.

Таким чином, професійно-психологічна підготовка – це організований процес підвищення, підтримки і формування рівня психологічної готовності співробітників до вирішення службових та оперативних цілей, проблем, задач [5].

Професійно-психологічні навички, вміння і майстерність співробітників вимагають точне, суворе і чітке дотримання правил безпеки. Вони відіграють значну роль в екстремальних умовах, так як виконання завдання і безпека всього підрозділу залежить від кожного співробітника.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06 лютого 2019 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>

2. Про затвердження Положення про Національну поліцію. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. Офіційний вісник України. 2015. № 89. Ст. 2971.

3. Цільмак О. М. Формування психологічної компетентності у курсантів закладів вищої освіти МВС України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : збірник наукових праць. Харків : ХНУВС, 2018. С. 124–127. URL: <https://ndekcrv.gov.ua/images/docs/harkiv.pdf>

4. Сокурєнко В. В. Реформа правоохоронної системи як уособлення практичної реалізації вектора безпеки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-5/doc/4/06.pdf>

5. Недря К. М. «Стресостійкість у роботі поліцейського» Навчально-практичний посібник. Стресостійкість в роботі поліцейського_тверд.pdf (dduvs.in.ua)

Клюєва К. Є.,
аспірант кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

Науковий керівник
Яковицька Л. С.,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР

Професійна діяльність працівників силових структур по праву вважається роботою підвищеної складності. У кризових умовах, в умовах дефіциту часу, ризику та невизначеності, фахівці мають приймати дуже відповідальні та навіть доленосні рішення. Ця справа вимагає актуалізації певних психологічних особистісних рис характеру. В стресових умовах у людини підвищується рівень тривожності, вона може діяти автоматично виходячи із своїх особистісних якостей. Саме в такі моменти проявляються риси характеру, які були сформовані у продовж життя. Фахівець може застосувати всю свою фізичну та психічну енергію для самозбереження, раціоналізації, капітуляції, втечі чи залишатися в своїй професійній ролі та спрямувати свою діяльність на розв'язання актуальної задачі, допомогу іншим. Важко переоцінити значимість особистісних якостей характеру фахівця в кризові моменти. Такі моменти потребують мобілізації всього ресурсу фахівця, активізації всіх психічних та фізичних систем. Отже, невід'ємною особливістю психологічного портрету працівника силових структур є наявність такого компоненту, як духовний розвиток особистості. В ідеалі, працівник силових структур повинен інтегрувати в собі різні особливості соціально-психологічного образу. Розглянемо деякі з них: професійні якості – фізична та правова підготовка; моральні якості – чесність, справедливість, відповідальність, самовладання, дотримання етичних норм; комунікативні – тактовність, комунікабельність, толерантність. Але, саме духовний розвиток особистості визначально впливає на рішення, які будуть прийматися людиною в кризових умовах [1; 3]. Безсумнівно, що саме духовний розвиток визначає реалізацію якостей вищого порядку особистості – допомогу іншим людям, служіння іноді й самопожертва. Розглянемо етапи формування особистості за рольовою теорією Якоба Леві Морено, засновника групової психотерапії, соціометрії, соціодрами, психодрами та монодрами.

Традиційно виокремлюють **біологічну, соціальну та духовну** компоненти онтогенетичного розвитку людини.

Якоб Леві Морено запропонував розглянути розвиток людини через дефініцію акціонального голоду. «Первинний акціональний голод індивіда постійно

змушує його шукати ситуації, що надають йому можливість вираження.» [2, с. 101]. Морено вважає його базальним потягом, людською потребою, одним із проявів космічної спонтанності. Акціональний голод є передумовою нормального рольового розвитку. Якщо він патологічно скорочений або надмірний, то креативний рольовий розвиток стає неможливим. Нормальний акціональний голод змушує людину приймати і виконувати ролі (*role-taking, role-playing*), а при певних умовах навіть створювати нові (*role-creating*) [2, с. 103].

Будь-який вчинок, до якого змушує акціональний голод, людина здатна зробити тільки в ролях. Опишемо кожен з чотирьох рольових площин виділених Я. Л. Морено: соматичну, психічну, соціальну та трансцендентну (яка визначає духовну сферу особистості).

Соматичні ролі вміщують первинні ролі людини. З їх виконанням пов'язане все її життя аж до самої смерті. Перші ознаки психічних компонентів цих ролей можна розпізнати вже на ранніх етапах дитячого періоду, а пізніше вони проявляються ще більш чітко. Соматичні ролі часто називають «психосоматичними» або «соматопсихічними ролями». Однак виконання соматичних ролей, наприклад, того хто приймає їжу, є неодмінною умовою не лише збереження життєдіяльності організму, але і подальшого його розвитку і переходу до інших рольових рівней. Інші соматичні ролі, наприклад виникають в результаті статевого розвитку, є передумовою появи численних ролей, що відносяться до інших категорій. Як висхідних, що досягають своєї кульмінації і низхідних, тобто згасаючих, ролей вони досить чітко пов'язані з різними фазами життя.

Психічні ролі починають розвиватися в соціальній матриці. Вони розширюють сферу переживань дитини. Наприклад, в процесі годування дитина не тільки відчуває фізичне задоволення, а й радість. До соматичної ролі приймаючого їжу додається роль того хто насолоджується. У ролі того хто насолоджується, дитина відчуває себе ще краще, ніж в ролі просто фізично задоволеного. Нова роль зі свого боку сприяє подальшому духовному, розумовому і фізичному розвитку дитини. Психічна роль засмученого, навпаки, призводить до гальмування потреб, порушення апетиту і труднощів в навчанні. Психічними ролями людина визначає характер виконання нею соціальних ролей.

Соціальні ролі це ті ролі, в яких людина найчастіше вступає в зіткнення із зовнішніми реаліями життя, наприклад в якості службовця, члена трудового колективу, спортсмена, дружини, батька, сина. Всім соціальним ролям відповідає рольовий статус, що існує незалежно від носія ролі. Отже, ролі стереотипні. У своїх соціальних ролях людина не тільки діє відповідно до очікувань і вимог суспільства, а й, приймаючи все більш диференційовані ролі, розвиває самого себе. Морено, маючи на увазі найдавніші соматичні ролі, в яких людина діє ще до появи свого «Я», дає таке формулювання: «Ролі не виникають з «Я», але «Я» може виникнути з ролей». Але, чим сильніше людина ідентифікується зі своїми соціальними ролями, тим слабшою є або стає її особистість, тим стереотипнішою є її поведінка. Ослаблений в своєму «Я», фахівець вже не здатен спонтанно справлятися із вимогами надзвичайних ситуацій. При умовах появи почуття страху, громадянська мужність, самоствердження і самоактуалізація йому вже (або поки ще) не доступні. Жорстка рольова конформність служить скоріше захистом від страху, ніж виконанню ролей.

Трансцендентні ролі. На думку Морено, наше існування було б нудним і навіть гнітючим, якби воно вичерпувалося соціальними ролями. Людина не могла б вийти за рамки homo sociologicus та знайти себе в справжньому сенсі. Стало бути, існують ролі, які не можна зрозуміти із зовнішніх потреб і які Морено назвав *трансцендентними ролями*. У них людина робить іманентно притаманну світу трансценденцію і приходять до загального погляду на світ, що є передумовою будь-якої етики. Тому ми могли б говорити також про «етичні ролі», і про «релігійні ролі». У більш широкому сенсі трансцендентні ролі – це ті ролі, в яких людина підноситься над рівнем «людського, занадто людського» і, долаючи відчуження, вступає в нову, усвідомлено-емпатичну інтеракцію із надіндивідуальним буттям. Слід зазначити, що діапазон значень на трансцендентному рольовому рівні дуже широкий – від сфери етичного і креативного до сфери абсолютно релігійного. В останньому випадку індивід повністю розчиняється в надособистісному, як, наприклад, принц Гаутама в ролі Будди і Ісус з Назарета в ролі Христа. [2, с. 66–70].

Наведемо приклад рольових категорій для працівників силових структур.

Рольові категорії			
Соматичні, психічні, соціальні ролі (менші ніж особистість)			Трансцендентна роль - надіндивідуальна (більша ніж особистість)
Соматичні	Психічні	Соціальні	Трансцендентні
Той хто зхищається Той хто тікає (реакції тіла: бий біжи замри)	Сміливий воїн Зляканий воїн	Працівник силових структур (воїн)	Той хто служить Той хто захищає Оберігаючий (соціально трансцендентна)

Рис. 1. Розвиток ролей на прикладі працівника силових структур

Для фахівця силових структур вкрай важливо відчувати та розвивати свою професійну роль на всіх рівнях без виключення. Розвиток саме на трансцендентному, духовному рівні дає відчуття вищого сенсу своєї діяльності, відчуття єдності із іншими людьми, гордості за свою роботу та країну, усвідомлення важливості своєї діяльності та розуміння сенсу своєї роботи та життя.

Духовний розвиток – це постійна прогресія від соматичних ролей до трансцендентних ролей. На вершині цього процесу стоїть фахівець, який, як особистість, здатен діяти одночасно на соматичному, психічному, соціальному і трансцендентному рольовому рівнях. Фахівець силових структур, перш за все захищає порядок та закон, свободи і права громадян, тобто має діяти згідно із Законом України (соціальні ролі) та загально людською етикою та мораллю (трансцендентні ролі).

Список використаних джерел

1. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія. Київ: Наш час, 2007. 280 с.
2. Лейтц Грете. Психодрама. Теория и практика. Классическая психодрама Я. Л. Морено: пер. с нем. Москва: Когито-Центр. 2016. 380 с.
3. Яковицька Л. С. Самореалізація особистості і система гуманістичних цінностей в духовній спадщині Г. І. Челпанова. *Г. І. Челпанов і його роль у розвитку психологічної освіти і науки слов'янських держав*: Зб. докладів по матеріалам міжнародної наук.-практ. конф., 20-21 квітня 2012 р. Мариуполь: ДВНЗ «Приазов. держ. техн. ун-т», 2012. С. 197–200.

Кондратенко А. А.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Карпенко О. М.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Однією з важливих характеристик умов праці поліцейських є небезпечність повсякденної службової діяльності. Виконання професійних обов'язків працівниками Національної Поліції часто відбуваються в умовах підвищеного ризику та екстремального характеру, в конфліктних, емоційно виснажливих обставинах, з великою загрозою їх життю.

Тому поліцейському дуже важливо мати психічну витримку, яка забезпечить йому можливість протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, допоможе зберегти здоров'я та працездатність в екстремальних ситуаціях. Психічну стійкість визначено як основу готовності до службової діяльності у складних ситуаціях, яка формується в ході його професійної підготовки [5].

Метою психологічної підготовки є формування психологічної стійкості, вміння володіти власним психічним станом у напружених ситуаціях фахової діяльності, формування вольової активності та навичок вольових дій, що підбивають на подолання труднощів і перешкод, а також підготовка до психічних перенавантажень у роботі. Вона спрямована на формування стійкості до негативних чинників службової практики (відповідальність, ризик, безпека); чинників, що пошкоджують психіку (вид крові, трупів, тілесних ушкоджень); ситуаційні протистояння (протистояння психологічному тиску, не підлягати провокаціям); конфліктних обставин у службовій діяльності (вміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, зрозуміти закономірності їхнього виникнення, вміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних, провокаційних ситуаціях) [3, с. 170].

В екстремальних ситуаціях правоохоронної діяльності зустрічаються такі психічні стани, як дистрес, тривога, страх, фрустрація, паніка, агресія. Причинами виникнення деструктивних емоційних станів є психологічна неготовність правоохоронців до дій у ситуаціях з підвищеною небезпекою та особливості їх емоційної сфери [4]. Для оперативної реалізації службових задач поліцейський зобов'язаний мати певні поняття про походження деструктивних емоційних станів та знати методи, як їм протистояти.

За для цього під час проходження професійної психологічної підготовки для формування психологічної готовності поліцейських використовують:

- психодіагностику (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги й спостережливості;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (перешкоди, лабіринти);
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів;
- тренінги із засвоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- тренінги саморегуляції та самоконтролю, оволодіння прийомами зняття нервової напруги [3, с. 171].

Вже доведено, що при проведенні подібних практичних занять, тренінгів із психологічної підготовки у людини, яка неодноразово потрапляла у складні умови й впоралася з ними, має більше шансів добре впоратися із черговою екстремальною ситуацією, ніж людина, яка ніколи не потрапляла в подібні обставини.

Крім власної психологічної готовності, поліцейський повинен розуміти психічні стани інших людей, психологічні особливості правопорушників і злочинних груп та застосовувати вдосконалені уміння, психологічні прийоми впливу в конфліктних ситуаціях спілкування з правопорушниками [2].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що професійна психологічна підготовка працівників правоохоронних органів в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є обов'язковою складовою професійної досконалості правоохоронця, яку потрібно проводити на початкових етапах навчання, та в подальшому розвивати їх.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України від 06 лютого 2019 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>
2. Деніжна С. О., Сова М. О. Психологічна підготовка працівників правоохоронних органів до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 32. С. 99–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_32_12
3. Гурський В. Є. Професійна психологічна підготовка майбутніх поліцейських у закладах вищої освіти України зі специфічними умовами навчання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. №3. С. 167–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_3_23
4. Шевчук І. І. Психологічна підготовка працівників правоохоронних органів. *Психологічні студії*. 2019. № 2. С. 21–28.
5. Поняття про умови праці та аналіз умов праці працівників поліції. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lit.html

Корсун С. І.,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки,
ПВНЗ «Університет Сучасних Знань»,
м. Київ

Янкін В. О.,
кандидат історичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри психології та педагогіки,
ПВНЗ «Університет Сучасних Знань»,
м. Київ

Корсун О. О.,
практичний психолог,
ДНЗ № 784,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Проблеми психологічної підготовки працівників правоохоронних органів України продовжують хвилювати фахівців, керівників правоохоронних органів, професорсько-викладацький склад навчальних закладів та громадськість. Особливо яскраво проявляється проблема психологічної підготовки у світлі поширеності та доступності соціальних мереж за умови наявності у кожного громадянина смартфона з функцією відеозапису та закріплення на законодавчому рівні права на фіксацію факту спілкування громадянина із працівником правоохоронного органу.

Право адвоката фіксувати процесуальні дії у яких він бере участь а також хід судового засідання, прямо передбачено у статті 20 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Відповідно до статті 34 Конституції України, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [2].

У деяких випадках, відсутність належної психологічної підготовки у працівників правоохоронних органів, дається взнаки, особливо у ситуаціях спілкування та взаємодії з громадянами в умовах відеофіксації. Страх перед відеокамерою називається – аутогоністофобія. В основі аутогоністофобії можуть лежати декілька причин: сором'язливість, дитячі страхи, невпевненість у собі, відсутність досвіду або невдалий попередній досвід.

Зрозуміло, що усі ці причини мають психологічну природу і досить легко можуть бути усунуті або мінімізовані шляхом відповідної психологічної підготовки. Отже, психологічна підготовка працівників правоохоронних органів, навіть з огляду на наведені приклади, має дуже велике значення для підвищення рівня професіоналізму та уникнення професійно-негативних явищ надмірної тривожності,

стресу, неадекватних емоційних реакцій тощо. Поряд із цим існує проблема із чіткою визначеністю переліку правоохоронних органів. Чинні законодавчі та нормативні акти не дають вичерпного переліку правоохоронних органів. Деякі законодавчі та установчі документи державних органів містять пряму вказівку на їх правоохоронний статус, інші законодавчі документи розкривають лише основні ознаки правоохоронних органів або надають невичерпні переліки таких органів.

Крім того, підготовка працівників для правоохоронних органів відбувається у різних навчальних закладах, зокрема і у відомчих. У структурі деяких правоохоронних органів передбачені відповідні психологічні підрозділи, покликані надавати психологічну допомогу та можуть здійснювати поточну психологічну підготовку, забезпечення працівників психологічними знаннями, проведення тренінгів.

Національна гвардія України, як військове формування з правоохоронними функціями, має у своїй структурі відділ психологічного забезпечення, а відомчий заклад вищої освіти – Національна академія національної гвардії України, готує фахівців-психологів для потреб відомства.

Національна поліція України, як правоохоронний орган, має в своїй структурі відповідні підрозділи психологічного забезпечення, а відомчі заклади вищої освіти МВС України готують фахівців-психологів для потреб Національної поліції.

Водночас, щодо деяких інших правоохоронних органів можемо констатувати, що у їх структурі не передбачено підрозділів психологічного забезпечення, органи не розміщують замовлення у навчальних закладах на підготовку психологів, а заклади вищої освіти не готують психологів для таких правоохоронних органів. Детальний аналіз навчальних дисциплін низки закладів вищої освіти які готують правоохоронців, для певних правоохоронних структур, дає підстави стверджувати, що під час навчання у майбутніх правоохоронців відсутні дисципліни психологічного спрямування. Зокрема, здобувачі вищої освіти за спеціальністю «право» та «правоохоронна діяльність» узагалі не вивчають дисципліну «юридична психологія».

У той же час, у освітньому просторі країни спостерігається і позитивний досвід. Зокрема, слід відмітити, що у ПНВЗ «Університет сучасних знань» ведеться підготовка магістрів за акредитованою освітньою програмою «юридична психологія».

Щодо проблеми оптимізації психологічної підготовки працівників правоохоронних органів слід зазначити, що оптимізація (англ. optimization, optimisation) – це процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень. Неможливо оптимізувати психологічну підготовку працівників там де ця підготовка відсутня взагалі. На нашу думку, потребують негайного впровадження у процеси підготовки працівників правоохоронних органів саме дисципліни психологічного спрямування. Як бачимо, існують позитивні приклади психологічної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів які можуть бути запозичені як діючі ефективні моделі і іншими закладами вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. № 5076-VI. Дата оновлення: 16.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#top>
2. Конституція України: станом на 1 верес. 2020 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2020. 82 с.

Кофанов А. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та
судових експертиз Навчально-наукового інституту № 2,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

Федченко В. В.,

*заступник директора Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України –
завідувач лабораторії криміналістичних видів досліджень,
м. Київ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Одним із важливих напрямків удосконалення експертної діяльності є підвищення професійної майстерності судових експертів, розробка засад професійного підбору, підвищення ефективності підготовки та перепідготовки експертів, а також забезпечення контролю та самоконтролю на рівні підготовки зокрема співробітників Експертної служби МВС України.

У професійній діяльності судового експерта виявляються, по-перше, риси, що характеризують будь-яку професійну діяльність взагалі – її суспільний характер, цілеспрямованість, спланованість, систематичність; по-друге, здібності, що характеризують роботу експерта, як особливий різновид людської діяльності, пов'язаний з проведенням судових експертиз, участю у слідчих (розшукових) діях та оперативних заходах, а також властивості, притаманні діяльності правоохоронних органів, співробітником яких є експерт.

Суспільний характер експертної діяльності виявляється перш за все у тому, що вона як вид державної діяльності спрямована на посилення правопорядку та демократичного конституційного ладу. Діяльність експерта є одним із напрямів складної системи заходів по запобіганню злочинам та їх розслідуванню.

Цілеспрямованість експертної діяльності полягає не в розслідуванні злочинів і здійсненні правосуддя, а в тому, що за допомогою, досліджень, що проводяться по визначеній методиці, виявляються нові факти в результаті застосування до об'єкта дослідження спеціальних знань експерта. Це сприяє встановленню слідством і судом об'єктивної істини.

Однією з рис експертної діяльності є її систематичність. Проведення експертиз, участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, складають професійний обов'язок експерта як співробітника МВС України. Ця діяльність здійснюється систематично, в порядку, який встановлено законом, і пов'язана з безперервним виникненням і припиненням різноманітних стосунків із широким колом учасників.

Наступною особливістю експертної діяльності є відносна самостійність експерта у визначенні та виборі видів і методів досліджень, технічних прийомів та криміналістичних засобів при проведенні експертиз. Аналіз експертної практики

свідчить, що прийоми дослідження і методи їх проведення обирає сам експерт як фахівець у конкретній галузі знання.

П'ятою особливістю є – суспільно-психологічна атмосфера, викликана цікавістю до результатів діяльності експерта. Діяльність співробітників МВС України, включно й експерта зазвичай має суспільний резонанс: широко висвітлюється на сторінках періодичних видань, у передачах по радіо та телебаченню, в літературі, адже кожний злочин акцентує пильну увагу з боку населення, трудових колективів, різного рангу посадових осіб [1, с. 283–285].

Отже найбільш важливими, але недостатньо описаними в науковій літературі, на нашу думку, є такі структурні елементи (сторони прояву) діяльності експерта, як організаційний та комунікативний.

Організаційна діяльність експерта-криміналіста, що спрямована на створення найбільш сприятливих умов здійснення всіх видів його діяльності, складається з трьох аспектів: 1) організація своєї поведінки (самоорганізація); 2) організація самого процесу експертного дослідження; 3) організація роботи з іншими експертами чи представниками інших служб.

Проведене, опитування експертів (259 фахівців) свідчить, що 70 % опитаних, неефективно використовують свій робочий час через невідповідне забезпечення матеріально-технічними засобами, а також через відсутність технічних помічників; 58 % – через виконання невластивих експерту функцій; 42 % – через недостатнє забезпечення інформацією; 33 % – через відсутність знань і деяких професійних навичок, які необхідні для зазначеного виду діяльності; 38 % опитаних вказали, що комфортність їх робочих місць нижча норми. В результаті у більшості з них продуктивна праця до перерви займає біля 3 годин (потім приходиться втомитися і ефективність праці знижується), після перерви – 2–2,5 години. 4) Наступним аспектом організаційної діяльності експерта є організація всього процесу експертного дослідження. При проведенні дослідження планується: послідовність вивчення об'єктів, які надійшли на дослідження; способи і методи дослідження та алгоритм їх застосування; терміни проведення окремих досліджень та порядок проведення складних експертних експериментів; способи фіксації проведення та результатів дослідження; специфічні заходи (безпеки і т.п.), які забезпечують проведення дослідження. Незважаючи на це, 43 % опитаних експертів нехтують плануванням особистої праці, як наслідок, втрачають ефективність, перспективність, відволікаються малозначущими, плінними справами. Все це і може призвести до експертної помилки [3].

Решті експертів планування забезпечує ритмічність трудового процесу та розподілення черговості виконуваних робіт: 50 % з них здійснюють планування організаційних робіт, 57 % – планують проведення експертиз та досліджень, 63 % – займаються плануванням свого робочого часу.

Невід'ємною ознакою експертної діяльності є організація взаємодії: з іншими експертами у так званому «вільному» спілкуванні в колективі; з іншими експертами у групі, створеній для проведення комплексної або комісійної експертизи; з іншими структурами МВС України. Так, вміння організувати ефективну взаємодію експертних підрозділів зі слідчими, працівниками Дозвільної системи забезпечує успіх у попередженні, запобіганні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Але далеко не завжди ця взаємодія здійснюється ефективно і

вчасно. Так, на питання, «...чи виникають під час взаємодії співробітників вашого підрозділу з представниками інших служб якісь труднощі», 17 % – експертів відповіли «часто»; 67 % – «інколи»; 16 % – «практично ніколи». При цьому 62 % опитаних такі труднощі пов'язують зі складністю взаємодії при виконанні своєї роботи через низьку підготовку та рівень знань співробітників інших служб у галузі криміналістики; 55 % – з бажанням представників інших служб перекласти частину своїх обов'язків у процесі взаємодії на експерта; 29 % – ці труднощі пояснюють різницею у інтересах різних служб, а 4 % – поганими особистими стосунками між керівниками підрозділів (служб).

Найбільш важливими аспектами комунікативної діяльності є спілкування у групі, створеній для проведення експертизи, та «вільне» спілкування експертів між собою в колективі. Міжособистісні стосунки в експертному колективі проявляються як по вертикалі (експерт – керівник підрозділу), так і по горизонталі (стосунки між рівними за статусом колегами). Вивчення наочно продемонструвало, що в експертному підрозділі майже однаковими по суті колективними відносинами є відносини експерта з керівником підрозділу та стосунки між рівними за статусом співробітниками. На наш погляд, це обумовлено тим, що 74 % опитаних експертів не бачать реальної перспективи посадового просування. У 72 % опитаних службовий ріст відбувається у більшості випадків за рахунок переходу в іншу службу; у 49 % – за рахунок виходу на пенсію старших за віком та посадою осіб. Більшість опитаних експертів (67 %) задоволені своїм місцем в системі взаємовідносин в колективі; 14 % – скоріше задоволені, ніж ні; 3 % – не задоволені.

Опитані експерти у більшості працюють в колективах, де склались добрі ділові стосунки, тому що в більшості випадків їх ідеї, задуми, бачення зустрічають підтримку та розуміння з боку колективу (71 %) та безпосередньо керівництва (83 %). На добрі ділові стосунки вказують також характеристики, притаманні колективам експертів: взаємодопомога, згуртованість, повага один до одного, сумлінне ставлення до праці, особисті симпатії. Але слід зазначити, що не всі експертні підрозділи, представників яких ми опитували, відповідають цьому рівню. Так, 18 % опитаних вважають, що в їх колективах відсутня згуртованість та взаємодопомога; 26 % – взаємна вимогливість; 33 % – ця якість колективу розвинута слабо та відсутні особисті симпатії один до одного; 25 % – відсутня дисциплінованість.

Таким чином, вивчення психологічних особливостей організаційної та комунікативної діяльності експерта дає змогу отримати більш об'єктивну картину провадження експертної практики, а їх врахування – підвищуватиме ефективність проведення судових експертиз шляхом запобігання помилкам [2, с. 357–360].

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно зауважити, що недоліки психолого-правових аспектів професійної підготовки судових експертів є безпосередньою передумовою виникнення експертних помилок при проведенні судово-експертних досліджень. Запобігання проявів зазначеним вище недолікам дає змогу уникнути виникнення експертної помилки або успішно усунути її наслідки у процесі експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Тимошенко Ю. П. Деякі психолого-правові аспекти підвищення ефективності діяльності експерта-криміналіста. *Використання сучасних досягнень*

науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю: тези доповідей науково-практичної конференції. Київ : ГСУ МВС спільно з НАВС України, 2000. С. 283–285.

2. Тимошенко Ю. П. Психологічні особливості організаційної та комунікативної діяльності експерта-криміналіста. *Теорія і практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (1 частина). Київ : МВС спільно з НАВС України, 2001. С. 357–360.

3. Forensic experts' mistakes: theoretical and practical aspects. URL: <http://www.intellectualarchive.com/files/%D0%9Aofanov.pdf>

Кудерміна О. І.,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Як будь-яка фундаментальна проблема, проблема професійного розвитку особистості ґрунтується на тлі методологічного, теоретичного та експериментального шляхів її вирішення. Методологічні засади розгляду зазначеної проблеми, на нашу думку, відображені в класичних для психології трудах С. Рубінштейна та Б. Ананьєва.

Обґрунтований в трудах С. Рубінштейна принцип єдності свідомості та діяльності дозволяє поставитися до пояснення чинників професійного розвитку суб'єкта діяльності з позиції взаємозв'язку його внутрішніх та зовнішніх детермінант. Особливої уваги фундатор психологічної науки приділяв значенню саме внутрішніх умов розвитку людини. «Весь хід розгортання категорії буття обумовлений співвіднесенням думки та предмету. Однак все аналізується тільки в аспекті об'єктивної предметності. Суб'єкт в своїй специфіці залишається поза межами змісту, що пізнається, не стає сам, будучи суб'єктом, разом з тим і об'єктом пізнання. В останньому циклі, у колі категорій з'являються діяльність, мета тощо, але вони існують нібито за межами суб'єкту. Є діяльність, мета, засіб та знаряддя діяльності, але немає особи, що діє, вірніше осіб, що діють. Зі вчень про категорії, в тому числі навіть зі вчення о дійсності, випадає людина. Необхідно ввести категорію людини в сферу, в круг буття та відповідно визначити системи категорій».

Введення в предметне поле дослідження категорії суб'єкта діяльності дозволяє вирішити суто практичну для сьогодення проблему, а саме – психологічне забезпечення процесу становлення особистості як професіонала. Нажаль, реальне положення в різних сферах професійної діяльності характеризується наявністю великої кількості спеціалістів та незначною – професіоналів. Саме зміна орієнтирів сучасної психологічної науки з діяльнісного та проблемного підходів на суб'єктний, припускає поглиблення в проблематику психології людини, яка реалізується в складному та варіативному професійному світі, що постійно змінюється.

Доцільним, за нашою думкою, в подальшому методологічному обґрунтуванні піднятої для обговорення проблеми буде визначення основних положень, первинно висловлених Б. Ананьєвим. Згідно них, структура особистості – це продукт індивідуально-психологічного розвитку, яка виступає в трьох планах: онтогенетичної еволюції психофізіологічних функцій, встановлення діяльності та історії розвитку людини як суб'єкта праці, пізнання та спілкування, та нарешті як життєвого шляху людини – історії особистості. Основна форма розвитку особистісних властивостей людини – життєвий шлях людини в суспільстві, її соціальна біографія. «Гносеологічний та психологічний аналіз суб'єкта в його

обумовленості об'єктивною дійсністю та суспільною практикою тісно пов'язані з вирішенням проблеми людини як особистості...».

Зазначене дозволяє стверджувати, що розгляд проблеми професійного розвитку особистості повинен ґрунтуватися на аналізі людини як активного суб'єкта конкретної практичної діяльності, включаючи в предмет дослідження об'єктивні умови її перебігу. «Визначення суб'єкта діяльності поза історично сформованої форми предметної діяльності неможливе, оскільки суб'єкт – предмет діяльності – засоби діяльності складають єдине ціле.».

«... суб'єкт діяльності – особистість – характеризується тими або іншими правами і обов'язками, які суспільство їй присвоює, функціями і роллю, яку вона відіграє у малій групі, колективі і суспільстві в цілому» [151, с. 138]. Стосовно подальшого експериментального дослідження процесу професійного розвитку правоохоронців вищезгадане набуває особливого значення. Соціальне обумовлення професійного розвитку особистості правоохоронців яскраво виражене. Об'єктивні умови правоохоронної діяльності, функціональні обов'язки та права працівників відображають всі особливості розвитку суспільних відносин в державі.

Теоретичний рівень розгляду проблеми професійного розвитку особистості правоохоронця ґрунтується на роботах В. Бодрова, Є. Климова, Е. Зеера, О. Ермолаевой, Д. Завалішиної тощо.

Узагальнюючи положення теоретичного рівня розгляду зазначеної проблеми доцільно визначити основні, на яких ми спираємося в подальшому експериментальному дослідженні, а саме:

1. Професійний розвиток особистості правоохоронця має історичну та соціокультурну обумовленість. Виходячи з цього, особистість працівника правоохоронних органів розглядається нами, як суб'єкт соціальних стосунків та активної професійної діяльності, що наділений властивостями, якостями, здібностями тощо.

2. Процес професійного розвитку особистості правоохоронця є індивідуально своєрідним та неповторним, в той же час в ньому визначаються якісні особливості та закономірності.

3. Активна побудова правоохоронцем своєї трудової діяльності, її цілей, зовнішніх та внутрішніх умов, засобів, індивідуального стиля є активністю психічного відображення. Значну роль в професійній діяльності особистості правоохоронця відіграє формування когнітивних конструктів, в тому числі: образ професії, образ «себе як професіонала» тощо.

Експериментальна частина нашого дослідження була спрямована на досягнення наступної мети – визначення особливостей формування образу професійної діяльності, як складової когнітивних конструктів особистості правоохоронців в процесі їхнього професійного розвитку.

Для досягнення поставленої мети нами була сформована вибірка дослідження, що включала в себе дві групи поліцейських, а саме: 1- а група працівників в кількості 55 осіб мала досвід роботи менше 5 років (етап первинної професіоналізації); 2- а в кількості 65 осіб – досвід роботи більше 5 років (етап вторинної професіоналізації). Середній вік респондентів першої групи склав 25

років, в другій групі цей показник дорівнювався 32 рокам. Всі досліджувані чоловіки мають вищу юридичну освіту.

Інструментарієм експериментального дослідження виступив «Диференціально-діагностичний опитувальник» Климова, який дозволяє визначити схильність респондентів до п'яти основних типів професій: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знак», «людина – художній образ». Зазначена класифікація є загальноприйнятою в сучасній психології праці, тому ми дозволимо собі не зупинятися на її роз'ясненні.

У результаті проведеного експериментального дослідження ми одержали наступні данні:

1. В першій групі респондентів показники спрямованості розподілилися наступним чином: тип «людина – природа» - 2,5 балів, тип «людина – техніка» - 5,6 балів, тип «людина – людина» - 6,2 бала, тип «людина – знак» - 3,5 бала, тип «людина – знак» - 2,3 бала.

2. В другій групі респондентів показники спрямованості були наступні: тип «людина – природа» - 2,5 балів, тип «людина – техніка» - 6,1 бала, тип «людина – людина» - 5,6 балів, тип «людина – знак» - 3,3 бала, тип «людина – знак» - 2,4 бала.

Аналіз одержаних результатів дозволяє визначити певні особливості спрямованості працівників правоохоронних органів в процесі їхнього професійного розвитку та визначити можливі детермінанти їх появи.

Юридична праця належить до тих видів діяльності, що визначаються, насамперед, системою взаємозв'язків «людина – людина». Зміст такої діяльності зумовлюється багатоваріантністю професійних завдань та їх значною інтелектуальною й емоційною насиченістю. Не випадково відомий юрист початку ХХ ст. І.М. Якимов зазначав, що ця робота є найскладнішим мистецтвом, бо вона має своїм об'єктом не неживий матеріал, а людину.

Поліцейські, що знаходяться на завершенні етапу первинної професіоналізації (перша група респондентів) характеризуються спрямованістю, що співпадає з характерною для правоохоронної діяльності системою взаємозв'язків «людина – людина». Безперечним є той факт, що мотиваційна сфера суб'єкта діяльності обумовлює операціональну. Тобто правоохоронці відображають об'єктів своєї діяльності персоніфіковано та обирають відповідні засоби її реалізації. Але подальший професійний розвиток поліцейських (результати дослідження 2-ї групи респондентів) в ході вторинної професіоналізації призводить до якісних змін спрямованості – тип «людина – техніка» заміщує існуючий раніше тип спрямованості. Це свідчить, на нашу думку, про зміну, перш за все, уявлень про саму професійну діяльність – вона розглядається правоохоронцями як суто технічна, наповнена алгоритмічними діями, за якими не проглядається обличчя конкретної людини. Відповідно цьому, змінюється засоби реалізації професійної діяльності, соціально – професійна позиція правоохоронця тощо. Кардинально перебудовуються соціально – професійні цінності працівників, яких потенційно відображаються на життєдіяльності кожного громадянина, виходячи з соціальної значущості правоохоронної діяльності.

Проведене дослідження дозволило окреслити основні шляхи вирішення проблеми професійного розвитку особистості правоохоронця та потребує подальшого експериментального розгортання.

Список використаних джерел

1. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва: Педагогика, 1976. 416 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Москва: Наука, 1977. 380 с.
3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды в 2 т. Москва: Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.

Левенець О. А.,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор спеціальної кафедри №2,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Мартинюк А. М.,
слухач магістратури,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УДО УКРАЇНИ

Постійні навантаження, екстремальні ситуації, нервові напруження, ненормований графік роботи, необхідність спілкуватися зі складним контингентом – все це негативно впливає на психоемоційний стан військовослужбовців УДО України. У зв'язку з цим, проблема розвитку їхньої стресостійкості набуває особливого значення, адже її високий рівень є основою професійної надійності військовослужбовців при виконанні службових обов'язків, а також є ключовим для розуміння психологічних механізмів їх розвитку.

Питання стресу та стресостійкості вивчали М. Генсон, М. Капля, Р. Лазарус, Г. Сельє та інші. Праці Г. Сельє стали основоположними і спонукали багатьох науковців до вивчення феномена стресу та стресостійкості особистості. Г. Сельє запропонував класичне визначення поняття стресу, яке його характеризує стрес неспецифічну відповідь організму на будь-яку вимогу, висунуту до нього середовищем [5].

На ряду з терміном стресостійкість (Г. Сельє, Г. Лазарус, М. Борневассер, Р. Бернс), у психології використовують терміни емоційна, психічна та психологічна стійкість особистості (Л. Аболін, І. Малкіна-Пих, В. Бодров, В. М'ясников та ін.). Не дивлячись на різноманіття визначень поняття стійкості до стресу, представлених у науковій літературі, більшість дослідників сходиться на думці про те, що це комплексна властивість, риса особистості, обумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, які у свою чергу детермінують рівень стійкості особистості, а також ефективність і результативність її діяльності в екстремальних умовах.

Отже, стресостійкість є складним феноменом із широким спектром різнорівневих явищ, які проявляються в умовах дії стресорів. Ми погоджуємося з думкою науковців, що важливо виділяти роль і місце кожного з компонентів стресостійкості (емоційного, психічного, вольового, психофізіологічного тощо), які самі по собі можуть розглядатися як інтегральні властивості особистості й забезпечують її ефективне функціонування під час діяльності в складних умовах.

Таким чином, аналіз наукових досліджень дає змогу визначити стресостійкість особистості як здатність: до соціальної адаптації; працювати у складних та екстремальних умовах діяльності; забезпечення успішної

самореалізації, досягнення життєвих цілей; збереження працездатності в цілому; збереження здоров'я тощо.

Для нашого дослідження особливо цінними є вивчення стресостійкості у сфері забезпечення професійної діяльності в екстремальних умовах. Такими є роботи В. Крайнюк, М. Корольчук, Д. Лебедева, М. Білова, Г. Ришко, В. Христенко та інших.

На думку А. Романишина, основний підхід до розвитку стресостійкості військовослужбовця – це добровільні регулярні дозовані стресові впливи, на фоні яких цілеспрямовано виконується професійна діяльність. Методика розвитку стресостійкості співпадає із загальними принципами тренування: свідомість, цілеспрямованість, регулярність, систематичність [2].

У критичній ситуації (за умов вітальної загрози) у свідомості військовослужбовця відбувається боротьба двох домінант: інстинкту самозбереження і установки на ефективне виконання службових завдань. Л. Бітєхтіна, досліджуючи поведінку військовослужбовців в екстремальних ситуаціях, дійшла висновку, що вона зумовлена індивідуальними особливостями особистості. Дослідниця довела, що на сприйняття військовослужбовцями ситуації та оцінки її складності, екстремальності впливають такі чинники: ступінь позитивності самооцінки, впевненість у собі, рівень суб'єктивного контролю, адаптивність, наявність позитивного мислення, вираженість мотивації досягнення успіху та інші [1, с. 41–44].

Ми переконані, що формування психологічної стійкості до стресу відносяться до числа пріоритетних напрямів психологічного супроводу діяльності військовослужбовців. Для подальшого дослідження ми будемо дотримуватися таких основних напрямів вивчення стресостійкості:

- взаємодію основних джерел і негативних наслідків стресу в моделях «особистість – середовище»;
- процеси індивідуально-особистісного опосередкування в способах суб'єктивної оцінки й подолання стресу;
- специфіку проявів і накопичення стресових реакцій, що відображаються в синдромах загального та хронічного стресу, у моделях регуляції станів;
- дослідження нейрофізіологічних основ цілеспрямованої поведінки та стану готовності до діяльності;
- дослідження адаптивності до емоційного стресу;
- дослідження психологічних наслідків впливу стресових факторів, що підвищують інтенсивність соціальної та психологічної дезадаптації людей, які переживають емоційний стрес під дією екстремальних умов [4].

Отже, проблема формування психологічної стійкості до стресу відноситься до числа пріоритетних завдань психологічного супроводу діяльності військовослужбовців УДО України. Наші подальші дослідження проблеми стресостійкості ми пов'язуємо з розробкою ефективних методик розвитку умінь емоційно-вольової регуляції військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Бітєхтіна Л. Д. Готовность к действиям в экстремальных ситуациях среди военных. *Вопросы психологии*. 2005. №11. С.41–47.

2. Настанова з психологічної підготовки особового складу підрозділів сухопутних військ: навчально-методичний посібник / Романишин А. М. та ін.; за ред. Г.П. Воробйова. Львів: АСВ, 2012. 430 с.

3. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Київ: Ніка-Центр. 2006. 580 с.

4. Ришко Г. М. Основні методологічні теорії та підходи вивчення стресостійкості особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. № II (10). Issue: 20. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/rishko_g.m._the_main_methodological_approaches_and_theories_stress_the_study_of_personality.pdf

5. Сельє Г. Стресс без дистресса. Москва: Прогресс, 1982. 128 с.

*Лопачева О. М.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

*Мінченко О. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, А ТАКОЖ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Професійна діяльність співробітників органів Національної поліції МВС України має суттєві особливості: вона здійснюється від імені держави, носить виконавчо-розпорядчий характер, є соціально значущою. Все це ставить її в ряд найбільш важких і відповідальних професій сучасності. Спектр виконуваних функцій, обсяг обов'язків, покладених на органи внутрішніх справ в повсякденних умовах, а тим більше при ускладненні оперативної обстановки, дозволяють віднести здійснювану ними службову діяльність до категорії найбільш складних, більш того – екстремальних [1].

Таким чином, діяльність органів Національної поліції направлена на виконання стратегічних цілей державної і публічної безпеки, до яких відноситься захист конституційного ладу, основних прав і свобод людини і громадянина. Виконання покладених функцій пов'язане з дією стресових факторів, до яких можна віднести наступні.

- Фактор небезпеки є первинним, основним, оскільки під загрозою розуміється усвідомлювана загроза для життя, здоров'я або благополуччя людини.
- Фактор раптовості розуміється як непрогнозований, незаплановане зміна ситуації в повсякденному обстановці, яке вимагає трансформації здійснюваної діяльності.
- Фактор невизначеності свідчить про відсутність, недостатності або суперечливості інформації стосовно форми, змісту і обставин виконання поставлених задач.
- Фактор новизни, який передбачає нові умови, засоби або способи здійснення будь-яких дій, спрямованих на досягнення певної мети.
- Фактор дефіциту часу передбачає несподіване, різке скорочення часу на виконання дій, спрямованих на досягнення мети [1].

Представлені фактори можуть надавати вплив на індивідуальну діяльність працівників поліції в різних умовах як окремо, так і в сукупності, проте вони тісно пов'язані між собою. Так, затримання особи, підозрюваної в скоєнні кримінальних правопорушень, як правило, пов'язане з небезпекою застосування їм засобів для опору (наприклад, каменів, палиць, металевих предметів і ін.) аж до вогнепальної зброї. Несподіванкою може стати поява спільника на транспортному засобі, що одночасно буде не тільки проявом чинника раптовості, але і дефіциту часу, коли

необхідно за лічені секунди прийняти рішення про застосування зброї або бути готовим використовувати особистий чи службовий транспорт [2, с. 14].

Стресостійкість органів Національної поліції повинна включати в себе як стресостійкість кожного співробітника, так і системи органів в цілому. Формування стресостійкості системи органів Національної поліції повинно проводитися за різними напрямками, в числі яких необхідно виділити наступні:

- Правове регулювання діяльності органів Національної поліції в різних умовах на всіх рівнях управління. Своєчасне реагування на зміну законодавства і приведення відомчої нормативно-правової бази у відповідність з ним.
- Розробка і прийняття стратегії стресостійкості держави як складової частини національної безпеки. З цією метою необхідна розробка відповідної концепції формування стресостійкості органів Національної поліції, в рамках якої повинні розроблятися програми, плани дій в різних умовах.
- Удосконалення системи підбору, розвитку та професійної підготовки кадрів органів Національної поліції, органів управління, управлінських колективів.
- Морально-психологічна підготовка особового складу до дій в умовах стресових чинників, які розглядалися вище. Для формування умінь і навичок виконання задач в подібних умовах необхідно моделювати стресові фактори під час навчальних тренувань.
- Створення, своєчасне оновлення системи ресурсного забезпечення, матеріального стимулювання співробітників.
- Застосування вогнепальної зброї в професійній діяльності підрозділів [1].

Діяльність Національної поліції має дуже важливе значення, адже беручи до рук зброю, поліцейський повинен усвідомлювати всю відповідальність, яке покладена на нього у цей момент. У стресових ситуаціях він повинен керуватися своїми діями на рівні законодавства, тому що він несе відповідальність за кожен свій крок, або допущену помилку, яка є недопустимою. Сьогодні законодавець має чітко окреслити такі гарантії для захисту прав поліцейського як громадянина [4, с. 40]. Особливої уваги заслуговує Кримінальний кодекс України, де окремі положення виступають як гарантування правомірності дій поліцейського під час, наприклад, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. У Кримінальному кодексі України міститься поняття «перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця». Відповідно до ч. 2 ст. 38 Кримінального кодексу України, це умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці затримання злочинця. Таке перевищення заходів має наслідком відповідальність за статтями 118 та 124 КК України [3, с. 143]. Саме тому поліцейський та всі підрозділи Національної поліції України мають оцінювати свої дії під час застосування вогнепальної зброї в конкретних умовах або відповідних ситуаціях.

Таким чином, діяльність працівників поліції повсюдно – як в повсякденних, так і в особливих умовах – пов'язана з екстремальними ситуаціями. Тому формування стресостійкості працівників поліції є вимогою сучасності і необхідно для ефективної реалізації завдань і функцій, покладених на них.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України : науково-практич. посібник / О. М. Бандурка, В. С. Венедиктов, О. В. Тімченко, В. Є. Христенко. Харків: НУВС, 2005. 319 с.
2. Доценко В. В. Психологічні ресурси стресостійкості майбутніх правоохоронців. Право і безпека. 2017. Вип. 3. С. 14–20.
3. Казначеев Д. Г. Волков Ю. М. Актуальні проблеми застосування вогнепальної зброї поліцейськими в Україні: 2020. №4. С. 142–145.
4. Лефтеров В. О. Дослідження використання психотренінгових технологій у особистісно-професійному розвитку працівників правоохоронних органів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2009. № 23. С. 40–41.

Малахова К.,
здобувачка освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Професійно-психологічна підготовка працівників правоохоронних органів безпеки є початковою сходинкою на шляху професійного вдосконалення. Її метою є розвиток і започаткування у працівників громадської безпеки професійно-психологічної готовності до правоохоронної діяльності. Така підготовка дає можливість поліцейським спокійно працювати у розкритті злочинів у таких напрямках, як незаконна торгівля людьми, міжнаціональні конфлікти, незаконна торгівля наркотиками, тероризм, незаконна міграція, тощо. Особа може бути компетентною у своїй сфері, але неготовою на високому кваліфікованому рівні виконувати професійні обов'язки. Тому готовність, безумовно, пов'язана з компетентністю та взаємообумовлює її [1, с. 191].

Ефективність роботи поліцейських залежить від їх вміння спілкування з громадянами різного соціального рівня, абстрагування від професійних проблем, вміння розв'язування конфліктних питань. Вдосконалення такої підготовки поліцейських дає можливість вирішення питань та актуальної проблеми, урегулювання якої має важливе значення для юридичної науки та

Сучасний етап реформування МВС України вимагає вироблення єдиної політики в галузі відомчої освіти, оптимізації системи наявних навчальних закладів, забезпечення дотримання принципів безперервності освіти та якісного поєднання теорії з практикою [2, с. 44].

Головним завданням закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання є підготовка нових висококваліфікованих кадрів. Це означає забезпечення органів Національної поліції новими висококваліфікованими, здатними вирішувати поставлені завдання працівниками з необхідним рівнем підготовки, кваліфікації, професійних та особистих якостей. Діяльність поліцейських часто здійснюється в напружених, конфліктних ситуаціях, за небезпечних для життя обставин, зокрема пов'язаних із застосуванням зброї. Особливо складними є надзвичайні обставини, спричинені явищами і факторами соціального, природного чи техногенного характеру, що нерідко порушують нормальне життя населення, загострюють суспільну небезпеку і громадський порядок на конкретній території. Не слід також забувати, що на поліцію покладаються повноваження силового врегулювання найбільш небезпечних антисоціальних проявів порушення громадського порядку

шляхом застосування різних засобів примусу, зокрема й фізичної сили, спеціальних технічних засобів, зброї, бойової і спеціальної техніки [3, с. 123]. Характер реагування на психогенні чинники залежить не тільки від особливостей ситуації, але й від низки психологічних особливостей співробітника, що визначають його психологічну усталеність.

Як зазначає О. Євдокімова, особливої уваги потребує психологічна стійкість працівників поліції як своєрідний фундамент професійної готовності до виконання дій в екстремальних умовах службової діяльності. Під психологічною стійкістю розуміється цілісна характеристика особистості, що забезпечує її стійкість до фрустраційного й стресогенного впливу важких ситуацій [4]. Правоохоронці, як ніхто інший, часто потрапляють у складні й часом небезпечні психологічні ситуації в повсякденній службовій діяльності, які завдають стресогенного впливу на психіку працівника. Тому психологічна підготовка працівників поліції в навчальному закладі має бути спрямована на формування стійкості до:

- негативних чинників службової діяльності: напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, несподіванок тощо;
- чинників, що травмують психіку, а отже, значно впливають на неї: виду крові, трупів, тілесних ушкоджень та ін.;
- ситуацій протистояння: уміння вести психологічну боротьбу з особами, що протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів; протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку як законотворчих громадян, так і правопорушників; не піддаватися на провокації і под.;
- конфліктних ситуацій у службовій діяльності: уміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їхнього виникнення, протікання і знайти способи вирішення конфліктних ситуацій; уміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних, провокаційних ситуаціях [5, с. 64–65].

Під час проходження початкового професійного навчання на заняттях із професійно-психологічної підготовки для формування психологічної готовності поліцейських можуть використовуватися:

- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги й спостережливості;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (перешкоди, лабіринти тощо);
- ідеомоторні тренування;
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);
- тренінги із засвоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- навчання основ аутогенного тренування;
- тренінги самонавіювання, самопереконання, настрою;
- СОПТ (ситуативно-образне психорегуляційне тренування, уявне перерахування співробітником індивідуально-ціннісних якостей і ситуацій, у яких йому щось вдалося) тощо.

Доцільність практичних занять, тренінгів із психологічної підготовки виправдана існуванням відомої закономірності: людина, яка неодноразово потрапляла у важкі умови й впоралася з ними, має більше шансів гідно впоратись

із черговою екстремальною ситуацією, ніж та людина, яка ніколи в подібні ситуації не потрапляла [5, с. 65].

Таким чином, професійна психологічна підготовка кадрів до Національної поліції України в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання — це не просто модний додаток, а обов'язкова складова професійної майстерності майбутнього правоохоронця, тому що ця професійна діяльність складна й багатогранна. Тож під час навчання особа повинна оволодіти розвинутими професійно значущими якостями особистості, не закладеними природою, а ці якості людина формує та розвиває самостійно протягом тривалого часу, бо саме це є необхідною умовою професійного становлення поліцейського.

Список використаних джерел

1. Пасько О. Система підготовки майбутніх працівників для Національної поліції. *Національний юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 5. С. 191–194.
2. Сокурєнко В. В. Перспективні напрями оптимізації процесу відбору кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що готують поліцейських. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : збірник наукових праць. Матеріали конференції (м. Харків, 24 травня 2018 р.). Харків : ХНУВС, 2018. С. 44–47.
3. Лошицький М. В. Охорона громадського порядку в сучасних умовах: навчально-методичний посібник / М. В. Лошицький, В. І. Олефір, В. В. Черній. Київ: НАВСУ, 2003. 216 с.
4. Психологический словарь / под ред. М. Г. Ярошевского. Москва, 1990. 494 с.
5. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : збірник наукових праць. Харків: ХНУВС, 2018. С. 63–66.

Недря К. М.,
доктор філософії,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
тренер-інструктор Національної поліції України,
м. Дніпро

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД (PTSD) ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ ТА НАПРЯМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Останні роки, у зв'язку зі збройною агресією, в Україні надзвичайно популярним стало поняття Посттравматичного стресового розладу (надалі – ПТСР), яке, часто, абсолютно не фахово та не до діла використовується у різних сферах суспільного життя. До нього, не меншою популярністю користувався вираз про контузію, якою навіть у іронічній формі пояснювали будь-які відхилення від бажаної поведінки когось. «Ти що, контужений?», думаємо кожному доводилося таке чути. Однак, якщо для широкого загалу це лише сленг та данина сучасності відображеній у мовній культурі, то для багатьох осіб в цій державі це спосіб життя (станом на лютий 2021 р. в Україні налічувалося понад 405 тис. осіб зі статусом учасника бойових дій), або умови щоденної роботи. І однією з ключових професійних категорій осіб, що мають як ризик отримання такого синдрому, або, принаймні, спілкуються з громадянами які ним володіють – це працівники поліції, що не аби як актуалізує наявність відповідних знань та вмінь діагностики подібних станів, а також поводження з особами та самими собою, тощо.

То що ж таке ПТСР? Загалом, він розвивається, якщо людина пережила реальну або потенційну загрозу життю, або іншу психотравмуючу подію (ситуацію, яка є небезпечною не лише для життя, а і здоров'я людини, може супроводжуватися відчуттям безсилля, страху, жахливими картинками (військові чи бойові дії, терористичні акти, вбивства, сексуальне чи фізичне насилля, ДТП, стихійні лиха) . Також цьому ризику піддаються свідки страшних подій і люди, які мали справу з їх наслідками (зокрема, працівники аварійних служб і співробітники правоохоронних органів, медичні працівники, волонтери). Буває, що ПТСР відчувають близькі та друзі людей, які пережили травму.

Загалом, близько 5–8 % дорослого населення має ПТСР, що становить кожен 15-ту людину. А близько 50–70 % людей, за життя мають мінімум одну психотравмуючу подію. Однак у безпосередніх учасників бойових дій, кількість осіб з ПТСР значно зростає і без належної діагностики її важко встановити, як і саму наявність синдрому та його глибину. На теперішній момент, мова йде про 25–30 % [1, с. 17]. Однак, ця цифра може бути значно більшою і, на нашу думку, вона такою і є. Для прикладу, в наслідок участі у бойових діях в Афганістані («Афганський синдром»), цей відсоток був на рівні до 55. Ну і для порівняння, слід вказати, що в Ізраїлі цей відсоток всього лише 5–8, за рахунок постійної роботи з боку фахових спеціалістів та наявності державних програм.

Показовим є розуміння потенційної небезпеки наслідків ПТСР для громадської безпеки через неусвідомлення загроз як владою взагалі, так і правоохоронною системою зокрема. Так, за даними дослідження американських ветеранів війни у В'єтнамі, проведеного в 1988 році, у 15,2 % з них спостерігалися виражені ПТСР, а ще у 11,1 % відзначалися окремі симптоми таких розладів. Серед цих осіб у 5 разів зростав ризик залишитися безробітними, близько 70 % з них хоча б один раз розлучилися з подружжям, у 35 % відзначені батьківські проблеми, у 47,3 % – крайні форми ізоляції від людей, у 40 % – виражена ворожість до оточуючих. 36,8 % представників цієї соціальної групи здійснюють більше 6 актів насильства в рік, 50 % були заарештовані і посаджені у в'язницю (в тому числі 34,2 % – більше одного разу) [2, с. 681]. За іншими даними, приблизно у 25 % американських ветеранів В'єтнаму відзначається розвиток несприятливих особистісних змін після отриманої 4 психотравми. До початку 1990-х рр. близько 100 000 ветеранів цієї війни покінчили життя самогубством. 40000 ведуть замкнутий, майже аутичний спосіб життя. Серед поранених та інвалідів війни відсоток осіб з ПТСР перевищує 42%, тоді як серед фізично здорових ветеранів війни їх 10–20 %. 56 % людей, які пережили важкі бойові події, вмирали і були хворі у віці до 65 років [3, с. 267–269].

У спрощеній формі я цей синдром називаю – «свій серед чужих, чужий серед своїх». Дивно звучить, але дуже влучно, бо людина чувається своєю саме в середовищі таких самих. Парадокс же у тому, що для загалу, ця категорія є чужою. Це і називається «ксенофобія» – страх перед чужинцями, перед тими, хто не такий як ви. Безумовно, що у подібних стереотипних формах сприйняття реальності перебувають і поліцейські, що суттєво впливає на їхню службову діяльність та, навіть, сприйняття самих себе. Але, за таких умов, робота з наслідками ПТСР багато у чому лягає на плечі саме правоохоронної системи, яка, у першу чергу, має чітко розуміти з чим конкретно має справу. І в такій ситуації саме фаховість підготовки поліцейського може відігравати як не ключову, то точно суттєву роль.

На теперішній момент, в межах планів першопочаткової підготовки, спеціалізацій та підвищення кваліфікації наявних категорій співробітників Національної поліції, тематика ПТСР включена виключно як інформаційний блок в межах 4-х годин з дисципліни «Стресостійкість», що було реалізовано автором у 2016 році, у момент розробки освітніх планів, програм і матеріалів з першопочаткової підготовки кадрів для створеного Департаменту патрульної поліції [4]. За таймінгом, даний блок, у загальній інформації, займає близько 15 хвилин, що критично мало. Однак, на нашу думку, нагально необхідно його розширення до окремої теми за рахунок збільшення годин з вищезазначеної дисципліни, а також розробка відповідних матеріалів на кшталт пам'яток, алгоритмів дій та спілкування, у яких можливо було б відобразити особливості діагностики таких станів, а також роботи з категорією осіб, які мають відповідну симптоматику. Доцільним видається доповнення теми ПТСР проблематикою емоційного вигорання та професійної деформації зокрема, особливо у питаннях профілактики зазначених хронічних стресів. За спостереженнями та дослідженнями автора, поріг професійної деформації нині знаходиться на рівні 3 років служби у практичному підрозділі.

Не менш важливим є забезпечення профілактичної роботи з родинами осіб, які мають ризики отримання чи вже наявний стан ПТСР, з метою попередження та виявлення фактів сімейного насилля, проявів маргінальної поведінки,

правопорушень, а також формування обліку даної категорії громадян. На окрему увагу заслуговує робота з дітьми через шкільних офіцерів поліції та підрозділи ювенальної превенції, які, в силу вікових, фізіологічних та психо-емоційних характеристик, є більш вразливими щодо насилля та агресивних проявів з боку дорослих. Виявлення ж подібних фактів потребує відповідної реакції з боку співробітників, а також залучення, за необхідності, як соціальних служб, так і, подекуди, медичних працівників.

Список використаних джерел

1. Блінов О. А. Прояви посттравматичних стресових розладів. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2013. Том VII. Вип. 32. С. 15–20.
2. Fortan A., Rosenheck R., Aggression and its correlates in Vietnam veterans with and without chronic posttraumatic stress disorder. *J. Nerv. Ment. Dis.* 1994. N 182 (12). P. 677–684.
3. Friedman M. J., Schnurr P. P., McDonagh Coyle A. Post-traumatic stress disorder in the military veteran. *Psychiatr. Clin. North. Am.* 1994. № 17 (2). P. 265–277.
4. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського: навч.-практ. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2020. 124 с.

Остапович В. П.,
доктор юридичних наук, старший дослідник,
завідувач науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Перспективи інтеграції Української правоохоронної системи до міжнародної, зокрема європейської системи правоохоронних органів, обумовлюють нові потреби удосконалення політики менеджменту персоналу в органах і підрозділах Національної поліції України. Успішне досягнення мети і реалізація функцій поліцейського менеджменту в умовах реформаційних змін передбачає дотримання певних психологічних умов.

Підходи вітчизняних науковців, які досліджували проблеми психології соціального та поліцейського менеджменту, відображені в роботах О. Бандурки, В. Барка, О. Євдокімової, Л. Казміренко, З. Кісіль, І. Клименка, Я. Кондратьєва, В. Криволапчука, Н. Матюхіної, Н. Мілорадової; Л. Мороз, І. Охріменка; В. Плішкіна, О. Тімченка, Д. Швеця, О. Цільмак та інші. На думку фахівців, система менеджменту персоналу є процесом активної взаємодії двох індивідуальних суб'єктів, кожному з яких притаманні властивості регуляції та саморегуляції [0].

Менеджеру потрібно враховувати, що поліцейський є свідомою й активною особистістю, має певні інтереси і мотиви діяльності, ціннісні орієнтації та установки, власне розуміння поставлених завдань, характерологічні особливості, особисте ставлення до самого керівника. У зв'язку з цим психологічною умовою оптимального менеджменту вбачається індивідуальний підхід до підлеглого при розподілі завдань, перепідготовці, стимулюванні та оцінці діяльності, врахування його об'єктивного потенціалу та можливостей. Своєю чергою, менеджер також є особистістю, тому на характер взаємодії суб'єкта й об'єкта менеджменту впливатимуть такі соціально-психологічні чинники, як особливості та ефекти взаємного сприйняття людей, характер інтерактивної та комунікативної сторін спілкування тощо.

Досягнення загальної мети менеджменту неможливе без створення системи індивідуальних цілей поліцейських. Менеджеру слід подбати про створення системи цілей працівників, розвиток мотивів діяльності. Звідси походить ще одна психологічна особливість менеджменту персоналу поліції – необхідність постановки системи цілей (мотивів-цілей), за якої досягнення мети поліцейським сприяє реалізації цілей організації. Вектор «мотив – ціль» є системоутворюючим фактором соціальної системи менеджменту, що являє собою зміст і спрямованість діяльності як соціальних об'єктів, так і окремих індивідів.

Наступною психологічною особливістю менеджменту персоналу слід вважати врахування відповідної мотивації та здібностей суб'єкта управління – менеджера поліцейського підрозділу. Мотивація і здібності є найважливішими компонентами суб'єктивної та об'єктивної готовності особистості до діяльності.

Менеджер, у якого сформовані професійні та пізнавальні інтереси, пов'язані з керівною роботою, розвинуті інтелектуальні та творчі можливості, наявні необхідні для керівника характерологічні та емоційно-вольові якості, матиме необхідні особистісні ресурси для досягнення мети, буде суб'єктивно й об'єктивно підготовленим до діяльності. Серед здібностей менеджера, які являють собою основу його особистісного ресурсу, доцільно виділити індивідуально-психологічні особливості, пов'язані з емоційно-вольовою та інтелектуальною сферою. Оскільки постановка мети свідомо здійснюється суб'єктом управління [2], то на процес цілеутворення впливатимуть його досвід, ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, ваблення, емоційні стани, вольові якості.

Досягнення мети системи менеджменту в поліції вимагає врахування психологічної специфіки діяльнісних відносин «людина – людина», а також колективних суб'єктів менеджменту – малих і великих груп працівників. Ефективне управління групами, колективами реалізується через використання соціально-психологічних закономірностей групової динаміки, пов'язаних зі становленням, формуванням, розвитком і завершенням функціонування груп, розподілом ролей, через процеси інтеграції та диференціації в групах, а також з урахуванням феноменів лідерства, статусу, групового тиску, референтності та інших.

У зв'язку з викладеним вище, оптимізація як принцип менеджменту персоналу поліції, обов'язково передбачає знаходження найкращих для наявних умов методів менеджменту, разом із тим вимагаючи від керівника достатньо високого рівня інтелекту, дивергентного, проблемно-пошукового стилю мислення, здатності звільнитися від шаблонів у своїх діях. Тому ще однією психологічною умовою оптимального менеджменту є наявність у менеджера достатнього рівня креативності, здатності до дивергентного мислення.

Метод менеджменту персоналу повинен відповідати особливостям діяльності суб'єкта та об'єкта управління (цілям, завданням, етапам тощо). Згідно з цим, при описанні та класифікації методів важливо виходити з теорії діяльності. Її методологія ґрунтується на ідеї про структурну складність діяльності, яка може бути поділена на елементи опосередкування, регулювання та контролю. По суті при цілісному підході можливо виділити три великі групи методів менеджменту персоналу: 1) методи організації та здійснення діяльності; 2) методи мотивації та стимулювання діяльності; 3) методи контролю за її ефективністю. Кожна із зазначених груп може бути розділена на підгрупи й окремі конкретні методи.

До першої групи слід віднести конкретні методи вербальної передачі або опрацювання інформації, підготовки та прийняття рішення. До них належать усні та письмові розпорядження, групові дискусії, «брейнстормінг», формування груп, регламентний метод, різні способи вербального впливу. Ще один метод першої групи – наочно-практичний, який полягає у здійсненні менеджером комплексу практичних дій, спрямованих на організацію ефективної діяльності підрозділу (добір персоналу, анкетування і тестування поліцейських, визначення групових ролей, організація рольових ігор, обмін досвідом, тренінг персоналу, допомога у вирішенні конфліктів, подолання наслідків дистресів та психологічних травм).

Друга група методів – мотивації та стимулювання діяльності персоналу – поділяється на дві підгрупи: методи мотивації та стимулювання на основі пізнавальних і професійних інтересів поліцейських; методи стимулювання на

основі почуттів обов'язку та відповідальності. Відомо, що найкращі результати у професійній діяльності спостерігаються тоді, коли поліцейський діє під впливом мотивів пізнавального інтересу до змісту діяльності, отримує позитивні емоції від професійної діяльності.

Менеджер поліцейського підрозділу повинен враховувати наявність інтересу і мотивації до діяльності ще на етапі професійного психологічного добору, у подальшій роботі зміцнювати цю мотивацію, застосовуючи такі методи, як особистий приклад, приклади дій поліцейських-професіоналів, аналіз службових ситуацій, емоційне стимулювання, моральне заохочення, схвалення і позитивну оцінку роботи поліцейського, створення ситуацій успіху в службовій діяльності. У разі відсутності у поліцейського інтересу до змісту професійної діяльності менеджеру доцільно використовувати групу методів стимулювання на основі почуття обов'язку та відповідальності. Реалізація вказаного здійснюється шляхом використання таких конкретних методів, як-от роз'яснення значущості службової діяльності, особистої значущості якісного виконання роботи, пред'явлення вимог, переконання, навіювання, спонукання, у виняткових випадках – примусу і покарання за недбале виконання функціональних обов'язків.

Третя група методів – контролю та самоконтролю за результатами діяльності – має на меті збір інформації про об'єкти управління для встановлення фактичного стану справ, обробки та аналізу даних, визначення заходів щодо поліпшення та коригування процесу управління, подальшого використання отриманої інформації в циклі менеджменту персоналу. Ця група методів поділяється на: а) методи контролю з боку керівника (нагляд за одним чи декількома видами діяльності; ознайомлення з письмовою звітністю, зі статистичними даними та інформацією у ЗМІ, скаргами, пропозиціями, листами від населення щодо діяльності поліцейських; усний і письмовий контроль при опитуванні працівників за результатами перепідготовки та підвищення кваліфікації; контроль для перевірки рівня знань та умінь поліцейських); б) методи самоконтролю працівника (за якістю виконання роботи, функціональних обов'язків; діяльності щодо підвищення кваліфікації, професійного рівня, загальної культури тощо; вміння самостійно знаходити допущені помилки, неточності, намічати способи усунення виявлених недоліків).

Як бачимо, у кожній із трьох груп методів відображається взаємодія менеджера й керованого персоналу, організуючий вплив керівника поєднується із самоорганізацією діяльності поліцейських, його стимулюючі дії призводять до розвитку внутрішньої мотивації персоналу, контролюючі дії обов'язково поєднуються із самоконтролем. Пошук оптимального поєднання методів менеджменту в правоохоронних органах є важливим завданням професійної психології.

Окрім зазначеного, з'ясуємо психологічні умови реалізації функцій поліцейського менеджменту персоналу. Передумовою виконання *аналітичної функції* є максимально повне врахування індивідуально-психологічних якостей, рис і властивостей працівників поліцейського підрозділу, тобто основу цієї функції становить психодіагностичний компонент менеджменту. В основу *функції прогнозування* покладено прогностичний і креативний психологічні компоненти, а психологічною умовою її реалізації є наявність у суб'єкта управління творчого

потенціалу, дивергентного мислення. Основу *планувальної функції* складає проєктувальний психологічний компонент, а психологічною умовою оптимального планування є реальне й виважене врахування можливостей персоналу поліцейського підрозділу завдяки високому рівню розвитку в керівника емоційно-вольових та пізнавальних процесів. Психологічними складовими *організаційної функції* є комунікативний та мотиваційний компоненти, а психологічну умову її ефективного впровадження становить наявність у менеджера лідерських якостей, адекватної самооцінки, референтності, уміння мотивувати персонал поліцейського підрозділу, формувати команду. В основу *регулюючої функції* покладено координаційно-регулюючий психологічний компонент, психологічною умовою ефективного регулювання є наявність у керівника організаторських та комунікативних умінь. Основою *контролюючої функції* є порівняльно-оціночний компонент, а психологічними умовами ефективного здійснення є розвинуті пізнавальні та емоційно-вольові якості керівника.

Відтак, можна стверджувати, що важливим напрямом оптимізації управління персоналом поліції є врахування керівником психологічних умов, які сприяли б мотивації професійної діяльності поліцейських, їхньому професійному та особистісному розвитку, допомагали протидіяти стресовим чинникам та іншим факторам ризику, що супроводжують професійну діяльність. Аналіз обов'язків і прав поліцейського менеджера свідчить, з одного боку, про широкий спектр його владних повноважень, а з іншого – про високий рівень особистої відповідальності за прийняття владних рішень, що вимагає високої професійної компетентності та постійного підвищення кваліфікації за напрямом службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Барко В. І., Криволапчук В. О., Остапович В. П., Барко В. В. Шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1 (31). С. 5–11.
2. Бандурка А. М., Землянская Е. В. Психология руководителя: монография. Харьков : Золотая миля, 2013. 750 с.

Остапович І. П.,
начальник сектору ювенальної превенції
УПД ГУ НП у Волинській області,
майор поліції,
м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Ефективність та результативність діяльності підрозділів Національної поліції України багато в чому залежить від якісно організованого процесу професійної підготовки особового складу. Недостатня якість професійної підготовки поліцейських в цілому та психологічної підготовки зокрема може болісно позначитися на рівні їхньої професійної майстерності і результатах службової діяльності. Потрібно пам'ятати, що специфіка поліцейської діяльності полягає в тому, що вона здійснюється в умовах небезпечних для життя (особливих та екстремальних), які характеризуються наявністю регулярної загрози для життя і здоров'я поліцейського, а отже, надмірно високим рівнем нервової напруженості. При цьому, незважаючи на негативну дію різноманітних чинників середовища, поліцейські, зазвичай, успішно виконують свої службові обов'язки.

Враховуючи наявний професійний досвід та думки експертів-практиків, можна з впевненістю стверджувати, що успішне виконання працівником поліції службових завдань залежить від рівня його професійної підготовки, вмілих і активних дій під час професійної діяльності, а також психологічної готовності. Психологічну готовність працівника поліції можна визначити як сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки та налаштованості на найбільш доцільні, активні та рішучі дії в складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків [2].

Професійно-психологічна готовність поліцейського до діяльності в таких особливих умовах характеризується низкою показників. Так, мотиваційна готовність до дій в цих специфічних умовах означає наявність у працівника установки на певний тип поведінки, реагування і спілкування в складних ситуаціях, емоційного налаштування на діяльність у непростих умовах. Когнітивна складова означає, що поліцейський знає необхідні для своєї професійної діяльності норми адміністративного і кримінального процесуального законодавства, відомчі нормативні документи, правила застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, психологічні методи впливу на особистість тощо. Операціональна складова готовності означає, що поліцейський вміє спілкуватися, впливати на людей і переконувати їх, діяти швидко і впевнено, застосовувати всі дозволені законом заходи й засоби з метою профілактики і припинення протиправних дій, затримання правопорушників тощо. Особистісна сторона готовності полягає у тому, що поліцейський повинен мати необхідні для професійної діяльності загальні й спеціальні здібності, йому повинні бути притаманні індивідуально-психологічні якості, необхідні для дій у складних умовах (зокрема такі, як комунікабельність, рішучість, сміливість, наполегливість,

стресостійкість, врівноваженість, здатність до рефлексії, емпатії, розуміння поведінки та емоцій людей) [3, 4].

Не виключенням є і організація відповідного напрямку роботи з персоналом підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

Формування психологічної готовності поліцейських ювенальної превенції – це довготривалий процес утворення необхідних установок та якостей особистості, що починається з обізнаності у особливостях діяльності, набуття необхідних знань, умінь, навичок, здібності їх реалізувати, при розвитку позитивного відношення до цієї справи, мотивованого підвищення вимогливості до себе. Завершується цей процес перетворенням психологічної готовності в стійку якість особистості.

Потрібно пам'ятати, що основний обсяг роботи поліцейських ювенальної превенції перебуває у площині попередження дитячої злочинності та безпосередньою пов'язаний з участю в процесі виправлення і перевиховання даної вікової категорії.

Відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України основними завданнями відповідних підрозділів є: 1) профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 2) ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики; 3) участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; 4) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; 5) вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; 6) провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [1].

Наведений перелік основних завдань і функцій поліцейських ювенальної превенції свідчить про те, що їх службова діяльність є складною та специфічною і потребує певних професійних якостей та широкого спектру спеціальних психологічних і педагогічних знань та умінь. Тому, під час організації процесу професійної підготовки поліцейських обов'язково потрібно враховувати, що психологічна готовність співробітника поліції сприяє активізації його здібностей до певного виду діяльності.

Особливого значення, на наш погляд, для поліцейського ювенальної превенції набувають загальні (або інтелектуальні) здібності, адже сучасний поліцейський має володіти достатньо високим рівнем вербального, практичного та емоційного інтелекту, творчого потенціалу (креативності). Також для поліцейського ювенальної превенції мають значення і деякі спеціальні здібності (зокрема спілкування з різновіковими верствами населення, викликати у оточуючих довіру, терміново приймати рішення і швидко діяти в складних умовах, вирішувати конфліктні ситуації тощо).

Крім того, для найбільш ефективного забезпечення функціональних напрямків діяльності поліцейський ювенальної превенції повинен володіти такими психологічними якостями та вміннями, які можна об'єднати у такі блоки:

1) інтелектуальні якості (професійна спостережливість, аналітичні та дедуктивні здібності, допитливість, кмітливість, креативність, розсудливість і таке інше); 2) комунікативні: (вміння: коротко, чітко й ясно говорити по суті справи, викликати довіру, аргументувати, викликати прихильність до себе людей, зв'язно і логічно викладати свої думки, установлювати психологічний контакт; налагоджувати зворотній зв'язок; налаштовуватися на різні форми спілкування залежно від індивідуально-психологічних особливостей об'єктів правоохоронної діяльності тощо; якості: особиста привабливість; ввічливість; тактовність, товариськість, чуйність); 3) перцептивні уміння: проникати у внутрішній світ об'єктів правоохоронної діяльності, відчувати й розуміти їх психічні стани; адекватно інтерпретувати їх поведінку; 4) моральні якості – дисциплінованість, відповідальність, добросовісність, пунктуальність, чесність, надійність, професійна етика, розвинута правосвідомість; 5) емоційно-вольові: (наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, сміливість, схильність до виправданого ризику, внутрішня організованість, самоконтроль і самовладання в різних ситуаціях, емоційна врівноваженість, терпимість і толерантність до провокуючих стимулів, уміння співчувати, розуміти емоційний стан людини, адекватно реагувати в складних умовах правоохоронної діяльності); 6) лідерські якості – авторитетність, самостійність, готовність брати на себе відповідальність, орієнтованість на завдання, ініціативність, активність при досягненні результатів; 7) діагностичні уміння: визначати особливості характеру, розумового розвитку, поведінки людей; 8) мотиваційні характеристики: (професійної самореалізації, бажання боротися зі злом, прагнення до верховенства права, захисту прав і свобод громадян, соціальної справедливості, потреба в досягненні успіху, тощо) [5].

Отже, психологічна готовність поліцейських ювенальної превенції передбачає формування у них особистісних якостей та здібностей, необхідних для успішної адаптації до професійної діяльності; формування необхідного професійного досвіду та трансформацію його в особистісні ціннісні орієнтації; засвоєння професійних знань і розвиток необхідних вмінь та навичок тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

2. Пампура І. І., Дубова І. О. Психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ до професійної діяльності. *Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Одеса, 5 березня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 147 – 148.

3. Професійно-психологічна готовність поліцейського до службової діяльності: науково-практичний посібник / В. П. Остапович, В. І. Барко, В. Г. Бабенко, Л. А. Кириєнко, Н. Ю. Ярема, І. І. Пампура; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, 2018. 176 с.

4. Сімко Р. Т. Психологічна підготовка і готовність працівників патрульно-постової служби міліції до професійної діяльності. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені*

Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С.Д., Онуфрієвої Л.А.. Вип. 12. Кам'янець Подільський: Аксіома, 2011. 860 с.

5. Цільмак О. М., Яковенко С. І. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів громадської безпеки: підручник. Одеса: ОДУВС, 2012. 140 с.

Пампура І. І.,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інституту МВС України,
м. Київ

Яковенко С. І.,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної психології,
Київський інститут сучасної психології та психотерапії,
заслужений діяч науки та техніки України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Професійна діяльність працівників поліції здійснюється в умовах складної системи суб'єктно-об'єктних відносин. Ефективність цих відносин забезпечується всією системою психологічної організації особистості працівника, ключове місце у якій займає мотивація.

Аналіз літературних джерел свідчить, що мотивація не має єдиного уніфікованого визначення і трактується по-різному. В одному випадку – як сукупність чинників, що визначають поведінку, в іншому – як сукупність мотивів, у третьому – як спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість. Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності [2, 4, 5].

Суспільна поведінка людей, у тому числі й така її складова, як професійна мотивація, являє собою складне соціальне явище, яке детерміновано чисельними факторами (соціально-економічні та соціально-психологічні чинники, особистісні якості, цінності тощо). Професійна мотивація – це дія конкретних мотивів, які зумовлюють вибір професії та виконання обов'язків, пов'язаних із нею, визначення місця роботи, бажання звільнитися тощо.

Мотив проявляється з різною силою в залежності від конкретних життєвих обставин, впливу інших людей, часових показників та інших факторів. Спонукальна сила окремих мотивів іноді може змінюватися під впливом різних соціальних і психологічних факторів. Мотивація організовує цілісну поведінку, підвищує професійну активність, істотно впливає на формування мети і вибір шляхів її досягнення і суттєво впливає на весь процес генезису психологічної структури діяльності [1].

Під формуванням мотивації особистості у психологічній науці розуміється спеціально організований, цілеспрямований, комплексний процес появи кількісних та якісних змін у мотиваційних характеристиках особистості, передусім – інтересу до професійної діяльності та віри у власні здібності.

Центральним питанням у дослідженні особливостей мотивації працівників поліції до професійної діяльності є вивчення усвідомлених мотивів, здатних

активізувати власну поведінку у цій діяльності. Комплексність, теоретична і практична значущість проблеми мотивів професійної діяльності визначили широту та інтенсивність її дослідження не лише у психології, а й у інших галузях науки (правознавстві, педагогіці, соціології, менеджменті тощо) [6].

Традиційно у психології виділяють **два класи мотивів**: внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиви мають місце, коли до діяльності спонукають інтерес, бажання, зміст діяльності. У разі дії зовнішніх мотивів до діяльності стимулюють фактори, які безпосередньо з нею не пов'язані (зокрема престиж, матеріальні винагороди та заохочення). Якщо в процесі діяльності зовнішні мотиви не будуть підкріплені внутрішніми, то вони не забезпечать тривалого задоволення від професії.

Усвідомленість вибору професії та самої діяльності пов'язана з тим, якого особистісного сенсу набувають для людини професійні цілі, зміст діяльності, вимоги професійного та етичного характеру. Крім того, сам процес становлення особистості, як спеціаліста, теж залежить від професійної мотивації.

Вивчення та дослідження мотивації, а саме переважання того чи іншого мотиву при виконанні професійних обов'язків, є досить важливим для діяльності працівника поліції. Навіть за наявності у працівника всіх інших професійно важливих розвинених якостей, професійна діяльність його не буде повною мірою ефективною до тих пір, поки він не буде зацікавлений у результатах своєї праці [3].

Практична складова процесу формування мотивації у працівників поліції полягає в підборі різних способів і методів ефективного впливу на особистість працівника з метою його орієнтації на результативну діяльність з урахуванням його мотиваційних установок та їх професійного і особистісного потенціалу.

Формування мотивації особистісного зростання працівників поліції є технологію взаємодії, в результаті якої вони пізнають себе, краще усвідомлюють особливості поведінки, розширюються їхні уявлення про власні можливості, розкривається творчий потенціал, з'являється впевненість у своїй позиції, бажання покращити здоров'я, зміцнити духовні та фізичні сили, що врешті-решт сприяє розвитку особистісних здібностей та фаховому зростанню працівника поліції.

Важливо враховувати, що процес формування мотивації поліцейських до професійної діяльності, передбачає напрацювання вмінь щодо комплексного вирішення професійно-психологічних проблем, які виникають у службовій діяльності, насамперед це стосується молодих працівників поліції. Тому, важливою буде організація процесу професійної підготовки персоналу поліції з обов'язковим урахуванням саме мотиваційного компонента. Відповідно, основними завданнями цих занять повинні бути:

- 1) сприяння формуванню позитивної професійної мотивації молодих працівників поліції;
- 2) отримання поліцейськими практичних навичок роботи у колективі, розвиток у них позитивного почуття майбутнього і підвищення самооцінки;
- 3) формування у працівників поліції професійно-психологічної згуртованості колективу;
- 4) практичне засвоєння персоналом поліції тактико-психологічних прийомів збереження життя і здоров'я в умовах професійної діяльності.

Крім того, під час підготовки та проведення відповідних занять з поліцейськими, обов'язково слід передбачити висвітлення та обговорення таких питань: які

професійні мотиви лежать в основі діяльності поліцейських, якими мотивами вони керуються у своїй поведінці, що спонукає їх до активної діяльності тощо.

Хочемо зазначити, що потреба у поглибленні знань про особливості формування мотивації у працівників поліції, а тим більш у молодих поліцейських, її динамічні характеристики та взаємозв'язки зі специфічними умовами й факторами службової діяльності, що становлять виняткову соціальну значущість, підкреслюють актуальність подальшого дослідження мотивації поліцейських до професійної діяльності та розробки відповідних методичних матеріалів щодо організації та проведення тренінгових занять з означеної тематики.

Налагоджений сприятливий вплив на мотиваційну складову професійної діяльності поліцейських, дасть змогу попередити фактори, що визначають примус до здійснення трудової діяльності, успішно використовувати потенціал кожного працівника і як результат підвищити загальну ефективність діяльності підрозділів Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Большакова А. М. Життєтворчі здібності як детермінанта мотивації досягнення і оптимістичності атрибутивного стилю. *Наука й освіта* (Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України). Одеса, 2002. № 5. С. 29–33.

2. Венедиктов С. В. Професійна мотивація як передумова стимулювання та підвищення активності в службових та трудових відносинах працівників ОВС. *Право і безпека*. 2004. № 3. С. 103–105.

3. Гостєєва Т. В. Дослідження причин звільнень працівників ОВС зі служби. *Актуальні проблеми психологічної теорії та практики: матер. щорічної наук.-практ. конф. Асоціації психологів Донбасу з міжнародною участю: збірник наукових праць*. Вісник МЕРІ № 16 / за ред. кафедри психології ДонНУ. Макіївка, 2009. С. 100–103.

4. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 304 с.

5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2011. 512 с.

6. Чабанюк Н. І. Особливості мотивації молодого фахівця ОВС до професійної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 228 с.

*Петухова І. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри психології та соціології,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

За умов кардинальних трансформацій, яких зазнає нині українське суспільство, надзвичайно зростає роль психологічної науки, яка займається вивченням закономірностей та механізмів функціонування й розвитку особистості у суспільстві. Психологічні аспекти є важливою складовою будь-якої діяльності, саме тому жоден політичний чи економічний проєкт, законотворча діяльність, культурні перетворення не можуть бути успішно здійснені без психологічного обґрунтування. Знання основ психологічної науки, вміння скористатися її потенціалом сьогодні важливі для успішної людини. Особливе місце психологія займає у підготовці майбутніх фахівців правоохоронних органів, оскільки їхня діяльність передбачає тісну співпрацю з населенням.

Ефективність професійної діяльності слідчого і оперуповноваженого залежить у тому числі від комунікативної компетентності, зміст якої складає комунікативний процес, тому спілкування варто розглядати як професійне, а відповідні комунікативні якості – як професійно важливі. Специфіка професійного спілкування регламентована Кримінально-процесуальним кодексом України, в зв'язку з яким слідчий зобов'язаний роз'яснити та допитати свідків (ст. 167), експерта (ст. 201), підозрюваного (ст. 107), обвинуваченого (ст. 143). Загальними та обов'язковими принципами професійного спілкування є законність і гласність, гуманне ставлення та повага до особи, культура і такт, тому у ході професійної діяльності необхідно систематично удосконалювати навички власної мовної поведінки, підвищувати культуру міжособистісного спілкування. Оскільки мова слідчого має визначене суспільне звучання, до неї висуваються підвищені вимоги, ігнорування яких негативно впливає на професійний авторитет [1]. Одним із основних різновидів професійного спілкування є допит у ході попереднього слідства, який займає більше чверті робочого часу. Комунікативний контакт між слідчим і порушником (підозрюваним, злочинцем, свідком) при допиті ускладнюється тим, що міжособистісне спілкування в цьому випадку – не простий двосторонній процес, а направлений власною ініціативою слідчого, тому в більшості випадків є одностороннім. І тільки в окремих випадках допитувані зацікавлені в розкритті злочину та допомагають слідчому у встановленні істини.

До основних принципів професійного спілкування можна віднести [1]:

Принцип цілісного концептуального уявлення про комунікативні якості особистості, які є найбільш значущими для професійно-правової діяльності та спілкування слідчого податкової міліції з учасниками процесуальних дій.

Принцип комплексності у розумінні та психодіагностичному вивченні комунікативних якостей у взаємозв'язку з іншими якостями особистості.

Принцип єдності й узгодженості процесуальних норм у комунікативній взаємодії особистості слідчого з особистістю правопорушника.

Принцип інтеграції комунікативних якостей особистості із процесуально-психологічними та процесуально-нормативними характеристиками професійної діяльності слідчого.

Принцип особистісно-орієнтованого розвитку професійно важливих комунікативних якостей майбутніх фахівців через активні форми та методи навчання.

До структурних компонентів моделі комунікативних якостей особистості слідчого відносять: *мотиваційно-пошуковий* компонент, що характеризується мотивацією професійного спілкування слідчого, прагненням до об'єктивного розкриття злочину, до дослідження причин діяльності злочинця, до послідовного встановлення істини. Усвідомлення слідчим потреб і мотивів професійного спілкування впливає на ефективність усієї діяльності.

Інформаційно-аналітичний компонент професійного спілкування виявляється у формально-комунікативній та когнітивно-комунікативній діяльності. У процесі професійного спілкування слідчий повинен встановити контакт, отримати та проаналізувати необхідну для розслідування та розкриття злочину інформацію. Професійне спілкування вимагає здатності до активізації спілкування: вміння вислухати, застосувати адекватні тактичні прийоми опитування, правомірно впливати на допитуваних із метою отримання необхідної інформації.

Версійно-тактичний компонент професійного спілкування визначається здатністю до розуміння слідчим осіб, які є суб'єктами розслідування (свідків, підозрюваних, обвинувачених, колег тощо). Основу такого розуміння складають ціле утворюючі процеси і ймовірнісні передбачення. Кожна зі сторін представляє собою джерело та одержувача інформації, на основі якої сторони оцінюють одна одну, розробляють відповідну стратегію і тактику поведінки.

Результативно-доказовий компонент у професійному спілкуванні в умовах розслідування характеризується доведенням істини на основі уточнення та вибору головної версії, при цьому відбувається усунення психологічних бар'єрів та організація таких умов, за яких допитуваний свідомо вступає в міжособистісний контакт і вирішує ті завдання, які ставить перед ними слідчий. У разі виникнення конфлікту слідчий має визначити оптимальну стратегію і тактику доказової поведінки, враховуючи індивідуальні особливості допитуваного та довести факт правопорушення.

Емоційно-регулятивний компонент пов'язаний із підвищеною емоційною напругою професійного спілкування, з необхідністю контролювати власний емоційний стан, уміти управляти ним, визначати емоційний стан допитуваних (наприклад, гнів, страх, обурення) та вибудувати відповідну лінію власної поведінки [3].

Науковий аналіз концептуальної моделі комунікативних якостей особистості слідчого дозволив також визначити ті підструктури особистості, а саме характерологічні та інтелектуальні якості, які тісно взаємопов'язані із комунікативними та забезпечують ефективне виконання професійних завдань. Так, на думку офіцерів, для організації допиту необхідні такі комунікативні якості, як: здатність розробити тактику пред'явлення послідовності запитань – 100 %;

володіння знаннями та вміннями працювати з документацією – 90 %; вміння демонструвати позитивне ставлення до допитуваних та формувати у них позитивні емоції – атракцію – 90 %; здатність моделювати і передбачувати динаміку зміни позиції допитуваних та їх наслідки – 90 %; вміння психологічно підготувати на очній ставці допитуваного, який розкрив би правду – 89 %; дотримання в розмові з допитуваними процесуальних та моральних норм – 84 %; здатність виявляти дезінформацію та обман – 83,5 %; вміння переконливо наводити докази – 79 %, професійна тактовність при спілкуванні – 78 %, врахування особистісних особливостей допитуваних на очній ставці – 78 %; вміння застосовувати прийоми правомірного впливу – 78 %; вміння оперувати доказами – 76 %, вміння нейтралізувати емоційно-негативне ставлення до підозрюваного – 60 %, володіння методами навіювання – 44 % [2].

Дослідження, проведене на факультеті підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів податкової міліції УДФСУ продемонструвало, що необхідні комунікативні якості у курсантів на 3 році навчання розвинені недостатньо: так, у 29 % курсантів рівень комунікативних можливостей нижче середнього, у 44 % – середній та низький комунікативний контроль, у 82 % курсантів не простежується комунікативна компетентність, у 89 % респондентів рівень дипломатичності середній чи низький. Така модель комунікативної компетентності негативно впливає на ефективність виконання професійних обов'язків майбутніх оперуповноважених та слідчих і потребує відповідної корекції засобами соціально-психологічного тренінгу, спрямованого, зокрема і на відпрацювання вмінь якісно встановлювати і підтримувати психологічний контакт з суб'єктами соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Корсун С. І. Професійний відбір працівників оперативних підрозділів податкової міліції: психологічні засади: монографія. Коростень: «Тріада С», 2010. 152 с.
2. Петухова І. О., Давиденко Н. В. Психологічні основи у професійній підготовці фахівців податкової міліції: Навчальний посібник Ірпінь, Національний університет державної податкової служби України, 2014. 192 с.
3. Ткачук Т. А. Копінг-поведінка: стратегій та засоби реалізації: монографія. Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України, 2011. 286 с.

Савела Є. А.,
здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Дніпропетровський університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Недря К. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

АУТОТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ (САМОНАВІЮВАННЯ) ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ПОЛІЦІЇ)

Сучасна підготовка висококваліфікованих працівників правоохоронних органів, зокрема працівників поліції, представляє собою комплексний багаторічний і багатоетапний процес, в ході якого важливо враховувати загальні закономірності пристосування правоохоронців до стресових та екстремальних навантажень та випробувань, особливості здійснення професійної підготовки згідно до структури та динаміки фізичних і психічних явищ, морфологічних і психічних особливостей правоохоронців, врахування своєрідного співвідношення характеристик психічного та фізичного станів працівників поліції.

Аутогенне тренування (його також називають аутотренінгом) базується на самонавіюванні. Освоївши аутогенне тренування, людина немов «народжується заново»: як правило, в результаті аутотренінгу у неї підвищується самооцінка, поведінка стає більш впевненою, він стає набагато толерантніша до оточуючих людей.

Аутогенне тренування була запропонована німецьким психіатром Йоганном Шульцем в 1932 році, хоча деякі його елементи (наприклад, гіпноз) використовувалися раніше [4].

З кожним днем аутогенне тренування набуває все більшого поширення. Найчастіше ним стали займатися люди розумової праці, так як аутогенне тренування дозволяє в короткі терміни максимально поліпшити працездатність і відпочити, підвищити продуктивність праці.

У наш час аутогенне тренування використовується для нівелювання втоми та профілактики професійно обумовлених захворювань, покращення психологічної атмосфери при виконанні посадових обов'язків, для зниження відчуття страху й тривожності, для підвищення працездатності працівників, для оптимізації процесу підготовки до виконання службових обов'язків, при одночасній реалізації оздоровчого ефекту, для прискорення оволодінням новими навиками [2].

Аутогенне тренування забезпечує вплив на мимовільні функції організму за допомогою використання уявлень, з якими раніше в індивіда були пов'язані ті чи інші психоемоційні стани. Встановлено, що всі людські емоції проявляються у певній зміні діяльності внутрішніх органів, м'язового тону. Слід зазначити, що

розслаблення м'язів завжди є маркером позитивних емоцій, стану спокою, радості, глибокої урівноваженості [5].

Грунтове м'язове розслаблення здатне знизити або навіть зняти накопичені негативні емоції і разом з ними відбуваються зміни у внутрішніх органах, які їх можуть погіршувати свою роботу. Постійна нестача вільного часу, стресова та напружена відповідальна робота, відсутність узгодженого ритму в діяльності, важливість стримувати будь-який прояв негативних емоцій або агресивності створюють у представника правоохоронних органів передумови до дистрофії навички довільної релаксації, а також до появи стійкого постійного напруження м'язів. Наукові дослідження показують, що у працівників правоохоронних органів навичка довільного розслаблення перебуває на низькому рівні, у результаті чого часто проявляються фобічні розлади, тривога, гнів, негативізм та інші негативні емоції. Це перешкоджає переживанню почуття спокою, радості та задоволеності [1].

Аутогенне тренування передбачає м'язове розслаблення й спокійне самонавіювання. За допомогою спеціально розроблених вправ досягається певний стан розслаблення – повна релаксація. У такому стані стає цілком можливою самоврегулювання тих негативних емоцій працівників поліції, що у звичайних умовах служби не піддаються свідомому управлінню [3]. Натомість, у стані фізичного та психічного розслаблення завдяки самонавіюванню можна створити установки та атитюдиди, що покращать рівень переживання позитивних емоцій працівника поліції. Цінність та важливість аутогенного тренування полягає також у тому, що воно забезпечує зменшення емоційної напруги, що є особливо важливим у стресових ситуаціях [4].

Впровадження аутотренінгових методів в систему підготовки співробітників правоохоронних органів являє собою закономірний процес вдосконалення всієї правоохоронної діяльності. Аутотренінгові методи в системі професійної підготовки представляють собою сполучну ланку між теорією і практикою діяльності правоохоронних органів, в зв'язку з чим необхідна науково обґрунтована система засобів і способів застосування комплексу аутотренінгових методик для розвитку та навчання їх співробітників.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією: підручник / О. М. Бандурка, В. О. Соколов, В. І. Московець. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 346 с.
2. Битяк Ю. П. Административное право Украины: учеб. для студ. вузов юрид спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гаращук. Харьков: «Право», 2003. 576 с.
3. Венедиктов В. С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: наук-практ. Посібник / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин. Харьков : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 91 с.
4. Гогонов Е. Н. Психология физического воспитания и спорта. Е. Н. Гогонов, Б. В. Мартыанов. Москва : «Академия», 2000. 288 с.
5. Денисюк С. Ф. Громадський контроль як гарантія законності у адміністративній діяльності правоохоронних органів України : монографія. Харків: «Золота миля», 2010. 368 с.

*Супрун Д. М.,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова,
м. Київ*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ-ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Тенденції та перспективи розвитку всесвітнього соціуму стимулюють спричинення значущого привернення уваги до проблеми інтенсивного інноваційного (перетворювального) потенціалу особистості фахівця. Все більшого значення для особистості, яка ставить новітні інтеграційні життєві цілі та спроможна їх домагатися й досягати, усвідомлювати та відстоювати свою індивідуальність, набуває проблема розвитку професійної ідентичності та мотивації професійного самоздійснення фахівців у кризовому суспільстві. Даний суспільний запит висунув перед освітньою системою питання щодо стимулювання саморозвитку й особистісного становлення, що мають стати життєвими орієнтирами для самої Людини – освіта має уможливити імплементацію зазначених процесів і використати надані ресурси здатна лише сама людина. Фахівець-психолог в умовах кризового суспільства має бути одночасно і носієм варіативності теоретичних та практичних знань й вмінь, мати високий рівень емпатії до іншої людини, сформований високий рівень прогностичних та рефлексивних вмінь, оскільки здатність передбачати результати своєї діяльності є нагальною потребою задля кваліфікаційної допомоги у збереженні психічного здоров'я.

Метою фахівця-психолога має стати формування професійної ідентичності та розвиток мотивації до особистісного зростання (самоактуалізації), професійного становлення, самореалізації та професійного самоздійснення, що сприятиме удосконаленню процесу професійної підготовки та ефективної професійної діяльності з позицій модернізації освіти з урахуванням здобутків світового досвіду в контексті сучасних інтеграційних викликів засобом формування респонсивності вищої школи та зміцнення соціальної згуртованості загалом в умовах кризового суспільства. Має утворитися константна колаборація на основі прямого зв'язку між впливом суспільних трансформацій і професійної діяльності на психічне здоров'я особистості та розвитком соціальної відповідальності університетів та інклюзивним середовищем сприяти соціальній стабільності, згуртованості спільноти, рівню довіри та взаємодопомоги в нашій країні (фокус-групи: освітяни, здобувачі освіти, фахівці з надання соціальних послуг, малозахищені верстви населення тощо).

Сучасний світ стає дедалі мобільнішим та швидкозмінним, освіта – інтенсифікованою, індивідуалізованою та гнучкою. Вирішення нагальних питань формування професійної ідентичності дозволяє не тільки оптимізувати, підвищити рівень доступності, а й створити сприятливі умови для, активізації розвитку в рамках цілісного світогляду індивіда феномену соціальної згуртованості в умовах кризового суспільства.

Також має місце у кризовому суспільстві й Віртуальна реальність, що викликала і проблемні питання, виявила переваги та недоліки, вказала на шляхи вирішення. Отже, епоха діджиталізації – період COVIDу спричинила надзвичайне прискорення змін (стрибок у 2–7 років). Ще рік тому не можна було собі уявити суто онлайн дистанційні програми, а зараз їх вже акредитують і все університетське навчання (окрім клінічної підготовки) проходить онлайн. Розпочинається дискусія з приводу того, що «он-лайн» – це якісно чи ні, адже на цей шлях стали топ-університети: Кембридж, Оксфорд, університети у США, Що ж означає перехід у он-лайн середовище: маємо бути добре обізнаним технічно (ключовою є доступність інфраструктури на рівні технологічної підтримки університетів: якісний інтернет-зв'язок, камера, мікрофон; цифрові компетенції (+освітні) тощо.

Слід зазначити, що систематична підтримка процесів трансформації стає необхідністю: он-лайн середовище зовсім інше, потрібно навчитися змінювати умови, структуру курсів, але це не означає зниження якості чи вимог; маємо відмовитися від зворотів «або/або», ми шукаємо рішення, що буде гібридним; необхідно зрозуміти, як студенти навчаються онлайн; ключовою є підтримка цифрових компетенцій усіх учасників навчального процесу [5, с. 24].

Безумовно, найбільшою проблемою є соціалізація. Студенти під час пандемії проживають більше депресивних відчуттів, відсутність соціалізації та соціальних зв'язків. Наразі чи не найбільша освітня тема – як за допомогою технологій забезпечити соціальну близькість, адже одним із ключових параметрів освіти є соціальний капітал, але що з цим робити в онлайн середовищі.

Наведемо умови забезпечення якісного онлайн середовища:

- Виправдовує себе середовище *MS Teams*, а також *OBS Studio*.
- Ключовою умовою є забезпечення обладнанням на рівні (два монітори, камера і мікрофон).
- Бажано мати спільне середовище для факультету чи університету.
- Слід використовувати дидактичні основи активуючого навчання.
- Бажано через 20–25 хвилин змінювати діяльність.
- Добре працює висвітлення на *whiteboard*, перехід на формат *open book* тощо [3, с. 7].

Професійна підготовка, зорієнтована на самовдосконалення, спричинить поєднання взаємопов'язаних і взаємозалежних процесів: самовиховання як цілеспрямованої активної діяльності, що зорієнтована на формування і вдосконалення позитивних і усунення негативних якостей, та самоосвіти як цілеспрямованого процесу щодо розширення і поглиблення знань, удосконалення та набуття відповідних навичок та умінь. Саме такий концептуально-методологічний підхід до здійснення психолого-педагогічної професійної підготовки уможливить максимальне наближення до гармонійного розвитку особистості, що є запорукою розвитку професійної ідентичності й обов'язковою передумовою професійного самоздійснення на конкурентоспроможному рівні відносно вимог сьогодення в умовах інклюзивного суспільства.

Психолого-педагогічний процес завдяки індивідуальному підходу та креативному ставленню дозволяє запровадити зовнішні та внутрішні умови задля саморозвитку, самовдосконалення особистісних якостей, а відповідно, потреби у

самоздійсненні фахівця. Важливим є виявлення, корекція та формування уявлень щодо особистісного та професійного становлення з метою здійснення свідомого цілепокладання й самопроєктування [7].

Отже, значущість професійної підготовки психологів в правоохоронній системі на теренах України постійно зростає. Це пов'язано з соціально-економічним, культурним, технологічним прогресом. Психолог в правоохоронній системі має бути одночасно й носієм варіативності теоретичних і практичних знань та вмінь. В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій психологи в правоохоронній системі можуть успішно здійснювати функціональні обов'язки лише в тому випадку, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій.

Список використаних джерел

1. Suprun, D. Griban, G., Nikulochkina, O., Varetska, O., & Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education. *Postmodern Openings*, 11 (3), 41–72. URL: <https://doi.org/10.18662/po/11.3/199> Postmodern Openings ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387
2. Sheremet, M; Suprun, M; Suprun, D. (2020) Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education *WEB OF SCIENCE* Published: Sep 2020 in *International Journal of Applied Exercise Physiology*
3. Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytriieva I., Suprun D. (2020). State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*. Vol. 24, Issue 08. P. 8985-8999 <https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893>
4. Zhuravlova L., Sheremet M., Suprun D. (2021). Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience* ISSN: 2068-0473 | e-ISSN: 2067-3957 2021, Volume 12, Issue 1, pages : 326 – 342. DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>
5. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
6. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390 с.
7. Супрун М. О. *Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України: навч. посіб.* Київ: КІВС, 1998. 100 с.

Токар А. А.,
*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

Семенюк Д. С.,
*здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОСНОВА КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО (ГРОМАДСЬКОГО) ПОРЯДКУ

Особиста професійна безпека співробітника НП – це система правових, спеціальних, захисних, тактичних, педагогічних і психологічних заходів, що дозволяють забезпечити збереження життя, фізичного і психічного здоров'я співробітників НП за умови підтримки високого рівня професійних дій.

Серед професійних навичок, що сприяють забезпеченню безпеки, які є інструментарієм реалізації принципів виживання і, природно, різні в представників різних частин і служб, можна назвати, наприклад, такий важливий для багатьох співробітників елемент професійної спостережливості, як звичку відзначати щось нове, що з'явилося в стандартній професійній ситуації, бачити незнайоме в знайомому [3].

У комплексі знань, необхідних для забезпечення особистої безпеки, крім знання спецтактики, типових дій і хитрощів кримінальних елементів, спрямованих проти співробітників, можна виділити знання про те, що відбувається з людським організмом в ситуації стресу або знання про індивідуальний часовому інтервалі між отриманим сигналом про крайню небезпеки і реакцією на цей сигнал [1].

Що стосується навичок і умінь, необхідних для забезпечення особистої безпеки, то вони значно відрізняються в залежності від специфіки професійної діяльності, однак можна назвати і ряд загальних, наприклад, найпростіші навички емоційно-психологічної саморегуляції в ситуації стресу. Природно, що зміст здатності до забезпечення особистої безпеки у представників різних частин і служб буде відрізнятися не тільки на рівні знань, навичок і умінь, але і на рівні професійних навичок, ієрархії установок [2].

В процесі виконання співробітниками органів внутрішніх справ службових обов'язків необхідно чітко знати свої права і обов'язки, законодавство і вміти застосовувати ці знання на практиці [1].

Необхідно приділяти підвищену увагу проведеним інструктажів щодо заходів особистої безпеки співробітників, звертати увагу на екіпіровку з урахуванням специфіки проведених заходів.

Впевнено володіти табельною зброєю. Його надійність і безвідмовність становить одну з ключових сфер психології виживання і залежить, перш за все, від

самого співробітника. Для цього необхідні регулярні тренування з вогневої підготовки.

У процесі затримання співробітнику органів внутрішніх справ досить часто доводиться застосовувати фізичну силу, бойові прийоми боротьби, тому необхідні систематичні заняття з фізичної підготовки.

Належний рівень фізичної підготовленості додає впевненості співробітнику в своїх силах [2]. Дотримання співробітниками поліції основ тактики і психології особистої безпеки дозволить виключити можливі конфлікти і сформує у них навички пильного і безпечного, поведінки в різних ситуаціях, в тому числі і в процесі затримання осіб, підозрюваних в скоєнні злочину.

Безпека співробітника НП повинна ґрунтуватися на достатньому рівні професійної підготовленості, який передбачає володіння безпечними методами праці, сформованої особистісної установці на виживання, психологічні якості, що дозволяють адекватно оцінювати обстановку, приймати швидкі і правильні рішення і не втрачати самовладання в небезпечних ситуаціях [4].

Однак будь-яка підготовка сама по собі не зможе створити співробітникові реально можливий рівень безпеки при вирішенні конкретної професійної задачі, якщо він сам не докладе колосальних зусиль по формуванню у себе психологічних установок, конкретних знань, умінь і навичок забезпечення особистої безпеки.

Отож, реалії забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання оперативно-службових завдань висвітлюють проблему, яка потребує особливої уваги. Сьогодні прийняття необхідного пакета підзаконних нормативно-правових актів з питань забезпечення особистої безпеки поліцейських, повного забезпечення підрозділів новітніми спеціальними засобами, вироблення чіткої концепції професійної підготовки поліцейських кадрів дасть змогу покращити захист поліцейського під час виконання оперативно-службових завдань. Відповідно розробка заходів щодо підвищення рівня особистої безпеки поліцейських із запозиченням зарубіжного досвіду уможливить вирішення теоретичних і практичних завдань службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Особиста безпека працівників органів внутрішніх справ та охорона праці в галузі: навч.-практ. посіб. / уклад. В. П. Оліградський, В. Я. Долішня. Івано-Франківськ, 2004. С. 79–80.
2. Козяр М. М. Екстримально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2004. 376 с.
3. Соболев Є. Ю. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи / Є. Ю. Соболев, С. С. Коломойцев. *Форум права*. 2012. № 31(2). С. 461–463.
4. Тімашова В. М. Шлях до виживання: деякі аспекти особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ з огляду на зарубіжний досвід. *Адміністративне право*. С. 82–87.

Хачко Д. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Особистість працівника поліції це не уявлення його виключно як представника юридичної професії, який стоїть на стражі законності і порядку-це насамперед, фахівець у якого є всі необхідні психологічні риси та компетенція, які демонструють його здатність ефективно виконувати покладені на нього професійні завдання. Відомо, що основним призначенням поліції є захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, а одним з основних напрямків її діяльності виступає попередження і припинення злочинів та адміністративних правопорушень, тому на сучасному етапі для працівників поліції дуже важлива їхня професійна готовність і здатність діяти у різних умовах оперативної обстановки. Не слід також забувати, що на поліцію покладаються повноваження силового врегулювання найбільш небезпечних антисоціальних проявів порушення громадського порядку шляхом застосування різних засобів примусу, зокрема й фізичної сили, спеціальних технічних засобів, зброї, бойової і спеціальної техніки [1].

Психологами встановлена прямо пропорційна залежність між профілактикою несприятливих емоційних станів і можливістю успішного вирішення проблем ефективності професійної діяльності в екстремальних ситуаціях. Тому для ефективного виконання службових завдань правоохоронець повинен мати певні знання про природу деструктивних емоційних станів, несприятливі чинники оперативно-службової діяльності та психологічної травми, вміння регулювати власні емоційні стани. Опорними серед них є: професійна і правова переконаність, цивільно-правова активність, обов'язковість і відповідальність, стійкість, витривалість психіки, емоційно-вольова стійкість до впливу негативних психогенних факторів служби здатність на активні, рішучі дії, висока дисциплінованість впевненість в собі, товаришів і командирів, непримиренність до явищ злочинності. Складовими, що детермінують психологічну компетентність поліцейського, є взаємозалежні та взаємообумовлені між собою професійно важливі: знання, уміння, навички, звички, якості, здібності, мотивація, професійно-психологічна готовність та досвід [2]. Тому, здійснюючи підготовку фахівців для правоохоронних органів, необхідно чітко розуміти що саме формувати та розвивати у осіб, що навчаються.

Процес формування психологічної готовності працівників поліції до службової діяльності є складним і багатоаспектним. Його складність обумовлена

перебудовою особистості громадянина, що прийшов на службу в органи внутрішніх справ, в особистість фахівця професіонала правоохоронної системи. Багатоаспектність даного процесу обумовлена необхідністю розвитку у співробітників психологічної стійкості, багатьох професійно важливих особистих якостей, рис характеру, а також системи знань, умінь і навичок відповідно до вимог професійної діяльності. Під час проходження початкового професійного навчання на заняттях з професійно-психологічної підготовки для формувань психологічної готовності поліцейських можуть використовуватися:

- навчання основам аутогенного тренування;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (перешкоди, лабіринти тощо);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги і спостережливості;
- тренінги із засвоєння ситуації, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, трав, убитих;
- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- ідеомоторні тренування;
- СОПТ (ситуативно-образне психорегулює тренування, уявне перерахування співробітником індивідуально-ціннісних якостей ситуацій, в яких йому щось вдалось).
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);
- тренінги самонавіювання, самопереконавання, настрою [3].

Також психологи рекомендують оволодіти вміннями емоційно-вольової саморегуляції, радять наведенні нижче методи психологічної роботи:

- метод використання прийомів логіки, що передбачає аналіз екстремальної ситуації, самопереконавання в нераціональності певного деструктивного психічного стану, неадекватного нервового напруження, доцільності іншого стилю діяльності та поведінки.
- метод «Психологічне моделювання умов і труднощів професійної діяльності» – це комплекс способів і засобів, котрі сприяють створенню зовнішніх і внутрішніх умов, наближених до реальних умов.
- метод самопереконавання виступає у виді таких висловлювань: “Я найдосвідченіший», “Я все зможу”, “Я можу розкрити злочин”. Подібні самопереконавання використовуються як стимул у подоланні психологічно напружених ситуацій, що виникають у правоохоронній практиці.
- метод самонаказу типу: “Треба!”, “Сміливіше!”, “Терпи!”, “Працюй!”. При виконанні самонаказу слід встановити взаємозв'язок між внутрішньою промовою та дією, яка додає працівнику внутрішньої сили, сприяє мобілізації зусиль, виступає “пусковим” стимулом.
- метод відволікання- передбачає досягнення певного стану тоді, коли застосування активних методів саморегуляції є недоцільним. Нерідко це буває пов'язано з вираженням стомлення, почуттям розпачу, спустошенням. У таких випадках зняти психологічну напругу можна зняти за допомогою різних засобів відволікання (цікава книга, фільми, музика, прогулянка на природі).

– метод дихальної саморегуляції психічного стану використовується в ситуаціях, коли необхідно швидко “взяти себе в руки”, заспокоїтися або, навпаки, підняти свій тонус.

– свідоме управління м'язовим тонусом – метод саморегуляції емоційного стану, покликаний нівелювати психічну напруженість, м'язову скутість, підвищує здатність службовця до успішної реалізації своїх можливостей [4].

При виборі методів саморегуляції слід враховувати індивідуальні особливості правоохоронця та різноаспективну спрямованість цих методів: в одному випадку вони допоможуть зняти нервову напругу, розслабитися, відновити працездатність, в іншому – сприятимуть мобілізації, входженню в особливий психічний стан, адекватний умовам професійної діяльності.

Отже, одним з провідних напрямків вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ є психологічна підготовка співробітників. Вважаємо, що на стадії відбору майбутніх курсантів психологи та інші спеціалісти повинні допомагати абітурієнтам в усвідомленні того, куди вони йдуть, навіщо їм це і які можливі наслідки їх вибору. Необхідно також додатково вивчати питання особистої мотивації, службовий стрес і реакцію, першу психологічну допомогу після травматичних подій, саморегулювання та самопомоги, вплив ЗМІ та ін. Подібні дії забезпечать більший відсоток психологічно підготовлених курсантів, які не відсіюються через декілька років роботи в лавах Національної поліції України [5].

Список використаних джерел

1. Гурський В. Є. Професійна психологічна підготовка майбутніх поліцейських у закладах вищої освіти України зі специфічними умовами навчання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 3. С. 167–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_3_23

2. Топоркова І. В. Психологічна готовність поліцейських у роботі зі злочинцями. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : збірник наукових праць Харків : ХНУВС, 2018. С. 120–123.

3. Цільмак О. М. Формування психологічної компетентності у курсантів закладів вищої освіти МВС України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. (Харків, 24 травня 2018 р.). Харків: ХНУВС, 2018. С. 35–37.

4. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: збірник наукових праць. Харків : ХНУВС, 2018. С. 63–66.

5. Токар А., Гоговський Е., Бардін Є. Удосконалення психо-фізичного стану курсантів під час занять з тактико-спеціальної підготовки. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-119-124.pdf

Хохліна О. П.,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЯК МЕТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Все більшого значення для психологічних досліджень та практики підготовки працівників правоохоронних органів набуває суб'єктно-діяльнісний підхід, відповідно до якого діяльність суб'єкта розглядається з огляду на її можливості щодо особистісного становлення людини, розкриття її творчого потенціалу, досягнення найвищого рівня майстерності в діяльності та найвищого рівня сформованості особистості за повнотою характеристик.

Психологічне забезпечення становлення фахівця передбачає щонайперше засвоєння та виконання ним професійної (трудової, предметної, зовнішньої) діяльності. Саме ця сторона підготовки професіонала є пріоритетною у закладі освіти й враховується її навчальними планами, програмами тощо. Водночас виконання будь-якої трудової діяльності потребує наявності у людини певних психічних функцій, які її обслуговують; в ній вони породжуються й формуються, надалі виконуючи функцію забезпечення й регуляції її виконання. Діяльність (предметна, зовнішня, трудова) включає в себе два процеси: активне перетворення світу суб'єктом (тобто, власне її виконання) та зміни самого суб'єкта (власне розвиток) за рахунок «всмоктування в себе більшої частини предметного світу» (Т. Корнілова) [1]. Таким чином, професійна підготовка на основі формування діяльності пов'язана з розвитком суб'єкта, що визначаються поняттями складових психіки та їх характеристик. При цьому вершинне місце у розвитку фахівця відводиться становленню його професійно значущих особистісних властивостей та особистості загалом, відповідно до її структури (наприклад, за О. Ковальовим, – самосвідомість, спрямованість, здібності, характер, темперамент) [4].

Зазначимо, що відповідно до суб'єкт-діялісної концепції (О. Ткаченко, О. Асмолов, А. Петровський, В. Петровський та інші) [4], засвоєння та виконання особою самої діяльності, але на рівні, коли діяльність характеризується як надситуативна, на відміну від ситуативної (адаптивної, пристосовчої, необхідної), як неадаптивна, вільна від необхідності, пристосування; а людина в ній постає як особистість-суб'єкт, індивідуальність, що здатна проявляти творчість, майстерність, містить особливі можливості щодо особистісного зростання, досягнення людиною у своєму розвитку акме. Орієнтиром же такого розвитку як діяльності, так і особистості, в процесі підготовки професіонала є знання про особистість, її ознаки та критерії сформованості. Так, особистість визначається як суспільно-психологічна сутність людини, яка формується у результаті засвоєння нею суспільно-історичного досвіду людства. Окрім того особистість – це як «лик», обличчя; як чудо, як міф (О. Лосєв, В. Маркін та інші). Тобто особистість – щось

значуще, значне, що піднімається у самій людині над нею самою, є найвищим рівнем у її психічному розвитку. А це можливе лише тоді, коли людина стає суб'єктом. Особистість – це суб'єкт як діяч, ініціатор власної активності, соціальної дії, саморозвитку, свого життя; особистість – це здатність індивіда жити через призму свого життєвого вибору, відповідальності за нього. Отже, особистість як соціальна якість формується через свою активність-суб'єктність (В. Маркін, А. Брушлінський, а також Л. Божович, С. Максименко, К. Максименко, М. Папуча та інші). У зв'язку з цим особистість більш повно визначається як саморегульоване системне утворення, що складається з соціально-значущих психічних властивостей, які забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності, в тому числі й щодо себе, свого розвитку. Необхідною ж передумовою становлення особистості у такому розумінні є формування у неї самосвідомості – усвідомлення себе та своїх якостей, що уможлиблює її здатність до саморегуляції, саморозвитку, довільності своєї зовнішньої та внутрішньої активності [4].

Повнота розгляду суті особистості передбачає врахування й знань про ознаки та критерії її сформованості. У результаті аналізу літературних джерел з цього питання виявлено, що в характеристиці особистості дуже важливою є ознака відносної сталості, певної прогнозованості, наявності стрижня (особистість, за Г. Абрамовою, – «як качан капусти»). У зв'язку з цим особистість розглядається як стійкий психічний склад людини (К. Абульханова), пов'язується зі свідомістю, усвідомленістю, особистісною рефлексією, духовністю (Л. Виготський, К. Платонов, І. Бех, Е. Помиткін та інші). В якості основних змістових ознак особистості (С. Максименко, К. Максименко, М. Папуча) [3] наводяться цілісність, унікальність, активність, вираження, відкритість, саморегуляція. За В. Маркіним [2], найвищими критеріями успішності особистісного зростання (або сформованості особистості) є: 1) ефективність діяльності, успішність життєвого шляху; 2) максимальна самореалізація (професійна та екзистенційна задоволеність); 3) досягнення найвищого рівня розвитку (реалізація здібностей). Виділяється й інтегративний критерій – зрілість особистості, яка виявляється у здатності до свідомого керівництва своєю поведінкою, бути адекватним й активним соціальним суб'єктом.

Доповнити характеристику зрілості особистості, виходячи з наукових джерел, можна уточненням щодо спроможності самобудівництва суб'єктності у плані розкриття своїх ресурсів, формування здатності до саморегулювання, саморозвитку, виховання духовності, моральності. Про досягнення людиною у своєму розвитку акме, що оцінюється щонайперше за наведеними критеріями, свідчить і знаходження нею смислу життя, що робить її щасливою у всіх сферах життєдіяльності, включаючи й професійну.

Список використаних джерел

1. Корнилова Т. В., Смирнов С. Д. Методологические основы психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2007. С. 177.
2. Маркин В. Н. Личность в категориальном ряду: индивид, субъект, личность, индивидуальность (психолого-акмеологический анализ). *Мир психологии*. 2007. № 1. С. 45–54.

3. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2007. С. 25–36.

4. Хохліна О. П. Теоретико-методологічні проблеми психології: навч. посіб. Київ: Симоненко О.І., 2021. 244 с.

Чінець А. І.,
старший лаборант кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Недря К. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах реформування вищої юридичної освіти все більшої актуальності набуває проблема якісної підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах. Поява нових суспільних потреб викликає необхідність зміни головного вектору в аспекті розвитку вищої юридичної освіти та вимагає спрямовувати вищі навчальні заклади до міжнародних стандартів вищої школи.

Саме тому, на сьогодні, вкрай актуальним є пошук та впровадження інноваційних методів в процесі підготовки майбутніх юристів, що полягає в розробленні сучасних перспективних дисциплін та введенні їх до навчальних планів, а також у пошуку новітніх технологій під час викладання зазначених дисциплін у вишах.

Питання, пов'язані з впровадженням інноваційних методів викладання у вищих юридичних школах знаходять своє відображення у наукових здобутках багатьох вітчизняних вчених, серед яких можна виділити Артикуца Н., Головка С., Вовка В., Сопілко І., Ткачук О., Ніколаєнко С., Хом'яченко В., Часова Т., Череватюка В., Хоцяновську Н. та інших.

Варто почати з того, що фахова підготовка правника зазнала суттєвої трансформації, яку пов'язують з формуванням нових галузей права, міждисциплінарністю сучасних правових знань та розширенням сфер правового регулювання. Незаперечним є той факт, що зазначені процеси здатні викликати проблеми, що пов'язані з освітньо-правовими явищами.

Так, оскільки, спектр знань та навичок здобувача вищої юридичної освіти розширився, вимоги до суб'єктів, які здійснюють освітньо-правову діяльність підвищились. При цьому, формування навичок дослідницького пошуку, виявлення творчості при вирішенні складних проблем у професійній діяльності, а також вироблення мотивації у студента до постійного самовдосконалення, шляхом отримання нових знань - все це і є головним завданням яке, на сьогодні, стоїть перед викладачами профільних юридичних вузів.

Випускники – юристи, мають розуміти, що їх майбутня професійна діяльність буде здійснюватися в умовах постійної конкуренції, адже кількість студентів, що здобувають вищу юридичну освіту за спеціальністю «Право» та «Правознавство» за

всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями станом на 2019 рік сягає близько 104 565 осіб. У порівнянні з іншими спеціальностями це найвищий показник [1].

Окрім вищезазначеного, професія юриста вимагає постійного підвищення свого фахового рівня, шляхом здобуття нової кваліфікації, та/або перепрофілювання в юридичній діяльності. Все це пов'язано, в першу чергу, з серйозними професійними ризиками, які в свою чергу, можуть призвести до таких негативних наслідків, як втрати прибутку, посади або навіть іміджу.

Навчальний процес у сучасному університеті повинен здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціальнокультурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки» [2].

Незаперечним є той факт, що методика викладання профільних юридичних дисциплін має широкий спектр загальнодидактичних та галузеводидактичних засобів, способів та прийомів. Попри це, на сучасному ринку освітніх послуг, визначальну роль відіграють активні та інтерактивні інноваційні методики навчання. Інноваційні методики викладання активізують роль всіх учасників відповідного навчального процесу, суттєво підвищують творчий компонент освіти, саме тому неабиякої актуальності набули такі сучасні концепції навчання, як проблемне та інтерактивне.

Таке навчання надає можливість студенту вступати у діалог не лише з товаришами, а й з викладачем, в тому числі ставити йому запитання, виконувати проблемні завдання, а також давати відповіді на запитання, що розвиватимуть аналітичне та критичне мислення. Під час такої творчої співпраці перед студентами відкривається можливість моделювати ситуації, оцінювати дії власної поведінки та поведінки однокурсників. З цього приводу, варто зазначити, що на широке впровадження у методиці викладання правових дисциплін заслуговує метод тренінгу, основною метою якого, є забезпечити студента належними вміннями, практичними знаннями, а також навичками, які є необхідними для виконання відповідних завдань шляхом закріплення або повторення конкретних дій.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що модернізація системи підготовки юристів у вишах України має свої недоліки, які мають вирішуватись крізь призму сучасних вимог до професії юриста, потреб суспільства, а також якісного зарубіжного досвіду викладання. Необхідним є поєднати класичні методи викладання з інноваційними, що у свою чергу, дозволить забезпечити гнучкість, ефективність та універсальність навчального процесу, а також розкрити особистісний потенціал всіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Статистичне дослідження «Стан юридичної освіти». Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-prezentue-statistichne-doslidjennya-stan-yuridichnoi-osviti>
2. Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я, Шинкарук В. Д. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посібник. Тернопіль, 2004. 242 с.

Шеремета С. В.,
здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Науковий керівник:
Гребенюк М. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник спеціальної кафедри №2,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ «БУЛАТ» УДО УКРАЇНИ

Аналіз теоретичних джерел, вивчення досвіду підготовки та виховання особового складу підрозділів спеціального призначення та інших правоохоронних органів України зокрема і УДО України, вказують на протиріччя у розв'язанні цієї проблеми, її слабку пристосованість до вимог сучасної практики, не досконалість методичного забезпечення.

Реформування діяльності правоохоронних органів України, значною мірою пов'язане з перебудовою психології осіб, які від імені держави реалізують на практиці владні повноваження. Тому не викликає сумніву необхідність виваженого підходу до науково обґрунтованого відбору, фахового, посадового визначення та професійно-психологічної підготовки військовослужбовців. Особливо це стосується військовослужбовців спеціальних підрозділів, бо при виконанні своїх службових обов'язків, зважаючи на специфіку служби, вони найчастіше вступають у конфліктне спілкування з громадянами, бувають вимушені діяти в екстремальних ситуаціях, зазнають психотравмуючого впливу під час виконання службових обов'язків щодо забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави. Отже, можна стверджувати, що застосування професійно-психологічної підготовки, в якій використовуються загальні та спеціальні психологічні знання, як окремого різновиду в системі службової підготовки військовослужбовців спеціальних підрозділів значно підвищить ефективність їх оперативно-службової діяльності. Актуальність дослідження зумовлена також важливістю теоретичного узагальнення проблем психологічного забезпечення діяльності спеціальних підрозділів швидкого реагування; систематизації наявного досвіду застосування здобутків психологічної науки при здійсненні державної охорони з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та членів їх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують їх в місцях їх постійного та тимчасового перебування, щодо яких здійснюється державна охорона; запобігання протиправним посяганням на них

шляхом посилення охорони групами тактичної підтримки, резерву, потребами практики стосовно використання психологічних знань. Як зазначалось вище, суттєвою складовою професійної діяльності військовослужбовців спеціальних підрозділів є її напруженість, екстремальність багатьох службових ситуацій.

Окремі аспекти проблеми розглядалися у монографіях, наукових збірниках, навчально-методичних посібниках А. Папкіна, С. Делікатного, Ж. Половникової, П. Пригунова, Д. Швеця, Н. Феденко, Є. Мілеряна, Б. Бовіна, М. Калашнікова, А. Лебедева, О. Федика, М. Дьяченка, О. Шаповалова, Л. Кононенка, В. Рибалка.

У наведених працях питання професійно-психологічної підготовки розглядалися стосовно працівників охоронних структур, військових підрозділів, спортсменів, що займаються різновидами контактної двобою.

Проблеми диференціації професійно значущих якостей в залежності від особливостей умов діяльності військовослужбовців спеціальних підрозділів ні в загальній, ні в спеціальній літературі практично не розглядаються. Вивчені нами публікації в основному присвячені окремим методичним та організаційним аспектам відбору та атестування кадрів різних служб (В. Данілов, О. Іванова, А. Волков. Окремі свідчення, що містять у собі ці публікації (загальна схема відбору, процедурні моменти) можуть бути використані при підготовці рекомендацій по реалізації професійного відбору та професійної підготовки військовослужбовців спеціальних підрозділів на практиці.

Отже, проблема теоретичного аналізу застосування психологічних знань у такій напруженій та багатій екстремальними ситуаціями діяльності, як діяльність підрозділів швидкого реагування, вимагає подальшого розв'язання в світлі реформування правоохоронної системи та впровадження нових форм суспільно-економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Приходько Ю. О. Практична психологія: введення в професію. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 180с.
2. Психологія управлінської діяльності МВС України. Матеріали Всеукр. круглого столу, 29 жовт. 2015 р. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2015. № 4. 182 с.
3. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції якоснова готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 226–228.
4. Ярошок Ю. В. Регуляція психічної напруженості військовослужбовців в умовах службово-бойової обстановки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02. Хмельницький: НАПВУ, 2001. 24 с.

Юрченко-Шеховцова Т. І.,
кандидат психологічних наук,
науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У юридичній психології виокремлено декілька підходів до проведення професійно-психологічної підготовки: психологічна освіта відповідно до завдань професійної діяльності, яку здійснюють на підставі психологічних дисциплін; морально-психологічна підготовка як підготовка працівників правоохоронних органів до діяльності в екстремальних ситуаціях, зміст якої спрямований на формування психологічної, емоційно-вольової стійкості особистості; професійно-психологічна підготовка до правоохоронної діяльності та вирішенню конкретних службових завдань, яка реалізується в умовах навчальної діяльності та на практиці [1, с. 25].

Сучасні дослідники [2] вважають, що з метою реалізації психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України доцільно проводити практичні заняття з використанням інтерактивних технологій і методів навчання (тренінгів, ділових ігор, психодрам, бренстормінгів, кейсів, відпрацювання смуг перешкод тощо).

Розгляд практичних ситуацій, або кейс-метод, є одним із методів активного навчання для формування навичок аналізу проблеми й підготовки рішень [3, с. 432].

Кейс-метод (з англ. – випадок, ситуація) – це розгляд ситуації чи конкретного випадку, ділова гра; детальне дослідження реальної або штучно сконструйованої професійної ситуації з метою виявлення проблеми та причин, що спричинили її, а також пошук оптимального й оперативного розв'язання.

Дослідники [4, с. 179] виокремлюють такі види кейсів:

- ілюстративні навчальні ситуації-кейси, мета яких – на конкретному практичному прикладі опанувати алгоритм прийняття правильного рішення в певній ситуації;
- навчальні ситуації з формуванням проблеми – це кейси, які описують ситуацію в конкретний період часу, де чітко формулюють проблеми. Мета полягає в діагностуванні ситуації та самостійному прийнятті рішення за цією проблемою;
- навчальні ситуації без формування проблеми – це кейси, що описують складнішу, ніж у попередньому варіанті, ситуацію, де проблема чітко не виявлена, а надана в статистичних даних, оцінках суспільної думки. Мета – самостійне виявлення проблеми, пошук альтернативних шляхів її розв'язання з аналізом наявних ресурсів;
- прикладні вправи – це кейси, що описують конкретну ситуацію, коли необхідно шукати вихід з неї. Мета – пошук шляхів розв'язання проблеми.

Метою використання зазначеного методу є навчання правоохоронців правильно вирішувати ситуації, що постають у процесі опанування основ професійної

діяльності, а завданнями – формування вмінь встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, творчо мислити, самостійно вирішувати професійні ситуації тощо.

За допомогою кейс-методу можливо:

- ✓ застосовувати в практичній ситуації отримані теоретичні знання;
- ✓ активізувати засвоєння знань і накопичення певного багажу практичної інформації;
- ✓ сприяти розвитку комунікативних навичок (уміння підтримувати дискусію, переконувати, слухати опонентів, обстоювати власну позицію, аргументувати протилежну думку тощо);
- ✓ розвивати навички оцінювання поведінки людей;
- ✓ розвивати навички аналізу ситуацій, діагностування та прийняття рішень, які надають можливість їм бути успішнішими під час розв'язання схожих проблем у своїй професійній діяльності;
- ✓ розвивати творчі навички.

Кейс передбачає опис професійної ситуації, представленої здебільшого в письмовій формі. Дані ситуації, з одного боку, мають відповідати завданням професійного навчання, бути максимально наближеними до дійсності, з іншого – повинні бути дібрані так, щоб можна було використовувати різні варіанти вирішення. Матеріалом для кейса може бути стаття із журналу, газети чи інтернету, відеозапис, телефонна розмова тощо. Зміст кейсів періодично коригують залежно від змін, які відбуваються в професійній та соціальній дійсності. Різні варіанти розв'язання виявленої проблеми мають бути розглянуті усебічно й на одному рівні, тобто робота над кейсом не повинна зводитися до визначення «правильного» чи «неправильного» рішення. Під час дискусії з розгляду варіантів вирішення ситуації слід проаналізувати наявні варіанти, оцінити їх вірогідність й ефективність у запропонованих умовах [3, с. 434].

Кейс-методи можна використовувати для проведення соціально-психологічного тренінгу. Розглянемо схему проведення тренінгу.

Підготовчий етап

Завдання для експерта/викладача/психолога на цьому етапі:

1. Розробка кейса.
2. Розробка сценарію заняття.
3. Визначення списку використаних джерел і завдань (може не бути) для підготовки поліцейських.
4. Визначення мікрогруп.

Завдання для учасників/поліцейських на цьому етапі:

1. Ознайомлення із запропонованою літературою.
2. Самостійна підготовка.

Основний етап:

Завдання для експерта/ведучого/викладача/психолога на цьому етапі:

1. Розподіл на чотири групи по 4–6 осіб. Три групи контрольні (не більше ніж 4 особи), одна експертна.
2. Організація попереднього обговорення кейса. Проводиться опитування щодо розуміння змісту кейса, однак варіанти вирішення не обговорюють.
3. Обговорення ролей.
4. Керівництво груповою роботою.
5. Організація презентацій рішення кейса.
6. Організація обговорення з експертною групою.
7. Керівництво груповою роботою контрольних мікрогруп.

8. Організація підсумкового обговорення, яке починається з виступу експертної групи, відповіді на запитання експертів.

9. Організація загальної дискусії, обговорення отриманих рішень.

Завдання для учасників/поліцейських на цьому етапі:

1. Самостійне ознайомлення із вмістом кейса.

2. Надання відповідей на запитання експерта/викладача, зустрічні запитання до експерта/викладача, отримання додаткової інформації.

3. Розподіл ролей у мікрогрупах.

4. Підготовка рішення кейса кожною контрольною групою (тривалість якої залежить від складності проблеми – від 10 до 20 хв.).

5. Презентація рішення кейса в рольовому виконанні кожної контрольної мікрогрупи.

6. Підготовка питань експертною групою для кожної з контрольних груп, формування експертної думки.

7. Перегляд матеріалів відеофіксації кожної презентації контрольними мікрогрупами.

8. Відповіді на питання експертів, заслуховування їхньої позиції.

9. Обговорення заперечень, обґрунтування власної позиції, розроблення спільного резюме.

Підсумковий. Узагальнення отриманих результатів і набутих знань під час роботи над кейсом.

Використання кейс-методу сприятиме підвищенню рівня професійної та психологічної готовності працівників правоохоронних органів; формуванню здатності попереднього аналізу ситуації, без чого неможливо проектування та прийняття ефективних рішень.

Список використаних джерел

1. Коноплева И. Н., Калягин Ю. С. Формирование правосознания и личности юриста в ВУЗЕ. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2010. № 3 (42). С. 25–28.

2. Барко В. І., Остапович В. П., Барко В. В. Напрями вдосконалення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2018. № 4 (14). С. 9–18. DOI (Issue): <https://doi.org/10.31108/2018vol14iss4>.

3. Мальцева Т. В. Использование интерактивных методов обучения в обучении сотрудников полиции. *Полицейская деятельность*. 2013. № 6. С. 429–441. DOI: 10.7256/2222-1964.2013.6.10448. URL: http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=26892

4. Ханин С. В. Использование кейс-метода как метода интерактивного обучения в преподавании курса «История органов внутренних дел». *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2013. № 24. С. 177–180. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/ispolzovanie-keys-metoda-kak-metoda-interaktivnogo-obucheniya-v-prepodavanii-kursa-istoriya-organov-vnutrennih-del>

Яковицька Л. С.,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТІВ З АНАЛІЗУ АВІАЦІЙНИХ ПОДІЙ У СИТУАЦІЯХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Невизначеність умов функціонування суб'єктів авіаційної сфери через сукупний вплив не тільки несприятливих соціально-економічних змін, складної політичної ситуації, підвищення напруженості у суспільстві, а і насичений інтелектуальний та емоційний зміст професійної діяльності, підвищує актуальність дослідження психологічних властивостей що сприятимуть психологічній готовності фахівця до усвідомлення функцій праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з вимогами та безпековими чинниками.

Професійна діяльність експертів з аналізу авіаційних подій супроводжується ситуаціями невизначеності, в яких, часто у стресогенних умовах, необхідно моделювати та прогнозувати діяльність, приймати рішення і виконувати професійні завдання. Але сучасному експерту, що працює в умовах нестабільності та невизначеності авіаційної події що вже відбулася, а також зовнішнього середовища, яке не завжди є безпечним, недостатньо відтворити відповідні алгоритми розвитку минулої події, і сформувати з них свій експертний висновок; йому необхідно чітко відтворити кожен момент часу події, на якому етапі і через які гіпотетичні процеси, вона відбулася, оцінити наскільки запропонована реконструкція наблизилася чи відійшла від отриманих свідчень, розв'язати протиріччя, що виникають по мірі просування аналізованою ситуацією.

Поняття «толерантність до невизначеності» було розроблено та введено у поле психологічних досліджень в середині 20-го століття Е. Френкель-Брунсвіком. Зміст та структуру поняття «толерантність до невизначеності» докладно описали в своїх роботах S. Bochner, K.S. Budner, E. Frenkel-Brunswik, E. Rosen, S.T Rydell. Толерантність до невизначеності розглядається і як психологічна риса особистості (D.C. McClelland, S. Kim, J. Pandey, N.B. Tewary, C. Welter), і як її динамічна характеристика (R.L. Boyd, M.J. Dugas, K. Francis, A. Schwartz, U. Stephan). Очевидним є те, що розробка терміну «толерантність до невизначеності» викликана необхідністю попередньої діагностики та передбачення особливостей поведінки особистості в невизначених, небезпечних ситуаціях, зокрема, визначення готовності фахівців особливих видів діяльності приймати такі ситуації та адекватно діяти в їх межах. А. Карпов вважає, що толерантність до невизначеності є однією з інтегральних здібностей, до кола яких також відносяться здатності до цілепокладання, прогнозування, прийняття рішень та самоконтролю, щодо сприйняття таких ситуацій і зняття невизначеності [3]. Таким чином, загалом, толерантність до невизначеності розглядається психологами як особистісна

характеристика, яка дозволяє ефективно діяти у складних ситуаціях і тим самим позитивно впливає на ймовірність оптимального розв'язання ситуації.

Одним з психологічних механізмів, що забезпечує ефективність такої надскладної професійної діяльності, на нашу думку, є саморегуляція особистості як механізм організації поведінки, діяльності та пізнавальних процесів (М. Боришевський, Г. Костюк, В. Моросанова) і складова психологічної готовності до професійної діяльності експертів з аналізу авіаційних подій в ситуаціях невизначеності.

П. Анохін – творець теорії функціональних систем – розкриває проблеми саморегуляції як «всезагального закону діяльності організму» через механізми аферентного синтезу, прийняття рішення, програмування та акцептори дії [1]. У нашому дослідженні саморегуляція є процесом довільного керування особою власною поведінкою, розв'язання складних (невизначених щодо нашого дослідження) ситуацій, переробки негативних, часто пікових переживань [4]. На нашу думку, механізмами розвитку процесу саморегуляції є знання і досвід експерта, від яких залежить інтерпретація авіаційної події, побудова інформаційної моделі, які впливають на його реальну поведінку. Але знання не існує ізольовано, воно залежить від інших психічних сфер, що мають регульовальну силу: зі світом взаємодіє цілісний суб'єкт як носій знань, сенсів, намірів, емоцій. Разом з цим він має враховувати й об'єктивні характеристики події, навколишнього світу.

Ціннісна установка фахівця на саморегуляцію сприяє зростанню його професійних компетенцій, комфорту життєдіяльності в цілому. Л. Анциферова називає особистісну, вищу форму саморегуляції процесом творення себе. Робота над здатністю до саморегуляції також обумовлює індивідуальні зміни в соціальних установках фахівця (бо експертна діяльність, за своїми результатами є командною), які сприятимуть підвищенню усвідомленості цінності співробітництва, групової відповідальності за результат, упевненості у власних силах, критичного ставлення до власних висновків, толерантності до невизначеності, відповідності індивідуальних і групових цілей та засобів їх досягнення.

М. Вудкок і Д. Френсіс, вивчаючи механізми професійного саморозвитку менеджера, встановили, що ефективність професійної діяльності починається з усвідомлення власних особистих цілей та цінностей; розробки системи управління собою, чітких особистих планів; здатності до навчання, мобільності. Обмеженнями професійного й особистісного росту для фахівця є його мотиваційні та інтелектуальні бар'єри [2].

Таким чином, випробовуючи на собі вплив середовища, соціальних інститутів і власної діяльності, експерт разом з тим відносно автономний у розвитку свого внутрішнього світу, самосвідомості, самоствавлення, когніцій. Його активна життєва позиція саме і полягає у здатності до виконання функцій самоконтролю, саморегуляції, самоствердження і самосвідомості. Багато у чому вони залежать і від реальних тенденцій у професійній діяльності. Діяльність експерта з авіаційних подій супроводжується не тільки зростанням соціальної та фахової заданості. Вона одночасно пов'язана і з розвитком свідомості, психологічної готовності до дій у невизначених ситуаціях. Тобто психологічну

готовність експерта до професійної діяльності можна визначити через зміст його саморегуляції, коли прийняте ним рішення включає суб'єктне ставлення до актуальної авіаційної події. За таких умов, ступінь професійної зрілості (готовності) виявляється у толерантному ставленні до невизначеності, здатності приймати власні рішення та свідомо здійснювати вибір у складних ситуаціях.

Саморегуляція стає тією практичною, перетворювальною діяльністю, в якій фахівець відкриває свої нові можливості і краще позиціонує власний професійний досвід та надійність дій в складних умовах. Ми пізнаємо і вдосконалюємо себе, щоб реалізувати власний потенціал у практичній діяльності. Чим більш адекватний образ себе і професійних дій створює фахівець, тим більш повний результат, віддачу від діяльності він може отримувати. Психологічними показниками зростання толерантності, психологічної готовності експерта до дій у невизначених ситуаціях є подолання труднощів шляхом рефлексивного самовизначення, відкритість до нового бачення події, засвоєння нових засобів саморегуляції у професійно-значущих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Анохін П. К. Нариси з фізіології функціональних систем. Москва: Медицина. 1975. С. 17–59.
2. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер: для руководителя-практика / пер. А. В. Верников, А. Ф. Ковалев. Москва: Дело Лтд. 1994. 319 с.
3. Карпов А. В. Рефлексивная детерминация деятельности и личности. Москва: Изд. Дом РАО. 2012. 494 с.
4. Яковицька Л. С. Досвід вивчення особливостей процесу саморегуляції викладачів. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2019: тези III міжнародної науково-практичної конференції, 21 листопада 2019 року*, Київ: Національний авіаційний університет. 2019. С. 202–206.

*Яремчук Р. А.,
начальник відділу поліграфологічних досліджень,
Служба судової охорони,
м. Київ*

ПСИХОЛОГІЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ БРЕХНІ ТА БЛИЗЬКИХ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ В ПОЛІГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Протягом останніх десятиліть філософи, психологи, практичні поліграфологи так чи інакше долучалися до проблеми брехні. Вивчення зазначеної тематики знайшло своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців (М. Бахтина, К. Бонд, П. Екман, В. Знакова, Б. Дубровського, Г. Гусейнова, В. Казміренко, К. Khalmetski, А. Мехрабіан, О. Фрай, Т. Левін, Б. М. де Пауло, D. Sliwka, E. Feess, У. Фрізен, Ю. Холодного та ін.).

У масовій груповій свідомості брехня виступає межею між нормою, мораллю, правдою як важливими та фундаментальними екзистенціональними цінностями. Як складний інтенціональний аспект когнітивної та моральної сфери особистості брехня супроводжує всі магістралі людської комунікації у всіх стратах суспільного буття. Брехня – це феномен, який притаманний особистості як соціальному суб'єкту взаємодії. Для визначення брехні використовують різноманітні категорії, але у побутовій свідомості брехня асоціюється з негативною дією, що соціально не схвалюється, чи процесом який її породжує в результаті маніпуляцій свідомістю іншої людини [1].

Аналіз наукових першоджерел по проблемі дослідження дозволяє визначити наступні психологічні чинники та витоки, що визначають брехню: біологічні (К. Бюллер, Дж. Селли, В. Штерн), соціальні (Л. Колберг, О. Ліпман, Ж. Піаже), особистісні (Д. Брагінські, В. Знаков, Р. Креут, Б. Де Паоло, Дж. Д. Прайс, О. Фрай), ситуативні (Ж. Дюпра, М. Коноваленка, Ю. Щербатих, П. Екман та ін.). Цільове призначення брехні та її особливості використання в соціальних контактах пов'язане з характеристика особистості, з задоволеністю сталістю системи соціальних контактів та місцем у стратифікації суспільній відносин, з притаманними стратегіями поведінки в міжособистісних стосунках та рівнем соціально-психологічної адаптивності.

При формулюванні визначення брехні та неправди найбільш виваженою та науково обґрунтованою, на наш погляд є позиція В. Знакова. Для диференціації розуміння брехні та близьких епістемологічних понять В. Знаков виокремлює дев'ять пов'язаних категорій. Їх характеристика дозволяє проаналізувати психологічну сутність понять «неправда» та «брехня» з позиції трьох критеріїв: фактична істинність твердження, віра комунікатора у істинність висловлювання, наявність чи відсутність наміру ввести в оману.

Відповідно до вищенаведеного, поняття «правди» трактується наступним чином: людина говорить те, що на її думку, відповідає істині, фактам, вона вірить в істинність власних слів та не має наміру ввести в оману партнера. У випадку, коли суб'єкт сумнівається в істинності власних суджень, але все ж таки слідуючи певним міркуванням формулює його, це ситуація «випадкової правди». Вербальний

компонент омані – «неправда» характеризується в тому, що людина віруючи в реальність чогось, насправді помиляється та каже неправду, вважає її правдою. В комунікативних ситуаціях людина нерідко спеціально викривляє факти, але жартує. В цьому випадку, зазначає В. Знаков, ми маємо справу з «іронією», метафорою, алегорією. «Прибrehати» - це характеристика немотивованої та неістотної брехні, обумовленої прагненням суб'єкта збагатити дійсність, зробити комусь приємне чи опинитися у центрі уваги. До цієї категорії можна віднести різного роду комплементи, перебільшення, лестощі тощо.

Одним з випадків, коли суб'єкт має намір ввести в оману партнера є обман. Обман базується на прагненні одного з комунікаторів створити у партнера невірне уявлення про предмет обговорення, але не викривляючи факти. Відмінна риса обману – повна відсутність в ньому брехливих свідчень, прямих викривлень правди. Обман – це напівправда, яку повідомили партнеру розраховуючи на те, що він зробить помилкові висновки, але вони не будуть відповідати намірам комунікатора. Повідомляючи інформацію партнеру, комунікатор навмисно приховує деякі справжні факти, важливі для розуміння всієї інформації. Іншими словами, у повідомленні, чи у групі повідомлень відсутній певний елемент необхідної інформації, в наслідок чого у партнера виникає помилкове уявлення про об'єкт.

Ще одне поняття, що має суттєве значення для розмежування близьких по змісту з брехнею та неправдою категорій виступає поняття самообман.

Психологія спілкування та взаєморозуміння тлумачить самообман як особовий випадок внутрішнього діалогу, де два учасника комунікації представлені в одній особі. З логіко-гносеологічної точки зору явище самообману містить в собі невіршене протиріччя: людина одночасно повинна вірити двом полярним судженням. Тобто, якщо суб'єкт обманує себе, то він знає, що судження є брехливим, водночас, він переконує себе в його вірності. Існують наступні форми самообману: самообман стосовно самого себе, стосовно інших та стосовно предметів, подій, обставин. Доречним, на наш погляд, є пояснення зазначених форм В. Знаковим як проявів механізмів психологічного захисту (витіснення, раціоналізація, заперечення тощо).

Наступною категорією, що виокремлює науковець, є «уявна брехня». В.В. Знаков трактує її з точки зору існуючого іноді протиріччя між суб'єктивною та об'єктивною стороною брехні, що може зустрічатися у спілкуванні людей. Прикладом слугує впевненість особистості в тому, що вона збрехала партнеру и реальним фактом брехні. Для кваліфікації зазначеного різновиду брехні достатньо, щоб один з партнерів по спілкуванню висловлюючи судження, думав що він свідомо та навмисно викривляє факти чи інформацію. Але так як він помиляється цей від повідомлення, характеризується як суб'єктивна, уявна брехня.

Найбільш класичний різновид брехні – відверта брехня. Відверта брехня – це навмисна передача свідчень, які не відповідають дійсності. Мета брехуна – за допомогою вербальних та невербальних засобів дезінформувати партнера, ввести його в оману відносно реального положення речей в значущий для комунікаторів предметній області.

Визначення схожості та відмінності неправди та брехні є достатньо складним завданням для психологів – науковців. Безумовно, ще більшою проблемою це може бути для фахівців – практиків, які стикаються з

різноманітними формами прояву наведених феноменів у повсякденному житті. В реальній дійсності, фахівцю-поліграфологу неймовірно важко відчутти тонку грань, що поділяє брехню та неправду та визначити не тільки об'єктивні піки поліграм, а й детермінуючи їх істинні мотиви, прагнення та наміри особистості. Водночас, саме вирішення цієї складної задачі може бути доречною відповіддю на закиди об'єктивності інструментальних методів визначення провини чи невинуватості особи у вчиненні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Грачев В. Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия: научное издание / В.Г. Грачев, И. К. Мельник. Москва: Ин-т философии РАН, 1999. 235 с.
2. Знаков В. В. Неправда, ложь и обман как проблемы психологии понимания. *Вопросы психологии*. 1993. № 2. С. 9–16.

**СЕКЦІЯ 4:
НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ
З ПРАЦІВНИКАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ**

Андрієті А. В.,
*старший викладач кафедри професійної психології,
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ*

**ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД
СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

На сьогоднішній день проблема суїциду сприймається більшістю населення планети як невід'ємне від соціуму явище, що супроводжує людство з самих витоків його розвитку. Тему суїцидів не можна ігнорувати, адже кожен такий випадок – трагедія. Самогубство залишається однією з основних причин смерті в усьому світі. Україна, нажаль, увійшла до групи країн із високим рівнем суїцидальної активності. За даними Держстату в Україні у 2020 році самогубство стало причиною смерті 6103 людей. Станом на червень 2021 року від навмисних самоушкоджень померли 2988 людей. Основні причини самогубств – депресія, фінансові проблеми, непорозуміння з рідними, близькими, колегами, а з 2020 року пандемія COVID-19 ще погіршила цю ситуацію. Соціально-економічні фактори пандемії значно вплинули на психоемоційний стан громадян України.

Самогубство, як психологічне явище, притаманне будь-яким верствам населення і, зокрема, представникам правоохоронних органів. Це зумовлено насамперед специфікою їх професійної діяльності, а саме високим рівнем фізичного та психоемоційного напруження, необхідністю адекватно реагувати за екстремальних обставин в умовах дефіциту часу і низкою інших факторів.

Виходячи зі специфічності завдань, які покладені на правоохоронні органи України, доцільно признати актуальною необхідність постійного вдосконалення системи психопрофілактики девіантних форм поведінки, впровадження спеціальних критеріїв та оцінок як стану здоров'я, так і морально-психологічних якостей особистості.

Психопрофілактика представляє собою комплекс соціально-економічних, правових, організаційних, службових, психологічних, педагогічних та медичних заходів, спрямованих на збереження, зміцнення та відновлення соціально-психологічного благополуччя і здоров'я правоохоронців (військовослужбовців), попередження виникнення дезадаптацій [3, с. 28].

Професійна діяльність співробітників правоохоронних органів охоплює різноманітні взаємозв'язки, що передбачає сукупність їх поведінкових реакцій. Однією з них є суїцид.

Суїцид (лат. *SUI* – себе і *caedere* – вбивати) – навмисне самоушкодження зі смертельним фіналом [2, с. 8].

Основними чинниками, що призводять до самогубства, вважають психологічні, оскільки суїцид є явищем психологічним.

У структурі суїцидальної поведінки виокремлюють внутрішню (психічну) і зовнішню (дієву) форми. Внутрішні форми суїцидальної поведінки містять суїцидальні думки, уявлення, емоційні переживання, задуми, наміри. До зовнішніх форм суїцидальної поведінки належать суїцидальні спроби і завершені суїциди [2, с. 16].

Одним із пріоритетних завдань практичних психологів підрозділів кадрового забезпечення є з'ясування питання залежності рівня самогубств саме від чинників, пов'язаних зі здійсненням службової діяльності та ефективно застосування на цій основі системи діагностичних та превентивних заходів.

Суїцидальна поведінка пов'язана з глибинною кризою у світогляді, ціннісно-орієнтаційній сфері особистості – теперішнє життя їй видається безрадіним, тривожним, а майбутнє – безперспективне, безнадійне, позбавлене цінності. Позбавленість сенсу життя, відсутність життєвої перспективи властиві особам, що надмірно зловживають алкоголем. Мотивами суїцидальної поведінки найчастіше є конфлікти в сімейній та професійній сферах.

На виникнення суїцидальної поведінки у правоохоронців (військовослужбовців) впливають наступні фактори:

- відчуття неповноцінності. Значну кількість суїцидентів складають правоохоронці, які відчувають неспроможність на одному рівні з усіма виконувати обов'язки служби;

- умови сімейного виховання. Виховання в неповній сім'ї, емоційна депривація, покинутість в дитинстві, активне вживання алкоголю та наркотичних засобів батьками;

- наявність суїцидальних спроб у минулому. У таких співробітників значно зростає вірогідність здійснення завершеного суїциду;

- втрата близьких людей;

- специфіка служби. Для потенційних суїцидентів служба у правоохоронних органах значно спрощує доступ до зброї, як засобу самознищення [1, с. 73-74].

До факторів суїцидальної поведінки серед правоохоронців також можна додати:

- незадовільні умови життєдіяльності співробітників і членів їх сімей через відсутність власного житла, низький рівень матеріального забезпечення, відсутність відпочинку через велике службове навантаження тощо;

- стресовий стан через страх звільнення з служби внаслідок скорочення, хвороби й інших причин;

- безперспективність суттєвого підвищення життєвого рівня завдяки сумлінній та відданій праці.

До найпоширеніших психічних особливостей, які сприяють суїцидальності серед правоохоронців, належать: невпевненість у собі; висока конфліктність; недостатня готовність до психоемоційних навантажень; слабкий вольовий

контроль; песимізм; високий рівень тривожності; схильність до самозвинувачувань та ін.

Для успішного подолання проблеми ранньої діагностики психічних розладів і станів психоемоційної напруги як факторів суїцидального ризику виникає потреба у динамічному спостереженні співробітників, у порівняльній оцінці стану психічного здоров'я в різних професійних та вікових групах, у проведенні щорічних психопрофілактичних оглядів.

Психопрофілактичні огляди, на нашу думку, доцільно проводити безпосередньо у підрозділах, попередньо встановивши контакт з їхніми керівниками, отримавши відомості про особливості поведінки, служби, сімейних стосунків співробітників. При цьому варто зазначити, що навіть найнезначніші порушення психічної діяльності, що виникли у співробітників правоохоронних органів, можуть призвести у специфічних (екстремальних) умовах діяльності до тяжких наслідків.

Профілактична робота також має бути спрямована на підвищення рівня психологічної компетентності правоохоронців (шляхом проведення роз'яснювальних індивідуальних бесід, лекцій, семінарів, круглих столів) та включати заходи щодо: попередження причин виникнення девіантної поведінки; виявлення осіб, які належать до «групи ризику»; протидії розвитку девіантної поведінки та мінімізації її негативних наслідків; прогнозування можливих негативних проявів у поведінці та взаємодії з оточуючими [3].

Підсумовуючи вищезазначене, маємо зауважити, що зниження ризику суїциду серед співробітників правоохоронних органів доцільно забезпечувати комплексними заходами, що мають реалізуватися за такими головними напрямками:

- діагностика суїцидальної поведінки, спрямованої на збирання, аналіз та узагальнення інформації про співробітника, його поведінку, вивчення серед них найбільш суїцидонебезпечних;

- профілактика самогубств, яка містить комплекс медичних, психологічних, загально службових заходів, спрямованих на усунення умов та причин, що сприяли б виникненню самогубств співробітниками правоохоронних органів;

- попереджувальні заходи, які здійснюються у разі конкретних виявів суїцидальної поведінки або спроб самогубства серед співробітників та мають характер термінового визначення й усунення чинників, що підвищують рівень самогубств або викликали суїцидальну спробу;

- організація навчання особового складу та оволодіння ними теоретичними знаннями та професійними навичками щодо візуальної діагностики суїцидальної поведінки та реалізації заходів профілактики і попередження самогубств серед співробітників у межах виконання своїх службових обов'язків.

Загальна психопрофілактика суїцидальної поведінки має включати такі етапи:

- ретельний медичний та професійно-психологічний відбір осіб на службу;
- використання співробітників з урахуванням їхніх психологічних особливостей, установок і стану нервово-психічного здоров'я;
- формування згуртованих, працездатних службових колективів;
- своєчасне подолання конфліктних ситуацій на службі та в побуті;

- раннє виявлення осіб з нервово-психічними розладами та нестійкістю, занесення їх до «групи посиленої психолого-педагогічної уваги», динамічне спостереження.

Список використаних джерел

1. Бараннік В. А., Андрієті А. В. Організація та проведення психологічної роботи з військовослужбовцями ЗС України : навч. посіб. Київ : НА СБУ, 2019. 136 с.
2. Москалець В. П. Психологія суїциду : посібник. Київ : Академвидав, 2004. 288 с.
3. Психологічна допомога військовослужбовцям – учасникам антитерористичної операції : практ. посіб. Н. Г. Іванова та ін. Київ : НА СБУ, 2017. 135 с.

Борцов М. В.,
аспірант заочної форми навчання
кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ АВІАЦІЙНИХ ПОДІЙ У СТРЕСОГЕННИХ УМОВАХ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ РОЗСЛІДУВАЧІВ

Психологія працездатності – один з важливих аспектів психологічної підготовки, який вписується у цілісну модель оптимізації працездатності експерта (як ланки системи управління розслідуванням) при проведенні розслідувань авіаційних подій у стресогенних умовах. Зрештою, ступінь психологічної придатності впливає на результати проведення розслідування авіаційних подій, тому підходи до його покращення мають вирішальне значення.

У цій статті розглядається один із компонентів психології працездатності: застосування тренінгу психічних навичок задля підвищення продуктивності праці та забезпечення психоемоційних умов при виконанні завдань, пов'язаних із проведенням розслідування. Тренування психічних навичок, як складова частина професійної діяльності розслідувача у несприятливих умовах генерує додаткові внутрішні ресурси, що допомагають задовольнити надзвичайні зовнішні потреби, з якими він може зіткнутися у процесі організації та проведення розслідування.

Розслідування авіаційних подій потребує певної спеціальної підготовки фахівців. Будь-яке розслідування події має свої загальні фактори ризику, не в останню чергу через фактори, з якими стикаються розслідувачі, працюючи в умовах невизначеності, горя, втоми і тиску відносно визначення причин подій. Комісії з розслідування авіаційних подій можуть також випробувати фактори ризику, які дуже індивідуальні в природі, й які можуть викликати значні небезпеки для комісії з розслідування.

Так первинним фактором ризику є саме місце події, де ризики для особистої безпеки і захисту членів комісії з розслідування можуть бути одночасно складними й екстремальними. Такі місця події дуже різноманітні, а розслідувачам потрібно бути готовими відправитися у природні несприятливі та екстремальні середовища, з якими вони, зазвичай, би не стикалися у їх звичайній повсякденній робочій обстановці, – такі як джунглі, пустеля, гірська місцевість, ізольовані місця, і умови сильної спеки з вологістю чи надмірним холодом.

Події у межах міста мають набір інших факторів ризику для комісій з розслідування. Вони, зазвичай, менш екстремальні, але, найчастіше, ставлять складні соціальні та оперативні завдання перед успішним розслідуванням. Готовність до ризиків, пов'язаних із такими складними й екстремальними умовами, є фундаментальною потребою для досягнення мети розслідування і забезпечення особистої безпеки фахівців.

Опираючись на досвід фахівців з розслідування подій та з метою допомоги комісіям розслідування у розумінні актуальних структурних складових ризику і можливостей керування ними у складних й екстремальних умовах, пропонуємо наступні алгоритми дій.

Перш за все, це дотримання ряду заходів, які є загальними щодо поведінки фахівця у небезпечних місцях розташування розслідування події, і застосування яких допоможе підготовці розслідувачів до виконання завдань в усіх несприятливих умовах. По-друге, заходи, які можуть бути застосовані при розміщенні в особливих місцевостях, з тим, щоб експерти були підготовлені і змогли реагувати на фактори ризику, викликані певними (громадськими, соціальними, військовими та ін.) обставинами.

При плануванні, підготовці до важких місій вкрай важлива психологічна готовність фахівців. Необхідні спеціальні знання і навички, які забезпечують ефективне виконання завдань. Психологічні тренінги щодо діяльності у невизначених умовах сприяють накопиченню основних знань і технік безпечної поведінки у небезпечних ситуаціях. Водночас існує широкий діапазон тематик, зокрема складові структури психологічної готовності до професійної діяльності розслідувачів авіаційних подій, які також можуть бути розглянуті з метою поліпшення практичних навичок, рівня компетентності та професійного профілю розслідувачів [1].

Оптимізація працездатності людини (ОПЛ) – це процес застосування знань, навичок і нових технологій для покращення та збереження можливостей персоналу (наприклад, Сил спеціальних операцій (ССО) для виконання важливих завдань). Багато концепцій ОПЛ зосереджені на людині і на її тренуваності (наприклад, обізнаність та навички). Зосередивши увагу на тривалому розвитку людей, а не на їх «швидких ремонтах», ОПЛ сприяє здатності до адаптації. Культура ССО (з акцентом на людей, а не на обладнання) і принципи ОПЛ збігаються. Оптимізація психологічної придатності – один з найважливіших компонентів оптимізації працездатності людини [2].

Практики визначають важливими для розгляду наступні тематики:

1. Навчання в екстремальних умовах – деякі уповноважені органи з розслідування безпеки польотів створили навчальні програми з метою тренування розслідувачів щодо дій в екстремальних гарячих або холодних кліматичних умовах. Такі програми – є цінним джерелом досвіду для них, і сприяють підвищенню кваліфікації комісій з розслідування, зокрема щодо доцільності використання спеціального обладнання та одягу.

2. Фізична і психологічна підготовка – визначення чинників готовності діяти в невизначених ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю у конкретних місцях або ситуаціях; установлення фізичних та психологічних показників безпечної поведінки для членів виїзної команди; дослідження як позитивних, так і негативних чинників, що можуть слугувати діагностичним інструментом для аналізу й успішного розвитку особистісного потенціалу фахівця [3].

3. Проведення щорічних оглядів навчальних впроваджень, обмін накопиченим досвідом (успішним і негативним), визначення/перегляд

рекомендацій з безпеки (наприклад, оцінка ступеня психологічної готовності діяти в невизначених ситуаціях).

Психологічне тренінгове навчання може проводитися перший раз для отримання базових знань щодо поведінки у невизначених ситуаціях, але психоемоційні ресурсні тренінги, спрямовані на запобігання професійного вигорання, втоми та підвищення рівня психологічної готовності щодо дій у невизначених, ризикованих ситуаціях, мають повторюватися з певною періодичністю. Уповноважені органи з розслідування безпеки польотів можуть також виділити пріоритетні програми навчання, щоб е першу чергу забезпечити управління підвищеними ризиками.

Отже, визначення структури та змісту психологічної готовності розслідувачів авіаційних подій до професійної діяльності е ситуаціях з високим ступенем ризику дозволить оптимізувати процес підготовки експертів до виконання завдань в невизначених умовах.

Список використаних джерел

1. Борцов М., Помиткіна Л. Аналіз психологічних аспектів проведення розслідувань в екстремальних та несприятливих умовах. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць* / за заг. ред. Л. В. Помиткіної, О. М. Ічанської. Київ : «Кафедра», 2021. С. 21–22.

2. Deuster P. A, Grunberg N. E, O'Connor F. G. *Human performance optimization: an integrated approach for special operations*. J Spec Oper Med. 2014. № 14. P. 86–90.
Yakovytska L. Регресивна модель чинників процесу самореалізації викладачів технічного університету. *Psychological journal*. 2017. № 3(3). С. 200–210.

*Давидова О. В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ*

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Головною метою реформи правоохоронних органів є досягнення найвищих стандартів професійної майстерності, якості, оперативності, а також повної поваги до фундаментальних прав людини, прозорості, справедливості і компетентності, що цілком відповідає Державній політиці у сферах національної безпеки і оборони. Істотною частиною реформи стала реконструкція системи поліцейської освіти та навчання: кваліфікаційні характеристики професії поліцейського було затверджено спільно Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ, згодом почався розвиток стандарту професійної освіти. Наступним кроком у процесі реформи освіти та навчання є розробка стратегії освіти поліції та моделі навчання.

Дослідження кращих практик і моделей поліцейської освіти в державах-учасницях ОБСЄ свідчить про те, що загалом заклади пропонують різноманітні програми безперервної освіти [14]. Тому погоджуємося з думкою про визнання націленості майбутнього фахівця на професійний саморозвиток важливим чинником професійної підготовки компетентних фахівців [4]. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує розроблення ідеї про саморозвиток як ціннісно-смыслову детермінанту професійного розвитку людини [7].

Стосовно розвитку особистості поліцейського – триває дискусія щодо того, чи властиві особам, які вирішили стати поліцейськими, певні особистісні характеристики заздалегідь (психологічна парадигма), чи вони набувають відповідних рис у процесі професійної соціалізації (соціологічна парадигма). Загалом, беручи до уваги міркування представників обох підходів, науковці доходять висновку, що особистість поліцейського – це продукт і схильності, і професійної соціалізації [13; 15].

У цьому розумінні маємо зупинитися на ресурсному підході, перспективність якого полягає у тому, що він дозволяє перенести акцент з вивчення проблем подолання важких, стресових ситуацій на питання, пов'язані з особистісним розвитком, із самореалізацією суб'єкта, зокрема, у професійній діяльності [5]. Так, науковиця О. Штепа визначає здатність людини актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим як психологічну ресурсність особистості [12]. Вивчення психологічної ресурсності (здатності саморозвиватися, уміння бути компетентним у життєвих та професійних питаннях, автономним у прийнятті рішень) правоохоронців як інтегральної характеристики особистості та широкого кола її психологічних детермінант є актуальним напрямом досліджень сучасної юридичної психології та передумовою створення практичних програм психологічного супроводу професійного навчання й професійної діяльності працівників правоохоронних органів.

Проблематику саморозвитку особистості поліцейського розглянуто у контексті сучасних вітчизняних досліджень психології особи як суб'єкта правоохоронної діяльності [9], професіоналізації [8], професіогенезу фахівця [11], становлення працівника [1], професійного та особистісного становлення [3]. Особливістю окресленого напряму наукових пошуків є його міждисциплінарний характер, інтегрованість у широкий спектр філософських, психологічних, акмеологічних, педагогічних досліджень.

В основу концепції саморозвитку особистості покладено базові принципи гуманістичної психології про визнання безумовної цінності кожної людини та її практично необмежених можливостей, про визнання можливостей людини до самостійного позитивного зростання, про те, що одним з важливих шляхів самореалізації особистості є метод повного зосередженого заглиблення у вибрану справу, що реалізація особистості неможлива без постійної творчої діяльності. На різних етапах становлення науки зміст саморозвитку визначався через саморозуміння, самовдосконалення, моральне зусилля з утвердження моральних норм і цінностей, активне перетворення людиною себе. Ключовою ознакою сучасних концепцій є розробка ідеї багатоваріантності можливих шляхів зміни людиною себе як відкритої системи, що саморозвивається.

Вчений І. Бех розглядає саморозвиток у взаємозв'язку із самореалізацією та визначає його як самозміну суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причин [2]. Саморозвиток – це усвідомлений і керований особистістю процес, у результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності. Важливою умовою, первинною сходиною саморозвитку особистості є внутрішня потреба у його здійсненні та самопізнання себе [10]. Слушною видається думка ученої С. Грищенко про психологічну готовність до саморозвитку як інтеграційну характеристику особистості, яка базується на здібності до самопізнання, самореалізації, самоідентифікації й припускає можливість побудови системи індивідуальних взаємодій зі світом та індивідуальним розвитком [6].

З огляду на зазначене, суб'єктам психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, доцільно не тільки сприяти розвитку і формуванню необхідних професійно-психологічних якостей, а й організовувати супровід процесу саморозвитку і самоформування особистості поліцейського. Психологічні технології саморозвитку особистості можуть бути спроектовані за таким алгоритмом:

1. Формулювання мети, завдань, вибір об'єкта і предмета впливу психотехнології.
2. Визначення теоретико-методологічних засад розробки психотехнології.
3. Діагностика актуального рівня вираженості певної властивості та з'ясування напрямів її формування.
4. Складання програми впровадження психотехнологій розвитку особистості.
5. Реалізація програми.
6. Оцінювання ефективності втілених психотехнологій.
7. Корекція програми та окреслення подальших напрямів роботи.

Як підсумок зазначимо, що саморозвиток у сучасному науковому просторі розглядається як фундаментальна здатність особистості бути справжнім суб'єктом власного життя, як ціннісно-сміслова детермінанта розвитку особистості. Окреслена проблематика потребує формулювання теоретичних засад і створення концептуальної моделі побудови стратегії супроводу саморозвитку особистості поліцейського, пропозицій психологічних технологій саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: монографія. Київ : ВАДЕКС, 2014. 307 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
3. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Характеристика показників блоку професійного становлення керівників системи МВС України. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 50–59.
4. Гаркавенко Н. В. Самовиховання і саморозвиток майбутніх фахівців з вищою освітою. *Психологія саморозвитку особистості: збірник наукових праць*. Чернівці–Київ. 2016. С. 179–192.
5. Горденко А. Особистісна ресурсність у контексті професійної діяльності правоохоронців. *Науковий вісник МНУ імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО*. № 1 (16). 2016. С. 40–45.
6. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості: монографія / під наук. ред.: З. Н. Курлянд, І. В. Бужиної. Чернівці: Вид-во «Десна Поліграф», 2019. 192 с.
7. Гуменюк Г. В. Саморозвиток як ціннісно-сміслова детермінанта професійного становлення людини. *Актуальні проблеми психології: Збірник наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. Том X. Вип. 28. С. 110–120.
8. Землянська О. В. Категорія професіоналізації у психологічній науці. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доп. наук.-практ. конф.* (Харків, 27 берез. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 222–224.
9. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці : Наші книги, 2012. 415 с.
10. Саморозвиток. URL: <https://osvita.ua>. 2012.
11. Швець Д. В. Психологічні та правові засади формування особистості поліцейського в Україні: монографія. Харків : Майдан, 2018. 518 с.
12. Штепа О. Психологічна ресурсність як предиктор етичних поглядів особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Випуск 42. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. С. 232–250. DOI: 10.32626/2227-6246.2018-42.232-250.
13. Atamer, A. (2003). The personality traits of police college students and the impact of police education on personality traits. *Forensic Science International*, 136, P. 289–290.
14. Police education and training systems in the OSCE region / Authors: Khatia Dekanoidze, Madlen Khelashvili. Kyiv, 2018. 164 p.
15. Twersky-Glasner, A. Police Personality: What Is It and Why Are They Like That? *Journal of Police and Criminal Psychology*, 2005. 20(1). P. 56–67.

Кожушко А. Р.,
кандидат психологічних наук,
завідувач ВПП та ПФВ – практичний психолог,
Центр психіатричної допомоги та
професійного психофізіологічного відбору
ДУ «ТМО МВС України по Харківській області»,
м. Харків

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХІЧНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Зростання кількості випадків психічних та поведінкових розладів серед поліцейських в Україні є важливим та невід'ємним фактором несення служби. Поліцейські зазнають надмірного психоемоційного навантаження, що виснажує адаптаційні можливості й не рідко призводить до виникнення гострих реакцій на стрес, розлади адаптації, інші невротичні, буває й психічні, розлади. Тому важливо проводити профілактику психічного стресу та корекції його наслідків.

На сьогодні велика увага приділяється несвідомій, але визначаючій нашу поведінку, частині психіки підсвідомості та надсвідомості.

Невідома частина психіки, яка вивчається глибиною і трансперсональною психологією, має свою мову – мову образів і символів та свої особливості функціонування.

Підсвідомість зберігає пам'ять про всі об'єкти та події, із якими зустрічалася людина, не має етичних норм.

Уміння працювати з підсвідомістю розкриває великі можливості в психічному оздоровленні поліцейських, тому що всі психологічні травми, психокомплекси зафіксовані саме в цій частині психіки.

Ключем, який відчиняє двері у підсвідомість, є стан трансу. Під трансом розуміють змінений, але фізіологічний стан організму, при якому внутрішні образи мають більшу значущість, ніж зовнішні.

Описано понад сімдесят форм трансу, зокрема це гіпнотичний стан, сон, медитація, глибока концентрація на чомусь. Кожна людина протягом доби буває в різних трансових станах.

Для оздоровлення поліцейських використовують, як правило, легкі форми трансу, які називають еріксонівським гіпнозом (за американським психотерапевтом М. Еріксоном).

Трансовий стан майже знімає контроль свідомості, що дозволяє проявитись відкритому негативному психічному матеріалу (наслідкам стресів, психологічних травм, психокомплексам) у підсвідомості. Інтерес до робіт зі зміненим станом свідомості є іншою особливістю сучасного підходу до вивчення психіки та корекції її порушень.

Інша особливість – це дослідження взаємозв'язків психіки і тіла, пошук шляхів відновлення психосоматичної гармонії.

Оздоровчий психічний ефект досягається трьома шляхами:

1. Дія безпосереднього на психіку.

Це використання діанетики, нейролінгвістичного програмування (НЛП), гештальт-терапії, психоаналізу, психосинтезу, тощо. У більшості цих методик використовуються легкі трансів стани.

Особливо популярним є НЛП, яке започатковане Еріксоном, розроблене Гриндером і Вендлером. Це узагальнення досвіду великих комунікаторів з урахуванням невербальних форм передачу інформації.

НЛП є досить ефективною й швидкою формою досягнення результату, невизнання діагнозу психічної хвороби (є лише одна людина та її проблеми), активна позиція у процесі оздоровлення, конструктивна допомога в перебудові його особистості.

2. Дихальна психотерапія.

До дихальних психовправ, які є досить популярними, належать насамперед холотропне дихання за С. Грофом та вільне дихання.

Суть методик зводиться до репродукції грапсового стану шляхом зміни глибини, частоти та динаміки дихання. Послаблення контролю свідомості дозволяє проявитись підсвідомості в активній формі.

Підсвідомість у неспецифічній формі (мускульна або секреторна, тобто плач) виводить негативний психічний матеріал, який у подальшому перестає хвилювати людину. При цьому в силу психосоматичних зав'язків у м'язах зникають напружені ділянки. Психіка змінюється, людина оздоровлюється психічно та тілом.

Сеанси проводять із використанням музики або активної, такої, що проведе людину крізь ситуацію боротьби (холотропне дихання), або медіацію, яка допомагає підняти над проблемами та зрозуміти їх. Дихальна психотехніка ефективна при невротичних станах, психоемоційних стресах, психоконфліктах, депресіях як шлях самопізнання та активної роботи з психікою.

3. Тілесно-орієнтована психотерапія.

Вона бере початок із робіт В. Райха і має багато форм. Серед них холістичні палсінги, тобто спеціальний масаж, вібраційні коливання, гойдання, зміна положень тіла, танцювальна терапія. При цьому формується легкий транс, а емоційна реакція завершується, як говорив Аристотель, «... очищенням душі, гармонізацією психічного стану».

Стан здоров'я залежить від зовнішнього середовища, тому говорячи про психічне здоров'я, слід пам'ятати про психологію навколишнього простору. Люди, які живуть на спільній території, мають єдине психічне поле, постійно обмінюються між собою емоціями, думками, тому між ними постійно існує взаємне наведення позитивних і негативних психічних станів.

Збереження емоційної та інтелектуальної рівноваги вимагає відповідної психоекології середовища. Під психоекологією розуміють стан поведінки, знання законів комунікації, сумісність людей за темпераментом, інформаційним обміном, інтересами, тощо.

Нетерпимість, гнів, ворожість і агресивність сприяють розвитку стресу. Саме тому, володіння навичками або вчасна психологічна допомога управління емоціями, почуттям та формуванням психоемоційної стійкості поліцейських до негативного впливу стресових чинників сприяє профілактиці психічних та поведінкових розладів.

Список використаних джерел

1. Блінов О. А. психологія бойової психічної травми : монографія. Київ :Талком, 2016. 246 с.
2. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах : методичні рекомендації / П. П. Волошин, Н. О. Марута, Л. Ф. Шестопалова та ін. Харків, 2014. 79 с.
3. Калошин В. Ф. Позитивне мислення – важливий фактор у життєдіяльності майбутнього офіцера. Київ : ВГІ НАОУ, 2001. 164 с.

Майдіков Ю. Л.,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри фізичної реабілітації,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів

ПОСТТРАВМАТИЧНІ СТРЕСОВІ РОЗЛАДИ (ПТСР) ТА ПОДОЛАННЯ ЇХ НАСЛІДКІВ У СПІВРОБІТНИКІВ МВС

Сьогодні проблема стресових розладів серед працівників ОВС є вельми актуальною і пов'язаною насамперед зі специфікою професійної діяльності й адміністративним тиском. Результати професіографічних досліджень вказують на достатньо велику кількість стресогенних чинників [1, с. 105-115; 2; 4, с. 67-107; 5, с. 43-61], які можна звести до трьох основних груп: фізичні та психічні перевантаження, що часто перевищують допустимі санітарно-гігієнічні норми; нефізіологічний ритм роботи, що призводить до порушень біоритмологічних процесів у організмі; високий ризик отримання травм, поранень та вірогідна загибель самого співробітника, чи його колег. Зрозуміло, що все це зумовлює негативний вплив на ефективність діяльності та здоров'я співробітників ОВС.

Особливості розвитку стресових станів дозволяють визначити основні види стресів: «стреси очікування», що пов'язані з очікуванням майбутньої небезпеки або просто з формуванням готовності до виконання напруженої діяльності; «робочі стреси», що безпосередньо пов'язані зі специфікою виконання професійної діяльності; «посттравматичні стресові розлади», що об'єднують комплекс психосоматичних порушень, які насамперед віддзеркалюють специфіку психотравми і здатні утримуватись довгий час. Останні найчастіше трапляються у співробітників, які пережили надзвичайні екстремальні ситуації.

ПТСР характеризуються трьома групами симптомів: постійне переживання психотравмуючої події; бажання уникнути стимулів, що нагадують о психологічній травмі; збільшення вегетативної активації, у тому числі розширена реакція переляку (start рефлекс). Найбільш типовим виступають раптові хворобливі занурення у минуле, коли особа знов і знов сприймає події минулого так, нібито це сталося зараз, так звані «флешбеки». Це класичний прояв посттравматичного стресового розладу. Іноді їх важко відокремити від дійсності (ці стани нагадують синдром запаморочення свідомості), і людина у момент розвитку флешбека іноді здатна на агресію.

Постійні переживання можуть також знайти прояв у неприємних спогадах, мріях, сновидіннях, посиленні фізіологічних та психологічних реакцій на стимули, що пов'язані з психотравмуючими подіями. Щоб діагностувати посттравматичний стресовий розлад, треба визначити у пацієнта при наймі один з цих симптомів, що відображує постійне продовження відчуттів подій, що минули. Інші симптоми ПТСР проявляються у спробах уникнути думок про події, що пов'язані з травмою та почуттів відчуження або дереалізації.

При ПТСР майже завжди відмічається порушення сну – це, як правило, труднощі із засинанням через вплив неприємних спогадів про «катастрофу». Відмічаються сновидіння, що безпосередньо відображають травматичну подію.

Нерідко виникають стани емоційної байдужості, млявості, апатії, відсутності інтересу до навколишньої реальності. Потерпілі зазвичай не бажають говорити про своє майбутнє, бо не бачать перспектив. Одночасно з цим формується почуття відчуження та відокремлення від інших людей.

Окрім психічних порушень при ПТСР мають місце і соматичні відхилення. У близько половини випадків відмічається збільшення систолічного і діастолічного тиску. Часто загострюється (або діагностується уперше) хвороби шлунку, дванадцятипалої кишки, легенів та інше. Слід підкреслити, що у жінок дітородного віку, досить часто зустрічаються зміни менструального циклу. Серед сексуальних порушень слід відзначити зниження лібідо та ерекції.

У відстроченому періоді посттравматичні стресові розлади найчастіше проявляються депресією, асоціальною поведінкою, неконтрольованою агресією, алкоголізмом, наркоманією, сімейними проблемами.

Як свідчать спостереження за учасниками надзвичайних ситуацій, мало хто з них зміг асимілювати травматичні переживання без психотерапевтичної допомоги.

Основним видом допомоги при розвитку посттравматичного стресового розладу виступає психотерапія, метою якої є удосконалення порушеної системи відносин пацієнта, корекція недоречних емоційних реакцій і форм поведінки [3; 6, с. 61-202; 7, с. 160-236]. Використовується низка методів психотерапії, що рекомендовані сучасними протоколами. Це:

- **раціональна психотерапія** (методика спрямована до логічного мислення пацієнта. В якості лікувальних засобів використовуються: переконання, роз'яснення, схвалення, відволікання та таке інше);

- **гіпносугестивна психотерапія** – за допомогою гіпносугестії можна здійснювати вплив практично на всі симптоми ПТСР, що стосуються, як основних психопатологічних проявів (страх, тривога, астенія, депресія), так і інших невротичних синдромів (нейровегетативні и нейросоматичні, рухливі і чутливі розлади і т.д.);

- **аутогенне тренування** – спочатку шляхом самонавіювання досягається розслаблення мускулатури – релаксація, а потім у цьому стані проводяться самонавіювання, спрямовані на ті або інші функції організму;

- **травмофокусована когнітивно-поведінкова психотерапія** – виступає високоефективним методом психокорекції деструктивних емоційних переживань особистості, є методом лікування межових станів та розладів різного типу.

Наприкінці хотілось би вжити метафору: ПТСР – це рана в душі, а спеціалізована психотерапевтична допомога цю травму допоможе загоїти, заархівувати ці події минулого у пам'ять, щоб вони не викликали більше болючих емоцій.

Список використаних джерел

1. Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. Юхновец Г. О. Які якості вимагаються від працівника міліції? Методологічні засади розробки професіограм та кваліфікаційних характеристик. *Науковий вісник Української акад. вн. справ*. Київ, 1996. № 1. С. 105–115.

2. Ануфрієв М. І. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей): довідковий посібник. Київ : МВС України, 2003. 80 с.

3. Ахмедов Т. И. Введение в общую психотерапию. Москва : АСТ, 2005. 414 с.

4. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2002. с. 67–107.

5. Корсун С. І., Майдіков Ю. Л. Професійний відбір працівників оперативних підрозділів податкової міліції : психологічні засади : монографія. Київ. 2010. С. 43–61.

6. Карвасарский Б. Д. Психотерапия : монографія. Москва : Медицина, 1995. С. 61–202.

7. Майдіков Ю. Л., Корсун С. І. Нервова система і психічна діяльність людини : навчальний посібник. Київ : Магістр – XXI сторіччя, 2007. С.160–236.

Макарова О. П.,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ, РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ

Людина, яка тривалий час перебуває після небезпечних життєвих ситуацій страждає, за часту такі стани бувають стійкими при яких відбувається формування хворобливих розладів. Події, які можуть сприяти посттравматичному розладу, за часту, викликані почуттям страху та безпорадності. Такі події можуть бути пережитими як безпосередньо, так і опосередковано. Воєнні дії, природні та технічні катастрофи, сексуальне насильство, являються поширеними причинами посттравматичного стресового розладу. До груп ризику можемо віднести людей, які стали жертвами фізичного та психологічного насильства, стали жертвами жорстокого злочину, побували в автомобільній аварії, пережили авіакатастрофу та події, які пов'язані з загрозою для життя [2; 3].

Посттравматичний стресовий розлад – виникає як відстрочена або тривала відповідь (після латентного періоду, але не більше 6-ти місяців) на стресову подію (коротку або тривалу) виключно загрозового або катастрофічного характеру, яка може спричинити глибокий стрес майже у кожного [1].

У світовій психологічній практиці, для діагностики посттравматичних стресових розладів використовується комплекс психометричних та клініко-психологічних методик. Базовим клініко-психологічним методом є клінічна діагностична шкала (*CAPS-Clinical-administered PTSD Scale*) та структуроване клінічно діагностичне інтерв'ю (*SCID – Structured Clinical Interview for DSM*) [13]. *SCID* містить запитання, які забезпечують діагностику психічних розладів за критеріями – афективних, психотичних, тривожних, викликаних вживанням психоактивних речовин (*DSM-IV*) [14; 15]. Цей метод дозволяє працювати окремо з будь яким блоком запитань, а також з блоком запитань щодо посттравматичного розладу. Кожен блок запитань містить чітку інструкцію, що дозволяє фахівцю, за потреби, перейти до іншого. В залежності від завдання дослідження, авторами методики передбачено можливість щодо подальшої її модифікації. Для оцінки посттравматичних реакцій використовують опитувальник психопатологічної симптоматики *SCL-90-R*, шкалу ПТСР з *MMPI*, шкалу оцінки тяжкості впливу травматичної події (*Impact of Event Scale-Revised, IOES-R*) тощо. [14; 15].

Психодіагностика посттравматичних розладів дуже специфічна. На першому етапі потрібно встановити сам фактор переживання травматичної події. Вже на цьому етапі відбувається актуалізація індивідуального травматичного досвіду. До психолога, який проводить діагностику осіб з травматичним досвідом, висуваються вимоги щодо надання «первинної психологічної допомоги».

Для людей, які пережили травмуючу подію, формою психотерапії буде метод власного вибору, травматизація руйнує погляд особистості на світ та когнітивні

схеми «Я»-жертви. Психотерапевтична робота може бути ефективною починаючи з вислуховування та консультування. Основною метою допомоги людям з травматичним досвідом – є те, що за допомогою психотерапії можна звільнитися від травмуючих спогадів (спогадів про події які були в минулому) та навчитися тлумачити емоційні переживання які нагадують про травматичну подію. А також щоб особистість могла бути активною та відповідальною в теперішньому часі, їй необхідно знайти контроль над емоційними реакціями.

У рамках когнітивно-біхевіорального методу людину піддають впливу психотравмуючої події, при цьому відбувається вплив травми, тобто людина повинна неодноразово відтворювати психотравмуючу подію, використовуючи власну уяву [11].

Релаксаційні методи засновані на м'язовій релаксації, та можуть вливати на деякі наслідки перенесеної травмуючої події: стан напруження та тривожності [13].

Частіше, для роботи з травмою використовують метод групової терапії. Цей метод частіше використовується у поєднанні з різними видами індивідуальної терапії. Пропонуються, методи які мають різну направленість: направлені на виконання певного завдання, на вироблення певних навичок які будуть контролювати травму, на роботу за принципом «тут і зараз» [12].

Групова терапія направлена на досягнення вагомих цілей, незалежно від формату групи, а саме: зменшення почуття ізоляції та забезпечення почуття приналежності, створення підтримуючої атмосфери та безпеки від почуття сорому; розділення з психологом або з групою додаткового переживання травмуючої події у безпечному середовищі; роботу в одній групі осіб, які мають схожу травмуючу подію, що дає можливість відчувати багатогранність власного досвіду; робота направлена на усунення відчуття ізолюваності, незважаючи на багатогранність травматичного переживання кожним учасником групи; вміння розділяти з іншими людьми емоційне переживання; навчання методам самопереживання з наслідками травми, розуміння того що власна травма потребує власного вирішення; можливість бути в позиції людини, яка допомагає та здійснювати підтримку; подолання почуття власного знецінення; розвиток «почуття підтримки» коли загальні проблеми поділяються між учасниками групи, відчуття підтримки один одного; зменшення провини та сорому, розвиток довіри, здатність відокремити втрату та горе; закріплення та посилення впевненості у розумінні можливого прогресу в роботі з психологом, важливим є атмосфера оптимізму та досвід нових взаємовідносин; можливість скласти власну уяву про реальні зміни, які відбуваються з кожним учасником групової терапії [9].

Розглядаючи питання профілактики посттравматичних станів можемо наголосити, що на даний час – це є дуже актуальним як для військовослужбовців, працівників силових структур, так і осіб, які пережили травмуючу подію чи втрату. Інколи допомоги потребують діти, які перебували в зоні бойових дій, тривалий час порипали від насильницьких дій в родині. Посттравматичний стрес – це адекватна реакція організму людини на травмуючу подію. Зачасту, допомоги потребують не тільки люди, які переживають посттравматичний стан, а і особи які їх оточують. Профілактичні заходи повинні проводитись перш за все висококваліфікованими фахівцями, проведення соціально-психологічної реабілітації дозволить запобігти розвитку посттравматичного розладу [6].

Психологічна реабілітація – це система психологічних, психолого-педагогічних, соціально-психологічних заходів, які направлені на відбудову психологічних станів, особистісного та соціального статусу осіб, які отримали психологічну травму [10]. Метою психологічної реабілітації є надання допомоги. Насамперед, такої допомоги потребують поліцейські, військовослужбовці та особи чия професійна діяльність пов'язана із екстремальними умовами. Психологічна реабілітація допомагає у відбудові оптимального стану для подальшої професійної діяльності та психологічного здоров'я особистості.

Психологічна реабілітація є важливою складовою психологічної роботи в сучасних умовах. Наше сьогодення не дозволяє нам уникнути психотравмуючих подій, але за допомогою психопрофілактичних заходів, надання сучасної психологічної допомоги, здійснення реабілітаційних заходів можливе зниження відсотку психологічних втрат та повернення особи до задовільного психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В., Ткаченко В. В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ. 2016. 234 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: Прилипко С. М., Іншин М. І., Ярошенко О. М. та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
3. Кісіль З. Р., Середа В. В. Юридико-психологічні засади запобігання професійній деформації працівників правоохоронних органів : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 847 с.
4. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо. 2018. 424 с.
5. Клименко І. В. Модель службової діяльності як предиктор її психологічного забезпечення. *Право і Безпека*. 2017. № 3 (66). С. 133–139.
6. Жданова І. В. Психологічні аспекти збереження професійного здоров'я майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту. *Сучасний стан цивільного захисту України та перспективи розвитку* : матеріали ХІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : ІДУЦЗ, 2017. С. 167–170.
7. Федоренко О. І. Сучасні тенденції удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції. *Новий колегіум*. 2016. № 4. С. 68–74.
8. Макарова О. П. Вплив екстремальних умов професійної діяльності на функціональний стан поліцейських. Інтеграційний розвиток особистості та суспільства : психологічний і соціологічний виміри. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
9. Макарова О. П. Профілактика психологічного здоров'я поліцейських в умовах професійної діяльності. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України. Харків: НА НГУ. 2021. 274 с.
10. Потапчук Є. М. Психічне здоров'я військовослужбовців : навч. посіб. Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2005. 168 с.

11. Тарабрина Н. В., Лазебная Є. О., Зеленова М. Є. та ін. Психофізіологічна реактивність у ліквідаторів аварії на ЧАЕС. *Психологічний журнал*. 1996. Т. 17, № 2. С. 30–45.

12. Barko V., Beck A., Tatarenko A. Women Militia Officers in Ukraine : Exploring Their Experiences in a Post-Soviet Policing Organization. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 2003. Vol. 26. Is. 4. P. 548–565. DOI: <https://doi.org/10.1108/13639510310503514>.

13. Blake D. D., Weathers F. W., Nagy L. M., Kaloupek D. G. et al. The development of a clinician-administered PTSD scale. *Journal of Traumatic Stress*. 1995. № 8. P. 75–90.

14. Weathers F. W., Blake D. D., Krinsley K. E. et al. The Clinician-Administered PTSD Scale : Reliability and construct validity. *Paper presented at the annual meeting of the Association for Advancement of Behavior Therapy Boston, MA, 1992.*

15. Weathers F. W., Litz B. T. Psychometric properties of the Clinician-Administered PTSD Scale. Form 1 (CAPS-1). *PTSD Research Quarterly*. 1994. V. 5. P. 2–6.

*Пахомов І. В.,
викладач центру професійної освіти територіально відокремленого відділення
«Білоцерківська філія Академії державної пенітенціарної служби»,
м. Біла Церква*

РОЛЬ КАПЕЛАНІВ У ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах і установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України» від 14 травня 2015 року №419-VIII передбачає душпастирську опіку не тільки засуджених та осіб, взятих під варту, але й персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, а це понад 30 тис. осіб.

Тому темою нашого дослідження було визначення ролі капеланів у процесі духовного виховання персоналу ДКВС України.

З метою діагностики релігійності персоналу ДКВС України нами було проведено опитування 867 працівників установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та пробації, з них: 87,3 % – атестовані працівники, 6,5 % – державні службовці та 6,2 % – вільнонаймані працівники.

За посадою більшість опитаних працівників – мол. інспектори відділів нагляду і безпеки та відділів режиму і охорони (77,1 %), начальники відділень соціально-психологічної служби (12,3 %), працівники пробації (6,5 %). Також серед опитаних є психологи відділів соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими (1,1 %), працівники відділів контролю за виконанням судових рішень (1,1 %), юрисконсульти (0,5 %) та майстри (0,8 %).

За статтю переважна більшість опитаних працівників – чоловіки (88,6 %), жінок значно менше (11,4 %). За віком більшість опитаних – молодіжного віку (до 30 років – 42,1 %), осіб середнього віку дещо менше (30-40 років – 25,3 %), ще менше осіб зрілого віку (40-50 років – 21,9 %), ще менше – пенсійного (понад 50 років – 10,9 %).

За освітою переважна більшість опитаних – з середньою освітою (65,7 %), дещо менше – з вищою освітою (34,3%). За стажем служби більшість опитаних мають незначний стаж (0-10 років – 45,1 %), дещо менше – середній стаж (10-20 років – 41,6 %), незначна доля – значний стаж (понад 20 років – 13,3 %).

За конфесійною ознакою більшість опитаних назвали себе православними (51,1 %), значно менше греко-католиків (10,9 %), частка інших конфесій незначна (3,3 %).

Аналіз відповідей респондентів дозволяє зробити їх типологічний поділ на залежно від рівня їх релігійності:

За рівнем релігійності переважають працівники, які мають середній рівень внутрішньої та низький рівень внутрішньої релігійності (37,4 %), а також працівники, які мають низький рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності (33,6 %). Значна частка осіб мають середній рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності (21,4 %). Частка працівників, які мають високий рівень зовнішньої та

середній рівень внутрішньої релігійності, а також працівників, які мають високий рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, незначна (3,6 % та 1,1 % відповідно). Також майже не виявлено осіб, байдужих до релігії та атеїстів (1,9 % та 1,0 %). Але духовне виховання необхідно здійснювати капеланам з усіма категоріями персоналу ДКВС України.

Духовне виховання може проводитися в рамках виховної роботи з персоналом, яка регламентується «Положенням про організацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом ДКВС України», затвердженим наказом Державної пенітенціарної служби України від 07.07.2011 № 221. Згідно Положення, виховну роботу в установах ДКВС України організовує старший інспектор з виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом.

Основними складовими виховної роботи з персоналом ДКВС є: морально-психологічне забезпечення службової діяльності; забезпечення дотримання законності і службової дисципліни, профілактика правопорушень і надзвичайних подій; інформаційне забезпечення; культурно-виховна і просвітницька робота; а також соціально-психологічна робота.

До кожного з цих них можуть залучатися капелани різних релігійних організацій: Української Православної Церкви, Православної Церкви України, Римо-католицької Церкви, Української Греко-католицької Церкви, Церкви, Євангельських Християн-баптистів, Адвентистів Сьомого Дня, Християн Віри Євангельської-п'ятидесятників та інших.

Так, в рамках морально-психологічної підготовки персоналу ДКВС України вони можуть проводити бесіди на духовну тематику, консультування з особистих питань, молебні з нагоди державних та відомчих свят. В рамках формування правосвідомості персоналу вони можуть закликати його до сумлінного виконання Закону, насамперед Закону Божого.

В рамках інформаційного забезпечення персоналу ДКВС України капелани в ході духовних бесід можуть формувати у нього любов до Батьківщини. У рамках культурно-просвітницької роботи з персоналом вони можуть проводити регулярні інформування з нагоди релігійних свят, організовувати паломництва до релігійних святинь.

Звичайно, капелани, які здійснюють духовне виховання персоналу ДКВС України, повинні мати відповідний рівень професійної підготовки. Упродовж 2015-2016 років у територіально відокремленому відділенні «Білоцерківська філія Академії державної пенітенціарної служби» курсову підготовку пройшли 124 в'язничних капелани, про що отримали відповідні сертифікати. Для них було підготовлено відповідний навчальний посібник [1].

Таким чином, духовне виховання персоналу ДКВС України може здійснюватися з усіма його категоріями, і до неї можуть залучатися капелани різних релігійних організацій.

Список використаних джерел

1. Пахомов І. В. Особливості духовного виховання засуджених та персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України : навчальний посібник. Біла Церква, 2016. 122 с.

Проценко Я.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля,
м. Черкаси

Черненко О.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри організації заходів цивільного захисту,
Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля,
м. Черкаси

Пархоменко Т.,
співробітник Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля,
м. Черкаси

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Професійна діяльність працівників пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України пов'язана екстремальними перевантаженнями і з кожним роком набуває все більш стресогенного характеру. На сучасному етапі функціонування ДСНС України, проблема збереження психічного здоров'я працівників постає особливо актуальною. У зв'язку з цим, у директивних документах ДСНС України акцентується увага керівників усіх рівнів на необхідності своєчасної профілактики деструктивної поведінки у працівників, підвищення рівня їх загальної та психологічної культури, активного залучення психологів для надання психологічної допомоги особовому складу.

На рівні сучасних уявлень, психологічна робота при проведенні аварійно-рятувальних робіт включає проведення аналізу, прогнозування і психологічного впливу, здійснюваних на всіх етапах службової діяльності підрозділу (від «входу» до «виходу»), на різноманітних її рівнях (діяльність окремого працівника, групи, команди, підрозділу), з урахуванням специфіки функціонування як свідомої, так і несвідомої сфер людської психіки. Як спосіб діяльності, психологічна робота повинна включати два взаємопов'язаних методи: психологічне проектування і психологічну корекцію. Проектування полягає у прогнозуванні психологічного змісту ситуацій майбутньої діяльності і закладанні у них психологічних умов, що забезпечують оптимальне вирішення службово-бойових завдань. Іншими словами, психологічне проектування припускає виявлення всієї сукупності чинників, що будуть тією або іншою мірою визначати настанови, мотиви, психічні стани, бойову активність персоналу ДСНС України у майбутній діяльності та побудову адекватних їм психопрофілактичних і психокорекційних програм роботи з людьми. Виявлення психологічного змісту ситуацій майбутньої діяльності дозволяє з більшою або меншою певністю припустити наступне:

1) які працівники потрібні для її виконання (їхні психологічні якості, психофізіологічні характеристики тощо);

2) до вирішення яких завдань їх потрібно готувати (які професійно важливі якості розвивати);

3) як нейтралізувати або оптимізувати умови, у яких буде здійснюватися діяльність.

На цій основі проводяться: психологічний добір персоналу ДСНС України; його доцільний розподіл за групами з урахуванням психологічної сумісності; психологічна підготовка до дій у конкретних соціально-психологічних, природно-географічних, погодно-кліматичних та інших умовах.

Корекція, як компонент психологічної роботи в умовах надзвичайної ситуації припускає виявлення, оцінку і зміну психологічних умов уже здійснюваної діяльності. Практичні психологи ДСНС України відповідно діючих відомчих нормативних документів мають вимоги щодо індивідуально-характерологічних особливостей працівників. Виявивши відхилення від норми у поведінці і психологічних станах працівника, керівник зобов'язаний поінформувати психолога для проведення психокорекційної роботи з ним. Досвід психологічної роботи в умовах надзвичайної ситуації показує, що корекції піддаються: система настанов і мотивів; психічні стани окремих працівників; стан психічного здоров'я людей; комунікативна сфера тощо.

Вона проводиться за двома напрямками:

а) оптимізація зовнішніх умов діяльності (попередження і нейтралізація негативного психологічного впливу на особовий склад підрозділу; оптимізація середовища проживання; раціоналізація режиму діяльності і т. п.);

б) психологічна допомога працівникам у подоланні психотравмуючих чинників надзвичайної ситуації (психологічна підтримка і реабілітація).

Виходячи зі сказаного, загальна технологічна схема психологічної роботи із забезпечення високої ефективності конкретної діяльності включає такі елементи:

- прогнозування психологічного змісту умов майбутньої діяльності, виявлення її вимог до психофізіологічних, психологічних і соціально-психологічних якостей персоналу ДСНС України;

- психологічний добір працівників, здатних освоїти і виконати дану діяльність;

- розподіл особового складу за групами (командами) з урахуванням психологічної сумісності осіб, рівня їх професійної підготовленості;

- екстремальна психологічна підготовка персоналу ДСНС України;

- психологічна допомога працівникам у подоланні психотравмуючих чинників надзвичайних ситуацій та особливих умов службової та службово-бойової діяльності, психологічна реабілітація осіб, що отримали бойову психічну травму;

- соціально-психологічна реадаптація, «безкризисне» повернення учасників ризиконебезпечних дій у систему зв'язків і відносин «звичайної» службової діяльності.

Оптимізація зовнішніх умов виконання ризиконебезпечних завдань службової та службово-бойової діяльності здійснюється здебільшого методами організаторської, інформаційно-виховної, соціально-правової роботи й ін. Завдання психологічної роботи тут полягає у наданні об'єктивного зворотного зв'язку ефективності вживаних у цьому напрямку заходів, характері їхнього впливу

на психічні стани, мотивацію і підпорядкування персоналу ДСНС України органам управління. Залежно від вхідних умов і психологічних параметрів діяльності, окремі з перерахованих елементів можуть не затребуватися і, отже, пропускатися у роботі [1].

Реалізація кожного елемента психологічної роботи здійснюється шляхом використання тієї або іншої техніки – сукупності об'єднаних єдиним задумом, взаємоузгоджених методів і засобів.

Досвід показує, що як би добре не був підготовлений персонал ДСНС України, яким би вмілим не було керування його діями, працівники нерідко не витримують тих психологічних навантажень, яким піддаються у надзвичайних ситуаціях службово-бойової діяльності. Масштаби втрат внаслідок дії психотравмуючих чинників надзвичайних ситуацій є величезними і часом можуть перевищувати обсяг їхніх фізичних втрат.

По суті, весь персонал ДСНС України, що піддається впливу стресових чинників надзвичайної ситуації, потребує психологічної допомоги. Психологічна допомога – комплекс психологічних, організаційних, медичних заходів, спрямованих на забезпечення успішного подолання персоналом ДСНС України психотравмуючих обставин надзвичайної ситуації, збереження боєздатності і попередження розвитку у нього посттравматичних стресових розладів. Психологічна допомога, на нашу думку, включає в себе психологічну підтримку і психологічну реабілітацію.

Організаційні способи психологічної підтримки:

- припинення або послаблення інтенсивності дії психотравмуючих чинників надзвичайної ситуації (виведення працівника в безпечне місце; ліквідація або блокування джерел травматизації і т. п.);

- попередження контактів персоналу ДСНС України з особами, що піддалися деморалізації;

- тверде управління діями підлеглих, постановка чітких завдань на продовження аварійно-рятувальних дій.

- організація доцільного чергування напруженої діяльності, відпочинку, сну, вчасного прийому їжі і т. п.

У ризиконебезпечній обстановці, як і в мирному житті, стресові переживання безпосередньо пов'язані з напругою певного м'яза або групи м'язів. Тому для «розрядки» негативних переживань (страху, невпевненості у собі, неспокою тощо) доцільно виконувати релаксаційні вправи, що мають певну поетапність дій. На першому етапі, помітивши негативні зміни у своєму стані (тривога, підвищена чутливість до зовнішніх впливів, роздратованість, сухість у роті, скутість, неспроможність зосередитися на чомусь і т.п.), потрібно знайти ту групу м'язів, що в даний момент найбільш напружена. На другому етапі необхідно відчути, як безпосередньо пов'язані між собою погане самопочуття і напруга у м'язах. На третьому етапі вимагається вольовим зусиллям розслабити напружені м'язи. Для цього можна уявити, що вони стають тістоподібними, млявими. Як правило, поліпшення психічного стану відбувається практично миттєво [3].

У випадку більш важких психічних розладів (висловленого невротичного або психотичного характеру) виникає необхідність у проведенні заходів психологічної реабілітації.

Психологічна допомога працівникам оперативно-рятувальних підрозділів надається з метою:

- відновлення психологічних і фізіологічних ресурсів організму людини у будь-яких випадках втоми;
- емоційно-вольової підготовки;
- запобігання розладам психічних функцій організму;
- зниження рівня психоемоційної напруженості; допомоги у вирішенні проблемних ситуацій;
- зменшення рівня індивідуальної і групової напруги;
- зниження негативного емоційного рівня сприйняття подій, які пережили працівники в екстремальних ситуаціях;
- зняття актуальності наслідків стресової ситуації;
- навчання прийомам психічної саморегуляції організму; впливу на мотивацію поведінки;
- підвищення працездатності;
- позбавлення від психічного стану «душевної кризи»; позбавлення відчуженості, почуття образи, самотності;
- попередження розвитку посттравматичних розладів;
- профілактики невротичних реакцій та специфічних, паталогічних змін особистості;
- профілактики негативних психоемоційних станів;
- психологічного виховання й самовиховання цілісної та гармонійної особистості;
- психологічного розвитку особистості та самопізнання;
- психологічної реабілітації осіб, які отримали психічну травму під час виконання службових завдань.

Список використаних джерел

1. Грибенюк Г. С. Психологічна підготовка. Черкаси : Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України. 2005. 232 с.
2. Екстремальна психологія : підручник /за ред. проф. О. В. Тімченка. Київ : ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
3. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2006. 580 с.

*П'янківська Л. В.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Професійна діяльність працівників поліції постійно супроводжується екстремальністю і напруженістю, комплексом психосоціальних впливів та ризиками для їх життя та здоров'я. Вона невід'ємно пов'язана із забезпеченням публічної безпеки і порядку, з протидією насиллю і правопорушенням, необхідністю застосування заходів фізичного впливу, зброї, спеціальних засобів, а також високою відповідальністю за виконання службових завдань в умовах ненормованості робочого дня, дефіциту інформації та часу, пристального нагляду масмедіа та громадян, що у комплексі спричинюють підвищену стресогенність.

Постійні стресовість та психоемоційні навантаження професійної діяльності негативно впливають на стан психічного здоров'я поліцейського. Працівники поліції частіше, ніж звичайні пересічні громадяни, мають проблеми зі здоров'ям [6]. Саме тому є актуальним і потребує розгляду накопичений досвід зарубіжних країн, з метою удосконалення психопрофілактичних заходів для зменшення стресових впливів, підвищення стресостійкості та підтримки здоров'я працівників поліції, відповідно до реалій сьогодення.

Проведений аналіз наукових праць засвідчує, що саме поняття стрес не має чітко встановленого єдиного визначення й по-різному тлумачиться вченими. Його розуміють, як: неспецифічну реакцію організму у відповідь на інтенсивний вплив зовнішнього подразника, що перевищує норму, та як відповідну реакцію нервової системи [1]; почуття пригніченості чи нездатності впоратися з психологічним чи емоційним тиском [9]; почуття емоційної чи фізичної напруженості, що пов'язане з будь-якою подією чи думкою, які викликають розчарування, злість чи знервованість [10]. Як бачимо, стрес є досить складним психічним явищем, що має безпосередній вплив на особистість та її стан здоров'я.

У зарубіжних наукових джерелах стрес у діяльності поліції поділяють на чотири категорії:

- стрес, що властивий специфіці діяльності поліції;
- стрес, що виникає унаслідок організаційної й управлінської діяльності;
- зовнішні стреси, що випливають зі специфіки системи кримінального правосуддя та суспільства загалом;
- внутрішні стреси, з якими стикаються окремі поліцейські [7].

Дослідник Д. Фіш акцентує увагу на двох специфічних і важливих чинниках стресу поліцейського [5]. По-перше, він вказує, що, загалом поліцейські зосереджуються у своїй діяльності на негативі, ще з часів навчання, через реальне оцінювання небезпеки та загроз. По-друге, Д. Фіш зазначає, що діяльність

правоохоронних органів включає в себе цілодобове несення служби й вимагає від працівників поліції не тільки захисту суспільства, але й прояву стійкості перед труднощами та критичними ситуаціями. Таке поєднання вказує на багатогранність професійної діяльності та на недостатність наявних інструментів для профілактики її негативних наслідків [5].

Принагідно зазначимо, що у ряді зарубіжних джерел зазначається, що культура роботи в поліції йде врозріз з метою покращення здоров'я працівників. Вони вказують на те, що поліцейські побоюються звертатися за допомогою при наявних проблемах зі здоров'ям через існуюче сприйняття особистості працівника як «надлюдини», де уразливість вважається ознакою слабкості, причиною глузування колег, спричинює страх неможливості кар'єрного зростання й втрати статусу та професійної репутації [8; 13].

Основними ознаками негативного впливу стресу на поліцейського є: відсутність або зниження мотивації до діяльності; фізична втома; негативні спогади; апатія та неохайність; втрата співчуття та співпереживання; проблеми міжособистісних стосунків і конфліктність; смуток і депресія; негнучкість; зниження результативності діяльності та задоволеності роботою; зловживання психотропними речовинами; скарги громадян тощо [5]. Ці аспекти спричинюють дезадаптацію особистості поліцейського, знижують рівень його психологічного благополуччя та призводять до дисгармонії у житті. Серед негативних наслідків стресу на поліцейського, що становлять серйозну загрозу його здоров'ю слід також виділити: хронічний стрес, втому, синдром «емоційного вигорання», кумулятивний посттравматичний стресовий розлад, самогубство [5; 8].

Результати тривалих досліджень серед поліцейських, що проведені Дж. М. Віоланті, підтверджують також негативний вплив стресу на їх фізичний стан здоров'я. Ученим встановлено, що під впливом тривалого стресу у працівників поліції діагностуються: ожиріння (40 % респондентів); метаболічний синдром, та симптоми, які, як вважається, збільшують ризик серцевих захворювань, інсульту та діабету (більше 25 %); збільшений ризик метаболічного синдрому у осіб, що мали нічні чергування; збільшення у чотири та шість разів порушення якості сну у осіб, що зазнавали стресових впливів; підвищений ризик розвитку лімфоми Ходжкіна та раку мозку після 30 років служби; більше, ніж у вісім разів підвищений рівень самогубств серед працюючих поліцейських, ніж тих, хто вийшов на пенсію або звільнився з поліції [13].

Дж. М. Віоланті також акцентує увагу на тому, що коли кортизол не регулюється через хронічний стрес, це впливає на те, що працівник поліції стає «відкритим до захворювань», а імунна система – опиняється під загрозою. Саме такий негативний вплив має стрес на особистість [14].

З огляду на зазначене, спробуємо більш детально окреслити закордонний досвід з питань психопрофілактики негативного впливу стресу на психічне здоров'я поліцейського. Слід зазначити, що у більшості високорозвинутих держав проблемами психічного здоров'я працівників правоохоронних органів займаються на добровільних засадах фахівці благодійних організацій на умовах конфіденційності та відповідно до чинного законодавства. Загалом, допомогу надають кваліфіковані професіонали: від поліцейських психологів до клінічних соціальних працівників й консультантів з питань шлюбу чи сім'ї, а також капелани.

Слід наголосити, що діючі програми є досить ефективними і спрямовані на підтримку психічного здоров'я і благополуччя працівників поліції. Вони націлені на формування у них: здоров'язберезувальної поведінки, ведення життя поза межами служби, навичок активного слухання і підтримки колег, розпізнавання стресу і навчання дієвим копінг-стратегіям поведінки, саморегуляції, тайм-менеджменту тощо. На організаційному рівні акцентується увага на підтримці підлеглих та їх сімей при негативних впливах стресу, формуванні довірливих відносин у колективі, забезпеченні конфіденційності і безпеки працівникам при наданні їм психологічної допомоги тощо.

У Великобританії благодійною організацією *Two Roads Charity* для поліцейських організовано і впроваджено низку ефективних психологічних тренінгів «Поліпшення психічного здоров'я через освіту» [11]. У процесі їх реалізації застосовується модель *Look Listen Link*, яка розширює знання працівників поліції щодо поліпшення власного психічного здоров'я й можливості надання, у разі потреби, професійної допомоги близьким. Вона також сприяє розумінню тих осіб, хто підвладний ризику та демонструє особливості безпечного спілкування з ними.

Дана програма має модульну структуру. Перший її модуль спрямований на профілактику самогубств, другий, – має на меті інформувати про особливості надання психологічної підтримки колегам, третій – націлений на підтримку психічного здоров'я самого працівника поліції й навчає прикладним навичкам формування емоційної стійкості.

Також у рамках програми «Навчання тренерів» впроваджено методи профілактики травм, що розроблені *Police Care UK* [12]. Ці методи запобігання травм (*TIPT*) базуються на нейропсихологічних дослідженнях. Вони допомагають працівникам поліції підвищити стійкість до можливих травмувальних подій і мінімізувати ризик проявів ПТСР.

TIPT можуть проводитися як окремі заняття із застосуванням моделі *Train-The-Trainer*. Також ефективним є модуль *TIPT Plus*, що спрямований на застосування альтернативних методів осмислення травм для працівників поліції, які працюють у сферах протидії сексуальної експлуатації дітей, тероризму, у службі екстреної допомоги 999 тощо.

Згідно «Закону про психічне здоров'я і благополуччя правоохоронних органів» (*LEMHWA*) у США надається підтримка психічного здоров'я і благополуччя працівникам правоохоронних органів, задля ефективного захисту ними країни і суспільства від злочинності і насильства [4]. У країні ефективно зарекомендувала себе Програма допомоги співробітникам (*ACCESS EAP*). Вона втілюється відділом професійного консультування, що є структурним підрозділом Департаменту поліції у кожному штаті. Програма спрямована на надання послуг і конфіденційних програм для всіх діючих працівників поліції та тих, що звільнилися на пенсію і членів їх сімей. Відповідно до програми фахівці надають кваліфіковану допомогу працівникам, що мають проблеми, які пов'язані зі стресом, депресією, горем, зловживанням психоактивними речовинами, наявними сімейними непорозуміннями тощо.

При клінічних депресивних проявах, тривожних розладах, депресії, алкоголізмі фахівці програми перенаправляють поліцейських до психолога або психіатра для отримання відповідної кваліфікованої допомоги у офісі *ACCESS EAP*.

У випадках застосування табельної вогнепальної зброї працівником або застосування вогнепальної зброї проти нього, загибелі чи пораненні громадян, які були присутніми при інциденті, після перебування в осередках лиха, при травмуванні чи смерті дитини кваліфікованими фахівцями обов'язково проводиться розбір критичних стресових ситуацій (CISD).

Інститутом виживання правоохоронних органів розроблено і запроваджено модель «Rx3x» для управління стресом у правоохоронних органах [3]. Модель (Rx) спрямована на керування стресом й розрахована на виконання тричі (3x) на день. Вона вимагає поєднання фізичних вправ та методів саморегуляції для зниження проявів надмірного стресу у робочі дні працівника. Процес виконання складається з блоків:

1. Фізична підготовка (по 30-45 хвилин щоденно), що направлена на силову та аеробну підготовки;
2. Буферне тренування, спрямоване на зниження стресу (20-30 хв) між переходом з роботи на роботу чи до додому;
3. Сеанс управління стресом (20-30 хвилин) протягом дня, націлений на зниження розумового стресу. Він може включати в себе: глибоке дихання, медитацію, прогресивне розслаблення м'язів, творчу візуалізацію, медитації, релаксаційні вправи тощо [3].

Інститутом також розроблена навчальна програма «Armor Your Self™» для працівників правоохоронних органів, яка базується на концепції тактичного планування благополуччя із застосуванням «7 основних напрямів зниження стресу»: щоденні індивідуальні практики, регулярні командні брифінги, тренування, підтримка в критичних ситуаціях, довгострокове планування управління кумулятивним стресом, підтримка колег та членів сім'ї, організаційна підтримка з боку агентства та його мережі підтримки психічного здоров'я. Програма навчає працівників розпізнавати негативні стресові впливи професійної діяльності в правоохоронних органах, створювати та планувати власну адаптацію в колективі шляхом практичного застосування різноманітних прийомів та технік [2].

Таким чином можемо стверджувати, що закордонний досвід з питань профілактики негативного впливу стресу на психічне здоров'я поліцейського є досить актуальним, перевіреним і потребує упровадження у вітчизняну систему Національної поліції України. Загалом здійснений аналіз сприяв виокремленню специфічних і важливих чинників стресу поліцейського, основних ознак та негативного впливу стресу на його стан здоров'я.

Можемо зазначити, що потреба глибшого розуміння проблематики стресу сприяє розширенню знань щодо розробки дієвих методів та прийомів його профілактики. Саме дослідження та втілення кращих зарубіжних практик і моделей, дасть змогу підвищувати стресостійкість поліцейських, розширювати їх знання та досвід, підтримувати і покращувати психічне здоров'я та благополуччя, що сприятиме збереженню потенціалу кожного та ефективному виконанню ними професійних завдань.

Список використаних джерел

1. Стрес. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81>

2. Armor Your Self™ Training Program. URL: <https://lawenforcementsurvivalinstitute.org/armoryourself.html>
3. A Stress Management Prescription for Law Enforcement and Police Officers. CopsAlive.com. URL: https://www.copsalive-com.translate.goog/a-stress-management-prescription-for-law-enforcement/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,op,sc
4. Cops office resources for mental health and wellbeing of law enforcement. May 7, 2019. URL: <https://www.justice.gov/archives/opa/blog/cops-office-resources-mental-health-and-wellbeing-law-enforcement>
5. Fish D. How Self-Care Can Reduce Police Officer Stress. **Lexipol**. February 14, 2018. URL: <https://www.lexipol.com/resources/blog/how-self-care-can-reduce-police-officer-stress/>
6. Hartley, T. A., Burchfiel, C. M., Fekedulegn, D., Andrew, M. E., & Violanti, J. M. Health disparities in police officers: Comparisons to the U.S. general population. *Int J Emerg Mental Health*, 2011. 13, 211–220.
7. Police stress is unique. *Police health*. 25 July 2018. URL: <https://policehealth.com.au/police-stress-unique>
8. Ridderbusch K. Violence, Stress, Scrutiny Weigh On Police Mental Health. *GPB*. June 14, 2021. URL: https://www-gpb-org.translate.goog/news/2021/06/14/violence-stress-scrutiny-weigh-on-police-mental-health?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,op,sc
9. Stress. URL: <https://www.mentalhealth.org.uk/a-to-z/s/stress>
10. Stress and your health. URL: <https://www.nhs.uk/mental-health/feelings-symptoms-behaviours/feelings-and-symptoms/stress/>
11. Two Roads Charity. URL: <https://www.tworoadscharity.com/suicide-prevention-skills-training/>
12. Trauma Impact Prevention Techniques (TIPT). 2021. URL: <https://www.policingtrauma.sociology.cam.ac.uk/techniques>
13. Walter L. On-the-Job Stress Negatively Impacts Police Officer Health, Study Suggests. *EHS Today*. July 13, 2012. URL: <https://www.ehstoday.com/health/article/21915261/onthejob-stress-negatively-impacts-police-officer-health-study-suggests>
14. University at Buffalo. Impact Of Stress On Police Officers' Physical And Mental Health. *ScienceDaily*. September 29, 2008. URL: <https://www.sciencedaily.com/releases/2008/09/080926105029.htm>

Розов В. І.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної психології
Навчально-наукового гуманітарного інституту,
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ У СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Види психопрофілактики посттравматичних станів і реакцій можна класифікувати на три підгрупи. Первинна профілактика, що здійснюється до стресової події, яка ймовірно може травмувати (ситуація гострого стресу з загрозою для життя і здоров'я). Така профілактика включає і запобігання самої події. Вторинна психопрофілактика, яка проводиться між травматичною подією, що вже виникла і початком розвитку посттравматичних реакцій і станів. Третинна психопрофілактика здійснюється після того, як проявляться перші симптоми посттравматичного стресу. Вторинна і третинна профілактика посттравматичного стресу включає безліч методів, від різних форм психодіагностики, анкетного опитування до цільових стратегій превенції та інтервенції. Тим часом, слід зазначити, що процес первинної профілактики все ще недостатньо розроблений і стикається з низкою проблем наукового, організаційного і методичного характеру. У зв'язку з цим вважаємо доцільним запропонувати авторську модель роботи практичного психолога з психопрофілактики у системі психологічного забезпечення професійної діяльності в екстремальних ситуаціях, яка є перевіреною концептуально і практично.

У побудові прикладної моделі психопрофілактики посттравматичних реакцій ми виходили з запропонованої нами концепції психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в екстремальних ситуаціях, де основною «мішенню» впливу є адаптивні ресурси співробітників до травматичних ситуацій професійної діяльності. Адаптивні ресурси (здібності) розглядаються нами як полісистемна властивість інтегральної індивідуальності, як здатність, структура якої включає в себе підсистеми біологічних, соматичних, особистісних і суб'єктних властивостей, які забезпечують ефективне соціальне і професійне функціонування у складних умовах діяльності з мінімальними витратами індивідуальних адаптивних ресурсів і збереженні психічного і фізичного здоров'я. Якісний склад здібностей до адаптації в умовах травматичного стресу включає 8 здібностей:

- оптимістичний когнітивний стиль, який характеризується активною життєвою позицією, життєлюбством, почуттям гумору, високою мотивацією досягнення, орієнтованою на моторну і мовленнєву активність;
- здатність встановлювати і розвивати підтримуючі відносини, надавати і приймати інструментальну і емоційну підтримку. Соціальна підтримка у вигляді прямого інформування про небажані дії може запобігти стресу. Соціальна

підтримка корисна також у постстресових станах, що дозволяє мобілізувати особистісні ресурси і справлятися з емоційними навантаженнями;

- здатність до адаптивного мислення, яка свідчить про усвідомленість, самоконтроль, рефлексивність, гнучкість мислення, здатність дистанціюватися від травматичних подій, що призводить до усунення стресової симптоматики;
- здатність до адаптивного сну і сновидінь. Свідчить про розвинені уміння оптимізації і нормалізації сну і сновидінь;
- здатність до впевненої поведінки, яка виявляється в упевненості, соціальній сміливості, ініціативності, позитивному самовідношенні, відповідальності, соціальній компетентності, здатності до самоствердження адаптивними способами поведінки;
- здатність до управління психофізіологічними станами – характеризується навичками саморегуляції, контролем над сильними емоціями і імпульсами;
- здатність до підтримки оптимального фізичного стану, яка включає розвинені механізми довільної і мимовільної соматичної регуляції, підтримку і зміцнення соматичного здоров'я;
- здатність до самоорганізації часу життя. Включає вміння раціонально розпоряджатися часом власного життя, планувати і визначати пріоритети власних справ тощо.

Первинна психопрофілактика включає діагностичний етап з оцінкою адаптивних здібностей та потенційних схильностей до розвитку посттравматичних станів. Поряд з психодіагностикою на етапі первинної психопрофілактики доцільно здійснювати превентивну психологічну підготовку співробітників, «на випадок, якщо раптом» виникне несподіваний гострий стан і необхідність саморегуляції. Цей етап включає формування знань про стресові стани, методи їх саморегуляції, а також практичних вмінь регулювати такі стани. Методи, які використовуються нами на даному етапі психопрофілактики, це: прогресивна м'язова релаксація, аутогенне тренування, систематична десенсибілізація, дихальні техніки, майндфулнес, метод «ключ», тілесно-орієнтовані техніки, медитація, нейро-лінгвістичне програмування (НЛП), когнітивні і раціонально-емотивні техніки А. Бека і А. Еліса, техніки саногенного і позитивного мислення, техніки антистресової візуалізації, парадоксальна інтенція, психосинтез субособистостей, гештальт-техніки усвідомлення потреб, асертивні техніки, техніка особистісної самоорганізації часу життя, методи оптимізації сну і аналізу сновидінь. Така робота сприяє підвищенню «адаптаційного бар'єру», розвитку стійкості, «пружності» (*resilience*).

Вторинна психопрофілактика передбачає роботу після виникнення травматичної події і до початку розвитку посттравматичних реакцій і станів. Даний вид психологічної роботи передбачає використання прийомів першої або екстреної психологічної допомоги, психологічного дебрифінгу, методів саморегуляції, тілесно-орієнтованих технік, технік прикладної психосоматики тощо.

Третинна психопрофілактика здійснюється після того, як з'являться перші посттравматичні симптоми, реакції, стани. Цей вид психопрофілактики включає роботу з конкретними стресовими явищами і станами, а саме: професійним вигоранням, тривогою, страхом, депресією, горем, внутрішнім конфліктом, фрустрацією, гнівом, депривацією, стомленням, монотонією, образою, порушенням

сну, травматичним і посттравматичним стресом тощо. До цього додається робота з конкретними посттравматичними проявами, симптомами і реакціями.

Психологічні техніки, які використовуються під час третинної профілактики можуть бути доволі різноманітними. Найбільш ефективними зарекомендували себе техніки КПТ, ДПДГ, техніки рілів-терапії, РЕП, еріксоніанські техніки тощо.

Слід відмітити, що на допомогу психологам можуть прийти мобільні додатки, які дозволяють постраждалим від травматичних подій використовувати певні психологічні техніки для управління власними станами. Одним із таких додатків є додаток *PTSD Coach*. *PTSD Coach* – це безкоштовний мобільний додаток, в якому використовуються науково обґрунтовані стратегії копіngu стресу, в основному, для управління симптомами посттравматичного стресового розладу. Він був розроблений для використання ветеранами збройних сил і більш широким громадянським співтовариством і може використовуватися як доповнення психопрофілактичних заходів або як окремих інструментарій. Додаток поділений на чотири основні розділи: інформація про розвиток посттравматичного стресового розладу, фактори ризику, симптоми і підходи до самоуправління станами; інструменти для психокорекції таких симптомів, як уважність, глибоке дихання, інструменти для сну і заземлення; вимірювання прогресу за допомогою декількох трекерів за оцінкою, відстеження емоцій і оцінок за шкалою суб'єктивних одиниць дистресу до і після кожної використаної стратегії; кризові ресурси і особиста підтримка, яку можна налаштувати.

Другим додатком є *CPT Coach* – це так само безкоштовний мобільний додаток для людей, які проходять сесії когнітивної обробки (*CPT*) посттравматичних стресових реакцій у психолога чи психотерапевта. Це є особливий тип когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), який вчить постраждалих від травматичних подій оцінювати і змінювати негативні думки, які можуть бути наявні після травми. Додаток містить допоміжні матеріали, які допоможуть клієнтам психологічних і психотерапевтичних послуг управляти своїм видужанням, в тому числі між призначеними сеансами, читанням, моніторингом посттравматичних симптомів і мобільними версіями робочих листів *CPT*.

Отже, первинна профілактика здійснюється до події, яка ймовірно може травмувати (ситуація гострого стресу з загрозою для життя і здоров'я). Така профілактика включає і запобігання самої події. Вторинна психопрофілактика проводиться між травматичним подією, яка вже виникла і початком розвитку посттравматичних реакцій і станів. Третинна психопрофілактика включає техніки інтервенції після того, як проявляться перші симптоми посттравматичного стресу.

Семеніхін М. В.,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
директор центру,
Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
м. Рубіжне

Копишта Т. А.,
завідувач сектору кадрового забезпечення,
Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
м. Рубіжне

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Кадрова політика у системі МВС України спрямована на підвищення ефективності служби. У даний час йде процес реформування роботи з кадрами. Наразі спостерігаємо підвищення вимог до потенційних співробітників, щоб звести до мінімуму кількість низько кваліфікованих та випадкових кадрів. Однак, до досконалості ще дуже далеко.

Крім того, у зв'язку з виникненням для України нових геополітичних, внутрішньополітичних та економічних загроз, найважливішим завданням стає їх запобігання та мінімізація, а також реалізація заходів, спрямованих на різке підвищення рівня підготовки кадрів органів МВС України та силових структур. З одного боку, необхідно здійснити мобілізацію кадрового резерву країни на всіх рівнях та всіх сферах життєдіяльності країни, з іншого, не відштовхнути від державної служби наявних фахівців новими і більш жорсткими вимогами та стандартами, мотивуючи їх на передмобілізаційну підготовку та перепідготовку, активізацію внутрішнього особистісного потенціалу, а також на постійне вдосконалення професійної майстерності.

Робота зі зміцнення кадрового потенціалу МВС України стикається з комплексом проблем, що потребують викорінення недоліків та подальшого розвитку. Слід зазначити, що первинним структурним елементом будь-якої соціальної системи є людина, а процес соціального управління – це сукупність узгоджених зусиль окремих людей. Тому у сфері діяльності державних органів проблема «людина у системі управління» є однією з найбільш важливих та складних. Це зумовлено тим, що, по-перше, кадрова функція в МВС України виконує завдання соціального забезпечення систем та процесів управління у сфері охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, боротьби зі злочинністю за допомогою залучення людей, що відповідають певним вимогам, у реалізацію службових функцій у рамках Міністерства. По-друге, формування кадрової політики МВС України є провідним комплексом ресурсного забезпечення, що забезпечує соціальне наповнення органів внутрішніх справ, що закріплює ознаки правоохоронної діяльності їх співробітників як масової професії специфічного виду державної служби.

Кадрова робота в системі МВС України – один із найбільш відповідальних та багатогранних напрямів її діяльності, що потребує комплексного вирішення управлінських, економічних, соціальних, моральних, правових, психологічних та інших завдань. Одним із головних показників організації кадрової роботи є її системність, тому вона має будуватися з урахуванням необхідності підтримки балансу інтересів співробітників, з одного боку, та МВС України загалом – з іншого. Все це забезпечує ефективну реалізацію конституційних прав і свобод співробітника як професіонала, громадянина та особистості в єдності з інтересами Міністерства.

На теперішній час є необхідність розвитку кадрової політики, адже сучасність та мобільність – це пріоритетні напрямки у 21 столітті. Для підвищення якості освіти, впровадження сучасних форм та методів роботи у навчально-виховний процес необхідний приплив молодих спеціалістів, знайомих з останніми комплексними змінами в освітніх технологіях, які володіють новими методиками навчання та виховання.

Підсумовуючи все вищесказане, можна виділити основні завдання кадрової політики у системі МВС України, які необхідно вирішити з метою осучаснення та виходу на новий рівень управління персоналом:

- розробка стандартів професійної компетентності керівників МВС, головним чином у галузі управління;
- створення ефективної системи кадрового аудиту в МВС України;
- ініціювання наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення чинної системи мотивації до службової діяльності;
- забезпечення вдосконалення адміністративної етики у системі МВС України;
- розробка заходів щодо мінімізації наслідків старіння науково-педагогічних кадрів у відомчій системі освіти.

Список використаних джерел

1. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Стильна типографія. 2017. 580 с.
2. Шатрава С. О. Стан та правове регулювання кадрового забезпечення органів Національної поліції на сучасному етапі розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 83–87.
3. Рудой К. М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України як суб'єктів міжнародної безпеки. *Правова держава*. 2015. № 20. С. 62–77 с.

Чередниченко Т. В.,
викладач
кафедри психології діяльності в особливих умовах,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
м. Черкаси

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ КАБІНЕТУ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВАНТАЖЕННЯ ПОЖЕЖНИХ-РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Професійна діяльність пожежних-рятувальників ДСНС України належить до категорії складної і небезпечної для життя і здоров'я та пов'язана з високим рівнем психоемоційної напруги. Гасіння пожеж, ліквідація наслідків аварій, катастроф та стихійних лих здійснюється в особливих та екстремальних умовах. Специфіка діяльності визначається постійним впливом несприятливих факторів навколишнього середовища, фізичним навантаженням, дефіцитом інформації та часу на прийняття адекватного рішення, високою відповідальністю та значним нервово-психічним напруженням, і тому потребує достатнього рівня стресостійкості.

Всі вищеперераховані фактори можуть вплинути на виникнення стресу, нервово-психічних розладів, бути причиною захворювання, травматизму та загибелі пожежних-рятувальників. Висока ймовірність виникнення у них небажаних наслідків вимагає розробки та застосування спеціальних форм і методів психологічного супроводу. Одним із провідних є організація роботи кімнати психологічного розвантаження, у якій створюються оптимальні умови для швидкого та ефективного зняття напруги, корекції різних несприятливих психофізіологічних станів та зниження загального стомлення. Практика застосування кімнати психологічного розвантаження має велике значення для підтримки оперативної готовності особового складу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України (далі – ОРСЦЗ) та підвищення ефективності функціонування всієї служби.

Сучасний стан психологічної служби ДСНС України характеризується наявністю певних проблем, що пов'язані, насамперед, з організаційно-правовими і методичними питаннями її діяльності, зокрема аспектами діяльності кабінетів психологічного розвантаження персоналу ОРСЦЗ, у зв'язку із застарілою нормативно-правовою базою та необхідністю впровадження сучасних інноваційних рішень і форм роботи кабінету. Зазначені питання потребують спеціального комплексного дослідження та розроблення на цій підставі відповідних пропозицій.

Психологічна служба ДСНС України – це сукупність відділів, секторів та посад, що організаційно складають єдину систему, основу якої становлять фахівці у сфері практичної психології. До структурних компонентів психологічної служби ДСНС України належить Відділ психологічного забезпечення підрозділів ОРСЦЗ апарату Державної служби України з надзвичайних ситуацій та територіальні

підрозділи психологічної служби у штаті Головних управлінь ДСНС України в областях.

Служба функціонує відповідно до вимог «Кодексу цивільного захисту України», «Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій», наказу МВС України №747 від 31.08.2017 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій», наказу МНС України №466 від 03.12.2003 «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управлінь МНС України» та «Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України», наказу МНС України №103 від 10.04.2003 «Про затвердження Положення про кабінет психологічного розвантаження особового складу державної пожежної охорони» [4, 6, 7, 8, 10].

Наказом МВС України №747 «Про затвердження порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» від 31.08.2017 визначено основні завдання психологічної служби, вирішення яких психолог служби психологічного забезпечення здійснює за допомогою основних напрямів професійної діяльності [6]. Незважаючи на специфіку діяльності психологів ДСНС України, складність та значення поставлених перед ними завдань у своїй роботі вони реалізують основні напрями діяльності практичного психолога, а саме: психодіагностика, психопрофілактика, психологічна просвіта та пропаганда, психологічна підготовка особового складу служби цивільного захисту, психологічне консультування та психологічна корекція.

Виконуючи свої професійні обов'язки в осередку надзвичайної ситуації, психологи ДСНС України вирішують наступні завдання: підтримують на оптимальному рівні психологічний та психофізіологічний стан людей, які знаходяться в зоні лиха; запобігають виникненню відстрочених несприятливих реакцій, що відбуваються за рахунок зменшення прояву гострих негативних станів, які виникли внаслідок події, що є травматичною; попереджають та припиняють прояви виражених емоційних реакцій, зокрема масових (слухів, паніки, масових проявів агресії, бунту тощо); консультують постраждалих, їх близьких і рідних, свідків та фахівців, що працюють над ліквідацією наслідків надзвичайної події.

Фахівці служби психологічного забезпечення в режимі безперервної діяльності проводять комплексні заходи, направлені на ранню діагностику відхилень у психічному здоров'ї персоналу, залученого до виконання оперативних дій в осередку надзвичайної ситуації. Складні умови праці і порушений психічний стан можуть сприяти виникненню у них нервово-психічних розладів, бути причиною захворювань, травматизму і загибелі. Крім цього, останнім часом відмічається тенденція до зростання суїцидальної активності серед персоналу ДСНС України [2]. Висока ймовірність виникнення у працівників, в силу складності і небезпеки їх праці, різних небажаних наслідків вимагає розробки і застосування спеціального психологічного комплексу заходів з попередження, корекції, а також мінімізації вищезазначених наслідків. Впровадження подібних заходів має важливе значення для підтримки оперативної готовності та підвищення ефективності функціонування підрозділів ОРСЦЗ ДСНС України.

З метою належної організації проведення психопрофілактичної роботи з особовим складом ОРСЦЗ, надання цій роботі системного характеру в підрозділах ОРСЦЗ діють кабінети психологічного розвантаження. Їхня діяльність регламентується наказом МНС України №103 від 10.04.2003 «Про затвердження Положення про кабінет психологічного розвантаження особового складу державної пожежної охорони» [8].

Нормативні документи визначають кабінет психологічного розвантаження, як спеціально обладнане приміщення, де знаходиться: приміщення для групової або індивідуальної психокорекційної роботи та психологічного обстеження, апаратне приміщення для розміщення аудіо-, відео-, проекційної та іншої апаратури, яка використовується при проведенні психокорекційної роботи і психологічного тестування, та робоче місце психолога.

Завданнями кабінету психологічного розвантаження є: психологічна підготовка особового складу до службових психоемоційних навантажень; профілактика психоемоційного перенавантаження і розвитку психологічного стресу в процесі службової діяльності; корекція психоемоційного стану працівників, у випадках його порушення, підвищення ефективності їх службової діяльності, у тому числі в екстремальних умовах; профілактика і попередження міжособистісних конфліктів та підтримка психологічного клімату в колективі підрозділу; забезпечення психологічної адекватності при доборі та розстановці кадрів у підрозділі; надання екстреної психологічної допомоги особовому складу після перебування в екстремальних умовах; навчання особового складу застосуванню практичних психологічних навичок для розв'язання службових задач і прийомів психологічної саморегуляції; адаптація наявного практичного і теоретичного психологічного досвіду до особливостей діяльності конкретного підрозділу.

Технічні вимоги та інженерно-психологічні рішення щодо планування кабінету психологічного розвантаження персоналу ОРСЦЗ, форми та методи роботи психолога також чітко унормовані і з 2003 року не зазнали змін. При аналізі відповідного документу не складно помітити, що завдання кабінету, неповною мірою ролеватні завданням діяльності психологічної служби ДСНС України, що зазнали суттєвих змін виходячи із сучасних загроз та викликів, що долає персонал ДСНС України у ході оперативних дій, тобто мова йде про зміну змісту діяльності. Окрім цього і суб'єктність даного документу викликає багато запитань, оскільки сьогодні не існує таких фахівців як особовий склад державної пожежної охорони, як і власне пожежної охорони.

Тому, з огляду на зміну організаційної структури, специфіки завдань підрозділів цивільного захисту, широкого спектру функційних обов'язків психологів ДСНС України, на часі перегляд форм і методів роботи, інженерно-технічних рішень відповідних кабінетів. Озброєння психологів новітніми технологіями психологічної підтримки та відновлення професійної працездатності, корекції психічних функцій персоналу ОРСЦЗ. Саме час впроваджувати нову систему функціонування кабінетів психологічного розвантаження, що базувалась би на сучасних досягненнях науки і практики психологічного забезпечення професійної діяльності персоналу ризиконебезпечних професій, використовувала б інноваційні форми роботи практичної психології.

Список використаних джерел

1. Анненкова М. В., Иванов Д. С. Кабинет психологической розгрузки – необходимость любого предприятия. *Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2010. №4. С. 226–228.
2. Горбенко Д. А. Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності психологічної служби МВС України : дис... на здобуття наук. ступеня канд. ю. наук за спеціальністю 19.00.06. Київ : НАВС, 2018. 307 с.
3. Довідка про стан психологічного забезпечення органів та підрозділів цивільного захисту у 2020 році. Київ : ДСНС України. 5 с.
4. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
5. Психологічна служба : підруч. / наук. ред. В. Г. Панок, А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.
6. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій МВС України : наказ МВС України від 31.08.2017 № 747. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17/page>.
7. Про затвердження Концепції психологічного забезпечення службової діяльності працівників апаратів та підрозділів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій : наказ МНС України від 23.11.2004 № 187. Київ : МНС України, 2004. 3 с.
8. Про затвердження Положення про кабінет психологічного розвантаження особового складу державної пожежної охорони : наказ МНС України від 10.04.2003 №103. URL: <https://psy.dsns.gov.ua/files/2016/5/18/103.pdf>
9. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / Ю. В. Александров, М. В. Болотських, О. П. Євсюков та ін. Харків : Університет цивільного захисту України, 2009. 256 с.
10. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

Шевель К. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Науковий керівник:
Гребенюк М. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник спеціальної кафедри №2,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ЩОДО РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УДО УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку правоохоронної системи України, в тому числі – Управління державної охорони України, пріоритетним стають завдання гуманізації професійної підготовки фахівців, розвиток у них загальної та спеціальної психологічної культури як основи ефективної службової діяльності, відтак – створення кадрового “ядра”, що відповідало б вимогам сьогодення. Це потребує, зокрема, й осмислення категорій гендерного права та формування психологічно адекватних оцінок стосовно гендерних відносин у професійному юридичному середовищі.

Відомо, що загальною світовою тенденцією стає збільшення питомої ваги службовців-жінок не лише в правоохоронних органах, а і в збройних, так у більшості Європейських країн жінки-поліцейські складають близько 40% особового складу.

Доведеним фактом також є, що наявність у трудовому колективі жінок чинить позитивний вплив і на соціально-психологічний клімат, і на ефективність діяльності в цілому.

Тому гендерні відносини в професійному середовищі правоохоронців – проблема, яка потребує пильної уваги науковців і практиків. Зрештою, побудова демократичного устрою держави й суспільства неможлива без дотримання принципу рівності, що є універсальною категорією й виключає дискримінацію за будь-якою ознакою: раси, кольору шкіри, релігії, соціального статусу. Рівність за ознакою статі відображає лише один, але дуже вагомий елемент у конструкції загального принципу рівності. Саме тому цій проблемі присвячена значна кількість зарубіжних наукових праць (Бендас Т., Берн Ш., Дойл Р., Кочої С., Мітчелл Дж., Пушкарева Н. та ін.) і вітчизняних (Аніщук Н., Бондаровська В., Говорун Т., Дашковська О., Левченко К. та ін.) авторів.

Стосовно жінок – військовослужбовців Управління державної охорони України такі роботи нажаль практично відсутні.

Проте існують проблемні питаннями в діяльності жінок-правоохоронців серед яких варто виділити наступні:

- необхідність поєднання служби з виконанням домашніх обов'язків; протиріччя між інтересами державної служби та репродуктивною функцією; дискусійність позитивного впливу психофізіологічних особливостей жінок на якість виконання ними професійних обов'язків (емоційність, комунікабельність, розвиненість інтуїції та емпатії);

- нижчий рівень агресивності;

- соціальна та правова захищеність.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року № 2866-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>

2. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

3. Кудря В. В. Український рух за рівні гендерні правовідносини. *Актуальні проблеми психології*. 2009. Т. IX, частина 4. С. 196–202.

4. Women and Health: Mainstreaming the Gender Perspective into the Health Sector: Report of the Expert Group Meeting, 28 Sept.-2 Oct. 1998, Tunis (Tunisia) / WHO ; UNFPA. New York : UN, 1999. 64 p. (Economic and Social Affairs).

**СЕКЦІЯ 5:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ
ТА УСТАНОВАХ (ЗАКЛАДАХ) НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Бакаєв С. Д.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Біліченко В. В.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

**ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ КУРСАНТІВ**

Інформаційно-технічний прогрес – є рушійним вектором не лише в Україні, але й у всьому світі. Досить складно уявити сучасне повсякденне життя без інноваційних технологій. З огляду на це, необхідною умовою успішної діяльності в будь-якому напрямі є запровадження надсучасних інновацій. Не є виключенням й сфера навчання, особливо курсантів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) зі специфічними умовами навчання МВС України.

Особливість навчання курсантів полягає в комплексному поєднанні теоретичної та практичної складових, однак з обов'язковим психологічним елементом в кожній дисципліні, яка викладається.

Слід зауважити, що психологічна підготовка відіграє дуже важливу роль при підготовці майбутніх правоохоронців, яке базується на його стресостійкості, умінні налаштуватися до мінливих обставин та адаптуватися у колективі. Усі ці навички розвивають дисципліни з обов'язковим психологічним компонентом.

Однак, повертаючись до потужного інформаційно-технічного прогресу, постає необхідність у запровадженні новітніх технологій, які матимуть на меті покращити психологічну підготовку курсантів у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Одним з таких методів є проведення практичних занять в спеціально-обладнаних кімнатах, в яких моделюються ситуації, які можуть статися в період проходження служби у курсантів з метою виховання в них психологічно-готової особистості поліцейського [1, с. 79]. Завдяки надсучасному оснащенню таких

приміщень можливо не лише спроектувати максимально наближену до реальності ситуацію, але й покращити практичні навички курсантів.

Зазвичай, викладачі застосовують комплекс практичних, теоретичних та психологічних складових на заняттях, адже таке вдале поєднання допомагає швидко та якісно привити необхідні базові навички та якості майбутнім правоохоронцям.

Також дуже важливе значення має психологічний аспект при поводженні зі зброєю, саме тому на практичних заняттях використовуються мультимедійні тіри, які допомагають курсантам звикнути до думки, що за ними у подальшому буде закріплена вогнепальна зброя.

У підсумку, варто зазначити, що роль інноваційних технологій задля розвитку психологічної підготовки курсантів відіграють важливу роль, адже поєднання психологічних, теоретичних і практичних складових на заняттях є ефективним підходом задля виховання якостей та навичок, які повинні бути притаманні кожному правоохоронцю.

Список використаних джерел

1. Дідковський В. А. Сучасні вимоги до професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ та інноваційні шляхи їх реалізації. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору* : тематич. вип. 2010. Додаток 4. Том II (20). С. 78–83.

Біліченко В. В.,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПСИХОЛОГІЧНЕ ФОРМУВАННЯ КУРСАНТА В УНІВЕРСИТЕТІ ЗІ СПЕЦИФІЧНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Курсанти до вступу до закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України жили по традиціях і звичках своїх батьків і родичів. Ця основа формувалася у них з дитинства. До університету вони могли нехтувати деякими своїми обов'язками. Пропустити заняття або не виконати прохання мами чи батька для сучасних підлітків вважається нормально.

Потрапивши до структури МВС України, курсанти починають жити по чітко регламентованому устрою життя та отримувати від попередників звичаї та специфічні різновиди мови, з якими вони знайомляться одразу ж після вступу до освітнього закладу. Специфічна особливості навчання та проживання в університеті впливають на всі аспекти життя курсантів. Змінюється їх мислення, мовлення, фізичний і моральний стан.

Соціокультурне середовище навчального закладу – це простір, на якому через постійну комунікацію та співробітництво проходить процес соціалізації та еволюції культурного досвіду курсантів. Оточення у закладу вищої освіти формує курсанта, і визначається як «сукупність напрацьованих протягом усієї військової історії організаційно-технічних, соціально-політичних і духовних цінностей, що пов'язані з військовою діяльністю та забезпечують її» [1].

Для досягнення суспільної користі від майбутніх офіцерів поліції кожен з них повинен усвідомлювати соціальну значущість у своїй діяльності. У процесі навчання курсантів на першому плані повинна бути психологічна підготовка. Професійна діяльність поліцейського пов'язана з ризиком для життя, високого рівня стресових ситуацій і навантажень на психіку. Під час психологічної підготовки курсанти повинні засвоїти здатність легко адаптуватись й адекватно реагувати на стресові обставини.

Майбутні офіцери поліції можуть побачити труп; багато крові; поранення, які несумісні з життям та ін. Стійкість їх до стресу є однією з головних рис у майбутнього правоохоронця. Недостатня сформованість психологічних характеристик може призвести до серйозних негативних наслідків як і для фізичного, так і морального стану майбутнього співробітника.

Стресогенний характер професійної діяльності курсантів обумовлює високий рівень нервово-психічного напруження. Проблема психологічної стійкості до стресу є професійно значущою, оскільки від неї залежить ефективність оперативно-службової діяльності співробітників МВС України.

На психологічному рівні важливо розвинути таку риси характеру як упевненість в собі, бо повсякденна службова діяльність офіцерів поліції постійно супроводжується низкою ситуацій, де треба бути впевненим у власних діях.

Сучасні дослідження показують, що впевненість у собі досягається тими людьми, хто вміє показати себе і має далекосяжні плани. Людину, яка завжди має прагнення до чогось більшого можна охарактеризувати як амбітну. Саме ця якість є дуже важливою для успіху і є професійно важливою. Амбіції – необхідність успіху, задля досягнення більшого, на основі підвищених життєвих принципів. У свою чергу, амбіції – це мотиви людини, фундаментом яких є потреба в успіху.

Під цією якістю розуміється правильна постановка людиною особистих і професійних цілей та їх досягнення, прагнення до отримання нових знань, саморозвитку [2, с. 79].

Під час навчання в закладі вищої освіти зі специфічними умовами курсанти набувають важливі морально-етичні якості майбутнього правоохоронця у контексті формування національної самосвідомості, патріотизму та почуття обов'язку перед народом.

Результативність формування готовності курсантів до професійних дій по відношенню до правопорушників залежить від спеціально організованого навчання, зокрема впровадження необхідних педагогічних умов і психологічної підтримки.

Багато рис характеру повинен мати у себе поліцейський. За К. Роджерсом, «повноцінно функціонуюча людина» повинна характеризуватися відкритістю до переживань і розсудливістю, самоприйняттям і повагою до себе, інтернальність, творчим способом життя, адаптивністю до реальних умов і насиченістю у кожен момент часу [3].

Легко простежити психологічний рівень курсанта. Емоційне здоров'я чи нездоров'я під дією стресу проявляється у навчанні, поведінці і спілкуванні. Стресогенними чинниками, які можуть впливати на порушення психоемоційного стану курсанта є: умови життя, міжособистісні стосунки та відношення до них педагогів і курсових офіцерів, внутрішня ієрархія в колективі.

Індивідуальна і педагогічна здатність адаптуватись до стресостійкості допомагає зберегти нормальну працездатність, необхідну ступінь адаптації в специфічних умовах й розвивати успішну самореалізацію. Стресостійкість характеризує стан фізичного, емоційного і психічного виснаження, спричиненого тривалою включеністю в емоційно напружені й значущі ситуації. Адаптація курсанта полягає у практичних заняттях і розвитку стресостійкості під час стресових ситуацій, які надає викладач.

Список використаних джерел

1. Ковалевский В. Ф. Профессиональная культура офицера. *Военная мысль: журнал*. 1990. № 6. С. 36–43. URL: <http://militaryarticle.ru/voennayamysl/1990-vm/8351-professionalnaja-kultura-oficera>.
2. Макаренко М. В. Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми. Київ : Ін-т фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних сил України, 2006. 79 с.
3. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс ; Универс, 1994. 480 с.

Валєєв Р. Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальноправових наук,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Пандемія *COVID-19* поставила перед правоохоронцями України нові завдання та створила нові умови діяльності, що ускладнило процес підтримання психічного благополуччя співробітників та психологічного клімату в підрозділах. Поліцейські, які паралельно з виконанням службових завдань заочно здобувають вищу освіту, додатково зіткнулися з проблемою адаптації до дистанційного формату освітнього процесу.

Забезпечення психологічного комфорту атестованих здобувачів вищої освіти, що навчаються з використанням освітніх дистанційних технологій за заочною формою у ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України, які здійснюють підготовку поліцейських поки не поставала об'єктом спеціальних наукових досліджень. Разом з тим, багато фахівців здійснили розвідки забезпечення психологічної адаптації здобувачів освіти до умов дистанційного навчання, зокрема, А. Горецька, Л. Комарницька, А. Кіріллова, М. Смульсон, Л. Ткачук, С. Шевченко, Al-Tammemi A., Hossain M., Nishimura Y., Qin Z., Ojetunde A. та інші дослідники в усіх частинах світу.

Результати роботи науковців засвідчили, що після запровадження карантинних обмежувальних заходів 10,5% китайських здобувачів освіти виявили психологічний стрес [7], 29,8% японських студентів повідомили про психологічне занепокоєння щодо переходу на онлайн-освіту [4], близько 60% студентів Бангладешу виявили страх академічної неуспішності в умовах дистанційного навчання [2]. У країнах СНД відчули стрес 62% студентів в результаті переходу з очної форми навчання на дистанційну [3], в Йорданії цей відсоток взагалі сягає 69,5% [1], а наприклад, в країнах Африки – 78% студентів повідомили про симптоми психологічного занепокоєння [5].

Вивчення думки здобувачів освіти щодо першого етапу впровадження дистанційного навчання у березні-червні 2020 р. виявило складність адаптації до системи управління дистанційним навчанням, високий рівень когнітивного навантаження в ході вивчення інтерфейсу, інструментальних та сервісних функцій *СУДН MOODLE*.

З метою зменшення додаткового когнітивного навантаження на вивчення інтерфейсу платформи та її функціоналу у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ з початку 2020-2021 р. запроваджується електронна освітня платформа *StuddyMo*. Також нами виявлено вищий рівень задоволеності студентів від змішаної форми навчання, ніж від суто дистанційної [8], тому перевага надавалась саме їй у ситуаціях, коли епідемічна ситуація це дозволяла.

Особливістю електронної освітньої платформи *StuddyMo* є сучасний, простий, інтуїтивно зрозумілий та дружній інтерфейс, адаптованість під мобільні пристрої, наявність додаткового функціоналу, спрямованого на забезпечення психологічного комфорту здобувачів. Розробники платформи забезпечили урахування побажань закладів вищої освіти та кінцевих користувачів, а також врахували певні особливості забезпечення психологічного комфорту здобувачів дистанційної освіти [9] та мотивації правоохоронців [6].

У результаті за допомогою електронної освітньої платформи *StuddyMo* реалізовано низку технологій дистанційного навчання, що дозволяє здобувачеві освіти не напружувати його когнітивну, волюву та емоційну сфери: інтерактивний розклад; відеозапис проведених занять; віджети, що нагадують про головні освітні події та навчальні завдання; ведення віртуального конспекту; автоматичний фільтр нецензурної лексики та мови ворожнечі; автоматичний допуск здобувачів освіти до підсумкового контролю залежно від результатів поточного контролю. Схарактеризуємо їх послідовно.

1. Технологія **інтерактивного розкладу** реалізована в багатьох *LMS* (системах управління дистанційним навчанням). Платформа *StuddyMo* забезпечує формування такого розкладу залежно від ролі та групи користувача. Інтерактивні функції дозволяють відфільтрувати освітні події за їхнім типом, датою, навчальною дисципліною, викладачем тощо. Безпосередньо з розкладу можна перейти на обране заняття та відповідний навчальний контент. Різні типи освітніх подій відображені різними кольорами (рис. 1), що полегшує орієнтацію в розкладі.

Ця технологія схвально оцінена майже 90 % опитаних здобувачів освіти, а 31% визнали її найбільш корисною функцією. За результатами обговорення фокус-групи встановлено, що в умовах одночасного виконання службових завдань та навчання здобувачі заочної освіти не завжди своєчасно встигали відслідковувати синхронні заняття та брати в них участь.

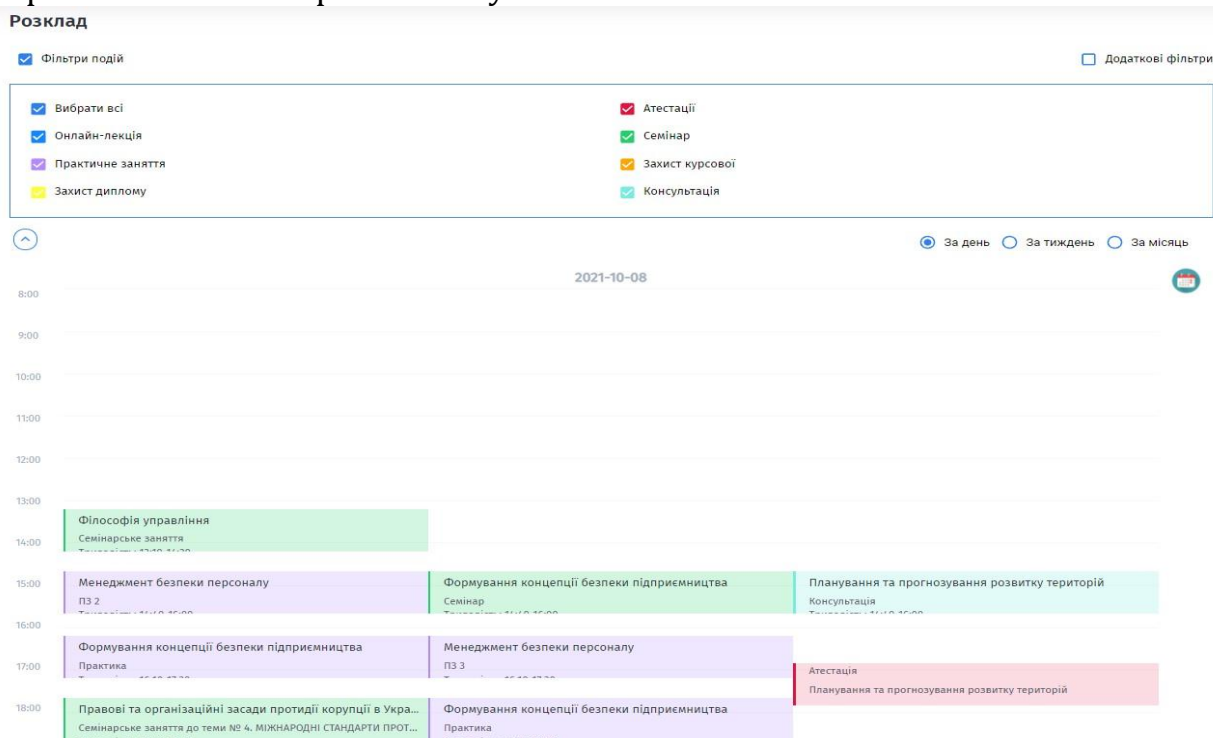

Рис. 1. Приклад вікна з інтерактивним розкладом

2. До того ж платформа *StuddyMo* автоматично здійснює **запис проведеного заняття**, забезпечує його постійне зберігання та дозволяє переглянути відеозапис у будь-який момент. Зазначимо, що 44 % визнали запис найбільш корисною функцією платформи, тим більше, що він дозволяє прискорити відтворення чи використати аудіо-версію запису. Схвально оцінили цю функцію понад 80% опитаних користувачів.

3. Реалізована на платформі технологія **віджетів** забезпечує нагадування здобувачам про основні освітні події та навчальні завдання, які вони ще не виконали, та забезпечує легку навігацію до відповідних розділів (рис. 2). При всій простоті цього функціоналу він виявився дуже корисним та витребуваним, його схвально оцінили більше 80 % здобувачів освіти та 18 % визнали цю технологію найбільш корисною функцією.

4. Технологія ведення власного **віртуального конспекту** здобувача відсутня, наприклад у базовій версії популярної *СУДН MOODLE*, разом з тим витребувана а платформах, що запроваджують масові онлайн-курси (зокрема, *Coursera, Udemu*). Ця технологія націлена як на збереження когнітивних ресурсів здобувачів, так і на сприяння власній освітній траєкторії, оскільки дозволяє повернутися до навчального матеріалу згідно власноруч побудованої послідовності. Здобувач освіти вносить свої власні пояснення до фрагментів навчального контенту, що дозволяє легше повторити вивчений матеріал. Цю технологію схвально оцінили приблизно 67 % здобувачів освіти та 4 % навіть визнали цю опцію найбільш корисною функцією платформи.

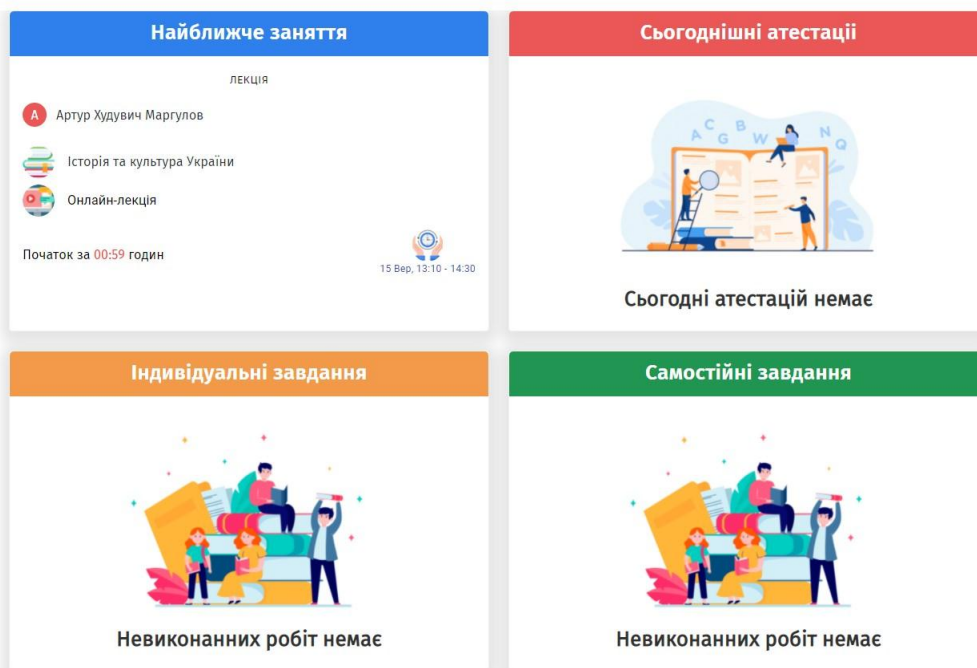

Рис. 2. Приклад віджетів

5. **Автоматичний фільтр нецензурної лексики та мови ворожнечі** беззаперечно сприяє зниженню психологічного напруження, попереджує виникнення міжособистісних конфліктів у чатах, форумах платформи, його схвально оцінили більше 80 % здобувачів освіти

6. **Автоматичний допуск здобувачів освіти до підсумкового контролю** залежно від результатів поточного контролю нівелює так званий «людський фактор», попереджає факти суб'єктивних помилок під час розрахунку оцінки, знімає з викладача цей рутинний обов'язок своєчасно та точно підрахувати три складові оцінки за поточний (оцінка за самостійну роботу, оцінку за індивідуальне навчально-дослідне завдання та оцінки за аудиторні заняття). Цей обов'язок подекуди виявляється досить складним завданням, оскільки оцінки за аудиторні заняття узагальнюються з урахуванням коефіцієнту. Такий функціонал схвально оцінили більше 70 % здобувачів освіти.

Таким чином, можемо констатувати можливість реалізації у дистанційному навчанні певних технологій, що забезпечують психологічний комфорт здобувачів освіти, схвально сприймаються користувачами як корисні й ефективні.

Список використаних джерел

1. Al-Tammemi A. B., Akour A., Alfalah L. Is It Just About Physical Health? : An Online Cross-Sectional Study Exploring the Psychological Distress Among University Students in Jordan in the Midst of COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*. 2020. Т. 11.
2. Hossain M. J. et al. Impact of online education on fear of academic delay and psychological distress among university students following one year of COVID-19 outbreak in Bangladesh. *Heliyon*. 2021. Т. 7. № 6. Р. 73–88.
3. Kirillova, A., Usatova, I. Influence of covid-19 on psychological comfort of foreign language students in a remote format at a university. *Балканско научно обозрение*. 2020 № 4 (10). Р. 29–33.
4. Nishimura Y. et al. Impact of the COVID-19 pandemic on the psychological distress of medical students in Japan : cross-sectional survey study. *Journal of medical Internet research*. 2021. Т. 23. № 2. Р. e25232.
5. Ojetunde A. O. et al. COVID-19 lockdown policy impact on students' psychological, behavioral, and daily routine changes: A case study of Gusau residents in Nigeria. *Indonesian Journal of Educational Studies*. 2020. Т. 23. № 2. Р. 118–144.
6. Pekarchuk V. Professional motivation and job satisfaction of personnel of state penitentiary service of Ukraine. *Science and Education*. 2018. № 3. Р. 43–53.
7. Qin Z. et al. Prevalence and Risk Factors Associated With Self-reported Psychological Distress Among Children and Adolescents During the COVID-19 Pandemic in China. *JAMA network open*. 2021. Т. 4. № 1. Р. e2035487.
8. Valieiev, R., Pokaichuk, Y., Zhbanchyk, A., Polyvaniuk, V., Nykyforova, O., Nedria, K. In the Search for the Golden Mean : Students' Satisfaction with Face-to-Face, Blended and Distance Learning. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2021. 13(1), Р. 20–40.
9. Валеев Р. Г. Обеспечение в дистанционном образовании психологического комфорта учащихся как педагогическое условие формирования их познавательной самостоятельности. *Полатовские чтения – 2009 «Дистанционное обучение в предметных областях»* : матер. второй междунар. науч.-практ. конф. Казань : ЮНИВЕРСУМ, 2011. 432 с. С. 27–37.

Глушаченко В. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Журавель О. А.,
старший викладач
кафедри спеціально-фізичної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У реаліях сьогодення підготовка компетентних кадрів для органів Національної поліції України є досить актуальним питанням, так як система підготовки кваліфікованих кадрів є досить застарілою та зараз проходить процес реформування.

Головним критерієм вдосконалення фізичної підготовки майбутніх поліцейських є формування фізичних, психологічних та професійних, прикладних якостей з урахуванням обраного специфічного напрямку у сфері роботи правоохоронних органів, а також об'єднання фізичної, тактико-спеціальної та вогневої підготовки, які будуть імітувати самозахист, затримання та переслідування правопорушника на практичних заняттях [2, с. 46-49].

Загалом, можна сказати, що для роботи в поліції підходить вища юридична освіта, отримана в будь-якому закладі вищої освіти. А для того, що кандидат пройшов відбір на посаду поліцейського, йому потрібно всього лише пройти спеціальний курс навчання в закладі МВС приблизно шість місяців. Найбільшу увагу радять приділяти вступним, та звичайно випускним іспитам із спеціальної фізичної підготовки поліцейських.

Основною проблемою відбору молоді, яка вступає до закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, досить детально не займалися та не вивчали, а методика добору потребує реформації, відповідно до стану здоров'я майбутніх правоохоронців, процесу засвоєння ними бойових прийомів єдиноборств, який дуже часто вирішує розвиток подій щодо припинення протиправних діянь.

Вимоги достатнього рівня фізичної підготовки до прийнятих на службу поліцейських в період їх підготовки та в процесі служби є одним з важливих факторів для роботи в органах Національної поліції України. Однак аналіз цієї проблеми показав, що фізичних розвиток курсантів недостатній.

Майбутні поліцейські, зазвичай, просто не можуть скласти базовий іспит зі спеціальної фізичної підготовки, а в період навчання вони не покращують рівень своїх фізичних здібностей, а просто доводять їх до рівня здачі нормативів на наступних іспитах. Тому на нашу думку, на посаду курсанта треба відбирати осіб із

високим фізичним та психологічним рівнем підготовки, який відповідає стандартам. Після таких критеріїв відбору кількість кадрів зменшиться та збільшиться кількість кваліфікованих кадрів [1, с. 5-7].

До Національної поліції зараховуються кандидати з юридичною освітою, які пройшли курс спеціальної підготовки, який триває від шести місяців до одного року. За такий короткий проміжок часу вони просто не можуть засвоїти великий обсяг матеріалу з тактико-спеціальної та вогневої підготовки, яка при виконанні їх службових завдань може врятувати їм життя, вони не можуть вдосконалювати знання нормативно-правової бази. Така підготовка кадрів є неефективною, на підтвердження цього існує багато причин: служба правоохоронців проходить у нових умовах, а навчання проходить за старими принципами, рекомендаціями та критеріями, низький рівень підготовленості майбутніх поліцейських (фізичний, психологічний, спеціальний), невідповідність рівня підготовки до Європейських стандартів, недоліки добору молоді до кандидатів в працівники поліції, недостатнє засвоєння комплексного навчання з фізичної та тактико-спеціальної підготовки, засвоєння правил поведінки зі зброєю, низький рівень власного бажання до вдосконалення рівня фізичних здібностей, та рівня професійної підготовки.

Основними чинниками впливу на процес впливу фізичних навантажень на рівень професійної підготовки та процес навчання є: відсутність інноваційних програм зі спеціальної фізичної підготовки, відсутність достатнього проміжку часу на засвоєння програми з тактико-спеціальної підготовки та правил та підстав використання вогнепальної зброї, необхідність більше відпрацювання засвоєних знань на практиці. Є необхідним залучення спеціалістів, які проходять службу в органах Національної поліції України, які при проведенні занять зможуть зрозуміло донести інформацію до курсантів, а також при розгляді ситуації дати дадуть змогу розглядати будь-які ситуації за допомогою отриманих знань на практиці, до того ж розгляд не тільки теоретичних, а й практичних ситуацій.

По-перше, важливою проблемою є низький рівень фізичної підготовленості, який заважає засвоєнню молоді спеціальних та професійно-прикладних навиків. По-друге, відсутність інноваційної програми з фізичної підготовки кадрів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. Перспектива реформування підготовки професійних кадрів полягає у введенні нової ефективної системи добору кандидатів для роботи в Національній поліції України, перехід на більш нову практичну систему навчання, відповідну до європейських стандартів. Рівень фізичної підготовки правоохоронців зросте, тим самим зменшивши рівень злочинності на території місцевих відділів поліції [3, с. 46]. Рівень довіри населення до поліції зросте, так як працівники будуть мати естетичний зовнішній вигляд та відповідати більшості стандартів населення. Одним з найважливіших пунктів осмислення того, що головна не кількість правоохоронців, а їх професійна підготовка, адже кваліфіковані кадри будуть робити більш успішну та якісну статистику роботи.

Список використаних джерел

1. Зозуля Є. В. Підготовку сучасного правоохоронця – на рівень європейських стандартів. *Наукова бібліотека*. 2014. № 4. С. 5-7.

2. Моргунов О. А. Удосконалення фізичної підготовки правоохоронців МВС України на початковому етапі навчання. *Честь і закон*. 2014. № 2. С. 46–49.

3. Журавель О. В. Методичні матеріали з фізичної підготовки для позаштатних інструкторів підрозділів органів внутрішніх справ. Київ : РВЦ КНУВС, 2008. 46 с.

Гончарова А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет,
м. Суми

Грибачова І. П.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет,
м. Суми

ТІК ТОК ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

В останні роки в Україні зростає зацікавленість до проблеми правового навчання. Різноманітність підходів до змісту, організації та методики правової освіти є позитивним фактором, так як дозволяє побачити всю багатогранність сучасних підходів, уникнути монополізму бюрократичних структур і забезпечити рівні можливості у виборі змісту правової освіти. Однак, різноманітність точок зору щодо її змісту має і негативну сторону, суть якої полягає в тому, що різні авторські групи вкладають у зміст правової освіти лише своє бачення даної проблеми, її окремі сторони, деформуючи тим самим сутність. Вирішення даного протиріччя – між цінністю варіативних підходів до визначення змісту правової освіти та обмеженістю кожного з них, не може бути усунуто в наказному порядку.

Зміни, що відбуваються в сучасній Україні, такі як, демократизація суспільства, побудова правової держави та визнання основних прав і свобод людини, сприяють розширенню можливостей розвитку духовних і матеріальних потреб особистості студента, актуалізують проблему готовності абітурієнта/студента до вибору і самостійної відповідальної дії в політичній, економічній і культурній сферах життя.

У якості головного результату освіти повинна розглядатися готовність і здатність молоді нести особисту відповідальність за власне благополуччя та благополуччя суспільства, в якому вони живуть.

Під правовою освітою розуміється процес передачі здобувачам спеціальних знань, формування у них умінь та навичок, засвоєння ними позитивного соціального досвіду та розвитку базових соціальних компетентностей.

Вихідним компонентом змісту юридичної освіти є правові знання, тобто інформація щодо предметного змісту правової дійсності. Характер цієї інформації часто залежить від того, на яких теоретичних позиціях знаходиться той, хто її повідомляє. Як відомо, тільки з питання походження держави і права існує кілька теорій: теологічна, договірна, психологічна та ін. Різноманіття правових знань створює умови для виділення їх різновидів, це загальнотеоретичні правові знання, в основі яких: закон, правові норми як система абстрактних правових категорій,

знання про способи діяльності в правовій сфері, знання про правову дійсність, отримані емпіричним шляхом, оціночні правові знання, навчальні правові знання.

Сучасний цифровий світ ставить виклик перед сучасною освітою. Бути «в тренді» з молоддю. І доносити до них інформацію максимально звичним та цікавим шляхом. *TikTok*, це лідируюча платформа для створення коротких відеороликів, відкриває користувачам нові можливості для вивчення навколишнього світу і стимулює створення пізнавального контенту. Платформа запускає ініціативу Вчись в ТікТок, в рамках якої носіїв знань з різних сфер запрошують поділитися короткими пізнавальними відеороликами. Ми приєднуємося до цієї ініціативи, та запускаємо челендж для абітурієнтів та студентів # маєш_право_знати#.

У першу чергу, *TikTok* відомий як платформа з короткими відеороликами, які піднімають людям настрій. Але зараз на платформі з'являється все більше корисного контенту від юристів – практиків та науковців. Щоб мотивувати користувачів ділитися своїми знаннями, вміннями і короткими відеороликами, *TikTok* запускає хештег #ВчисьвТікТок, який буде створювати пізнавальний і корисний контент з різних областей права у форматі коротких відеороликів, а також прямих ефірів *TikTok Live*.

Ми вважаємо, що поєднання класичної освіти з інноваційними підходами надасть можливість краще навчити майбутніх працівників у сфері юриспруденції. У рік науки та сучасних технологій, освіта має особливе значення. Щоб навчити молодих людей вчитися, потрібно говорити їхньою мовою, йти в ногу з часом. Провідні вчені, кращі викладачі прочитали десятки лекцій для багатомільйонної аудиторії *TikTok*, намагаючись пояснити складне простою і доступною мовою. Ми сподіваємося, що співпраця триватиме і попереду ще багато цікавих та пізнавальних відеороликів. Ми впевнені, що вчитися молодим людям буде легко і захоплююче.

*Гупал Д. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

*Науковий керівник:
Біліченко В. В.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У СИТУАЦІЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РИЗИКОМ

Щоденна робота поліцейських постійно пов'язана з ризиком, частіше за все такий ризик є невідомим, тому діяльність в таких ситуаціях відноситься до роботи в умовах стресу. Очевидно, що стресові ситуації можуть бути різного характеру, але кожен поліцейський повинен вміти правильно поводити себе в умовах стресу та не піддаватися емоціям, які можуть призвести у подальшому до негативних наслідків.

На нашу думку, задля того, щоб зрозуміти як правильно реагувати на ситуації, пов'язані зі стресом, необхідно виділити ситуації, в яких у всіх поліцейських стрес проявляється найбільше.

Згідно з результатами опитування серед діючих працівників поліції щодо того, які ж все таки ситуації для них є найбільш небезпечними, майже кожен зазначив, що це ситуації, безпосередньо пов'язані з вогнепальною зброєю.

Нажаль, у зв'язку з активним процесом реформування законодавства, з розповсюдженням демократизації поширюється думка щодо легалізування зброї на території України. На нашу думку, це ні в якому разі не потрібно робити, адже дозволивши кожному громадянину придбати зброю, начебто для самозахисту, влада сама, надає можливість кожному громадянину застосовувати зброю, навіть на протигагу законодавству, яке чітко виділяє випадки застосування та використання вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя є найбільш суворим ходом примусу, який використовується поліцією, але це не означає, що при застосуванні чи використанні вогнепальної зброї поліцейський не піддається стресу. Очевидно, що такий стрес непомітний, адже протягом всього періоду навчання поліцейських пристосовують до стресових ситуаціях з можливим застосуванням вогнепальної зброї [1, с. 11].

Також, заклади зі специфічними умовами навчання передбачають начальну програму з спеціальними підготовчими дисциплінами, які безпосередньо підготовлюють майбутніх поліцейських до складнощів обраної професії.

Практичні заняття з «Вогневої підготовки» містять в собі цілий комплекс заходів і засобів, які допомагають тренувати курсантів. Дані тренування забезпечують не лише фізичну пристосованість до вогнепальної зброї, але й психологічну, що проявляється в звиканні до звуку пострілу, до вигляду зброї, що у

подальшому виробляється в звичку та не викликає такого почуття страху, як у звичайної, непристосованої особи [2].

Окрім занять з «Вогневої підготовки», є інша дисципліна, яка тренує та підготовлює майбутніх офіцерів, а саме: «Такико-спеціальна підготовка». Дана дисципліна має на меті виробити у курсантів алгоритми дій та поведінки в повсякденній діяльності правоохоронців, який у разі багаторазового повторення виробляється в звичку, що надасть впевненості та зменшить відсоток прояву стресу в різних ситуаціях при подальшій службі.

Але не завжди занять з вищевказаних дисциплін достатньо задля формування стресостійкості в правоохоронця. Також, досить важливе значення має психологічна підготовка. Даний вид підготовки полягає в різноманітних тренінгах, опитуваннях та бесідах з курсантами, що допомагають виявити причини стресу, та допомогти правильно реагувати в стресових ситуаціях, пов'язаних із ризиком.

На жаль, попри наявність всіх цих складових не завжди вдається підвищити рівень пристосованості майбутніх офіцерів до ситуацій, пов'язаних із ризиком.

У підсумку варто зазначити, що при впровадженні вищезазначеного закордонного досвіду можливо не лише вдосконалити практичний рівень підготовки майбутніх офіцерів, але й з психологічної токи зору підвищити рівень стресостійкості в ситуаціях, пов'язаних із ризиком, особливо з невідомим.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Л. Й., Сулятицький І. В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ : навч. посіб. Львів, 2011. 647 с.
2. Лопаєва О. М. Сучасний підхід до навчання поліцейських діям в екстремальних умовах. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 1. С. 110–112. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/31.pdf

*Дідух М. М.,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Проблема адаптації в різних її проявах на сьогодні знаходиться серед найактуальніших у науці та суспільній практиці. В умовах сучасного життя, коли зміни в суспільстві призводять до постійного зростання вимог до молодих фахівців, зростання інтенсивності процесу навчання, відбувається підвищення психоемоційного навантаження у студентів. Тому важливим для нас є питання передбачення та попередження виникнення психічної та соціальної дезадаптації у студентів-першокурсників інституту.

Час навчання у закладах вищої освіти (далі ЗВО) характеризується складністю становлення у молоді особистісних рис, адже він співпадає з першим періодом зрілості. У цьому віці підвищується значущість таких феноменів, як життєві цілі, спосіб життя, зобов'язання, кохання, вірність тощо. Проявляється зміцнення свідомих мотивів поведінки, зміцнюються такі якості, як цілеспрямованість, самостійність, ініціативність, рішучість.

Адаптація до умов навчання у ЗВО пов'язана, перш за все, з різкою зміною соціального положення особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє період переходу від шкільного навчання до студентського. Саме на початку навчання студенти зіштовхуються із завищеними вимогами до розумової працездатності, різноманітністю інформації, що необхідно засвоїти, високим рівнем відповідальності, зі стресовими ситуаціями, які пов'язані із заліками, іспитами, порушенням режиму життя, дефіцитом часу. Все це може призвести не лише до порушень психічної та соціальної адаптації, але й до формування невротичних розладів.

Розглядаючи визначення поняття «адаптація до навчання у ЗВО», слід виокремити наступні підходи до його розуміння:

✓ комплексний, динамічний процес, обумовлений взаємодією суб'єктивних і об'єктивних соціально-психологічних, психічних, психофізіологічних і фізіологічних чинників [3];

✓ складне багатогранне включення студентів у нову систему вимог і контролю, новий колектив, а для деяких – і нове середовище [1; 5];

✓ пристосування індивіда до групи, всього студентського колективу, прийняття нормативно-правових вимог перебування у ЗВО, осмислене прийняття норм моралі та культури й адаптація до проживання у гуртожитку [2].

Деякі автори, досліджуючи адаптацію до ЗВО, виділяють так звану біологічну адаптацію, що передбачає пристосування до нових умов (кліматичних, побутових, санітарних), режиму праці і сну, фізичних та нервових навантажень, режиму і якості харчування [4].

Досліджуючи психологічні особливості адаптації сучасних студентів у ЗВО зі специфічними умовами навчання можна визначити чотири основні аспекти у розгляді адаптаційних процесів:

- 1) адаптація як активність організму – за допомогою взаємодії біологічного виду з оточуючим середовищем;
- 2) специфічні особливості середовища, що висувають особливі вимоги до організму;
- 3) активізація процесу адаптації за рахунок конфлікту між потребами та можливостями організму й особливостями середовища;
- 4) забезпечення збереження та розвитку організму за допомогою процесів структурних і функціональних змін в організмі.

Під адаптацією ми розуміємо не тільки процес активного пристосування та вольової регуляції засвоєних норм та цінностей, але й готовність до використання різноманітних ресурсів (інформаційних, комунікативних, організаційних та ін.), що допомагають професійному та особистісному становленню.

Таким чином, зміст процесу адаптації першокурсників до умов навчання можна визначити як:

- 1) пристосування до нового колективу, його традицій;
- 2) засвоєння нових норм навчальної діяльності, оцінок, способів самостійної роботи;
- 3) формування нового ставлення до професії;
- 4) пристосування до нових умов побуту;
- 5) пристосування до нових форм використання вільного часу;
- 6) пристосування до навчання у закладі зі специфічними умовами навчання.

Успішність процесу адаптації залежить від психологічних властивостей особистості, від рівня її розвитку, що визначається оптимальними рівнем особистісної регуляції діяльності та поведінки. Критеріями адаптованості слід вважати інтеграцію особистості, знаходження власного місця у соціальній і професійній структурі, загальний рівень здоров'я, здатність розвиватися у відповідності зі своїм потенціалом життєдіяльності і суб'єктивне почуття самоповаги.

Для успішної адаптації студентів-першокурсників першочерговим є вирішення таких завдань:

- 1) підвищення рівня інформованості студентів – про умови проживання, про навчальні предмети, професорсько-викладацький склад, студентські організації, психологічну службу ЗВО;
- 2) створення сприятливих соціально-психологічних умов – формування колективу, налагодження спілкування у групі, відносин між студентам та викладачами;
- 3) допомога студентам в оволодінні навчальними навичками, плануванні часу, самоорганізації.

Також, значний вплив на успішність процесу соціально-психологічної адаптації відіграє допомога та підтримка студентів-першокурсників зі сторони дорослих – кураторів, педагогів, психологів. Вони мають створити такі умови, за яких буде відбуватися не лише адаптація студентів до нових умов навчання, а й будуть створенні умови для максимального розкриття їх здібностей. Знання

індивідуальних особливостей студента, на основі яких ґрунтується система включення його у навчальну діяльність і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптації та зробити процес адаптації психологічно комфортним.

Список використаних джерел

1. Андреева Д. А. Проблемы адаптации студентов. *Молодёжь и образование*. Москва : Высшая школа, 1972. Вып. XI-XII. С. 25–27.
2. Витковская М. И., Троцук И. В. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учёбы в России. Российский университет дружбы народов. Кафедра социологии. URL: <http://www.ecsoman/edu.ru>
3. Ворожбит С. А. Особливості стратегій соціально-психологічної адаптації студентів під впливом почуття довіри. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. : Психологічні науки. 2013. Вип. 114. С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_9
4. Крутько В. Н. Подходы к «общей теории здоровья». *Физиология человека*. 1994. Т. 20, № 6. С. 34–42.
5. Слободчиков В. И., Мирзаянова Л. Ф. Упреждающая адаптация как особая образовательная деятельность преподавателей вуза. *Педагогика*. 2008. № 6.

Жукова Г. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри психології і педагогіки,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
м. Київ

Булгакова Т. М.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри психології і педагогіки,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
м. Київ

ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Висока динамічність службової діяльності працівників правоохоронних органів, безперервне підвищення напруженості під час роботи, розмивання усталених стереотипів поведінки, підвищені запити до своєчасності та ефективності прийняття рішень актуалізують питання емоційної стійкості здобувачів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Стани надмірного і тривалого психологічного напруження виникають у людини, коли її нервова система одержує емоційне перенавантаження.

Під «емоційним станом» мається на увазі і емоційна стабільність, і стійкість емоційних станів, і відсутність схильності до частої зміни емоцій. Таким чином, в одному понятті об'єднані різні явища, які не збігаються за своїм змістом з поняттям «емоційний стан» (І. Аршава [1], І. Любомський [2], І. Толкунова [3] та інші). Сучасні суспільні реалії вимагають від людини підвищених емоційних ресурсів. При цьому прискорений ритм життя і вимоги до працівників поліції призводять до того, що їх психоемоційний рівень напруженості починає зростати. Наслідком цього часто є негативні психічні стани.

Проблема емоційної стійкості займає одне з важливих місць у сучасній психології. Завдяки емоціям, які виникають, організм має можливість надзвичайно вигідно пристосовуватися до навколишніх умов. Він у змозі миттєво, з великою швидкістю реагувати на зовнішній вплив без попереднього визначення його типу, форми та інших конкретних параметрів. Від емоційної стійкості людини залежить формування ключових компетентностей і соціальної адаптивності до навколишнього світу. Під компетентностями маються на увазі деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і відносин), які потім виступають як чинники успішності чи неуспішності, адаптивності чи дезадаптивності, благополуччя чи неблагополуччя людини. Ті, хто не вміють регулювати свої емоції, не мають витримки, піддаються різним видам нервових і психологічних захворювань (наприклад, депресія). Стреси, відсутність емоційної стійкості, особливо якщо вони часті і тривалі, негативно впливають не тільки на психологічний стан, але і на фізіологічне

здоров'я працівника. Вони є головними факторами ризику появи і загострень серцево-судинних захворювань, шлунково-кишкового тракту.

Емоційна стійкість зменшує негативний вплив сильних емоційних явищ, попереджає стрес, сприяє прояву готовності до дій у напружених ситуаціях. Тому емоційна стійкість – один із важливих психологічних чинників надійності, ефективності і успіху діяльності в сучасному житті. Емоції – є невід'ємною частиною людського існування. Все, з чим людина стикається в повсякденному житті, викликає у неї певне ставлення. Одні об'єкти і явища викликають симпатію, інші, навпаки, – відразу. Одні викликають інтерес і цікавість, інші – байдужість. Емоції – особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відбиваються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного ставлення людини до світу і людей, це процес і результат особистісної практичної діяльності.

Систематичне відстеження, прогнозування динаміки і педагогічна корекція становлення особистості правоохоронця є частиною технології психолого-педагогічного супроводу в умовах закладу вищої освіти. Для успішного здійснення цього напрямку викладачу необхідна сукупність знань про психологічні особливості студентів, тобто оволодіння різноманітними технологіями. У процесі корекційного етапу викладач навчає індивідів розпізнавати неадаптивні способи поведінки.

Таким чином, метою впровадження технологій психолого-педагогічного супроводу та розвитку особистості в освітній процес закладу вищої освіти є: навчання вмінню самостійно вирішувати, модифікувати або зберігати свої переконання, попередньо усвідомивши їх емоційні та поведінкові наслідки. Підвищення емоційної стійкості студентів передбачає комплекс спеціальних заходів, спрямованих на оптимізацію їх психологічних і психофізіологічних якостей, адаптацію цих якостей до ситуації підвищеної психологічної напруженості, створення у них ще до початку стресу адекватного психологічного фону, що сприяє збереженню здоров'я та працездатності.

Список використаних джерел

1. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
2. Любомський І. О., Каткова Т. А. Особливості розвитку емоційної стійкості студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць. 2017. № 1. С. 53–57.
3. Толкунова І. В., Гринь О. Р., Смоляр І. І., Голець О. В. Психологія здоров'я людини : навч. посіб. Київ : ТАЛКОМ, 2019. 183 с.

Зайцев Д. А.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Карпенко О. М.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Під час перетворень освітніх систем різних держав, все частіше люди приділяють значну увагу питанню психологічного забезпечення освітньої діяльності. Проблема забезпечення психологічною допомогою є актуальною, оскільки здоровий психологічний та моральний стан людини, має значний вплив на її працездатність.

Нині в Україні, як і в багатьох країнах світу, відбуваються процеси покращення психологічного забезпечення для здобувачів освітнього ступеню «бакалавра», у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) зі специфічними умовами навчання МВС України. Наразі успішність цих процесів буде напряму залежити від організації керівництвом ЗВО.

Навчання у ЗВО із спеціальними умовами навчання – це вже випробування для здобувачів вищої освіти: зміна навколишнього середовища та оточення людей, нові більш суворіші правила, інше харчування, чіткий розклад та ін. Стреси, викликані значною кількістю нової та важливої інформації, посилюють вплив на психологічний стан здобувачів вищої освіти. Тому проблема якісного психологічного забезпечення постала перед державою як ніколи.

Відповідно до п. 51 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» у підрозділах поліції організована система психологічного забезпечення поліцейських [1]. Вона охоплює такі напрями:

- а) психологічний добір на службу, результати якого зберігаються в особовій справі поліцейського протягом служби;
- б) психологічне супроводження проходження служби;
- в) професійно-психологічна підготовка;
- г) психологічна підтримка оперативно-службових заходів;
- г) сприяння здоровому способу життя поліцейського за межами служби [1, с. 11].

Кожен рік до вступу у ЗВО здійснюється спеціальний психологічний добір вступників, що проводиться психологами (старшими, головними) або фахівцями з психологічного забезпечення ЗВО. З ними проводиться психологічне тестування для збирання інформації про рівень інтелектуальних здібностей, мотиваційної

спрямованості, рівня стресостійкості і готовності до майбутньої службової діяльності.

Ці та багато інших способів по збиранню інформації супроводжуються також і анонімним тестуванням кожного здобувача. Що дає змогу вільно висловлювати свої думки про навчання, рівень задоволеності ставленням керівництва та ін., а для психологів – це ще одна змога на перевірку рівня комфорту та почуття безпеки курсанта.

Багато ситуацій, які виникають у здобувачів вищої освіти на початку навчання є складними та потребують допомоги для вирішення. Наразі посиленої психологічної допомоги у ЗВО з спеціальними умовами навчання, як зазначають О. Ляска та Н. Коваль, потребують здобувачі саме перших курсів, у яких в житті виникли труднощі які самостійно вирішити вони не можуть [2, с. 41-42]

Тобто для самих вступників найголовнішим бар'єром у допомозі адаптації є вони самі, подолати самого себе – це найважче, але іноді найнеобхідніше у нашому житті. Іншим бар'єром є те, що вступники вважають що звернутися за психологічною допомогою це соромно. Думки про те, що над тобою будуть глузувати – зовсім зменшують бажання до когось звертатися, нехай то навіть дуже близька людина.

Відвідувати консультацію психолога, «... каже Ірина, – це не соромно, а навіть необхідно в умовах високого темпу сучасного життя». І про це варто говорити. Ймовірно, саме чийсь приклад підштовхне когось звернутися за допомогою. Вона припускає, що люди соромляться цього, бо наразі ми живемо у суспільстві, яке проживає трансформацію від пострадянського до європейського, демократичного суспільства. Поступово формується розуміння, що психічне здоров'я людини теж треба поважати [4].

Отже, на сьогодні психологічний супровід в Україні залишається на рівні трансформації, переходу від пострадянського до європейського рівня, це свідчать нормативно-правові акти, які забезпечують психологічну підтримку вступникам до ЗВО зі специфічними умовами навчання. Основними проблемами у забезпеченні психологічною допомогою та підтримкою наразі залишаються бар'єри сором'язливості та страху перед психологами.

Список використаних джерел

1. Сокурєнко В. В. Аналіз сучасного стану психологічної роботи в органах Національній поліції. *Бочаровські читання* : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю підгот. психологів у Харків. нац. ун-ті внутр. справ (м. Харків, 13 квіт. 2018 р.). Харків. 2018. С. 11.

2. Ляска О. П., Коваль Н. І. Проблема психологічного супроводу розвитку особистості студента в умовах психологічної служби ЗВО. *Соціокультурна діяльність у закладі вищої освіти* : збірник всеукр. наук.-практ. конф. ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького. 2019. С. 40–45.

3. Інформаційний портал «The Village», Це люди, які ходять до психотерапевта. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/people/288121-tse-lyudi-yaki-hodyat-do-psihoterapevta>

4. Робота з психологом: соромно чи престижно? Галицький Кореспондент. 14.09.2020. URL: <https://gk-press.if.ua/roбота-z-psychologom-soromno-chy-prestyzhno/>

Казначеев Д. Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Лісовик А. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИКІВ ВЛУЧНОЇ СТРІЛЬБИ У КУРСАНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ

Особливості центральної нервової системи, а саме наявності домінанти та центрального гальмування можуть завадити майбутньому стрілку досягти відмінних результатів. Домінанта – це система, яка своїм впливом тимчасово керує функціонуванням нервових центрів у будь-який момент часу і визначає поведінку людини в певний момент. Саме вона є домінуючим вогнищем збудження, бо накопичує та підсумовує імпульси, що надходять до центральної нервової системи, а також пригнічує роботу інших центрів. Це і пояснює цілеспрямовану та систематичну поведінку організму, що за рефлексним типом є не реактивним, а навпаки – активним. Але вирішальне значення надається принципу «системної історії», тому що ритм цього принципу відтворює ритм зовнішніх впливів. За допомогою цього ресурси тканини в нормальних умовах збільшуються, а не виснажуються. Тобто загальним напрямом розвитку нервової системи зосереджено на терміновості сигналізації і контролю. Виходячи з цього, ми можемо стверджувати, що нервова система відображає об'єкти зовнішнього середовища в їх просторово-часовій єдності, за допомогою нерозривності просторово-часових параметрів її діяльності.

Також, на відмінні результати стрільби впливає стомлення. Під стомленням розуміють один із видів функціональних станів організму, що виникає під час тривалої та інтенсивної роботи та призводить до зниження працездатності [3]. Але потрібно відрізнити, такі поняття як «стомлення» та «втома». Якщо стомлення, то – це функціональний процес організму, що виникає під час виконання роботи, то втома – це суб'єктивне відчуття спортсмена відносно виконуваної роботи. Завдяки цьому відчуттю відбувається попередження організму щодо перевтоми.

Перевтома – сукупність стійких функціональних відхилень організму людини, що виникає після неодноразового стану стомлення [4]. Виходячи, з цього можна сказати для того, щоб покращити навички влучної стрільби треба застосовувати різноманітні методи тренувань, а саме такі, як спортивне та ідеомоторне тренування.

Спортивне тренування – це детально організований педагогічний процес виховання, тренування і підвищення фізичної та функціональної підготовленості

спортсменів в умовах належного гігієнічного режиму, на основі педагогічного та медичного контролю, а також – самоконтролю [6].

Ідеомоторне тренування в подоланні елементів смуги перешкод являє собою уявне повторення сенсомоторного навичку при відсутності будь-яких рухів частин тіла, які сильно виражені і відносяться до основних засобів розвитку сфери саморегуляції рухів курсантів [1].

Отже, можна стверджувати, що існують чинники, які заважають курсантам-стрількам досягнути високих результатів, але наявні методи тренувань, уведення яких в освітній процес покращило б та прискорило б процес навчання.

Список використаних джерел

1. Философское содержание учения А. А. Ухтомского о доминанте. *Вестн. МГУ. Сер. 7 : Философия*. 2003. № 1. С. 30–43.
2. Озолин Н. Г. Настольная книга тренера : Наука побеждать. Москва : АСТ : Астрель, 2004. 863 с.
3. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Киев : Олимпийская литература, 1997. 584 с.
4. Чермит К. Д. Теория и методика физической культуры: опорные схемы : учеб. пособ. Москва : Советский спорт, 2005. 272 с.
5. Виленский М. Я. Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей : учеб. пособ. Москва : Высш. шк, 1989. 159 с.

Карпенко О. М.,
*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

Голубєва А. Д.,
*здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

НЕГАТИВНА РОЛЬ СТРАХУ ПЕРЕД ПОСТРІЛОМ У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Одним з найважливіших предметів у підготовці курсантів є вогнева підготовка. Окрім того, що предмет є дуже важливим для подальшої роботи майбутніх поліцейських. Вогнева підготовка є емоційно тяжким предметом для ще не окріпшої психіки курсантів. У процесі навчально-тренувальних занять найчастіше доводиться спостерігати, наскільки впевнено майбутні стрільці поведуться з навчальною зброєю. На вогневому рубежі – зовсім інша ситуація. Деякі стрільці, судорожно стискаючи в руці пістолет, заряджений бойовими патронами, виглядають розгубленими і скутими. Вони тут же забувають не тільки те, чого навчив їх викладач, але і навіть свою домашню адресу і телефон.

Усі курсанти – люди, які до вступу до закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України були простими цивільними особами, більшість з яких навіть не тримали вогнепальну зброю в руках, а побачити її в дії є великим емоційним напруженням. Деяким курсантам дуже важко психологічно здійснити постріл з вогнепальної зброї через страх. Страх – природна реакція людини на реальну загрозу життю і здоров'ю. Його негативна роль в момент пострілу або вогневого контакту давно відома.

Кожен момент дотику до зброї певною мірою викликає стрес, саме через страх порушення заходів безпеки, який викликає на емоційному рівні стан невизначеності. Під час виконання тренувальних вправ у курсантів часто спостерігаються відчутне тремтіння рук і мокрі долоні не тому, що м'язи втомлені в такому положенні (на даний момент немає фізичної активності), а часто від хвилювання та внутрішнього психічного напруження.

Це пов'язано з особистими негативними установками стрільця, його зовні необґрунтованими страхами і протиріччями. Щоб розібратися з цією проблемою, спочатку йому слід розібратися у собі, адже, в першу чергу, його турбують саме тривога і занепокоєння, і в результаті чого проявляються фізіологічною невизначеністю. У цьому випадку необхідно налаштувати позитивний настрій, вселити впевненість у правильності зроблених дій [3].

Тобто, курсанту для отримання гарних результатів зі стрільби необхідно працювати над удосконаленням своєї психологічної підготовки. Формування інтересу і любові до стрільби, готовності до тренувальної діяльності, вимагає від курсанта

вольових зусиль для подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод, вдосконалення емоційних властивостей особистості, розвиток і вдосконалення інтелекту стрілка [5].

Як повідомляє Л. Вайнштейн і А. Корхома, фізична активність під час здійснення пострілу не така велика, як, наприклад, у легкій атлетиці чи плаванні. При виконання прицільного пострілу основне навантаження припадає на роботу центральної нервової системи. Авторі також відзначили, що причиною невдалої вправи часто є недостатній рівень емоційної стійкості. Найважливішою вимогою при стрільбі є можливість показати високий результат за обмежений час в екстремальних умовах, що спричиняє різні тривожні та негативні чинники: тиск на спусковий гачок, некерованість прицільного пристрою, розслаблений хват зброї, очікування пострілу, страх, негативний результат, надмірне бажання показати відмінний результат [2, с. 19].

Успішне вирішення цих завдань залежить від знань і педагогічної майстерності викладача, від володіння курсантами системою спеціальних знань про психіку людини. Курсанти повинні розуміти, що таке сприйняття, уявлення, увага, їх види та властивості, пам'ять, мислення, воля, вольові якості, почуття, емоції, які їх значення, роль і вплив на діяльність людини [4, с. 27-31].

Одним з головних правил вогневої підготовки є дисциплінованість. Її виховання слід починати з перших занять, суворо вимагаючи чіткого виконання вказівок викладача, досконалих знань правил поведінки з вогнепальною зброєю, дотримання правил поведінки на заняттях [1, с. 72].

Цілеспрямованість також є одним з факторів подолання страху перед стрільбою. Вона відкриває перспективу діяльності, сприяє мобілізації всіх фізичних і психічних сил для досягнення мети, стимулює активність людини, попереджає пасивність та «лінь». Нарешті, цілеспрямованість поєднується з бадьорим, оптимістичним настроєм, свідомістю бійця, якому досягнення мети і боротьба приносить радість перемоги.

Тому, найважливішим чинником успішної роботи курсантів є їх психофізична підготовка, мета якої – створити у стрільця такий психічний та фізіологічний стан, який сприятиме досягненню поставленої мети. Для її покращення необхідне поєднання внутрішнього контролю, впевненості у своїх діях, вміння абстрагуватися від стресових ситуацій і, звичайно, практичне навчання навичкам стрільби. Тому правильний і вдалий постріл може бути здійснений за наявності та взаємозв'язку двох елементів: практичних навичок і вмінь курсанта в поводженні зі зброєю та його розумової готовності.

Список використаних джерел

1. Бригунець В. О., Моро М. В., Зайцев Ю. В., Заболотний В. В., Горелов І. Ю. Вогнева підготовка (теоретичний розділ). Альбом схем. Кафедра бойової і тактико-спеціальної підготовки факультету №2 ДЮО. Донецьк, 2006. 72 с.
2. Вайнштейн Л. М., Шлях на Олімп. Москва, 2005. 19 с.
3. Горбунов Г. Д. Психопедагогіка спорту : підручник для бакалаврату та магістратури. 6-е вид., пер. і доп. Москва : Юрайт, 2019. 269 с.
4. Трубіна В. С., Умнягіна Ю. А. Психологічні особливості здійснення прицільного пострілу. *Концепт*. 2017. Т. 36. С. 39.
5. Моральная, волевая, психологическая и тактическая подготовки стендовика. Воспитательная работа. URL: http://www.shooting-ua.com/books/book_371.htm

Купчишина В. Ч.,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

Балицька Т. С.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ В АКАДЕМІЇ

Одним з головних стратегічних напрямів розвитку сучасної системи освіти є вирішення проблеми особистісно зорієнтованої освітньої діяльності здобувачів вищої освіти, що спрямована на їх самовизначення, творчу самореалізацію та розкриття творчих потенцій у процесі навчання і майбутньої професійної діяльності. У нових соціокультурних та економічних умовах нагальними є завдання оновлення системи професійної освіти щодо формування особистості майбутнього фахівця. Вимоги, що висувуються до нього вимагають нових підходів щодо підготовки та особистісного осмислення свого майбутнього, але багато чого залежить саме від рівня адаптації до нових умов проживання та навчання, психологічного супроводу тощо.

Питання адаптації, психологічного супроводу висвітлюються у багатьох як вітчизняних, так і закордонних наукових працях. Адаптація здобувачів вищої освіти до нових умов навчання є складним та багатограним процесом, а його успішність залежить від різноманітних факторів [4, с. 161].

Аналіз наукової літератури засвідчує велику кількість досліджень, які висвітлюють зміст, особливості та умови перебігу даного процесу. Але час не стоїть на місці і висуває все нові і нові виклики науковцям. Так, Т. Тітова та К. Крикля, зазначають, що адаптаційний потенціал «є інтегральним, наділеним складними системними характеристиками феноменом, що включає «специфічні ресурси, представлені на різних рівнях організації особистості (індивідуальному, особистісному, суб'єктно-діяльнісному), що пов'язаний з віковими психологічними характеристиками й активністю особистості, характеризує індивідуально-психологічні ознаки, які зумовлюють ефективність психічної адаптації та визначають межі адаптаційних можливостей особистості» [4, с. 162]. Питання адаптації студентів вивчали О. Богомолів, Л. Гречкіна, В. Грушевський, І. Зимня, О. Кушнерова, М. Раднаєва, Ю. Шибанова, Т. Юрченко-Шеховцова та ін.

Психологічна адаптація є процесом інтеграції особистості до умов навчального середовища Академії, що виявляється не лише в пристосуванні курсантів до нових соціальних функцій, але й в їх перетворенні відповідно до власного осмислення та особистісного опанування ними. У процесі психологічної адаптації курсантів спостерігається трансформація різних аспектів цілісної системи міжособистісних відносин у навчальному колективі, має місце процес зміни психологічного стереотипу поведінки, їх «Я-концепції», що постає певним індикатором внутрішньоособистісної перебудови особистості.

Особливе місце в структурі чинників психологічної адаптації займає мотивація. Переважання мотивації досягнення успіху над мотивацією уникнення невдачі є дуже істотним чинником. Окрім цього, слід виділити особливості мотивації під час вступу до Академії: чи було рішення прийнято самостійно або з наполегливої «підказки» батьків, чи був це свідомий вибір саме даної спеціальності або вибір обумовлений випадковими чинниками; звичайно, слід враховувати і загальну спрямованість на навчання, мотивацію до нього, набуття нових знань і навичок.

Деякі першокурсники, стикнувшись із несподіваними труднощами навчання, починають сумніватися у правильності зробленого професійного вибору. У більшості з них сумніви підтримуються недоліком поінформованості про свою майбутню професію, що, в свою чергу, змінює їхні установки, викликаючи втрату інтересу до навчання й зниження успішності. Ця незадоволеність поступово може вплинути на рівень їх самооцінки.

Для того, щоб адаптаційний процес пройшов «м'яко», з найменшими труднощами для першокурсників, значиму роль відіграють робота та взаємодія психологів, педагогів і керівників підрозділів.

Під поняттям «психологічний супровід» науковці розуміють недирективну форму надання психологічної допомоги, що спрямована на підсилення, удосконалення, розвиток, саморозвиток самосвідомості особистості; допомогу, яка запускає механізми саморозвитку й активізує власні ресурси людини; цілісний, безперервний процес вивчення, аналізу, розвитку й корекції пізнавальних, мотиваційних, емоційно-вольових процесів особистості, яка є суб'єктом супроводу; система заходів професійного психолога, що спрямована на створення умов для успішної діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу [1, с. 50].

Науковці зазначають, що метою психологічного супроводу будь-якої діяльності є повноцінна реалізація психологічного, професійного потенціалу особистості та задоволення її потреб. Складовими цього психологічного супроводу є: забезпечення оптимального соціально-психологічного мікроклімату; встановлення міри задоволеності своєю діяльністю та умовами навчання і відпочинку; поліпшення режиму праці та відпочинку; професійний відбір, підвищення кваліфікації; система заохочень і покарань; профкорекція; попередження виникнення небажаних функціональних станів; засоби запобігання девіантній поведінці, професійній деформації; створення кімнат психологічного розвантаження тощо [2, с. 26].

Психологічний супровід навчального процесу курсантів – це цілий комплекс заходів із соціально-психологічного дослідження та поглибленого психологічного їх вивчення, а також корекція їх стану в процесі навчання в Академії. Все разом це сприяє підвищенню ефективності навчальної діяльності, вмотивованості,

активності курсантів першого курсу та врахуванню їх адаптаційних можливостей [4, с. 163-164].

Зі вступом до Академії спостерігаються різкі зміни об'єктивних чинників впливу на особистість: змінюється оточення і спілкування; недостатня можливість щоденного спілкування з батьками, рідними; дещо іншими є й побутові умови (мешкання в гуртожитку, харчування та ін.). Усе це разом створює певні складнощі, призводить до руйнування вже сформованих стереотипів, нерідко негативно впливає і на самопочуття [3, с. 30].

До діагностичного інструментарію психологічного супроводу адаптаційного процесу курсантів першого курсу до умов перебування в Академії відносять: бесіди; рефлексивно-розвиваючі діагностики; соціально-психологічні тренінги особистісного розвитку; навчання технікам аутотренінгу саморозвитку особистості; моніторинг особистісного та професійного розвитку; психологічне консультування з проблем особистості тощо.

Отже, психологічний супровід виступає важливим компонентом у розвитку особистості, умінні адаптуватися до нових умов, формуванні особистісних рис для професійного виконання завдань майбутньої оперативно-службової діяльності. Цінністю психологічного супроводження виступає цілий комплекс організаційних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на формування і розвиток у курсантів професійно важливих особистісних якостей і психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності, особливо в період адаптації до нових умов життєдіяльності, надання допомоги та підтримки першокурсників у подоланні труднощів самостійного життя та побудови комфортних взаємовідносин з новим соціальним оточенням.

Список використаних джерел

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічний супровід професійної діяльності керівників органів і підрозділів МВС України. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 27. 2015. С. 50.
2. Борець Т. О. Психологічний супровід в діяльності працівників правоохоронних органів. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали круглого столу, (10 лютого 2017 року, м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2017. С. 26.
3. Внутрішньоособистісні фактори адаптації студентів першого курсу : наук.-метод. рекомендації / за заг. ред. В. В. Чернея. Київ : Національна академія внутр. справ, 2014. 99 с.
4. Тітова Т. С., Крикля К. П. Психологічний супровід адаптації першокурсників до навчання у ВИШ. *Психологія і особистість*. № 1(13). 2018. С. 161-170.

Лавроненко В. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Карпенко О.М.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ОДНА ЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКА РОЗВИВАЄ СТРЕСОСТІЙКІСТЬ У КУРСАНТІВ

У процесі реформування системи Міністерства внутрішніх справ України виникають нагальні проблеми з підготовкою кваліфікованих кадрів для поліції. Таке навчання повинно включати комплексні заходи та методи підготовки курсантів для виховання якостей, необхідних кожному працівникові.

Досить багато вчених досліджують саме фізичний аспект підготовки, який безпосередньо полягає в тренуваннях, правильності виконанні вправ та нормативів. Але, також наявний психологічний аспект такої спеціальної підготовки, адже психологічний стан поліцейського також має власні особливості.

Слід зауважити, що психологічна підготовка підготовлює поліцейського до реагування у різних ситуаціях, зокрема і стресових. Очевидно, що в ситуаціях з ризиком у кожної особи проявляються різні особливості поведінки, у деякого паніка, у когось страх. Правоохоронці повинні мати здатність до самоконтролю, адже лише за умови вміння контролювати себе та власні емоції можливо вжити правильних дій та винести вірні рішення в різних ситуаціях.

Як зазначають психологи, більшість проблем психологічного характеру в правоохоронців пов'язана із застосуванням спеціальних засобів або вогнепальної зброї. На думку експертів, екстремальні події досить по-різному впливають на кожну особистість, вигляд зброї, звуки пострілів, активні грубі дії з боку правопорушників – дають безліч причин для того, щоб поліцейський втратив самоконтроль [1, с. 27].

Окрім цього, варто звернути увагу на якість психологічної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. У більшості навчальних закладах діє спеціальний психологічний відділ, який постійно контролює психологічне здоров'я курсантів, а у разі наявних змін – фахівці вживають відповідних заходів.

Також, кожна спеціальна дисципліна, яка викладається в вищезазначених навчальних закладах повинна містити не лише тактичний аспект підготовки, а й психологічний, адже повинен не лише вироблятися дієвий алгоритм дій у тій чи іншій ситуації, а й психологічна стійкість до будь-яких ситуацій [2, с. 11].

На жаль, увага психологічній підготовці розглядається приділяється не значна, що згодом може проявлятися у неготовності до проходження подальшої служби в правоохоронних органах.

На нашу думку, психологічна підготовка повинна містити у собі співбесіди, тренінги, консультації та опитування, які можуть підгодовувати курсантів до психологічної стійкості, виробити у них вміння вірно реагувати на конкретну ситуацію та згідно з чинним законодавством.

Окрім таких тренінгів та співбесід також досить важливим є впровадження психологічного аспекту підготовки безпосередньо під час проходження спеціальних дисциплін, зокрема, тактико-спеціальної підготовки. Ми вважаємо, що необхідно проводити більше практичних занять, побудованих на реальних подіях.

У підсумку, варто зауважити, що необхідність психологічної підготовки у період навчання курсантів є досить важливою, адже саме під час навчання можна прививати певні професійні навички, які повинні бути в кожного правоохоронця. Також, стресостійкість у роботі поліцейських є гарантом проходження успішної служби в правоохоронних органах, а задля її формування необхідно більшу увагу приділяти саме психологічній підготовці.

Список використаних джерел

1. Бобкова И. Е. Психологическое сопровождение профессионального развития руководителей структурных подразделений территориальных органов внутренних дел на начальном этапе управленческой карьеры. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2014. № 2 (57). С. 27–30.
2. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 288 с.

*Лопатєва О. М.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

*Лісовик А. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ КУРСАНТІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Сучасний стан підготовки майбутніх поліцейських – курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України, знаходиться не найвищому рівні. На це впливає багато факторів, а саме підготовка в теоретичному та практичному плані. Теоретична складова майбутнього поліцейського розкривається у багатьох навчальних дисциплінах, що вивчаються, а практичну складову розкривають лише декілька предметів, а саме: вогнева, тактико-спеціальна та спеціальна фізична підготовки і тактична медицина. В даній роботі розглянуто вогневу підготовку саме тому, що саме вона має найбільший вплив на психологічний стан курсанта.

Для навчання влучної стрільби, необхідно враховувати психологічні особливості курсантів – стрільків. Навички влучної стрільби можливо отримати у процесі організованого навчання, постійного тренування і вже останньою складовою є практична стрільба. Але, стрільба, що проводиться на заняттях вогневої підготовки, зовсім не наближена до стрільби в бойових умовах з екстремальними факторами, що впливають на психіку людини [1, ст. 64]. Але і це не допомагає курсантам сконцентруватись на власній стрільбі. Дії курсанта на вогневому рубежі залежить від таких аспектів, як психологічні якості, здатність сконцентруватись на завданні, умінні керувати своїми емоційними станами під час практичної стрільби. Врахування яких допоможе досягнути гарантованому, а не випадковому влученню в ціль, активному формуванню навичок ведення влучної стрільби та досягнути стрілецької майстерності [2, с. 317].

Аналіз наукової літератури з питань забезпечення ефективної освіти стрільців показав, що серед значного числа існуючих методів формування навичок стрільби розрізняють два основних. Суть першого полягає у вивченні і відпрацюванні окремих елементів техніки стрільби в пошуках нових і оптимальних техніко-тактичних прийомів виконання вправ (Потапов, П. Смолен та ін.). Другий – передбачає облік моральних, психологічних і фізичних властивостей стрільця і побудову на цій основі процесу формування навичок стрільби (Л. Вайнштейн, М. Іткіс та ін.). В останньому слід зазначити, що важливу роль у формуванні навичок стрільби відіграють психологічні фактори впливу. Зокрема, вивчається вплив зовнішніх подразників, що призводять до психічної напруги, емоційних переживань, виникненню тривоги і страху, які іноді домінують у роботі центральної нервової системи [3, с. 25-29].

У свою чергу, психологічний стан стрільця впливає на фізіологічний стан його організму, що проявляється збільшенням частоти серцевих скорочень, пітливістю долонь, зміною ритму дихання, втратою рівноваги, збільшенням амплітуди і частоти тремору, зміною порогу чутливості аналізаторів і якості сприйняття і обробки інформації, швидкістю і точністю реакції. Спокійний психічний стан і сильне збудження впливають на рухову активність стрілка, в результаті чого збільшується час на виконання рухових дій, а точність пострілів – погіршується.

Ефективними методами психологічного виховання курсантів із застосуванням вогнепальної зброї є використання спеціальних психотехнік з елементами аутогенного тренування, саморегуляції та аутопроекування, а також метод моделювання критичних і стресових ситуацій. Основними засобами моделювання психологічних факторів екстремальних умов діяльності курсантів є: вербальні і символічні, які дають можливість продемонструвати тактичну ситуацію і змінити її залежно від рівня підготовленості та кінцевого результату навчання та демонструють цілі і різні їх дії з об'єктами; тренажери, що забезпечують можливість діагностики різних психофізіологічних показників; засоби моделювання, що забезпечують можливість відтворення впливу різних зовнішніх факторів [4, ст. 123].

Розглянувши дану тему, можна прийти до висновку, що курсанти ЗВО зі специфічними умовами навчання системи МВС України мають психологічні особливості, що можуть завадити їм під час практичної стрільби. Але існують шляхи та методи за допомогою, яких можливо покращити свої навички практичної стрільби.

Список використаних джерел

1. Балик А.Б. та ін. Вогнева підготовка : підручник /заг. ред. М. Г. Вербенського, В. С. Гуславського. Луганськ : Максим, 2009. 664 с.
2. Горелов И.Ю., Горелова О.А. Некоторые аспекты психологической подготовки спортсменов-стрелков из боевого оружия. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2007. Вип.12. С. 317–319.
3. Иткис М.А. Некоторые особенности отношения стрелка к выстрелу и результату стрельбы. *Разноцветные мишени* : сборник статей и очерков. Москва : Фис, 1983. С. 25–29.
4. Євсюков О. П. та ін. Екстремальна психологія : підручник. / за заг. ред. О. В. Тімченка. Харків : УЦЗУ, 2007. 502 с.

Смірнов Д. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Біліченко В. В.,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

«СТРЕСОСТІЙКІСТЬ» ЯК ОДНА З НЕОБХІДНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ КУРСАНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Сьогодні готує безліч випробувань для правоохоронців, тому вони повинні бути готові до кожного з них.

Професійна діяльність поліцейських супроводжується безперервним фізичним і психологічним напруженням, а також виконанням особливих завдань, які ускладнюються часом і додатковими обставинами, ризиками та загрозами для життя. За цієї обставини ефективність поліцейських при виконанні службових обов'язків значною мірою залежить від рівня розвитку їх здатності протистояти тиску.

Однією з необхідних якостей, яка повинна бути притаманна кожному правоохоронцю є стресостійкість. Стресостійкість – це стан психіки особи, при якому вона здатна повноцінно усвідомлювати явища, які відбуваються навколо неї та врівноважено на них реагувати [1, с. 43].

Слід зазначити, що розходяться бачення практичних психологів і науковців щодо прояву рівня стресостійкості у чоловіків і жінок. Деякі з них вважають, що жінки більш стійкі до стресу, ніж чоловіки, а інші – навпаки. Підвищену здатність чоловіків протистояти стресу вчені пояснюють тим, що в чоловічому організмі є особливий білок, який за певних умов перешкоджатиме роботі ланцюга мозку, пов'язаного з тривогою.

Слід зауважити, що завдяки якісному підходу до підбору спеціальних дисциплін у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) зі специфічними умовами навчання МВС України, психологічна підготовка та готовність до реагування в ситуаціях пов'язаних з невідомим ризиком розвивається та досягає належного рівня, який допомагає правоохоронцям справлятися з суворим сьогоденням.

У зв'язку з постійним процесом реформування правоохоронної структури, у ЗВО з'явилась спеціальна дисципліна «Стресостійкість», яка заснована не лише на психологічних особливостях професії правоохоронців, але й на можливих ситуаціях, які матимуть місце при подальшому проходженні служби курсантами.

Ми вважаємо, що вищевказана дисципліна є необхідною для вивчення серед курсантів, адже основні знання з даної дисципліни допоможуть не лише виховати

конкретні психологічні навички у майбутніх правоохоронців, але й максимально зберегти психологічну готовність до роботи у ситуаціях, які будуть пов'язані з відомим або невідомим ризиком.

Стресостійкість, як навчальна дисципліна – це унікальний комплекс психологічних методів та прийомів, які допомагають не лише перевірити готовність курсантів до подальшої служби в поліції, але й розвинути їх психологічну стійкість задля роботи у правоохоронній системі [2, с. 93].

Підсумовуючи все вищевказане, слід наголосити, що психологічна підготовка курсантів є дуже важливим аспектом успішного проходження служби в територіальних практичних підрозділах. Одним з методів розвитку цих здібностей є викладання такої дисципліни як «Стресостійкість», сприяє пристосуванню майбутніх офіцерів до реальних умов сьогодення.

Список використаних джерел

1. Баранов А. А. Стрессоустойчивость и мастерство педагога. Ижевск, 1997. 108 с.
2. Бандурка О. М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України : наук.-практ. посіб. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2005. 319 с.

*Супрун Д. М.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ*

*Супрун М. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ*

З ІСТОРІЇ ЗАПОЧАТКУВАННЯ АКАДЕМІКОМ В. М. СИНЬОВИМ ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ ПЕНІТЕНЦІАРИСТАМИ ОСНОВ ДЕФЕКТОЛОГІЇ

Орієнтація української науки та освіти на міжнародні стандарти зобов'язує працівників вищої школи, що займаються підготовкою пенітенціарного персоналу, орієнтуватися у своїй діяльності, в першу чергу, на світовий досвід. Так, зокрема ціла низка документів Організації Об'єднаних Націй [3] акцентує увагу на державній проблемі забезпечення висококваліфікованими кадрами установи виконання покарань для неповнолітніх.

У процесі проведення констатуючої частини нашого дослідження нами було виявлено, що окремі навчальні дисципліни містять у своєму змісті елементи дефектології («Пенітенціарна психологія», «Пенітенціарна педагогіка», «Методика виховної роботи із засудженими» та ін.), але чіткого викладу основ даної науки не було виявлено [3]. Виходячи з цього положення, були поставлені завдання щодо створення системи оволодіння курсантами дефектологічними знаннями на всіх головних видах навчальних аудиторних занять: лекції, семінари, практичні заняття, лабораторні заняття та ін., що слугують основою формування теоретичного підґрунтя для практичної діяльності майбутнього офіцера пенітенціарної установи. Генератором цього процесу виступив тодішній перший проректор Київського Інституту внутрішніх справ академік Віктор Миколайович Синьов. Наш Вчитель на початку 90-х років орієнтував колектив педагогів Інституту саме на те, що поряд із лекційними заняттями важливу роль у засвоєнні курсантами дефектологічних знань відіграють семінарські та практичні заняття.

На наш погляд, доцільним є використання всіх основних видів цих занять:

- семінар із поглибленим вивченням цілого ряду навчальних питань;
- підсумковий семінар, що розглядає принципові базові питання методологічного характеру;
- семінар-дослідження з окремих часткових проблем дефектології.

Форми проведення цих занять можуть бути самими різноманітними, оскільки на них мають вплив такі чинники як: тип семінару, зміст навчального матеріалу, досвід і кваліфікація педагога, контингент курсантів. Класичними формами проведення семінару є розгорнута заздалегідь з доведеним планом бесіда, а також прослуховування з подальшим обговоренням повідомлень з

вузлових наукових питань.

Розроблені нами і затверджені відповідними кафедрами тематики семінарських занять дефектологічного характеру орієнтують курсантів на творчий самостійний пошук у сфері дефектологічного аспекту його майбутньої професії.

Виходячи з цього, усні виступи та реферативні роботи курсантів мають нести в собі власний науковий пошук, який підкріплюється методичною допомогою викладача. Саме тому ми акцентуємо увагу курсантів на тому, що вони мають чітко: окреслити актуальність проблеми як в широкому соціальному, так і вузько професійному аспекті; кваліфіковано проаналізувати літературні джерела і чітко визначитися із відповідними дефініціями, з різними науковими підходами до даної проблеми; провести зв'язок із майбутньою самостійною професійною діяльністю; зробити кваліфіковані висновки.

Безсумнівно, головною умовою виступів та рефератів є те, що вони мають носити дискусійний характер: коротке наукове повідомлення має аналізуватися усім колективом, при цьому педагог має зайняти позицію координатора та консультанта.

Ми поділяємо точку зору відомих фахівців у галузі організації навчального процесу ВНЗ МВС України В. Ануфрієва, О. Бандурки та О. Ярмиша [1; 2] стосовно проведення семінарських занять. Зокрема, на наш погляд, доцільно використовувати їх бачення методологічних основ цього виду занять. На думку вчених, при підготовці та проведенні семінарів доцільно орієнтуватися на:

- обґрунтовану цілеспрямованість теми і мети – постановка проблеми, зв'язок теорії з практикою, майбутньою професійною діяльністю курсантів;
- продумане планування – виділення вузлових питань теми, заняття, обґрунтованість змісту, його новизна і актуальність, використання найновішої наукової літератури;
- високий організаційно-методичний рівень семінару, що забезпечує активність, відверту дискусію, насиченість змістом, конструктивний аналіз всіх відповідей і питань, ефективність використання навчального часу;
- раціональний стиль проведення семінару, який допомагає поживленню дискусії, встановленню контакту з учасниками семінару, позитивних взаємостосунків, недопущенню байдужості у їх роботі;
- аргументовані висновки щодо заняття, які мобілізують слухачів та курсантів на подальшу творчу роботу над навчальним матеріалом [2].

Дотримання цих положень, на нашу думку, надасть можливість педагогу здійснити не стільки перевірку знань, скільки розширити їх, закріпити та поглибити той матеріал, який розглядався на лекції і спеціально виноситься на колективне обговорення. Отже, семінар виконує складне психолого-педагогічне завдання – навчити курсантів використовувати знання, що отримані на лекції, вміло володіти засобами наукового пошуку.

Семінарське заняття має багатогранні функції. З метою їх реалізації, на нашу думку, необхідно практикувати варіювання внутрішніх форм проведення занять даного типу. Визначальною умовою успішного проведення семінару є вступне слово викладача, його оцінка виступів курсантів. Викладач повинен чітко професійно визначити проблематику, що вивчається, методично доцільно розставити акценти на вузлових навчальних питаннях.

Зауваження стосовно виступів повинні перш за все спрямовувати хід колективних міркувань; уточнювати суть питання; виявляти точку зору дискусійних сторін; стимулювати творчі рішення навчальних питань.

Здійснюючи підсумок заняття, викладач насамперед має акцентувати увагу майбутніх фахівців на наступних проблемах: характеристика загальних питань пенітенціарної дефектології; оцінка та аналіз виступів окремих курсантів; загальна оцінка проведеного заняття з точки зору активності аудиторії, ступеня її підготовленості, росту культури професійного мислення тощо.

Заключне слово повинне бути обов'язковим у першу чергу з виховних міркувань, оскільки курсанти чекають індивідуальної та колективної оцінки своєї праці.

Особливої практичної значимості набувають ті семінарські заняття, що містять у собі поступове ускладнення їх проведення: від обговорення реферата курсанта із загальних питань дефектологічної науки (1 курс, навчальна дисципліна «Вступ до спеціальності») до семінарів-диспутів із методики організації корекційно-виховної роботи із засудженими, які мають певні порушення психофізичного розвитку (4 курс «Методика виховної роботи з засудженими»).

Ці та інші форми проведення занять сприяють усуненню формального засвоєння знань, що є основою формування професійної майстерності майбутніх фахівців правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Ануфрієв М. І. Становлення, розвиток та основні напрямки удосконалення відомчої багатоступеневої системи підготовки персоналу ОВС. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. № 9. С. 16–20.

2. Ануфрієв М. І., Бандурка О. М., Ярмиш О. Н. Вищий заклад освіти МВС України науково-практич. посіб. Харків : Університет внутрішніх справ. 1999. 369 с.

3. Синьов В. М., Кобернік Г. М. Основи дефектології. Київ : Вища школа. 1996. 190 с.

4. Бойко-Бузиль Ю. Ю., Супрун М. О. Ювілей академіка Синьова Віктора Миколайовича (до 80-річчя від Дня народження). *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. №1. С. 143–150.

5. Sheremet, M., Suprun, M., Suprun, D. Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. Sep, 2020.

Таращук І. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Біліченко В. В.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

НЕОБХІДНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Підтримання нормального психоемоційного стану курсантів під час їх навчання у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) зі специфічними умовами навчання МВС України є необхідною умовою забезпечення їх психологічного комфорту та психічної сталості до службових складнощів.

Слід зазначити, що відповідне психологічне супроводження здійснюють психологи відділу психологічного забезпечення ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України. Завдяки впровадженню різноманітних методів, новітніх тренінгів та бесід з курсантами можливо не лише виявити їх готовність до подальшого проходження служби, але й здійснювати підтримку належного психоемоційного стану та за потреби впливати на їх самопочуття та адаптацію у колективі.

Мета психологічного (супроводження) полягає у підтримці якісної роботи поліцейських, їхньої власної здатності долати труднощі та виконувати професійні обов'язки за різних життєвих умов [1, с. 54]. Метою психологічного супроводу професійної діяльності поліцейських є підтримка високого ступеня психологічної підготовки за будь-яких умов службової діяльності.

Якщо ж характеризувати психологічне супроводження курсантів, то слід зазначити, що основну увагу щодо їх підтримання приділяють психологи, які працюють на базі ЗВО зі специфічними умовами навчання та здійснюють відповідну психопрофілактичну роботу. Серед суб'єктів психологічного супроводу особливу роль також відіграє курсовий офіцер, який відповідно до своїх професійних обов'язків та психологічних здібностей може свідомо та цілеспрямовано здійснювати заходи, спрямовані на вдосконалення психологічної підготовки своїх підлеглих та сприяти їх ефективній роботі. Крім того, йому також можуть допомагати командири та товариші (одногрупники) [2, с. 14].

Досить важливим є своєчасне виявлення будь-якого порушення психоемоційного стану курсанта, адже якщо таку проблему не виявити та не виправити на ранньому етапі, то він це може мати негативний вплив і на подальше проходження служби майбутнім поліцейським у територіальному підрозділі.

На етапі адаптації поліцейські пристосовуються до умов праці та змісту роботи, засвоюють нові соціальні ролі та встановлюють стосунки з колегами.

Психологічна підтримка полягає в тому, щоб допомогти новачкам адаптуватися до нового середовища. На заключному етапі психологічного супроводження доволі важливим стає формування професійної ідентичності та підготовка до майбутньої практичної діяльності. На кожному етапі проходження служби психологічне супроводження є дуже особливим та необхідним і має свої особливості.

Підсумовуючи вищезазначені твердження, можна зробити висновок, що психологічне супроводження курсантів повинно здійснюватися регулярно та протягом усього процесу навчання, адже стреси, зміна умов діяльності та навчання та навіть сесія можуть негативно вплинути на психоемоційний стан не лише одного курсанта, але й усього колективу.

Список використаних джерел

1. Бараннік В. А., Невмержицький В. М., Шпак Р. А. Актуальні проблеми військової психології : навч. посіб. Київ : НАОУ, 2005. 157 с.
2. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічні засади професійного та особистісного становлення керівників органів і підрозділів МВС України : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06. Харків, 2020. 46 с.

Тищенко О. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри юридичної психології
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

Тищенко І. В.,
старший слідчий
СУ Головного управління Національної поліції у м. Києві,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ОСОБИСТІСНОГО СТАТУСУ СТУДЕНТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ

В умовах нових політичних, соціально-економічних відносин у нашому суспільстві питання пошуку шляхів виховання шанованої, ідеально вихованої особистості з новітніми прагненнями до вільного саморозвитку переростає у важливу психологічну проблему. Ідеально вихована людина з високим авторитетом і особистісним статусом сприяє своїми досягненнями розвитку суспільства.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури засвідчує неоднозначність підходів до розгляду цієї теми. Кожна особистість має великий потенціал, який вона реалізовує впродовж життя. Хоча, зазвичай, вона реалізовує його лише частково, а якщо життєві обставини складаються негативно, то - тільки невелику частину потенціалу. Тобто, особистісне самовизначення пов'язане з позитивними поглядами на природу дорослої особистості.

Проблемі розвитку «Я-концепції» особистості приділяли значну увагу психологи: Ф. Василюк, У. Джемс, Е. Еріксон, А. Комбс, І. Кон, А. Маслоу, І. Міхеєва, К. Роджерс, Є. Соколова, В. Столін та ін. Становлення особистості включає в себе формування відносно стійкого образу «Я», тобто цілісного уявлення про самого себе. Образ «Я» – є складне психологічне явище, що не є усвідомленням власних якостей [3, с. 381].

Якщо людина прагне зрозуміти сенс життя, максимально повно реалізувати себе, свої здібності, вона поступово переходить до вищого щабля саморозвитку [1].

Звісно, що цивілізована демократична держава визнає право людини, яка має високий статус й здатна очолювати той чи інший напрям свого розвитку та життєдіяльності.

На жаль, у дійсності доводиться стикатися з протилежними прикладами, коли важливі для держави посади обіймають люди недостатньо компетентні, з недостатньо сформованим рівнем морального, й інтелектуального потенціалу. Узвичаєним є таке явище, коли творчі можливості дійсно шановних людей не використовуються повною мірою або навіть втрачаються суспільством. За все це держава розраховується добробутом своїх громадян.

У цій площині особлива увага має надаватись збереженню основ суспільства, плеканню і піднесенню особистісного статусу студента, який слугує своєрідним

критерієм, доленосним фільтром у визначенні ставлення особистості до людини як найвищої цінності, до матеріальних і духовних цінностей і відстоювання своїх принципів, переконань.

Аналізуючи, у психологічному сенсі, професійну діяльність і, тим паче, життя, носія певної професії як цілісність, звісно, зосереджуємось на його особистості. Чим розвинутіша особистість, тим більшою мірою життєдіяльність людини набуває творчого характеру, тим вагоміші її творчі внески у функціонуванні суспільства, з одного боку, і у власний подальший розвиток, – з іншого. Важливим осередком обох видів цих внесків – є професійна праця, навчання у закладах вищої освіти: адже, по-перше, вона є (або, принаймні, має бути) тією галуззю життєдіяльності її учасників, де їхні можливості впливу на суспільне буття, порівняно з іншими людьми, вагоміші; по-друге, вона є одним з головних засобів побудови людиною власного життєвого шляху; по-третє, прагнення людини реалізувати себе через свою професійну діяльність становить незаперечну культурну цінність. Як одну з характерних рис сучасних процесів «витіснення індустріальних соціальних формацій постіндустріальними, інформаційними» відзначають те, що «успішна кар'єра в багатьох галузях передбачає сьогодні ненормований робочий графік і постійне підвищення кваліфікації. Відповідно дедалі більше особиста самореалізація пов'язується з професійною діяльністю або з одним із її аспектів» [2, с. 95].

Підвищення особистісного статусу студентської молоді вимагає від педагогів високої емоційної культури, постійної корекції педагогічного процесу, яка пробуджує позитивні емоційні враження, забезпечує загальне благополуччя студента в колективі.

Формування високого особистісного статусу – процес тривалий, багатоплановий, результатом якого є добровільне, усвідомлене визнання однокурсниками студента як шанованої особистості, якій вірять, цінують і беруть з неї приклад. Натомість, особистісний статус – це, з рештою, і ступінь особистісного самоздійснення.

У формуванні особистісного статусу студентської молоді слід акцентувати увагу на безперервності, динамічності, сталості руху внутрішнього життя молоді у колективі, їх думок, почуттів, ставлення до себе. Такий стан не тільки позитивно впливає на повсякденну взаємодію суб'єктів, але й змінює їх позицію, їх самих у найкращому самовираженні.

Психологічними особливостями формування такої особистості є: гуманні стосунки; стимулювання і заохочення благородних вчинків; духовне збагачення колективної життєдіяльності; вправлення в позитивному моральному досвіді; плідне і багатостороннє самовираження особистості студента в колективі.

Важливими психологічними умовами ефективного формування особистісного статусу студентів є: особистісно-орієнтована спрямованість змісту, форм і методів роботи кураторів, створення ситуації успіху та пробудження інтересу колективу до кожного окремо взятого студента. Процес формування особистісного статусу найдієвішим є тоді, коли він доповнюється усвідомленим самовихованням студента.

Таким чином, зростанню особистісного рівня студентської молоді сприяє навчання без спонукань, здатність «вигідно» себе подати не відвертаючись від колективних творчих справ. В умовах гуманізації та демократизації суспільних

відносин людина потрапляє в ситуації вибору, що є головною умовою зростання не тільки її свободи, але й відповідальності перед суспільством.

Список використаних джерел

1. Гуманістична психологія особистості. URL:
<http://posibnyku.vntu.edu.ua/psihologiya/r214.htm>
 2. Голобуцький О. Перспективи інформаційної трансформації політичних інститутів в Україні. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 93–106.
- Зінченко С. В. «Роль Я-концепцій» в особистісному самовизначенні дорослих. Європейський Союз – Україна : освіта дорослих : зб. матеріалів форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні. Київ-Ніжин, 2015. С. 131–135. URL:
https://lib.iitta.gov.ua/106929/1/Методологічний%20семінар%20_%202015.pdf

Токар А. А.,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний Університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

СТРЕСОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Служба в Національній поліції України (далі – НП) є екстремальною та стресогенною, адже пов'язана вона із припиненням злочинних посягань на життя та здоров'я громадян, часто здійснюється у надзвичайних обставинах та ситуаціях, пов'язаних з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життєдіяльності. Тож, адаптуватися до умов агресивного середовища та підвищити рівень стресостійкості, є важливим психологічним вмінням для правоохоронця.

Як зауважив американський ендокринолог Ганс Сельє: реакція особистості на стрес залежить від сили стресорів і стресостійкості: запасу важливих інформаційно-енергетичних ресурсів для подолання стресових ситуацій.

На початковому етапі служби курсанти, що приходять до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, не є достатньо підготовленими, як у фізичному так і психологічному стані, і це є природньо. Психічний розвиток молодого покоління поділяється на 4 основні періоди:

- ранній і дошкільний вік;
- молодший шкільний вік;
- середній шкільний, або підлітковий вік;
- юнацький вік.

Більшість курсантів приходять на службу віком 17-18 років. Це є період так званої «юності», а саме – старший юнацький вік, коли починає формуватися стадія фізичної та психологічної зрілості. Організм сприяє формуванню вмінь та навичок праці, спорту, а також – вибору певної професії. Починає надходити усвідомлення власної фізичної сили та привабливості. Здоров'я впливає на формування у юнаків та дівчат самооцінки, впевненості в собі, оптимізму, життєрадісності, активності, поривання до дій, що позитивно впливає на психіку даних осіб [1, с. 119].

Згідно досвіду Міністерства Юстиції США, при доборі до лав поліції, у кандидатів перевіряються наступні спроможності:

1. Прийняття рішення, або судження – вміння озвучувати рішення, демонструвати здатність швидко оцінювати ситуацію, щоб визначати і приймати відповідні дії. Ця навичка також включає у себе здатність «відсіювати» інформацію, щоб підібрати те, що важливо, і, як тільки вона буде ідентифікована, ефективно її використовувати.

2. Імпульсивний контроль, або увага до безпеки – передбачає прийняття належних запобіжних заходів і недопущення імпульсивної поведінки, або надмірну ризиковану поведінку для забезпечення особистої безпеки та безпеки інших. Ця спроможність включає у себе здатність і схильність подумати, перш, ніж діяти - щоб тримати під контролем свої стрімкі, рефлекторні реакції, вести себе з усвідомленою увагою до ситуації.

3. Сумлінність та надійність – передбачає копітку, надійну, добросовісну роботу і своєчасне, логічне виконання відповідно законодавства та логіки, норм та положень.

4. Адаптивність та гнучкість – включає в себе здатність перемикатись і легко пристосовуватися до раптових змін ситуації, а іноді – в конкуруючих обставинах роботи.

У подальшому, на етапі навчання, перевіряються навички засвоєння матеріалів. Хоча сучасні методики, як правило, краще справляються з цими когнітивними навичками, ніж, скажімо, емоційними, це зазвичай робиться побічно. Тобто, щодо набуття цих навичок, часто, маються на увазі, результати роботи здобувачів з різними оцінками або в поєднанні з іншими оцінками. Наприклад, під час оцінювання навичок затримання і контролю правопорушника, визначається здатність курсантів належним чином нарощувати застосування примусу відповідно до континууму сили. Їх робота може призвести до передбачуваних висновків про прийняття рішень, суджень та імпульсивного управління. Коли співробітники роблять такі висновки, виникають дві проблеми. По-перше, можна плутати недоліки навчання з проблемою прийняття рішень; погана робота курсанта і оцінка може бути пов'язана з відсутністю розуміння або гостроти використання континууму сили, ніж через недоліки в прийнятті рішень або судженнях. По-друге, курсанти помиляються щодо висновків по прямій оцінці прийнятих рішень. Важливість цих когнітивних навичок для ефективної роботи поліції диктує необхідність стандартизованих і конкретних вимірювань самих навичок [2, с. 35].

Закладам вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України необхідно поліпшувати спосіб розвитку у курсантів незалежного, критичного мислення. Щоб прищепити і зміцнити когнітивні навички, тренери повинні знайти спосіб зменшити наказові способи навчання (тобто, постійно говорити їм, що робити) і розширювати можливості для самостійного прийняття рішень під час навчання. Також курсанти повинні без присутності інструкторів обговорювати й обґрунтовувати у групах дії власні дії і своїх товаришів та надавати їм оцінку. Це потрібно робити після кожного практичного відпрацювання. Почувши обґрунтування співкурсників, а не інструкторів, вони зможуть краще розвивати навички критичного мислення і зможуть поліпшувати імпульсний контроль у прийнятті рішень. Сумлінність та адаптованість НЕ культивуються у традиційних вправах.

У подальшому, з метою здобуття додаткових навичок стресостійкості необхідно вводити курсантів у такий собі стресовий стан. Це доцільно робити при тактичних навчаннях та поліцейських квестах з наданням постійних та нових завдань. Наприклад, при відпрацюванні питання пошуку та затриманню підозрюваних у приміщенні, надавати стрес-завдання про поранення співробітника, або виникнення несподіваної погрози вибухонебезпечного предмету. Звичайно, подібні завдання повинні супроводжуватись імітаційними звуками пострілів, вибухів, криків поранених та сигналів сирен.

Сучасна правоохоронна діяльність вимагає сучасної підготовки, яка включає андрологічні принципи навчання. Коли навчальні заклади переходять від авторитарного, воєнізованого стилю до навчання дорослих особистостей,

курсанти можуть розвивати і зміцнювати важливі психологічні навички, які необхідні ефективним правоохоронцям.

Тільки аналіз помилок і промахів курсантів під час відпрацювання реальних тактичних завдань приведе до формування психологічної стійкості майбутніх правоохоронців та до фрустраційного і стресогенного впливу екстремальних ситуацій їх професійної діяльності [3].

Список використаних джерел

1. Токар А., Гоговський Е., Бардін Є. Удосконалення психо-фізичного стану курсантів під час занять з тактико-спеціальної підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (111). URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/2-2021-119-124.pdf

2. Папазоглу, До., Манзелла, К. Використання навчання співробітників поліції як інструменту превентивного втручання поліції. URL. <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/24/4941>

3. Євдокімова О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. конф. (м. Харків, 24 трав. 2018 р.). МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. С. 63–66. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8862/Spetsyfika%20formuvannia%20psykholohichnoi%20stiikosti%20u%20politseiskykh%20u%20protsesi%20profesiinoi%20pidhotovky_Yevdokimova_2018.pdf?sequence=1

Шевяков О. В.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

Терещук Є. М.,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Проблеми безпеки особистості стосуються кожної людини, ставлять низку філософських, правових, політологічних, соціологічних, психологічних та інших спеціальних питань. Аналіз сучасної літератури з різних аспектів вивчення проблем безпеки особистості дозволяє стверджувати, що безпека є складною, міждисциплінарною областю знання, і роль психології полягає не тільки в формуванні універсального визначення, а й у виробленні загальних уявлень і системи знань про цей феномен на філософському та теоретико-методологічному рівнях. Необхідність аналізу філософських та соціокультурних основ психологічної безпеки обумовлена тим, що його проведення дозволить сформувати не лише загальні наукові положення про таке складне соціальне явище, яким є безпека, та, зокрема, психологічна безпека особистості студента, але й розкрити її загальні властивості, закономірності становлення, розвитку та функціонування.

Поняття «безпека» довгий час застосовували переважно в рамках політичної філософії, причому пріоритет, як правило, віддавався державній безпеці, а не особистій чи громадській. Сьогодні ж ця проблематика актуальна і для інших розділів філософського знання та інших галузей наукового осмислення. Важливим є з'ясування того, чи існує принципова відмінність між індивідуальною безпекою кожної окремої людини та безпекою колективною (безпекою всього суспільства, громади, держави тощо).

Більшість робіт присвячено визначенню найбільш ефективних методів та засобів вирішення практичних завдань, тобто фахівці, розмірковуючи про безпеку, говорять про конкретні прикладні розуміння цього терміну: національна [1, с. 182-183], освітня [2, с. 73-74], організаційна та інші види безпеки. Зокрема, доведено, що психологічно безпечне організаційне середовище студента у вищій школі детермінує задоволеність змістом навчання та майбутньою кар'єрою, переживання почуття успіху. Показано, що ресурси соціальної підтримки людини від організації та спільноти, які визначаються потребою особистості у приналежності, опосередковані психологічною безпекою цього середовища.

У науковій літературі поняття безпеки, як правило, тлумачиться по-різному:

1) безпека як відсутність небезпеки (на основі принципу дихотомії). Поняття «безпека» і «небезпека» є діалектично взаємопов'язаними характеристиками умов

об'єктивної реальності, що відображують її суперечливі сторони, і можуть розглядатися як соціально-філософські категорії. Але при такому підході не враховуються протиріччя об'єктно-суб'єктної сфери людської діяльності, які є джерелом будь-якого розвитку та змінювання. Тому, мабуть, постулат, що відсутність небезпеки це і є безпека, не є бездоганим і потребує певного уточнення. Такого стану, при якому державі, суспільству або особистості не загрожує небезпека, просто не існує;

2) безпека як певна діяльність із забезпечення або попередження загроз, небезпек (діяльнісний підхід, що пов'язаний з рівнем суспільного виробництва, завдяки якому і створюються захисні дії). Ця філософія орієнтована на ціннісні переваги соціальної практики (дійсності) та передбачає не тільки певний рівень усвідомлення сутнісних протиріч буття, але й конкретне розуміння онтологічних основ соціальної реальності;

3) безпека як усвідомлена потреба, цінність, інтерес, що пов'язані з цілепокладанням, як ключова цінність мотиваційної сфери, що представлена в індивідуальній та суспільній свідомості.

Всі ці визначення можна віднести до антропологічного інструменталізму, в межах якого безпека пов'язується з певною історичною практикою забезпечення життєдіяльності людини та її існування. Проте, безпека як соціально-філософська категорія не може розглядатися тільки в аспекті стану захищеності, оскільки це ще й властивість певної системи, і процес соціальної діяльності.

Зауважимо, що пізнання безпеки тісно пов'язане з соціально-історичними умовами буття, з рівнем розвитку матеріальної і духовної культури, з пануючими в суспільстві інтересами і цінностями, що зумовлює не тільки розмаїття точок зору, які пояснюють явище безпеки, але й визначає її онтологічну, гносеологічну і аксіологічну особливості. Онтологічний аспект безпеки полягає в тому, що безпека, існуючи в загальній структурі буття, перебуває в різних формах, які є оптимальними умовами дійсності як такої (буття природи, людини, соціального і духовного), при яких мінімізовані небезпеки. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний безпосередньо з особливостями її пізнання. Дуже важливим з погляду предмету нашого дослідження, є огляд соціально-філософської спадщини в царині історичної рефлексії проблеми безпеки суспільства та особистості. У процесі історичного розвитку безпека розумілася через чуттєвий досвід і завдяки раціональному пізнанню. Накопичені знання трансформувалися в практичний досвід і достовірні знання. Людина і суспільство завжди прагнуть пізнати бажані умови повної відсутності небезпеки – абсолютну безпеку, що практично неможливо, оскільки процес розвитку небезпек у результаті людської діяльності і об'єктивних змін в світі є нескінченним. Аксіологічний аспект безпеки підкреслює, що безпека перебуває у ряді загальнолюдських цінностей (таких як добро, істина, краса), оскільки має значущість для багатьох поколінь людей, не зважаючи на те, що у різні епохи її зміст і значення розумілися по-різному. Безпека створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття та сталого розвитку суспільства. Отже, названі її аспекти тісно пов'язані між собою. Гносеологічний і аксіологічний аспекти утворюють цілісну структуру теоретичного концепту, фундамент якого становить її онтологічний аспект.

Реалії сучасного часу висувують на перший план не узагальнені цінності, а безпеку і збереження життя спільнот, груп, конкретних людей незалежно від їх політичних, економічних і національних відмінностей. Дедалі більшої значущості набувають питання вивчення безпеки, яка характеризує внутрішній стан людини, її благополуччя, спокій, стабільність, мова йде про психологічну безпеку, що є проявом суб'єктивної безпеки.

Суб'єктивна безпека, представлена в філософських і соціокультурних аспектах, може бути розкладена на низку взаємопов'язаних проблем, як-от: сприйняття людиною стану безпеки або загрози, психологічні механізми утворення страху в соціальних групах, руйнування або маніпуляція ідентичністю, громадянська самосвідомість і здатність самоорганізації спільноти щодо зовнішніх і внутрішніх загроз. Сучасні соціально-гуманітарні теорії розширили розуміння суб'єктивного виміру безпеки, включивши в аналітичне поле проблеми соціокультурні, психологічні та феноменологічні фактори, що впливають на сприйняття індивідом і соціальними групами власної захищеності.

Таким чином, застосування поняття «психологічна безпека» як окремої наукової категорії ще не має тривалої історії, хоча й отримало значне розповсюдження у наукових роботах. Інтерес до проблем психологічної безпеки зумовлений зростаючою потребою системного опису явищ соціальної реальності, яка стрімко змінюється, та необхідністю вирішення практичних завдань сьогодення. Крім того, суттєво змінюються традиції наукового опису явищ реальності та самої людини – від класичної до постнекласичної парадигми наукового знання.

Список використаних джерел

1. Більовський О. А. Національна безпека як предмет соціально-філософського аналізу. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 7. С. 182–186.
2. Blynova O. Y., Holovkova L. S., Sheviakov O. V. Philosophical and sociocultural dimensions of personality psychplogical security. *Antropological Measurements of Philosophical Research*. 2018. № 14. P.73–84.

СЕКЦІЯ 6:
РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ Й ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Алексеева О. В.,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

ДИТИНА РОЗЛУЧЕНИХ БАТЬКІВ:
ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Безумовною й сумною реальністю сьогодення є зростання неповних родин (головним чином, числа самотніх матерів), пов'язане, у першу чергу, з динамікою розлучень і зростанням явища офіційного безбаченківства. Нині в Україні без участі батьків і вітчимів виховується не менш 1/5 усіх дітей, і наслідки цього невтішні. Зберігати подібний *status quo* надалі неможливо.

Позаяк коло питань, котрі охоплюють таку надскладну проблему сучасності як зростання дитини в неповній сім'ї, досить широке, ми торкнемося лише деяких психолого-правових аспектів, що стосуються переважно виховання дітей, батьки яких розлучилися. Втім, згадані аспекти слід трактувати дещо ширше, оскільки вони значною мірою прояснюють ресурсний стан і виховний потенціал неповної сім'ї в цілому.

Патогенний вплив розлучення на стан людини украй великий. Умовно всі проблеми, на які наражається той із батьків, з ким залишаються діти (переважно це самотня мати, тому в доповіді орієнтуватимемося саме на цю категорію), можна поділити на клінічно-психологічні, психолого-педагогічні, соціально-економічні [1, с. 127–128]. Розглянемо їх докладніше.

Розлучення супроводжується глибокими переживаннями самотньої матері (батька), що часто зумовлюють дезадаптивний психологічний стан, емоційний стрес, невротизацію, депресивність, алкоголізацію. Усе зазначене вище украй негативно позначається на виконанні ними батьківських функцій. Недаремно майже половина дітей із розлучених родин зростають тривожними, пригніченими, невпевненими у власних здібностях, озлобленими (нашу країну останнім часом накрила хвиля підліткового насильства).

Чому так стається? У нашому суспільстві самотня мама (батько) й її дитина – найуразливіші категорії. Вони потерпають від зловживань підприємств усіх форм власності (установ, організацій тощо), які, виставляють своїм працівникам мінімальну зарплатню (де факто цілком пристойну в «конвертованому вигляді»)

або в інший спосіб «допомагають» іншій стороні уникнути зайвих збитків на користь власних же дітей, бездіяльності виконавчої служби тощо. Як свідчить життя, переважна кількість самотніх матерів (рідше батьків) зі зрозумілих причин залежать від роботодавців, часто відверто демпінгуючи свої професійні навички, обіймають низькооплачувані посади в бюджетних організаціях чи на державних підприємствах з метою збереження певних соціальних гарантій [2, с. 132]. Будь-які соціально-політичні катаклізми, пандемії, стихійні лиха позначаються передовсім на самотніх батьках (утому числі, тих, що пережили розлучення) та їхніх дітях. Одноосібна відповідальність за дитину й батьківську родину, знижений матеріальний рівень, перенавантаження вдома й на роботі неминуче призводить до соціальної ізоляції матері (батька), заручником якої стає й дитина: вільних коштів і часу на спілкування, повноцінний відпочинок, розваги просто не вистачає, а життя набуває оборонного характеру.

Нерідко доводиться вести мову і про дискримінаційні моменти, до яких слід віднести швидше голослівні думки про «неповноцінність» дітей із неповних сімей, на кшталт того, що такі діти частіше від інших потрапляють до колоній для неповнолітніх. На нашу думку, подібні судження є відверто дискримінаційними, до того ж, нічим непідтвердженими.

У контексті розглядуваних питань психологічного, правового й соціологічного характеру не можна оминати й складну проблему відсутності взаємодії батьків у вихованні дитини в умовах розлучення. Подібний, на жаль, характерний для сучасних українських реалій, розвиток подій може призвести до низки негативних наслідків. Опишемо деякі з них.

Так, якщо батько часто ухиляється від будь-якої участі в вихованні дитини, мати часто на противагу йому обмежує систему виховання створенням матеріального благополуччя, жертвуючи емоційними контактом з дітьми аж до їхньої психічної занедбаності.

З іншого боку, мати може створювати перепони для участі добросовісного батька в вихованні дитини після розлучення (т.зв. гейткіпінг), і подібні ситуації також не є рідкістю і травматизують передовсім дітей. Спроби ж урегулювати проблему за рахунок установа спільної опіки, коли дитина половину часу проводить у батька (на жаль, цей варіант часто пропонується задля уникнення проблеми сплати аліментів), а половину в матері, не витримують критики хоча б тому, що проживання «на два будинки» зазвичай породжує в дитини відчуття постійного роздвоєння, що зумовлює розвиток своєрідного патологічного стану, описаного як «соломонів невроз» [1, с. 25]. Крім того, це сприяє певній соціальній непристосованості таких дітей.

Описані нами проблеми становлення дітей, батьки яких розлучилися, на жаль, видаються не найбільш критичними на тлі украї драматичної ситуації, яка натепер склалася в Україні навколо сімейного виховання підростаючого покоління: офіційного безбатьченківства (матері не записують співмешканців як батьків дітей, хоча ті фактично ними є й жодних заперечень проти цього не мають), соціального сирітства – покинутих обома батьками дітей, випадків вражаючого недогляду за дітьми, спричиненого алкоголізмом, зловживанням наркотиками, безладними статевими зв'язками, масового заробітчанства, коли діти в кращому випадку покинуті на бабусю з дідусем, відсутності елементарних умов для виховання дітей).

Справді, проблеми тих, хто спроможний виховувати своїх дітей, тобто педагогічно компетентний, зацікавлений у виконанні батьківських функцій і опиняється сам на сам із труднощами (часто тимчасовими) через утрату партнера, – дещо інше явище, зумовлене іншими причинами. Адже мати (батько) у симбіозі з дитиною бореться за їхнє майбутнє, зосереджуючи на цьому весь наявний в неї ресурс; дитина народилася в офіційно оформлених стосунках, що вже свідчить про більш-менш усвідомлене ставлення до соціальних цінностей, материнства, батьківства, інституту сім'ї. Другий із батьків також нерідко прагне бути включеним у той чи інший спосіб у виховання своїх нащадків. То невже ці батьки, які опинилися сам на сам із проблемами правового, соціального й психологічного характеру, не заслуговують на підтримку від держави? На нашу думку, якщо державна політика, зокрема законодавчі ініціативи, будуть спрямовані передовсім на своєчасне вирішення зазначених питань, можливо, вдасться уникнути багатьох негативних соціальних явищ щодо дітей, котрі можуть без перебільшення зумовити втрату майбутнього покоління як такого.

Список використаних джерел

1. Аксенов М. М., Авдеенок Л. Н. Психология развития личности и поведения детей в семьях разводящихся родителей. *Вестник ТГПУ*. 2009. Вып. 5 (83). С. 124–128.
2. Волкова А. Н., Якушенко Е. Г. Одинокое материнство: психологический портрет проблемы. *Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина*. 2009. №1 (Психология). С. 123–134.

Бойко-Бузиль Ю.Ю.,
доктор психологічних наук, доцент,
заступник завідувача
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНУ ПРОБЛЕМУ

Україна однією із перших в світі визнала домашнє насильство соціальною проблемою суспільства та розпочала реалізацію відповідних заходів у сфері його запобігання і протидії. Так, у 2017 р. набув чинності Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в 2019 р. – Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2019 р. № 234 затверджено «Порядок формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі». В лютому місяці 2021 р. Верховна Рада ухвалила Постанову № 1185–IX «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі».

Нині розгорнута широка соціальна інформаційно-роз'яснювальна робота із висвітлення проблеми домашнього насильства, активно втілюються проекти, акції, тренінги спрямовані на підвищення обізнаності суспільства щодо попередження випадків домашнього насильства, протидії діям кривдників та допомоги жертвам. До прикладу, інформаційна кампанія Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) Україна «Розірви коло», кампанія громадської організації «Ла Страда – Україна» «Стоп насильству», проект Міністерства юстиції України «Я маю право», проект Національної поліції України «Поліна», проект Європейського союзу в Україні «Я проти насильства», проект громадської організації «Жінка майбутнього» «Театр проти насильства», освітній проект з протидії домашньому насильству «Дім(Не)Безпеки», онлайн-платформа для жертв домашнього насильства «Мені здається», освітній серіал «Онлайн-інструменти протидії домашньому насильству» на платформі «Дія. Цифрова освіта», Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства» та ін. Та попри вагомість здійснених кроків, домашнє насильство і надалі продовжує набувати ризикованих масштабів й потребує узгодженої боротьби та превенції.

На офіційному сайті Національної поліції України (при.gov.ua) подано, що станом на жовтень 2021 р. до поліції надійшло понад 267377 звернень про факт вчинення домашнього насильства, складено 123682 адміністративних протоколи за ст. 173-2КУпАП та винесено 41322 термінових заборонних приписів стосовно кривдників. Наразі на обліку в Національній поліції України перебуває 89716 кривдників. У порівнянні із даним за лютий 2021 р. кількість звернень

зросла на 5200 випадків, а кривдників стало на 7 тисяч більше. Таким чином ми бачимо не просто жахливу статистику щодо випадків домашнього насильства, а спостерігаємо кричущо страшну динаміку, позаяк за кожним фактом вчинення домашнього насильства стоять долі людей, особливо дітей. Та головне, що фактичні та приховані наслідки вчинення насильства в межах однієї родини не лише деформують сімейні цінності й відносини, негативно позначаючись на формуванні молодого покоління як майбутнього нашої країни, а на жаль виступають найбільшою загрозою знищення інституту сім'ї в цілому. Це при тому, що за статистикою Інституту соціології НАНУ, сім'я – це єдиний інститут, що має 90% довіри українців та є головним суспільним інтегратором.

Під домашнім насильством треба розуміти не лише фізичний вплив і не лише між членами подружжя. Це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між членами колишнього чи чинного подружжя, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчиненням таких діянь. До таких дій можна віднести стусани, ляпаси, щипання штовхання, кусання, шмагання, незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, чи заподіяння смерті [3, с. 56].

Домашнє насильство як один із найчастіших злочинів вчиняється щодня. Соціальний тиск домашнього насильства настільки сильний, що переважна більшість жертв домашнього насильства сприймають його як невідворотнє явище в житті та не повідомляють про нього. А ті потерпілі, які мають мужність звернутися за допомогою до правоохоронних органів, часто не отримують захист і справедливість через слабкість правової системи [2, с. 5].

На нашу думку до домашнього насильства призводить своєрідна експозиція ірраціонального мислення, яка впливає на почуття і поведінку особи та як наслідок спонукає до прийняття рішення щодо вчинення насильницьких дій або насильства загалом [1, с. 128]. У зв'язку з цим, заходи із попередження та профілактики домашнього насильства найперше мають бути орієнтовані на усвідомлення особою своїх дій та головне розуміння наслідків їх вчинення. Лише в зазначеному розрізі стає можливим розуміння як правових, так і психологічних конотацій феномену домашнього насильства.

Поряд із зазначеним українцям характерна мінімізація реалій домашнього насильства («Б'є – значить любить», «Від милого пана не болить і рана, «Всі терплять і ти терпи», «Діти пустують від материного серця, а розумнішають від батькового дубця», «Моя хата скраю, тому нічого не знаю»), що є найбільшою проблемою на шляху його протидії. Адже коли ми віримо в те, що наше суспільство матриархальне, то свідомо заплющуємо очі й ігноруємо факти дискримінації, котрі є повсюдними і наскрізними. Також українські традиційні моделі розвитку жіночої і чоловічої долі накладаючись на загальноєвропейські тенденції кризи сім'ї спотворюють істинне розуміння феномену домашнього насильства. Нині домашнє

насильство стало брендом, яким спекулюють, не лише жертви та кривдники, але і спостерігачі, особливо засоби масової комунікації. Ми ж переконані, що домашнє насильство є соціальною проблемою сучасного суспільства, його хворобою, негативним соціальним явищем, елементом соціальної реальності, продуктом життєдіяльності людей, яку можна подолати лише скооперувавшись на рівні суспільства і держави, кожної окремої особистості та громадянина.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці інформаційної програми щодо протидії випадкам домашнього насильства, яка буде побудована із урахування ментальності сучасного українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Домашнє насильство як соціальна проблема: психологічний ракурс. *Габітус*. 2021. Вип. 24. Т. 2. С. 125–129.
2. Вілс Е., Калашник О. Протидія домашньому насильству практичний посібник для поліцейських. 75 с. URL: <https://rm.coe.int/cvavgujan2018-4-ua-web/16807874e0> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Черевко К. О. Домашнє насильство та насильство щодо жінок у розрізі законодавства України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 50–59.

Біліченко В. В.,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА РЕАГУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Актуальність дослідження. Насильство щодо жінок є одним з найбільш поширених порушень прав людини, оскільки воно набуває різних форм (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство), воно відбувається стосовно дівчаток і жінок різного віку, не обмежується якоюсь соціально-економічною групою населення або групою населення з певним рівнем освіти та має місце у всіх країнах. Незважаючи на свою поширеність, проблема насильства щодо жінок, як і раніше, залишається у тіні, і для більш ефективної боротьби з ним, як і раніше, необхідні зусилля щодо підвищення ролі правоохоронних органів у попередженні та протидії домашньому та гендерно-обумовленому насильству.

Ступінь розробленості теми. У сучасний період істотний внесок у дослідження превентивного потенціалу сімейно-побутових відносин зробили В. Кудрявцев, Г. Аванесов, З. Астеміров, Ю. Антонян та інші. Протидії насильницької злочинності у сім'ї правоохоронними органами присвячені роботи О. Ахматова, М. Алієва, А. Ілляшенко, А. Ісакова, В. Антонова, В. Мішота, А. Побігайло, Д. Бурмаки, В. Шахова, В. С.Захарова та інші. Важливу роль розвитку кримінофамілістики відіграють роботи О. Іванової, А. Жукова, Л. Прозументова, С. Тітова про запобіжну діяльність окремих служб та підрозділів ОВС. Однак, проблема запобігання насильству у сім'ї, як особлива форма реагування правоохоронних органів, залишається актуальним у зв'язку з постійним реформуванням як законодавства, так і видозміненості злочинів у сфері домашнього насильства.

Об'єктом дослідження виступає кримінальна патологія у сімейній сфері, її генезис та співвідношення зі злочинністю загалом, а також вплив на кримінологічну безпеку сім'ї.

Предмет дослідження – комплекс правових норм, що регламентують діяльність правоохоронних органів щодо реагування на злочинність у частині, що стосується протидії внутрішньосімейним насильницьким злочинам, теоретичні та практичні особливості формування ефективного механізму протидії криміналу у сімейній сфері.

Мета дослідження полягає у розробці теоретичного уявлення про запобігання насильству у сім'ї як особливої форми реагування правоохоронних органів.

Методологічна основа та методика дослідження. Специфіка дослідження комплексної проблеми зумовила різноманіття методів і системний підхід для моделювання необхідних процесів, механізмів, компонентів. Використовувалися основи пізнання соціальної реальності, синергетики, об'єктивності, науковості,

історизму. У роботі знайшли застосування методи загальнонаукові, приватнонаукові та теоретичні.

Результати дослідження. Під домашнім насильством розуміється насильство, що відбувається між подружжям, постійними або нерегулярними партнерами та співмешканцями; ця форма насилля іноді називається насильством з боку інтимного партнера [10]. На законодавчому рівні попередження насильства розглядається як система соціальних та спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють скоєнню насильства в сім'ї, припиненню насильства в сім'ї, яке готується чи вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні у сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв [8]. Така діяльність забезпечується комплексом спеціальних заходів правоохоронних органів. Було розроблено багато різних моделей ефективного реагування поліції на випадки домашнього насильства. Вони включають застосування стандартизованих протоколів реагування на події, створення спеціальних поліцейських підрозділів або призначення спеціальних співробітників поліції, які займаються виключно справами про домашнє насильство і вдосконалення роботи поліції на рівні суспільства. Рекомендації Ради Європи, взяті з Резолюції ЄС про насильство щодо жінок 1986 р., припускають, що у кожному поліцейському підрозділі має бути як мінімум один співробітник, який спеціалізується на справах домашнього насильства [2].

Першорядне значення має доступність органів поліції та їх здатність реагувати на потреби жертви. Спеціальні заходи щодо запобігання насильству в сім'ї вважаються особливими формами реагування органів внутрішніх справ на здійснення такого насильства і характеризуються значним профілактичним впливом на правопорушника. До видів запобіжних заходів сімейного насильства відносяться [1, с. 42]:

1) вжиття негайних заходів щодо усунення загрози життю чи здоров'ю особи, постраждалої від сімейного насильства та інших членів сім'ї, чи прирівняних до них осіб;

2) затримання особи, яка вчинила сімейне насильство, відповідно до кримінально-процесуального законодавства;

3) видача та продовження термінового заборонного припису;

4) притягнення особи, яка вчинила сімейне насильство, до кримінальної чи адміністративної відповідальності;

5) негайне переміщення особи, яка постраждала від сімейного насильства, життя та здоров'ю якої загрожує небезпека, у безпечне місце або притулок за її згодою. Органи місцевого самоврядування, органи соціального розвитку зобов'язані сприяти органам внутрішніх справ у негайному переміщенні у безпечне місце осіб, постраждалих від сімейного насильства. Інші суб'єкти охорони та захисту від сімейного насильства сприяють органам внутрішніх справ у негайному переміщенні у безпечне місце осіб, які постраждали від сімейного насильства [7].

Обов'язки органів внутрішніх справ щодо реагування на факти звернень про сімейне насильство [9, с.29]:

1) вжити всіх заходів, передбачених законодавством України;

- 2) прийняти та зареєструвати заяву про сімейне насильство від будь-яких осіб;
- 3) роз'яснити порядок видачі та продовження термінового заборонного припису, порядок залучення особи, яка вчинила сімейне насильство, до кримінальної чи адміністративної відповідальності;
- 4) надати особі, яка постраждала від сімейного насильства, відомості про соціальні служби;
- 5) організувати у разі потреби транспортування особи, яка постраждала від сімейного насильства, до медичного закладу чи інше безпечне місце;
- 6) видати або продовжити за заявою особи, яка постраждала від домашнього насильства, терміновий правоохоронний припис та контролювати виконання умов, які у ньому прописані;
- 7) у разі сімейного насильства щодо неповнолітнього негайно інформувати територіальний підрозділ уповноваженого державного органу із захисту дітей;
- 8) за згодою особи, яка постраждала від сімейного насильства, інформувати у триденний термін з моменту видачі термінового правоохоронного припису, територіальні підрозділи органів соціального розвитку;
- 10) виконувати всі необхідні дії для передачі матеріалів із залучення особи, яка вчинила сімейне насильство, до адміністративної чи кримінальної відповідальності [3; 5; 6].

В Україні, окрім процесуальних недоліків правоохоронної системи, з точки зору запобігання ескалації домашнього насильства, широко відомо та документально підтверджено, що поліція систематично не порушує справи про домашнє насильство. Через поширені помилки і гендерні стереотипи, які присутні на всіх рівнях правоохоронної та судової систем, поліція часто не бачить необхідності втручатися в те, що вона вважає «особистими справами», і не визнає домашнє насильство як діяння, що вимагають вжиття профілактичних заходів чи проведення розслідування. Адвокати, які представляють інтереси постраждалих від домашнього насильства повідомляють, що поліція, по суті, часто звинувачує жінок у насильстві або намагається відмовити їх від подання офіційних скарг [1, с. 42; 4].

Висновки. Здатність правоохоронних органів ефективно запобігати виникненню, повторенню та ескалації домашнього насильства за допомогою заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та благополуччя жертв, слід посилити. Навчальні програми для державних службовців, співробітників судових та правоохоронних органів, медичних працівників, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють із жертвами/особами, які пережили домашнє насильство, значно підвищать ефективність профілактичних заходів. Навчання має ґрунтуватися на міжнародних стандартах у сфері боротьби з домашнім насильством і включати в себе як базову підготовку для підвищення рівня знань про домашнє насильство, так і просунуті тренінги, спрямовані на підвищення ефективності кроків у боротьбі з домашнім насильством, що здійснюються особами, які професійно займаються цією проблемою.

Моделі програм, призначених для осіб, винних у скоєнні домашнього насильства, орієнтовані на притягнення до відповідальності за застосування насильства, можуть бути розширено. Участь у призначених для правопорушників програмах має пропонуватись на добровільній основі, а в деяких випадках носити

обов'язковий характер (наприклад, як умова звільнення під заставу або винесення того чи іншого вироку), і ці програми повинні ні бути пов'язані з роботою поліції з особами, які перебувають на профілактичному обліку. Вони не повинні використовуватися як альтернатива кримінальним покаранням.

Регулярні/тривалі та помітні загальнонаціональні кампанії у засобах масової інформації, що підтримують абсолютну нетерпимість до насильства щодо жінок та ненасильницькі сімейні відносини, підвищили б ефективність усіх інших зусиль щодо запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції : метод. реком. / В. Л. Костюк, Н. В. Федоровська, М. В. Пашковська. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с.
2. Орлов Ю. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/420/306>
3. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>
4. Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : Наказ МВС України від 01.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0965-18>
5. Порядок проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : Наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19>
6. Порядок розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2017 № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17>.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
8. Протидія домашньому насильству. URL: <https://www.npu.gov.ua/gromadyanam/protidiya-domashnomu-nasilstvu-main/protidiya-domashnomu-nasilstvu.html>
9. Протидія домашньому насильству органами Національної поліції : метод. посіб. / С. В. Альошкін, О. В. Даценко, К. Л. Бугайчук, Т. М. Малиновська, К. Ю. Шеремет. Харків : Харк. Нац. ун-т внутр. справ. 2019. 93 с.
10. Протидія домашньому насильству практичний посібник для поліцейських : практ. посіб. для поліцейських. Ентоні Віллс, Ольга Калашник. 2018. URL: <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0>

Бова А. А.,
кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідного відділу,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

СТАН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ У 2020 РОЦІ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРАВОПОРУШНИКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ

Відповідно до чинного законодавства особи, які вчинили домашнє насильство, несуть адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність. Нормативна-правова база щодо протидії домашньому насильству в Україні зазнавала змін. У листопаді 2001 року було ухвалено Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (втратив чинність у 2017 році). У травні 2003 року Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) доповнено ст. 173², якою встановлювалася адміністративна відповідальність за вчинення психологічного, економічного та фізичного (що не спричинило тілесних ушкоджень) насильства.

У грудні 2017 року ухвалено Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.. До розділу «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» КУпАП внесена нова редакція ст. 173² (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування).

У січні 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 2017 року. До Кримінального кодексу України (далі – КК України) та Кримінального процесуального кодексу України були внесені нові норми щодо криміналізації домашнього насильства та захисту жертв домашнього насильства. З'явився новий склад кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи – ст. 126¹ КК України (Домашнє насильство), у новій редакції викладено статті 134 (Незаконне проведення абортів або стерилізації), 152 (Згвалтування) і 153 (Сексуальне насильство). Загальну частину КК України доповнено розділом XIII «Обмежувальні заходи» та ст. 91¹ «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», а розділ III Особливої частини – ст. 151² (Примушування до шлюбу).

Треба зазначити, що крім складу кримінального правопорушення, яке охоплюється окремою кримінально-правовою нормою, існує ціла низка насильницьких злочинів (наприклад, вбивство, нанесення тілесних ушкоджень,

побої і мордування, катування, торгівля людьми), які також можна віднести до тих, які пов'язані з домашнім насильством, за умови, що вони вчиненні щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Протягом 2018–2020 років в Україні зафіксовано зростання рівня домашнього насильства. Його жертви стали частіше звертатися по допомогу до органів Національної поліції України, які, використовуючи у своїй діяльності оновлену нормативно-правову базу, стали активніше притягати винних до адміністративної та кримінальної відповідальності.

У багатьох країнах світу у зв'язку зі спалахом нової коронавірусної хвороби COVID-19 були введені у 2020 році карантинні заходи. Зростання випадків домашнього насильства в період локдауну відбулося через підвищення рівня психологічного стресу, ускладнення стосунків у сім'ях, зміну обов'язків членів домогосподарств, погіршення матеріального стану сімей внаслідок зменшення зарплати або вимушеного безробіття. Під час введення посиленних карантинних заходів багато жертв домашнього насильства опинилися сам на сам із кривдниками, знаходячись тривалий час в одному приміщенні з ними, а також стикнулися з певними обмеженнями при взаємодії із зовнішнім світом.

Ґрунтуючись на статистичних даних Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України, окреслимо соціально-демографічний портрет осіб, які вчинили домашнє насильство/були притягнуті до відповідальності, та потерпіли від нього.

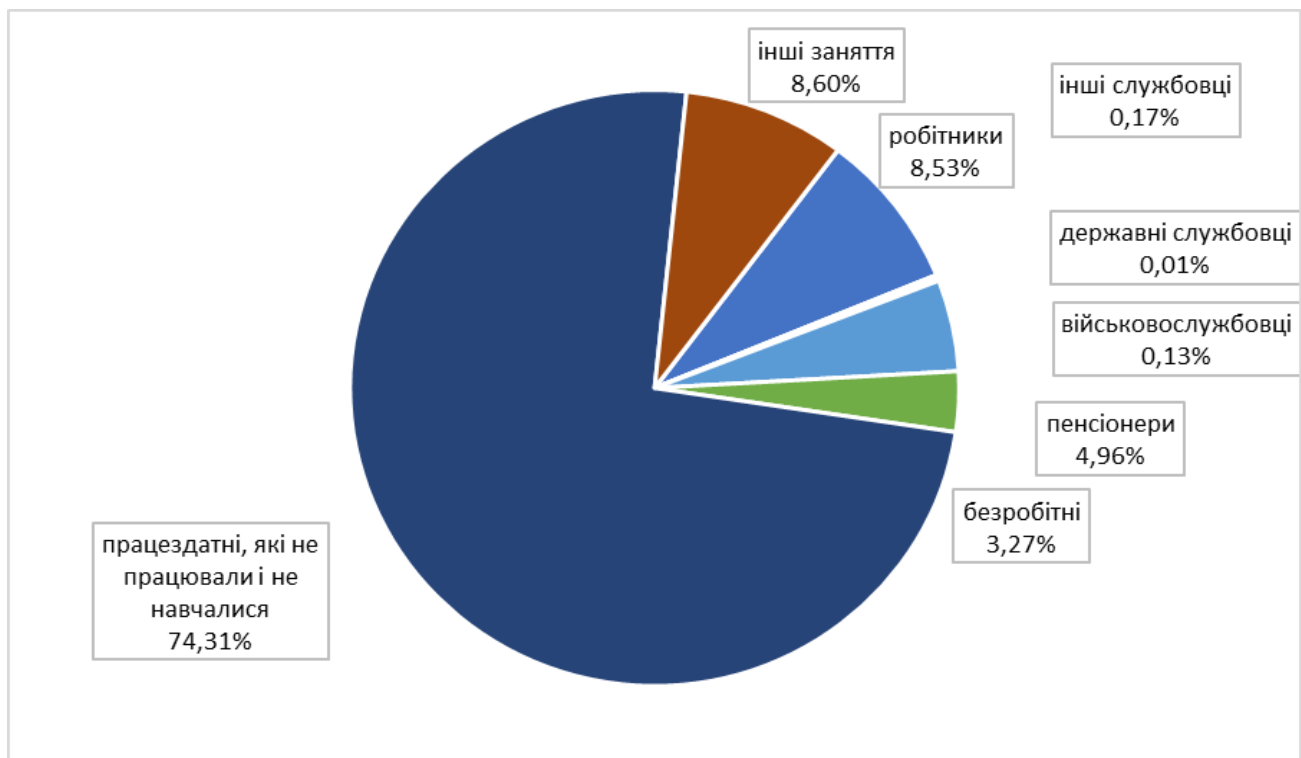

Рис. 1. Розподіл осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушень, передбачених ст. 173² КУпАП, за родом занять

Відповідно до «Звіту про результати роботи органів Національної поліції України із запобігання та протидії домашньому насильству за 12 місяців 2020 року (форма № 1-ДН)» виявлено 96257 осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173² КУпАП. 11,4 % правопорушників становили жінки, а 0,3% – неповнолітні особи.

Своєю чергою за даними судової статистики у 2020 році до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, передбачених ст. 173² КУпАП, притягнуто 62360 осіб, у тому числі 4629 жінок (7,4 %) [1]. За родом заняття три чверті (74,3 %) правопорушників складали працездатні особи, які не працювали й не навчалися, 3,3 % мали статус безробітного (рисунок 1, розрахунки відсотків здійснені від сукупності, що налічує 61567 осіб).

Серед інших категорій осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, 8,6 % працювали робітниками, а 5 % правопорушників були пенсіонерами.

Згідно із відомчою статистикою Національної поліції України у 2020 році було виявлено 1162 особи, які вчинили кримінальні правопорушення, що передбачені ст. 126¹ КК України. Серед них дорослі особи чоловічої статі складали 96,1 %, а дорослі особи жіночої – 3,9 %. 24,0 % осіб вчинили таке кримінальне правопорушення в стані сп'яніння. 32,7 % правопорушників раніше вже вчиняли кримінальні правопорушення.

Відповідно до статистичних відомостей Офісу Генерального прокурора у 2020 році виявлено 1638 осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 126¹ КК України). Серед правопорушників вікової категорії 18–28 років було 7,9% осіб, 29–39 років – 34,8 %, 40–45 років – 45,2 %. У старших (55–59 років та 60 років і більше) вікових категоріях відповідно фіксувалося 7,0 % та 5,1 % правопорушників. Серед виявлених правопорушників жінки складають 3,2 %. За освітою на час вчинення правопорушення 70,8% здобули базову середню та профільну середню освіту, 24,5 % – професійну (професійно-технічну), 3,5 % – вищу і фахову передвищу, 0,9 % – початкову, 0,2 % – не мали освіти.

Серед виявлених осіб, які вчинили домашнє насильство, з огляду на зайнятість 83,2 % були працездатними, які не працювали й не навчалися, а 5,2 % – були безробітними. 28,3 % осіб скоїли домашнє насильство в стані алкогольного сп'яніння, 26,9 % – раніше вчинювали кримінальні правопорушення (у т.ч. 15,3% мали не зняту й не погашена судимість) [2].

З огляду на статистичні відомості Державної судової адміністрації за 2020 рік щодо складу засуджених за домашнє насильство (ст. 126¹ КК України) із 778 осіб 20 було жіночої статі. Серед засуджених осіб до вікової категорії 18–24 років відносились (на момент вчинення злочину) 1,7%, 25–29 років – 6,3 %, 30–49 років – 66,2 %, 50–64 років – 25,1 %, від 65 років і старше – 0,8 %. Повну вищу або базову вищу освіту здобули 2,4 % засуджених, професійно-технічну – 24,4 %, повну загальну середню – 46,8 %, базову загальну середню – 25,7 %, початкову загальну – 0,3 %, не мали освіти – 0,4 % засуджених.

За родом занять 85,1% засуджених за вчинення домашнього насильства складали працездатні, які не працювали й не навчалися, 5,8 % – робітники, 0,1 % – працівники господарських товариств, 0,8 % – безробітні, а 2,4 % мали інші заняття. Питома вага пенсіонерів, у т.ч. інвалідів, складала 5,8 %.

3-поміж засуджених за домашнє насильство 40,5 % вчинили ці діяннн в стані алкогольного сп'яніннн.

Серед засуджених 10,9 % мали зняту або погашену судимість, 23,0 % – не зняту й непогашену судимість [3].

Отже, домашнє насильство найбільш характерне для сімей, в складі яких були працездатні особи-чоловіки, котрі не працювали і не навчалися, а також зловживали спиртними напоями. Велика частина правопорушників раніше вчинювала кримінальні правопорушення.

Відповідно до відомостей Національної поліції України з 1580 осіб, котрі потерпіли від домашнього насильства (ст. 126¹ КК України) протягом 2020 року, 89,1 % були дорослими особами жіночої статі, 10,5% – дорослими особами чоловічої статі, 0,3 % – малолітніми (до 14 років) дітьми та 0,2 % – неповнолітніми (від 14 до 18 років). Серед постраждалих дорослих налічувалося 0,4 % осіб з інвалідністю, а 15,3 % були особами похилого віку.

Своєю чергою за статистичними відомостями Офісу Генерального прокурора за 2020 рік від домашнього насильства (ст. 126¹ КК України) потерпіло 2192 особи (88,4 % жертв – особи жіночої статі). Крім того, потерпілими визнано 1,4 % дітей [4].

За даними судової статистики за 2020 рік потерпіли від домашнього насильства (ст. 126¹ КК України) 649 осіб (92 % жертв – особи жіночої статі). Серед потерпілих налічується 0,9% дітей. 92,1 % потерпілим було заподіяно шкоду здоров'ю, 7,7% – матеріальної та моральної шкоди, 0,2 % – заподіяно шкоду життю [5].

Отже, як свідчать наведені вище статистичні дані, домашнє насильство переважно притаманне чоловікам, які не працюють та не навчаються, слабо контролюють свою поведінку при вживанні алкогольних напоїв.

За статистичними даними зловживання алкоголем притаманне більшою мірою чоловікам ніж жінкам. Так, зокрема, на кінець 2017 року в медичних закладах перебували на обліку з метою лікування та реабілітації 463896 хворих, що мали розлади психіки та поведінки внаслідок уживання алкоголю, у тому числі 399241 (86,1 %) чоловіків [6, с. 102].

Жертвами домашнього насильства стають переважно жінки.

Статистичні форми вітчизняних державних органів містять агреговані відомості, які дають змогу проводити аналіз за завершеними адміністративним та кримінальним провадженням. Треба зазначити, що в низці країн світу впроваджені комплексні системи для збору та обробки інформації щодо домашнього та гендерно зумовленого насильства, інтеграції даних поліції та судів [7; 8].

Один із напрямів удосконалення збору та обробки інформації полягає в розробленні стандартизованого словника, який можуть використовувати працівники практичних підрозділів поліції при внесенні до бази даних опису подій, пов'язаних із домашнім насильством, а також заповнювати в електронному вигляді форуму оцінки ризиків вчинення домашнього насильства. Це надасть змогу структурувати відомості щодо різних проявів, видів та форм домашнього насильства й ситуацій, у яких вони відбуваються, здійснювати моніторинг заходів реагування, представити фактологічні та статистичні дані на аналітичних панелях у режимі реального часу та використовувати цю інформацію для запобігання правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Склад осіб притягнутих до адміністративної відповідальності. 2020 р. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/nasilstvo_adminpravoporuchena.xlsx (дата звернення: 01.04.2020).
2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210856 (дата звернення: 01.04.2020).
3. Кількість засуджених осіб та види покарань, за судовими рішеннями, що набрали судової сили (2020 р.). Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/nasilstvo_vidi_rokarana.xlsx (дата звернення: 01.04.2020).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2020 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855 (дата звернення: 01.04.2020).
5. Відомості про потерпілих. 2020 р. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/nasilstvo_rezultati_poterpili.xlsx (дата звернення: 01.04.2020).
6. Статистичний збірник «Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України» / відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 109 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_zoz_17.pdf (дата звернення: 21.05.2020).
7. Domestic Violence Database. European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/administrative-data-sources/domestic-violence-database> (дата звернення: 17.05.2020).
8. The Gender-Based Violence Information Management System. URL: <https://www.gbvims.com/what-is-gbvims/> (дата звернення: 17.05.2020).

Головка В. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД

У сучасну епоху, час глибоких соціальних конфліктів, проблема насильства вийшла на передній план аналізу соціально-філософської думки. Різноманітні аспекти насильства виступають об'єктом пильної уваги соціальної філософії на сьогодні не в меншій мірі, ніж у попередні історичні епохи, але вже за допомогою нових підходів [1, с. 48].

Соціальне насильство надзвичайно багатогранне за своїми зовнішніми і внутрішніми характеристиками. Насильство, в буквальному сенсі, означає застосування сили. У філософській літературі є велика кількість визначень насильства, кожне з яких розкриває окремий аспект досліджуваного явища суспільного життя. Найчастіше під насильством розуміється всяке обмеження можливостей людини, її приниження, а також усе те, що заважає їй в індивідуальному розвитку.

У ході насильницьких дій над людиною у неї деформується як тіло, так і її душа. Метою насильства в такій ситуації оголошується створення керованого індивіда. Техніки впливу на тіло існували ще з найперших проявів культури патріархатного типу (наприклад, обряд ініціації в стародавньому суспільстві). Вони застосовувалися для здійснення первинного контролю над індивідом, де патріархальний тип культури, з сучасної точки зору, мав антигуманний посыл: насильство через заподіяння болю стає підготовчим ступенем соціалізації, яку зобов'язаний пройти кожен член суспільства. Так за допомогою насильства забезпечувалося відтворення соціальної пам'яті соціалізація нових членів суспільства. Насильство поширювалася, у першу чергу, на жінок для здійснення соціального контролю над ними і реалізовується в теперішній час по-різному, починаючи з прямого фізичного або сексуального насильства над жінкою в традиційному патріархатному суспільстві і закінчуючи існуванням неявного психологічного тиску, подвійних моральних стандартів у сучасну епоху [2, с. 52].

Гендерний підхід до проблеми полягає в тому, щоб розглядати порнографію не тільки як моральну проблему, але і як проблему влади: порнографія – це сексуальне підпорядкування і насильство по відношенню до жінок. Порнографія принижує людину, роблячи її об'єктом маніпуляцій й закріплює дисбаланс влади в суспільстві, традиційну ідеологію чоловічого панування, жіночого підпорядкування і статевої нерівності. З даною проблемою тісно пов'язані та є її прямим наслідком проблеми проституції і торгівлі жінками, проблема насильства по відношенню до дітей і втягнення неповнолітніх у проституцію.

Проявом непрямих видів насильства і контролю над жінками можна вважати також відсутність у них політичних і юридичних прав, пропаганду гендерної ідеології, коли відмінності в правовому забезпеченні підло пояснюються їх «природною» заданістю, і тим самим виправдовується ієрархічна модель взаємин. І якщо, завдяки багато в чому феміністському руху, жінки отримали політичні та юридичні права, то *de facto* колишній ідеал жінки-домогосподарки, замкнутої у приватному просторі свого будинку, продовжує існувати, переходячи в різні форми. Інакше кажучи, гендерна стратифікація виявляється прийнятною і широко поширеною у сучасному суспільстві формою соціальної, політичної та економічної стратифікації [3, с. 71].

Однак насильство, як непряме, так і пряме, застосовувалося не тільки по відношенню до жінок, але і по відношенню до чоловіків. Крім гендерної конструкції «жіночності» існує і гендерна конструкція «мужності». Чоловіче буття, хоча і по-іншому, але також досить жорстко вибудовується існуючим культурним порядком. «Природним» чоловічим рисам приписується агресивність, що призводить до порушення існуючих суспільних законів. Як правило, чоловікові пропонуються ролі вбивці, насильника, злочинця, йому відводиться роль активного суб'єкта – завойовника і підкорювача.

Установки, що лежать в основі традиційної культури, прищеплюють чоловікові задоволення від періодичних сплесків негативних емоцій, яких він зазнає. Відбувається акцентування будь-якого приводу для вирощування агресії в чоловічому «я». І як наслідок – глибока невротизація соціального життя в цілому [4, с. 39].

Досліджуючи проблематику насильства, можна зробити висновок про стан соціального здоров'я нації. Якщо насильство стає невід'ємним елементом суспільних відносин і політичного життя, то можна з упевненістю констатувати стагнацію. Насильство є однозначно негативним і протиприродним явищем по відношенню до нормальної соціальної структури і процесів функціонування суспільства. Вільне суспільство майбутнього, що відмовилося від принципу асиметрії підлог, ієрархії і підпорядкування, позбудеться і ще однієї непривабливої своєї сторони – насильства.

Гендерний підхід до проблеми насильства передбачає радикальне переосмислення самих основ соціальної реальності. Сучасна теорія та практика гендерних досліджень виступає, проти насильства в суспільстві, і відповідно ті, хто відмовляються визнати важливість гендерного аналізу проблеми насильства, сприяють поширенню і закріпленню насильства в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2015. № 1148. С. 35–40.
2. Запобігання насильства в сім'ї / під заг. ред. А. В. Довженко, А. Й. Присяжнюк, В. А. Ганцюра. Київ : ТОВ НОВА, 2004. 136 с.
3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насильства. Київ : 2003. 337 с.
4. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посібник (у двох томах). Т. 1. / за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. Київ : Україна, 2011. 171 с.

*Дмитренко К. М.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь*

*Науковий керівник:
Амеліна А. С.,
професор кафедри фінансових розслідувань,
кандидат юридичних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Вже довгий час однією з найгостріших проблем для України залишається домашнє насильство. На жаль, не існує об'єктивної та достовірної інформації про масштаби цього соціального явища, оскільки в більшості випадків воно залишається латентним. Офіційна статистика не показує реального стану домашнього насильства через те, що більшість постраждалих не звертаються за допомогою до підрозділів Національної поліції України, не шукають допомоги у центрах надання допомоги.

У листопаді 2011 р. Україна підписала Конвенцію Ради Європи про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, яка зобов'язує уряди країн, які її підписали, вжити конкретних заходів для боротьби з усіма формами насильства щодо жінок – від примусу до шлюбу та сексуальних домагань до побиття і каліцтва жіночих геніталій.

З метою імплементації положень вищезгаданої Конвенції Законом України від 07.12.2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи щодо запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства та боротьби явищами» Кримінальний кодекс України було доповнено ст.126-1 «Домашнє насильство» (набуло чинності 11.01.2019 р.) [1].

Метою є теоретичне дослідження положень НПУ щодо запобігання домашньому насильству.

Проблема домашнього насильства є загальнодержавною, тому що ми повинні виховати дітей, які не боятимуться своїх батьків та рідних. Якщо до них не буде застосовано жодного виду домашнього насильства, то надалі вони не будуть цього робити по відношенню до батьків, що вже постаріли, і до своїх дітей.

У Законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] сказано, що якщо постраждалою особою є дитина, то будь-які дії, що здійснюються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини.

Новелою даного акта є те, що вперше на нормативно-правовому рівні визнано, що дитина, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, постраждала від психологічного насильства.

Одним із органів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, є підрозділи ювенальної превенції (поліції), які входять до структури органів Національної поліції України.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання домашньому насильству та протидії йому з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків [2].

Поліцейські можуть проникати в житло особи без мотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням скоєного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я потерпілої особи [3].

Органи національної поліції України повинні не лише виявляти та залучати винних за вчинення домашнього насильства, а й вживати цілеспрямованих превентивних заходів щодо запобігання фактам домашнього насильства.

Під час виявлення фактів домашнього насильства до кривдників застосовуються спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, до яких належать:

- терміновий заборонний припис щодо кривдника;
- обмежувальний розпорядження щодо кривдника;
- постановка на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників [4, с.59].

Також постраждала особа може вимагати від кривдника компенсації його витрат на лікування, отримання консультацій або витрат на оренду житла, яке воно винаймає (знімало) з метою запобігання вчиненню щодо нього домашнього насильства, а також періодичних витрат на його утримання, утримання дітей або інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника, у порядку, передбаченому законодавством.

З метою запобігання повторному вчиненню домашнього насильства та забезпечення виконання програми для кривдника дитини вона може бути тимчасово влаштована до родичів, у сім'ю патронатного вихователя або до закладу для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, у яких створено належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб [2].

Підсумовуючи зазначимо, що у зв'язку з новітніми змінами законодавства України та адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу не можна говорити, що проблема насильства у сім'ї замовчується, але її не вирішено повністю. Запобігання та протидія домашньому насильству вважається одним із невід'ємних інструментів побудови безпечного та толерантного суспільства. Саме реформування та «нова» поліція можуть стати тим імпульсом, який сформує нульову толерантність до насильства та своїм прикладом покаже, що кожна людина має право на повагу до її честі та гідності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи щодо запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства та боротьби явищами : Закон України від 06.12.2017 р. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України. 7.12.2017 р. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 40–41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Волокітенко І. О. Повноваження підрозділів поліції превентивної діяльності щодо запобігання домашньому насильству. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення, 2020. № 3. С. 57–63.

Задорожня Р. В.,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро
Науковий керівник:

Карпенко О. М.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ Й ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

У наш час велика кількість людей страждає від домашнього та гендерного насильства. Майже половина населення в Україні потерпала від насилля в сім'ї впродовж свого життя, причому, деякі з них зазнали жорстокого поводження ще у дитячому віці. Особливо цей тягар випадає на невинних жінок та дітей, які в результаті отримують моральні та фізичні травми. На сьогодні, в Україні правоохоронці поширюють проект протидії насильству, через який намагаються попередити громадян про можливі наслідки та як уберегти себе та близьких [4, с. 176].

Домашнє насильство – це злочин, але він підпадає під особливу категорію і потребує особливих підходів. Суспільство повинно усвідомлювати, що про насильство не потрібно мовчати. Деякі особи які піддаються насильству бояться про це розповісти та вважають, що їм не нададуть допомоги. Найперше, куди потрібно звернутись за допомогою – це-поліція. Правоохоронці можуть проникати до житла особи без рішення суду у екстрених випадках, пов'язаних із припиненням акту домашнього насильства, у разі небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Гендерне насильство переважно сприймається як насильство проти жінок, яке чинять зазвичай чоловіки. Насильство по відношенню до жінок є головним фактором смерті та інвалідності серед жінок репродуктивного віку [3, с. 102].

Однією з найголовніших причин гендерно зумовленого насильства є гендерна нерівність у суспільстві, де чоловіки зловживають своєю владою щодо жінок. Слабка стать по всьому світу стає жертвою згвалтувань та пізнає побутового насилля. Організація «ООН Жінки» зараз проводить інформаційну кампанію «Насильству немає виправдання», яка спрямована на підвищення обізнаності щодо того, чому гендерне насильство – це злочин і необхідно про нього повідомляти [5].

Нині поліція намагається робити все можливе для попередження та протидії будь-якого виду насильства в житті людей. Для цього створені спеціальні проекти щодо боротьби. Одним з таких є «Поліна» – це основа для того, щоб у подальшому виявлення випадків домашнього насильства було своєчасним та дієвим завдяки чіткій взаємодії відповідних служб. «Поліна» працює цілодобово, для її виклику потрібно зателефонувати 102, і оператор, який приймає виклики, самостійно по опису ситуації класифікує, чи це домашнє насильство, і відправить мобільну

бригаду. Якщо під час цього правопорушення є дитина, що є свідком або стосовно неї вчиняли правопорушення, тоді залучається працівник ювенальної превенції. При наявних ознаках кримінального правопорушення – залучаються фахівці слідства та карного розшуку.

Згідно статті 21 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» кожна постраждала особа має право на невідкладний захист, отримання інформації про свої права, соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну допомогу, якими вона може скористатися. Правоохоронці зобов'язані: 1) захищати жінок та дітей; 2) перевіряти наявність можливих фізичних ушкоджень; 3) надавати невідкладну медичну допомогу; 4) затримувати кривдника. Поліцейський обов'язковим повинен ураховувати й те, що постраждала особа може боятися розмовляти з ним у присутності кривдника, тому він повинен з повагою і розумінням ставитись до неї та зробити все можливе для захисту особи [2].

Отже, можемо зробити висновок, що роль правоохоронних органів у подоланні насильства відіграє дуже важливу роль для населення. Їх роботу необхідною і потрібною у наш час. Кожна особа за свої неправомірні дії повинна понести відповідальність. Правоохоронці повинні робити все можливе для захисту громадян, навіть у дуже складних випадках. Тому про це непотрібно мовчати, а одразу звертатись до поліції за допомогою.

Список використаних джерел

1. Про Національну Поліцію : Закон України від. 02.07.2015 р. № 580-VIII Відомості Верховної Ради, 2015, № 40–41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

3. Український центр соціальних реформ. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні. UNFPA Ukraine. 18 листопада 2017, 94 с. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/publications/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-0>

4. Келлі Ліз. Бачення, новаторство і професіоналізм у боротьбі поліції проти насильства щодо жінок і дітей : посібник для дуже важливих осіб : підготовлено програмою Ради Європи «Поліція і права людини, 1997-2000». 202 с.

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : довідник для членів парламенту : 108 р. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>

Калашнік Є. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Недря К. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач
кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ВІКТИМНІСТЬ У СИНДРОМІ ПОСТКОМБАТАНТА ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах існуючої загрози у вигляді агресії з боку сусідньої держави, що само собою, впливає на появу істотних ризиків для національної безпеки, впродовж останніх років збільшується кількість безпосередніх учасників бойових дій, які, безумовно, теж є своєрідною групою ризику.

Факт виникнення зазначеної ситуації, яка, власне, закономірно матиме наслідки, досить істотно актуалізує обрану тему дослідження, оскільки, зазначена кількість осіб з відповідним статусом, створює низку викликів як перед суспільством, так і державною владою зокрема. Об'єктивно зумовленою можна вважати необхідність дослідження досить поширеного серед такої категорії громадян, як ветерани війни, синдрому посткомбатанта, більш відомого як посттравматичний стресовий розлад (*PTSD*), одним із невід'ємних проявів якого є сильне почуття провини та поступово виникаюча соціальна роль жертви війни, що екстраполюється на вину політики та політиків, а також суспільства, яке цього начебто не розуміє.

Надаючи опосередковане і робоче розуміння синдрому посткомбатанта, що знаходить відображення у житті більшості учасників бойових дій, хотілося б скористатися влучною його характеристикою науковцем Недрею Кирилом Михайловичем, який з 2014 по 2015 рік безпосередньо брав участь у Російсько-українській війні та відомий як один з командирів оборони Донецького летовища. Він описує це явище як «свій серед чужих, чужий серед своїх». Зрозуміти це непросто, проте воно є досить вичерпним, адже після закінчення терміну несення служби за умов військової агресії (постійно актуальної можливості бути враженим ворогом), будь-якій людині важко пристосуватися до мирного та безпечного ритму життя. У підсвідомості правоохоронця формуються абсолютно різні соціальні виміри, що є закономірним. Вони викликають певний дискомфорт та нерозуміння плинності обставин, думок інших членів суспільства, й це автоматично, робить таких людей, які не відчували подібних емоцій «чужими» та, як наслідок, виникає бажання пошуку «своїх», тобто тих осіб, яким це стан знайомий і вони теж є віктимними [1, с. 42].

Водночас необхідно розуміти, що загалом із себе представляє віктимність особи. Віктимність – це набута у процесі життя і діяльності властивість (психічне явище), як конкретної особистості, так і окремої групи осіб, які, власне, і є об'єктами проблематики дослідження. Вона безпосередньо пов'язана із порушеннями соціалізації комбатантів й здатна призводити, до так званої деформації особистості, що полягає у відмінностях виконання загальноприйнятих соціальних функцій та ролей, у видозміненому способі життя і поведінки, що підвищують здатність особи бути чи стати жертвою злочину.

Для більшого розуміння зв'язку між синдромом посткомбатанта (ПТСР) й віктимністю пропоную вдатися до аналізу основних симптомів зазначеного синдрому і причин виникнення схильності бути жертвою (віктимності). Тож до основних критеріїв можна віднести: порушення сну; наявність спогадів, що безупинно тривожать (нав'язливі повернення або флеш-беки); поява невластивої амнезії (уникнення); тривожне підвищення пильності; стан постійної неадекватної мобілізації й незвичного збудження. І ключовим симптомом подібного стану, з огляду на наше дослідження, є суттєва перевага агресивної поведінки, над іншими моделями, що цілком вписується у модель бойового режиму – «найкращий захист – напад», адже на підсвідомому рівні тільки роль ворога тут займають найменш захищені перед комбатантом особи або і він сам.

У такій ситуації найчастіше потерпають родини, де за період участі у бойових діях одного з її членів, відбуваються закономірні зміни соціальних ролей, що обумовлено перерозподілом обов'язків (спілкування, відносини, ієрархія, та ін.). Опісля повернення, безумовно, що комбатант не лише бажає повернути попередній і звичний уклад, але вимагає навіть більшого, оскільки тепер є вищою його «заслуженість» та значущість. На цьому підґрунті і розвиваються маргінальні та навіть злочинні моделі поведінки, основу яких становить своєрідна помста «жертви».

Виходячи з вищезазначеного вважаємо, що наведені аргументи цілком об'єктивно доводять наявність негативних наслідків в учасників бойових дій у вигляді незвичного стану або ж, навіть, синдрому, які призводять до того, що він задля пошуку шляхів виходу зі стресу знаходить розраду в алкоголі, наркотиках, чи то кримінальній соціалізації серед кола тих, хто його розуміє.

Зважаючи на те, що у США є досить великий досвід роботи з ветеранами війни у В'єтнамі, у тому числі щодо вчинення ними злочинів та правопорушень, наведемо реальні статистичні дані дослідження 1988 року. Так, у 15,2 % з них спостерігалися виражені симптоми ПТСР, а ще – у 11,1 % відзначалися певні симптоми розладу. Серед цих осіб у 5 разів зріс ризик залишитися безробітними, з них близько 70 % хоча б один раз розлучилися з подружжям, у 35% – відзначені батьківські проблеми, у 47,3% – крайні форми ізоляції від людей, у 40% – виражена ворожість до оточуючих, 36,8% представників цієї соціальної групи здійснювали більше 6 актів насильства у рік, 50% – були заарештовані й ув'язнені (у тому числі 34,2% – більше одного разу) [3, с. 681].

Враховуючі такі умови, робота з наслідками ПТСР багато у чому, закономірно, лягає на плечі правоохоронної системи, а поліцейські, будь-яких підрозділів, у першу чергу, повинні чітко розуміти з чим конкретно безпосередньо вони мають справу. Аналіз сучасних навчальних планів як з первинної початкової

підготовки співробітників Національної поліції України, так і спеціалізації та підвищення кваліфікації, демонструє, що окремі інформаційні блоки в межах тем наявні, однак, уважаємо за доцільне, їх виокремити й розширити. Також існує гостра необхідність розробки відповідних матеріалів на кшталт пам'яток в електронних системах і мобільних застосунках, де були б відображені алгоритми дії та інструментарій роботи з даною категорією осіб.

Підсумовуючи, маємо зазначити, що ми погоджуємося з більшістю фахівців у тому, що віктимологічне запобігання – це фактично самостійний напрям запобігання злочинності, яке охоплює комплекс заходів та діяльність, спрямовану на зниження рівня групової (масової) та індивідуальної віктимності, а також зменшення кількості жертв злочинів у суспільстві.

Серед можливих «позитивних» (корисних) методів віктимологічного запобігання наслідкам ПТСР також доцільно виокремити: переконання, застереження, надання допомоги, забезпечення особистої і майнової безпеки, нейтралізація віктимогенно небезпечних ситуацій. Кінцевою метою такого запобігання є зменшення кількості жертв злочинів та убезпечення людей, що мають схильність наражатися на небезпеку злочинних посягань.

Список використаних джерел

1. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.
2. Недря К. М. Синдром пост комбатанта, як чинник ризику громадської безпеки: запобігання і протидія. *Забезпечення правопорядку на території проведення ООС* : зб. тез доповідей всеукр. наук.-практ. семінару : Маріуполь, 2018. С. 169–176.
3. Fortana A., Rosenheck R., Aggression and its correlates in Vietnam veterans with and without chronic posttraumatic stress disorder. *J. Nerv. Ment. Dis.* 1994. N' 182(12). P. 677–684.

Кожухар О. В.,
старший науковий співробітник
відділу науково-інформаційної та редакційно-видавничої діяльності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

ПРОЄКТ «ШКІЛЬНИЙ ОФІЦЕР ПОЛІЦІЇ» – НОВІТНІЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ В УКРАЇНІ

Програма «Школа і поліція» розроблена в межах реалізації програми «Співпраця поліції та шкіл», яку впроваджують відповідно до проєкту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні».

Проєкт «Шкільний офіцер поліції» є прикладом ефективної співпраці поліції і громади, розробленим з метою вирішення проблеми підліткової і дитячої злочинності. Ця модель поєднує зусилля двох організацій у зв'язку з їхніми унікальними повноваженнями – поліції, яка відповідає за профілактику злочинності, і шкіл, які відповідають за навчання дітей у місці, де вони проводять найбільше часу [2].

Слід сказати, що вперше програма «Шкільного офіцера поліції» почала діяти у 1953 році у штаті Мічиган, зокрема в школі у Флінті. Проте спочатку їй не надавали належного значення, програма не обговорювалась і фактично не діяла до 1968 року. Її почали використовувати як на інструмент, яким можна «підвищити імідж поліції в очах дітей». Адаптація програми передбачала розміщення співробітників у штатському в середніх і початкових школах з метою сприяння налагодження відносин між місцевим відділом поліції і молоддю. У 80–90 роках минулого століття за програмою «Шкільний офіцер поліції» ввели програми для попередження злочинності, такі як «Освіта протистояння зловживанню наркотиками» і «Освіта та підготовка до опору бандитам» [3]. З середини 1970-х років до 2008 року кількість шкіл із діючими там «шкільними офіцерами» зросла до 40 % [4]. У багатьох штатах ШОП (шкільний офіцер поліції) є основними правоохоронними органами та тими, хто визначає, чи порушуються закони в школі.

Впровадження проєкту в Україні відбувалося поступово. Українські спеціалісти разом із канадськими колегами розробили методичні рекомендації до програми «Школа і поліція» щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1–11 класів. З 2016/2017 навчального року на виконання завдань положень Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118, Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2010 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393 та положень Угоди про партнерство між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством освіти і науки України від 29 лютого 2016 р. у навчальних закладах міст Івано-Франківська, Львова, Одеси та Києва розпочалося впровадження експериментальної моделі співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції» [2].

Головним завданням проєкту стало створення безпечнішого середовища у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечення здійснення ефективної профілактики правопорушень серед учнів, застосування відновних практик з метою попередження конфліктів, правопорушень та інших негативних явищ. До програми загальноосвітні навчальні заклади долучаються виключно за власним бажанням. Співробітництво здійснюється на принципах законності, враховуючи інтереси учнів, конфіденційності приватної інформації щодо дитини, належного використання інформації тощо [2].

Із загальноосвітніми навчальними закладами співпрацюють працівники поліції, які пройшли спеціальне навчання та призначені шкільними офіцерами поліції. Це важливий початок великої роботи, адже виховання правової свідомості молоді – один із основних пріоритетів діяльності патрульної поліції.

Офіцерів до роботи в школах відбирають на добровільних засадах, віддаючи перевагу особам, які мають педагогічну чи юридичну освіту. За шкільним офіцером поліції закріплюється від двох до п'яти загальноосвітніх навчальних закладів району, в якому він несе патрульну службу, враховуючи знання специфіки району, можливість частого відвідування шкіл навіть поза уроками чи виховними заходами. Співпраця зі шкільними офіцерами поліції знаходить відображення в планах роботи загальноосвітніх закладів на навчальний рік. Так, у кожному навчальному закладі призначають особу, відповідальну за реалізацію проєкту (як правило, заступника директора навчального закладу з виховної роботи чи соціального педагога) [2].

Офіцер зобов'язаний: бути присутнім у школі та проводити профілактичну роботу з учнями, залучаючи їх до позитивних видів діяльності, планувати та впроваджувати разом із відповідальною особою заходи, спрямовані на попередження правопорушень серед учнів, а також заходи реагування на інциденти, які сталися на території школи, встановлювати й підтримувати конструктивні, засновані на довірі, стосунки з адміністрацією закладу, вчителями, учнями та їх батьками, брати участь у засіданнях рад із профілактики злочинності, за потреби – у зборах батьківських комітетів та педагогічних нарадах, пропагувати законослухняну поведінку серед учнів та поширювати серед них відповідні інформаційні матеріали, забезпечувати вчасне та ефективне реагування на виклики відповідальної особи, інформувати персонал закладу, представників батьківських комітетів, учнівського самоврядування щодо негативних явищ у молодіжному середовищі, інформувати батьків щодо порядку дій та установ, з якими потрібно зв'язатися у разі зникнення дитини, надавати допомогу жертвам правопорушень, виконувати інші обов'язки згідно з чинним законодавством України [2].

Необхідно зауважити, що у дітей виникає чимало запитань, на які вони повинні отримувати відповіді. Не завжди це можуть бути батьки чи вчителі. Наразі вони мають можливість звернутися до спеціаліста. Офіцер має право також бути консультантом, допомагаючи працівникам школи визначати необхідні дії у разі насильницької поведінки та пояснювати процедури поліцейського розслідування [1].

Спеціальні форми профілактичної роботи офіцер має узгоджувати з адміністрацією навчального закладу, щоб мінімально втручатися в навчально-виховний процес [1].

Таким чином, за ефективної реалізації програми очікують сформувати в учнів мотиваційний (бажання), когнітивний (знання) та поведінковий (уміння та навички) компоненти безпечної, правомірної поведінки задля запобігання ризиків для здоров'я і життя та правопорушень.

Список використаних джерел

1. Програма «Школа і поліція». URL: <http://www.imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovnarobota/programa-shkola-i-politsiya/> (дата звернення: 21.10.2020).
2. Чим займатиметься шкільний офіцер поліції. URL: <http://www.pedrada.com.ua/article/193-qqq-16-m9-05-09-2016-chim-zaumatimetsya-shklniy-oftser-polts> (дата звернення: 21.10.2020).
3. Police Foundation. DEFINING THE ROLE OF SCHOOL-BASED POLICE OFFICERS 32 р. URL: http://www.policefoundation.org/wp-content/uploads/2016/10/PF_IssueBriefs_Defining-the-Role-of-School-Based-Police-Officers_FINAL.pdf (дата звернення: 21.10.2020).
4. Board, The Editorial (2013-04-18). Opinion | Criminalizing Children at School. *The New York Times* (en-US). ISSN 0362-4331. URL: (дата звернення: 21.10.2020).

*Легенький М. І.,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

У нашій країні все більшої актуальності набуває проблематика насильства. Відповідно ст. 3 Конституції України основний зміст і спрямованість діяльності держави визначають права і свободи людини, а найвищою соціальною цінністю визнаються: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека» [2]. З 2019 року фіксується зростання кількості звернень до правоохоронних органів, громадських організацій та правозахисників щодо домашнього насильства саме на тлі карантинних обмежень.

За даними Національної соціальної сервісної служби України в державі у 2020 році зафіксовано 211362 звернень щодо насильства у сім'ї [10], а за 8 місяців 2021 року зареєстровано 203724 таких заяв та повідомлень [5]. Найбільше від насильства потерпають діти, жінки, чоловіки, батьки, інші члени родини [10; 6].

Дослідження громадської організації «Ла Страда-Україна» (далі – ГО) демонструють, що, четверо із десяти офіцерів поліції мають переконання про факт домашнього насильства як приватну справу. Серед суддів, 85 % опитаних вказують на те, що їх головне завдання полягає у примиренні сім'ї, а не у покаранні кривдника [9]. Віце-президент ГО «Ла Страда-Україна» М. Легенька зазначає, що на період карантинних заходів траплялися випадки, коли працівниками поліції терміновий заборонний припис не виносився в умовах карантину, через відсутність іншого місця проживання кривдника в умовах пандемії та ймовірності його захворювання на коронавірус [1, с. 40].

У червні 2021 року Українським інститутом майбутнього спільно з Нью Імідж Груп проведено соціологічне дослідження «Домашнє насильство в Україні: досвід та настрої громадян» серед 2400 українців. За результатами встановлено, що серед основних проявів домашнього насильства опитувані виокремлюють: побиття і завдання тілесних ушкоджень (79 %); погрози і психологічний тиск (70 %); стусани, ляпаси, штовханина, щипання (64 %); словесні образи, приниження (58 %). Досліджувані вказують на аналогічні насильницькі дії, які спостерігаються і по відношенню до дітей [3].

Насторожує той факт, що 34 % досліджуваних, яким відомі факти про звернення до поліції щодо домашнього насильства, зазначають, що працівники поліції хоча і відібрали заяву, але потім жодних подальших змін не відбулося і насильницькі дії продовжилися. Серед респондентів 19 % вказали на складання поліцейським протоколу про факт насильства, але кривдника у результаті не було притягнуто до відповідальності. Тільки 22 % досліджуваних зазначають про

проведення поліцейським бесіди з кривдником і припинення насильницьких дій й лише 16 % відмічають факт складання протоколу поліцейським на кривдника і притягнення його до відповідальності.

З огляду на зазначене, особливої уваги потребує питання щодо підвищення професійних компетентностей, необхідності удосконалення психолого-правових засад діяльності підрозділів Національної поліції України, які є уповноваженими суб'єктами щодо запобігання домашньому насильству (ювенальна превенція, дільничні офіцери поліції та громади, патрульна поліція). Слід також зазначити, що уповноважені згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» проводять не тільки превентивну діяльність щодо профілактики домашнього насильства, але й здійснюють відповідну оперативно-розшукову діяльність [7].

У першу чергу, вважаємо, що для підготовки фахівців, які є уповноваженими підрозділів поліції щодо протидії та запобіганню домашньому насильству доцільно залучати психологів і фахівців з психологічного забезпечення закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України. Саме вони здатні більш глибоко розкрити психологічні особливості постраждалих, кривдників, особливості міжособистісних стосунків й особливо, аб'юзивних відносин і неглету, та проводити відповідну психопрофілактичну й психокорекційну роботу з працівниками як для підвищення їх фахової підготовки так і для нівелювання негативних впливів на них наслідків професійної діяльності у напрямі протидії та запобігання домашнього насильства.

Враховуючи міжнародні стандарти, відповідно до яких в українському суспільстві на законодавчому, освітньому і громадському рівні розгорнуто роз'яснювальну роботу щодо профілактики насильства, та на наше переконання, доцільно також серед працівників уповноважених підрозділів поліції здійснювати превентивну роботу щодо розширення їх рівня обізнаності з даної проблематики. Уважаємо, що у системі психологічного забезпечення доцільно розробити методичні рекомендації для працівників щодо наявних аспектів гендерної упередженості та, психологічного насильства, яке є широко розповсюдженим у соціумі та досить складно і неоднозначно сприймається самими працівниками.

Згідно з діючими міжнародних стандартів, щодо обов'язкового й ефективного нарощування потенціалу та освіти і професійної підготовки, а також ст. 75 Закону «Про Національну поліцію» доцільно включити (розширити) до наявних освітніх програм та планів тематику щодо питань протидії та запобіганню домашньому насильству [4; 8]. Варто зазначити, що на заняттях зі службової підготовки працівників Національної поліції України також доцільно розглядати актуальні питання з досліджуваної проблематики.

Уважаємо, що важливим кроком у сфері запобігання проявам домашнього насильства досить актуальною залишається ратифікація Стамбульської конвенції України, враховуючи зростання випадків домашнього насильства на тлі пандемії.

Отже, можна стверджувати, що важливим напрямом щодо запобігання та протидії домашньому насильству є постійне підвищення професійних і психологічних компетентностей, а також розширення рівня обізнаності уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Вплив COVID-19 на права жінок в Україні : аналітичний звіт. Асоціація жінок-юристок України «Юрфем». Листопад 12, 2020. URL: <http://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/%D0%92%D0%9F%D0%9B%D0%98%D0%92-%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94-19-%D0%9D%D0%90-%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90-%D0%96%D0%86%D0%9D%D0%9E%D0%9A-%D0%92-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86.pdf>
2. Конституція України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Домашнє насильство в Україні : досвід і настрої громадян. *Український інститут майбутнього*. 12.07.2021. URL: <https://uifuture.org/publications/domashnye-nasylstvo-2-mln-ukrayinczivstverdzhuyut-shho-staly-zhertvamy-zhorstkogo-povodzhennya-u-pobuti/> (дата звернення 27.10.2021).
4. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №1-37. CEDAW, 2019. 332 с.
5. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. Національна поліція України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf> (дата звернення 27.10.2021).
6. Правова допомога постраждалим від домашнього насильства. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/pravova-dopomoga-postrajdalim-vid-domashnogo-nasilstva> (дата звернення 27.10.2021).
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 27.10.2021).
8. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (Дата звернення 27.10.2021).
9. Соколов Стас. Ліцензія на жорстокість: чому в Україні заплющують очі на домашнє насильство. 17.08.2017. URL: <https://p.dw.com/p/2iMdZ> (дата звернення 27.10.2021).
10. У 2020 році надійшло понад 200 тисяч звернень щодо домашнього насильства Нацсоцслужба. Радіосвобода. 09 березня 2021 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashe-nasylstvo-zvernennya/31142100.html> (дата звернення 27.10.2021).

Макимова Н. Ю.,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
факультет психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Красілова Ю. М.,
кандидат психологічних наук,
асистент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
факультет психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РЕЦИДИВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Насильство в родині, зазвичай, розвивається поступово, навіть непомітно для жінки: спочатку, чоловік вимагає, щоб дружина покинула роботу, отже, вона стає економічно залежною від нього. Потім він ізолює її від друзів, рідних, забороняє спілкуватися з ними. З часом – застосовує до неї фізичну силу, щоб покарати її за вчинки, які він вважає поганими. У разі фізичного насильства часто наслідком є тілесні ушкодження або каліцтво жертви, навіть смерть.

Причини, що не дозволяють жінці піти від свого кривдника, як правило, утворюють цілі комплекси – від економічних до соціальних і психологічних. Якщо жінка глибоко втягнена у тривалі насильницькі стосунки, це деформує її особистість, знижує самооцінку, і, як наслідок, у неї виникають почуття безвиході, ізоляції, глибокого розпачу.

Крім суто фізичного ушкодження здоров'я, насильство неодмінно наносить і глибокі психологічні травми. Їхнім результатом буває пригніченість, почуття туги і тривоги, порушення сну. Постійне психологічне насильство призводить: до розладів сну; до проблем із концентрацією уваги (жінці важко зосередитися); до почуття безпорадності; до депресій, спроб самогубства та навіть психічних розладів (неврози, психотичні реакції тощо).

Жінка відчуває себе ізольованою від свого звичного оточення, нездатною, на її погляд, зрозуміти її проблеми, співчувати та допомагати їй. На цьому тлі можуть виникнути суїцидальні тенденції (за статистичними даними, частота спроб суїциду серед жінок-жертв насильства сягає 20 %), а іноді – єдиним шляхом виходу з ситуації видається вбивство кривдника.

Динаміка ставлення жінки до ситуації насильства над нею полягає у наступному. Перший випадок насильства означає кризу стосунків. Однак більшість жінок не припиняють стосунки на цій стадії. Незалежно від того, наскільки жорстоким було насильство, жінки все ж таки внутрішньо готові прийняти пояснення кривдника.

Поступово насильство починає все більше впливати на повсякденне життя жінки. Постійний неспокій та думки про причини насильства віднімають у багато енергії й уваги. В умовах тривалого насильства у жінки включаються психологічні захисні реакції. Вона применшує значення насильства або взагалі надає йому іншого смислового забарвлення («Б'є – значить любить»), переконує себе, що вона перебуває не в найгіршій ситуації. Кінцевим результатом є деградація особистості жінки й соціальна ізоляція.

Лише після багаторазових випадків насильства жінка починає сприймати те, що відбувається, як насильство. Це дуже складний процес, оскільки вона вперше починає думати про себе як про жертву, а про свого партнера – як про кривдника. Урешті, вона розуміє, що в насильстві винен кривдник. Жінка більше не сприймає спалахи агресивної поведінки як випадкові відхилення, а починає розуміти, що це стереотип її стосунків із кривдником, який постійно повторюється.

Після того, як жінка приходить до розуміння того, що стосунки характеризуються насильством і жорстокістю, починається процес переоцінки стосунків. Жінка спокійніше ставиться до думок про те, щоб залишити кривдника тимчасово або назавжди, або про те, щоб подати офіційну заяву в поліцію.

Відповідно до представленої вище динаміки реакції жінки на насильство, поліцейський має діяти по різному. Необхідно насамперед з'ясувати, на якій стадії розвитку усвідомлення насильства знаходиться жінка. Розглянемо алгоритм, за яким поліцейський має діяти:

- на початкових стадіях фахівці можуть допомогти жінці зрозуміти, що насильство з боку чоловіка – це не випадковість, а злочин;
- на ранніх стадіях усвідомлення і спроб подолання насильства жінка хоче, щоб поліція та соціальні служби втрутилися та припинили насильство, але вона ще не готова до припинення стосунків;
- у жертви не виникає бажання порушити карну справу, поки не наступила стадія переоцінки стосунків, але вона хоче, щоб сторонні, але авторитетні особи (у цьому разі – працівники правоохоронних органів) чітко і твердо сказали кривднику, що його поведінка є неприпустимою. Жінка позитивно сприймає направлення до поліції, де вона може отримати допомогу;
- на пізніх стадіях, коли жінка вже готова подати заяву і порушити карну справу, співробітники правоохоронних органів можуть допомогти їй це зробити [1, с. 24].

Робота з сім'єю, де є проблема насильства, здебільшого починається із втручання поліції. У цьому разі насамперед слід з'ясувати, наскільки вірогідною є загроза життю та здоров'ю жінки. Для цього поліцейський може орієнтуватися на такий план.

1. Визначити конкретні форми нападу, на які наражається жертва.
2. Вивчити тактику кривдника.
3. Оцінити небезпеку на поточний момент.
4. Розробити план забезпечення безпеки.

Наведемо нижче складові планування розмови з жінкою під час втручання поліції: необхідно знайти доречне місце для розмови з жертвою, де її не можуть почути інші люди. Приділити достатньо часу, щоб жінка могла розповісти про те, що сталося. Жертва може бути дуже засмученою й дезорієнтованою. Якщо вона не

готова докладно пояснити ситуацію, треба запитати її лише про ті обставини, які необхідно встановити тут і зараз.

Варто пам'ятати, що після інциденту з насильством у сім'ї жертві потрібен певний час, щоб вийти з шокового стану. Хоча кожна людина по-своєму переживає такий шок, більшості жінок потрібен досить тривалий час, щоб повернутися до нормального стану. Це відбирає багато душевних сил, тому жінка може бути не готова і не здатна сприймати інформацію та відповісти на запитання, чи вона хоче звернутися до поліції.

Важливо не створювати в жертви враження, що є сумніви в достовірності її розповіді. Багато жінок думають, що їм не повірять, тому вони займають обережну й оборонну позицію. Жінка буде дуже болісно сприймати будь-які припущення про те, що вона має якісь особливості, які призвели до того, що стала жертвою насильства. Навпаки, треба чітко сказати жертві, що насильство в сім'ї – це злочин, і що відповідальність за цей злочин несе кривдник, іншими словами, що вона ні в чому не винна.

Після інциденту із застосуванням насильства жертві необхідно повернути почуття контролю над ситуацією. Це може стосуватися і простих варіантів вибору, які можна їй надати, наприклад, де й коли вона може зробити заяву, із ким вона буде розмовляти, чи хоче вона, щоб за її заявою була порушена карна справа.

Треба надати жертві інформацію про те, що може зробити поліція, а що – соціальна служба, і чого ці органи не можуть зробити. Жертва зможе прийняти виважене рішення, якщо буде знати свої права і можливі варіанти дій.

Необхідно провести оцінку, щоб визначити, чи потребує жінка захисту. Щоб оцінити ступінь небезпеки, необхідно з'ясувати у неї: чи боїться вона кривдника? Часто на це пряме запитання жінка не відповідає чітко. Тоді можна задати дотичні запитання, наприклад, чи змінює вона свою поведінку на вимогу чоловіка, навіть якщо вона не згодна з ним? Чи обмежує вона свої дії, оскільки боїться чоловіка? Як часто вона підкорюється, аби уникнути суперечки?

Треба уважно поставитися до таких обставин: жінка припинила зустрічатися з друзями або з членами батьківської сім'ї, оскільки її чоловік не хоче, щоб вона з ними зустрічалася; жінка боїться поскаржитись на кривдника, оскільки погрози чоловіка спрямовані на дітей (він погрожує позбавити її права виховувати дітей, або проголошує, що вкраде або вб'є їх); жінка виглядає заляканою, знервованою, хворобливою тощо.

Вкрай важливо подбати про безпеку жертви. При зверненні до державних інституцій уперше жертва відчуває страх і почуття повної невизначеності. Вона боїться, що прийшла скаржитися, боїться йти додому. Її слід переконати, що вона зробила сміливий вчинок, коли звернулася за допомогою. Жертві доводиться долати багато бар'єрів, перш ніж вона зможе говорити про те, що з нею сталося. Необхідна сміливість, щоб наважитися заявити про насильство в сім'ї. Необхідно це визнати і сказати їй, що вона є дуже сміливою.

Незалежно від того, чи подає жертва заяву до поліції чи ні, необхідно гарантувати їй безпеку. Водночас разом із жінкою доцільно оцінити обставини і визначити, чи є ситуація небезпечною настільки, що жінку необхідно негайно переселити в безпечне місце.

Соціальна служба зобов'язана допомогти жінці та знайти для неї безпечне місце. Варто пам'ятати, що дії кривдника можуть бути небезпечними та призвести до смертельного фіналу. Треба звернути особливу увагу на повторний характер нападів, на тактику кривдника, на зміни в його поведінці, й на те, який вплив усе це справляє на жінку, і як вона сама оцінює небезпеку ситуації. Ці аспекти насильницьких дій сприяли розробці нами опитувальника для оцінки ступеня небезпеки для жінки.

Список використаних джерел

1. Альошкін С. В., Даценко О. В, Бугайчук К. Л., Малиновська Т. М., Шеремет К. Ю., Протидія домашньому насильству органами Національної поліції : метод. посіб. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 93 с.
2. Максимова Н. Ю., Психологія соціальної роботи з проблемними сім'ями : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2017. 463 с.

Олешко П. С.,
кандидат історичних наук, доцент,
ректор Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти,
м. Луцьк

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Актуальність аналізу теми міжнародного нормативно-правового забезпечення запобігання домашньому насильству нині набуває особливої значущості в умовах процесів євроінтеграції України, що передбачає затвердження гуманістичних сімейних цінностей. Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості насильства як явища, що є грубим порушенням прав людини. Адже домашнє насильство посягає на найважливіші права людини, тому ця тема займає одне із найважливіших місць у системі проблем загальнодержавного рівня країни.

Варто зазначити, що до середини ХХ ст. більшість із різновидів домашнього насильства сприймалися через призму усталених звичаїв та традицій і залишалися поза правовою сферою, а жінки й діти взагалі вважалися безправними. Вперше на світовому рівні проблема домашнього насильства була висвітлена завдяки активним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме жінки являли собою найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів родини.

Відповідно у 60–70-ті рр. ХХ ст. домашнє насильство отримало негативну оцінку з боку суспільства. Це було пов'язано насамперед з визнанням рівноправ'я чоловіків і жінок. Важливу роль при цьому відіграло прийняття таких міжнародно-правових актів: Загальна декларація прав людини; Конвенція про політичні права жінок; Декларація прав дитини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Декларація про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок; Декларація про викорінювання насильства стосовно жінок; Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбу; Конвенція про рівну винагороду чоловіків і жінок за рівноцінну працю; Конвенція про охорону материнства; Конвенція про рівне поводження та рівні можливості для працюючих чоловіків і жінок: працюючі із сімейними обов'язками; Конвенція про дискримінацію у сфері праці та занять тощо [1].

Слід зазначити, що дотепер фактично відсутні комплексні міжнародні правові акти, які б системно закріпили міжнародні стандарти здійснення попередження домашнього насильства. Більшість міжнародних актів спрямовані на утвердження гендерної рівності та попередження насильства щодо дітей та жінок (наприклад, Конвенція ООН про права дитини та Декларація про викорінювання насильства проти жінок). Важливість цих документів важко переоцінити, адже саме насильницькі прояви щодо жінок та дітей складають сьгодні абсолютну більшість проявів домашнього насильства. Розглянемо

особливості нормативно-правового забезпечення окремих країн щодо запобігання домашньому насильству.

Спеціальним нормативно-правовим актом Німеччини, спрямованим на профілактику домашнього насильства, є *Закон про захист від насильства в сім'ї*. Основна профілактична робота у напрямі профілактики домашнього насильства покладена на Федеральне міністерство у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок і молоді Німеччини. Серед заходів запобігання домашній злочинності з боку держави у Німеччині є турбота про майбутнє покоління. Адже німецькі вчені стверджують, що якщо діти бачили, як їх батьки зазнавали відкритого насильства одне від одного, починають сприймати насильство як основу сімейних взаємин [2].

У Франції норми законодавства, які спрямовані на протидію домашньому насильству, зазначені у *Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах*. Зазначеними нормативно-правовими актами визначене коло осіб, які підлягають відповідальності за домашнє насильство. До них віднесено подружжя (в тому числі колишнє) та партнери, які спільно проживають за угодою громадської солідарності. Також перераховано види насильства, до яких віднесено тортури та жорстокість, насильство, яке ненавмисно призвело до смерті, насильство, результатом якого є каліцтво чи повна непрацездатність, або насильство, що призвело до непрацездатності, яка триває більше восьми днів, непрацездатності, яка триває менше восьми днів або яка не призводить до непрацездатності. До обтяжуючих обставин законодавством віднесено згвалтування та сексуальне насильство, що фактично є нормативним визнанням згвалтування у шлюбі. Передбачено покарання за домашнє насильство від штрафу до ув'язнення строком від трьох років й до довічного [3].

У Великій Британії згідно із законом від 2004 року домашнім насильством є будь-який випадок загрози, насильства та жорстокого поведіння (психологічного, фізичного, сексуального, фінансового чи емоційного) між дорослими, які є або були співмешканцями або щодо членів сім'ї, незалежно від статі, сексуальної орієнтації. У 2013 році це визначення було розширено шляхом розширення кола суб'єктів, які підлягають захистові за законом та охоплення складом зазначеного злочину примусового контролю у сім'ї. Важливим елементом загальнодержавної програми запобігання домашній злочинності у Великій Британії визнається робота поліції. Актуальну практику взаємодії поліції з громадою у подоланні проблем домашньої злочинності запроваджує так званий британський «Закон Клер». Так, людина може звернутися в поліцію, щоб перевірити, чи має новий або існуючий партнер «насильницьке минуле». Поліція зобов'язана провести за такими запитами спеціальну перевірку та поінформувати заявника. Для запобігання сексуального насильства у великих містах створено 87 незалежних консультативних центрів, завдання яких – не тільки захистити жінку від сексуального насильства, а і надати їй допомогу у покаранні кривдника за примусовий шлюб. Фінансування консультативних центрів забезпечується державою. Такі центри проводять прикладні дослідження причин і умов домашнього насильства та пропонують державі відповідні заходи його запобігання [4].

Основними підходами в політиці *Сполучених Штатів Америки (США)* щодо реагування на насильство в сім'ї є «Контроль», який забезпечує стратегію

обов'язкового реагування. «Контроль» як підхід до реагування на насильство в сім'ї полягає в жорсткому використанні інституційних ресурсів для зниження рівня насильства в сім'ї, покарання тих, хто його вчиняє. Виявляється у формі практики обов'язкового реагування на насильство в сім'ї, а саме: обов'язковий арешт, принцип обов'язкового судового провадження та обов'язкове інформування [5].

Таким чином, у більшості зарубіжних країн домашнє насильство є серйозним порушенням основних прав людини, зокрема, права на життя, свободу та особисту недоторканість, права на свободу від катувань, жорстокого чи нелюдського поводження. Саме формування принципів та засад діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству зумовлюється наявністю низки міжнародних нормативно-правових актів. Декларації, плани дій, платформи, резолюції та рекомендації Генеральної Асамблеї ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій намагаються сформувати спільні принципи протидії домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. Барбарош Л. М. Актуальні питання запобігання домашній злочинності: досвід зарубіжних країн. *Юридичний бюлетень*. Випуск 14. 2020. С. 171–178.
2. Seith C. Kinder und häusliche Gewalt. Herausforderungen an Behörden und Fachstellen. *Soziale Sicherheit CHSS*. 2009. № 5. Pp. 249–254.
3. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2017. №4 (67). С. 111–116.
4. Domestic Abuse Guidelines for Prosecutors: Legal Guidance, Domestic abuse. URL: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/domestic-abuse-guidelines-prosecutors>
5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / уклад. А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда, І. В. Басиста, І. В. Дроздова, В. О. Брижик, О. М. Мусієнко. Київ, 2012. 246 с.

Павловська А. О.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Недря К. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач
кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї ЯК ДЕТЕРМІНАНТ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Домашнє насилля є однією з важливих проблем сучасного суспільства. Про її масштабність свідчать не тільки результати наукових досліджень, але й дані громадських організацій, міжвідомчої статистики тощо.

Проблему домашнього насилля у своїх працях розглядали такі вчені як: К. Левченко, О. Калашник, Т. Малиновська, Л. Гема та інші. Але, на нашу думку, не всі складові даної проблеми були розглянуті. У працях вище зазначених вчених не до кінця розкрита проблема сучасної сім'ї як детермінант безпритульності неповнолітніх. Конкретна статистика по домашньому насильству є важкодоступною, часто просто відсутньою.

Згідно існуючого визначення «Дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина), – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства (стаття 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»)» [1]. Проблему домашнього насильства в Україні практично не вивчали, тому питання насильства у родині тільки віднедавна стала предметом публічного обговорення. Актуальність обраної теми полягає у тому, що дитяча безпритульність становить загрозу як національній безпеці будь-якої держави, так і викликає низку подальших, і більш глобальніших проблем у соціальній сфері в цілому. Як приклад, можна сказати, що за таких умов на дитину впливають фактори криміналізації. Вони починають вживати наркотичні засоби, прекурсори, алкоголь. Основним видом їх діяльності становиться жебрацтво, крадіжки, грабежі, розбої. У зв'язку з цим збільшується рівень злочинності серед осіб, що не досягли 18 років [2].

Також, саме це і є однією з причин, що призводить до дитячої безпритульності. Будь-які дії, що вчиняються щодо постраждалої дитини у сфері захисту її прав, орієнтовані на принципах, визначених Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України [3].

Діти, яких регулярно відчували жорстокість по відношенню до себе і яких фізично карали у дитинстві, частіше у дорослому віці вчиняють насильницькі дії щодо своїх рідних. Численні дослідження довели, що фізичні покарання пов'язані з агресією між батьками, ровесниками, подружжям навіть, якщо вони обумовлені іншими чинниками. Тоді як ці дані не підтверджують причинних зв'язків, численні дослідження показали, що досвід фізичних покарань має прямий детермінантний вплив на подальшу поведінку. Так, покарання дітей фізично є предикторами слабшого засвоєння таких цінностей, як альтруїзм, емпатія і більшої антисоціальної поведінки, включно з насильством на побаченнях. Варто зазначити, що долаючи проблему жорстокості та насильства в суспільстві, наша держава ратифікувала низку міжнародних договорів, зокрема: «Конвенцію ООН проти тортур та інших форм жорстокого, нелюдського чи принижуючого поводження або покарання», «Конвенцію ООН про права дитини», «Міжнародний пакт про громадські та політичні права», «Конвенцію ООН про викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок» та факультативний Протокол до неї, «Міжнародну конвенцію про економічні, соціальні та культурні права» [4].

Національне законодавство України містить нормативно-правові акти, що, насамперед, регулюють питання протидії насильству над дітьми. Згідно Конституції України частини 2 статті 52 встановлено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідується законом [5].

Наша держава вже здійснює перші кроки на шляху до протидії домашньому насильству у родині. Це, насамперед, прийняття нормативно-правових актів, створення відділу у справах сім'ї та дітей, реалізація політики України з питань соціального захисту населення, протидії насильству в родині, рівності прав жінок та чоловіків, що регулюється конкретними програмами та здійснюється заходами в цій сфері. Також виконує функції задля покращення становища сімей, попередження насильства в родинях забезпечення гендерної рівності та інші.

Отже, насилля в сім'ї як детермінант безпритульності неповнолітніх несе значну шкоду для нашої країни. Вона є складною і небезпечною для майбутнього демографічного і соціального розвитку держави. Для пошуку подолання цієї проблеми потрібне більш глибоке дослідження даної теми.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насиллю : Закон України *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству (Ст. 1 Закону України № 2229-VIII від 07.12.2017). URL: https://kodeksy.com.ua/pro_zapobigannya_ta_protidiyu_domashn_omu_nasil_stvu/1.htm
3. Сімейний кодекс України. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Executives/Lists/ChildrenAffairService/ShowContent.aspx?ID=21>
4. Подолання насильства щодо дитини : координація дій / упоряд. Т. Бугаєць, О. Ковальова, Н. Пашко. ВГЦ «Волонтер», 2020. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/4181/file/Viol_coord.pdf
5. Конституція України : *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Письменний Д. В.,
здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

Науковий керівник:
Токар А. А.,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

На сьогодні проблемою кожної держави стало домашнє насильство. Відтак, ми повинні розуміти, що й в нашій державі гостро стоїть питання про зменшення кількості даних випадків. Говорячи про зменшення кількості злочинів, ми одразу розуміємо, що обов'язок протидії злочинності покладено на працівників поліції, а отже від якості їх роботи буде залежати зменшення даних випадків.

Відтак, ми повинні зауважити, що одним із провідних завдань працівників правоохоронних органів відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» – є охорона прав та свобод людини, дане правопорушення, як і будь яке інше, спрямоване на порушення даного права. З чого випливає, що працівники поліції повинні охороняти людей від таких посягань [1].

Говорячи про протидію домашньому насильству ми повинні розуміти, що працівники поліції, котрі приїждять на виклик повинні вміти правильно визначити агресора та знати як саме допомогти постраждалій особі. Такі навички вони здобувають саме на заняттях з тактико-спеціальної підготовки.

Важливим компонентом у даному виді правопорушень становить вміння працівником поліції правильно комунікувати. Водночас, ми не можемо не зауважити, що існує певна статистика відмов від написання позову на агресора. Саме тому працівники поліції у даних випадках повинні не просто залишити сім'ю, але провести бесіду як з агресором, так і з потерпілою особою.

Відтак під час бесіди з агресором ми повинні повідомити особі, що існує кримінальна відповідальність за його дії, яка визначена у статті 126-1 Кримінального кодексу України, що у разі систематичного повторення може призвести до ув'язнення на строк до двох років. Також, ми повинні роз'яснити агресорові, що існують декілька видів домашнього насильства й за кожне з них передбачена відповідальність [2].

Говорячи ж із потерпілою особою у ході невимушеної розмови працівник поліції повинен встановити чи застосовував раніше кривдник до неї фізичне, психологічне чи економічне насильство. Також важливо дізнатися чи застосовується насильство до дитини. Після чого працівник поліції повинен надати інформацію щодо місцезнаходження кризових служб для жінок з дітьми,

адже багато осіб вважають, що даних установ в місті немає, а їм немає куди піти разом із дітьми.

Також важливим аспектом під час комунікації з особами виступає гендер. Тобто агресори сприймають більше силу, а отже й розмовляти з ними необхідно чоловікам, адже саме тоді інформація яку вони доносять буде сприйнята усвідомлено, також потрібно розуміти, що не всі чоловіки агресори взагалі сприймають жінку як працівника поліції, а отже будуть нехтувати її інформацією. З потерпілою-жінкою доцільно щоб спілкувалася працівник поліції-жінка, адже через розвинуту емпатійність вона краще зрозуміє її, ніж чоловік.

Проте, ми також не могли не звернути увагу на той факт, що агресором у сім'ї можуть виступати обидва члени сім'ї, як чоловік, жінка так само й інші члени родини. Саме тому, працівники поліції повинні вміти правильно реагувати на різні випадки й вміти з ними працювати, а отже, вони під час навчання необхідно розширювати власний рівень знань, щоб у таких ситуаціях уміти правильно комунікувати.

Також, вивчаючи даний аспект ми повинні наголосити, що інколи викликають працівників поліції сусіди й у таких випадках, йдучи на місце події працівники поліції не знають хто саме агресор, та як правильно побудувати власну комунікацію. Саме тому, вони під час занять з тактико-спеціальної підготовки повинні відпрацьовувати різноманітні ситуації, у яких агресорами та постраждалими особами можуть бути різні члени сім'ї. Відтак, запровадивши даний підхід у підготовку працівників правоохоронних органів ми зможемо більш якісно підготувати їх до подальшого несення служби та навчимо швидко реагувати на ситуації насилля у різних ситуаціях й віднаходити агресора в сім'ї без гаяння часу.

Ми можемо дійти висновку, що важливим аспектом у підготовці працівників правоохоронних органів під час занять з тактико-спеціальної підготовки виступає саме напрацювання навичок комунікації з постраждалими особами, уміння відразу оцінювати ситуацію у сім'ї та знаходити агресора.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015, №580-VIII, поточна редакція 08.08.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/ed20180831#Text> (дата звернення 10.10.2021).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, поточна редакція 16.09.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 03.10.2021).

Процик Л. С.,
кандидат психологічних наук, науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

ОГЛЯД СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Останні декілька років тематиці запобігання та протидії домашньому насильству на державному рівні приділялося і продовжує приділятися досить багато уваги. У 2018 році вступив у дію Закон України «Про запобігання і протидію домашньому насильству» та з 2019 року відповідні зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Нині масштабна проблема домашнього насильства загострюється у зв'язку з пандемією COVID-19. З огляду на те, що в Україні періодично вводиться жорсткий карантин і застосовуються спеціальні заходи, такі як віддалена робота вдома, важливо пам'ятати, що у таких умовах дім може виявитися найнебезпечнішим місцем з-поміж усіх інших.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від нього. Статтею 21 передбачено право постраждалої від домашнього насильства на дієвий, ефективний та невідкладний захист в усіх випадках домашнього насильства, отримання повної та вичерпної інформації про свої права і соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну допомогу, якими вона може скористатися. Протидія та запобігання домашньому насильству в Україні забезпечується спеціальними заходами, які визначені у статті 24, до них належать:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників [1].

У зв'язку із зазначеними змінами у законодавстві актуальною є потреба простежити зміни у динаміці звернень до Національної поліції України (НПУ) щодо домашнього насильства за останні 4 роки (табл. 1).

Як свідчать дані зі звіту Національної поліції України, статистика звернень щодо домашнього насильства в останні декілька років постійно зростає. Поліцейськими НПУ отримано таку кількість звернень та повідомлень про домашнє насильство: у 2019 році – 141 тисяча, у 2020 році – 208 тисяч, а за 8 місяців 2021 року – 203 тисячі. Таким чином динаміка звернень зросла на 47 % у порівнянні – 8 місяців 2020 року до 8 місяців 2021 року. Це може бути пов'язано із визнанням суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів [2].

Таблиця 1

**Статистика звернень до НПУ щодо домашнього насильства
у 2018-2021 роках**

	2018 (12 місяців)	2019 (12 місяців)	2020 (8 місяців)	2021 (8 місяців)	Динаміка 2020-2021
<i>Надійшло звернень</i>	115473	141814	138984	203724	+47%
<i>Складено адмінпротоколів</i>	99531	106721	91845	101122	+10%
<i>Винесено термінових заборонних приписів</i>	-	15878	30379	33242	+9%
<i>Перебуває на обліку</i>	69290	72834	80524	86942	+8%

У 2019 р. відмічається зростання кількості зареєстрованих заяв та повідомлень про правопорушення, пов'язаних із домашнім насильством. Серед причин такого зростання може бути підвищення суспільної уваги до проблеми домашнього насильства, зростання обізнаності населення, прийняття змін до законодавства, запровадження нових норм та їх широке обговорення в суспільстві, зокрема в ЗМІ, соціальних мережах. Зростання кількості заяв може також свідчити про підвищення спроможності ідентифікації випадків домашнього насильства, готовності говорити про цю проблему. Статистика щодо осіб, які в 2019 році вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУаАП, також має тенденцію до зростання порівняно з 2018 році [3].

Збільшення звернень до НПУ є сталою тенденцією, що зберігається не один рік. У 2020 році поліція отримала майже 209 тисяч заяв про вчинення сімейного насильства, тобто по 570 таких повідомлень щодоби. Це на 47 % більше ніж у 2019 році. Таким чином, законодавчі зміни та посилений контроль правоохоронних органів – це ті причини, з яких домашнє насильство перестало бути «проблемою однієї сім'ї». У середньому від проявів домашнього насильства кожні три години потерпала 1 особа. При цьому поліція щодня розпочинала 13 кримінальних проваджень та складала 363 адмінпротоколи за фактами, пов'язаними з домашнім насильством. Також у 2020 році поліцейські винесли понад 42 тисячі термінових заборонних приписів. На контролі поліції перебувають 82 тисячі кривдників [4].

Важливою ініціативою в сфері протидії домашньому насильству стало створення спеціального проекту Національної поліції – мобільні групи з протидії домашньому насильству «ПОЛІНА». Мережа таких поліцейських мобільних груп з протидії домашньому насильству «ПОЛІНА» запроваджена з 2017 року в Дарницькому районі м. Києва, Малиновському районі м. Одеси та в м. Северодонецьку Луганської області. Із початку 2018 року Національною поліцією розслідувано 844 кримінальних провадження за правопорушеннями, скоєними в сімейному середовищі. Майже за 5 років своєї діяльності «ПОЛІНА»

доводить свою ефективність, тому відбувається збільшення кількості мобільних бригад. Зараз їх працює 86 по всій Україні.

Таким чином, враховуючи широку інформаційну кампанію збільшилась кількість мобільних груп реагування поліції на домашнє насильство, підходи з протидії стали комплексними, проводиться комплексне навчання поліцейських. Наприклад, зараз активно впроваджують систему поліцейських офіцерів громади. Також при навчанні кожний напрямок роботи поліцейських закладається блок протидії домашньому насильству. Адже всі без винятку поліцейські мають орієнтуватися в цій проблематиці, а не тільки мобільні групи.

Отже, система запобігання домашньому насильству в Україні була суттєво удосконалена з урахуванням позитивної й негативної вітчизняної та зарубіжної практики. Але незважаючи на те, що вже зроблено значний крок на шляху впровадження міжнародних стандартів у сфері запобігання домашньому насильству, залишається актуальною імплементація Стамбульської конвенції, яка передбачає комплексний підхід до вирішення проблеми домашнього насильства, від налагодження механізмів моніторингу, захисту потерпілих до превентивної роботи. Якщо конвенція буде ратифікована, органи Національної поліції України та інші уповноважені суб'єкти отримають можливість реалізувати весь комплекс заходів у сфері запобігання домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р.№ 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Кузьменко Є. Подолання домашнього насильства – це пріоритетне завдання для МВС (Катерина Павліченко). URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/podolannya-domasnyogo-nasilstva-ce-prioritetne-zavdannya-dlya-mvs-katarina-pavlicenko>

3. Аносова Ю., Капур А., Легенька М., Черепаха К., Бороздіна К., Кривуляк А. Моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статті: 2019. 32 с. URL: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Ukrainian%202019%20PRAVO%20Monitoring%20report.pdf>

4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. Національна поліція України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>

Процько М. І.,
провідний консультант відділу обробки звернень, отриманих через Інтернет,
Державної установи «Урядовий контактний центр»,
м. Київ

Дем'янченко А. С.,
експерт з акредитації освітніх програм,
Національного агентства з питань забезпечення якості вищої освіти,
м. Київ

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ

Питання запобігання та протидії домашньому насильству набирає актуальності в останні роки у світових масштабах, оскільки з кожним роком збільшується кількість країн, які не толерують домашнє насильство. Домашнє насильство, яке також називають «наси́льством у сім'ї» можна визначити як модель поведінки у будь-яких стосунках, яка використовується для отримання або збереження влади та контролю над партнером [1].

У міжнародно-правовому контексті слід зазначити, що Рада Європи відіграє провідну роль у запобіганні та боротьбі з усіма формами насильства, зокрема, щодо жінок через новітні стандарти та заходи з підвищення обізнаності [2]. Водночас, слід зазначити, що дана організація сприяла прийняттю Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, а Стамбульська конвенція – відкрита для підписання 11.05.2011 у Стамбулі (Туреччина).

На разі Україною не ратифікований зазначений документ, оскільки питання гендеру неоднозначно сприймається суспільством про що свідчать відповідні публікації у засобах масової інформації [3].

Нормативно-правова база України стосовно протидії домашньому насильству включає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон № 2229-VIII), Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо.

Зауважуємо, що Закон № 2229-VIII визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Беззаперечно, ключова роль протидії домашньому насильству належить правоохоронним органам, зокрема уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Відповідно до ст. 10 Закону № 2229-VIII до повноважень Національної поліції, зокрема, належать:

- виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;

- прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства;
- вжиття заходів для припинення домашнього насильства та надання допомоги постраждалим особам;
- інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи та інші повноваження.

Також Закон № 2229-VIII визначає, що поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Слід звернути увагу на те, що працівники поліції безпосередньо залучені до складання протоколів про адміністративні правопорушення щодо домашнього насильства, однак не завжди робота співробітників правоохоронних органів у цьому напрямку є ефективною. Доречно дослідити відповідну судову практику. Так, постановою Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 13.09.2021 року у справі №589/2461/21 було закрито провадження у справі про притягнення ОСОБА_1, до адміністративної відповідальності за відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, проте, у складеному протоколі не було надано відомостей, які доводили б, що у вказаних вище обставинах потерпіла відносилася до певної вразливої групи чи знаходилася у вразливій ситуації у відносинах з ОСОБА_1, тобто зазнала саме домашнього насильства з його боку [4].

Постановою Автозаводського районного суду міста Кременчука від 04.10.2021 року у справі №524/8707/21 було повернуто справу про притягнення до адміністративної відповідальності відносно ОСОБА_1 за ст.173-2 КУпАП начальнику Кременчуцького районного управління поліції ГУНП в Полтавській області для належного оформлення через те, що будь-яких даних, про те, що працівниками поліції проводилась перевірка, оцінювались ризики, вживались заходи та вчинялись дії передбачені законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також була дотримана процедура передбачена Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 матеріали справи не містять. Слід констатувати, що така практика є системною, а випадки непритягнення до адміністративної відповідальності є непоодинокими [5].

Таким чином, з метою ефективного подолання випадків домашнього насильства слід терміново забезпечити ратифікацію Україною Стамбульської конвенції, а також здійснити системну організацію навчання співробітників правоохоронних органів щодо правильного застосування законодавства у сфері протидії домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. What Is Domestic Abuse? Official site of the United Nations. URL: <https://cutt.ly/9RHCjP3>

2. Preventing and Combating Violence against Women. Official site of the Council of Europe. URL: <https://cutt.ly/RRHCxTM>.

3. Ліскович М. Чому Україна тягне зі Стамбульською конвенцією? Укрінформ. URL: <https://bit.ly/3bgLgrL>

4. Постанова Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 13 вересня 2021 року у справі №589/2461/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99590251>

5. Постанова Автозаводського районного суду міста Кременчука від 04.10.2021 року у справі №524/8707/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100202417>

Чабаненко Ю. С.,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Кривий Ріг

Максименко А. М.,
здобувачка освітнього ступеня «магістр»,
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Кривий Ріг

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Актуальною проблемою сучасного суспільства є домашнє насильство. Воно має потужний деструктивний вплив, що підриває стабільне функціонування сім'ї як «основного осередку суспільства». Проблема домашнього насильства - це не тільки питання безпеки окремої особистості, а й безпеки держави в цілому.

Ескалація домашнього насильства не може не викликати тривогу українського суспільства. Прояви домашнього насильства небезпечні самою суттю посягань. Вони відбуваються у відношенні одних з найбільш уразливих членів суспільства (спочатку жінок, а потім дітей); в тих відносинах, які сприймаються суспільством як безпечні і повинні забезпечувати підтримку і захист. Однак домашнє насильство не можна розглядати як приватну проблему окремо взятої родини. Хоча в родині проявляються соціальні звички, звичаї, традиції, національні і релігійні мотиви, в ній відбиваються й усі соціальні, економічні, політичні та релігійні перетворення. Цей соціальний інститут як лакмусовий папірець відбиває загострення соціально-економічної обстановки в державі, алкоголізацію і наркотизації населення, тривожність і агресивність суспільства. Це змушує розглядати це питання як проблему всієї держави.

Підкреслює гостроту проблеми ще й той факт, що в Україні на тлі пандемії COVID-19 і режиму самоізоляції збільшилася кількість випадків насильства, і домашнього зокрема. Через режим самоізоляції багато жертв насильства виявилися замкнені в чотирьох стінах з кривдниками. Погіршення економічної ситуації і страх перед невідомим вірусом підвищує рівень емоційної напруженості і кількість побутових конфліктів.

Відповідно до п. в ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, домашнє насильство означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [1].

Ухвалення всіх необхідних заходів щодо запобігання насильства по відношенню до жінок і домашнього насильства, а також його повторення або ескалації є одним з основних компонентів зобов'язання держави. Необхідні превентивні заходи як стратегічного, так і довгострокового характеру, з тим щоб кинути виклик спотвореним уявленням і змінити менталітет, який виправдовує домашнє насильство.

Поліція є найважливішим інститутом громадської безпеки, і в першу чергу реагує на випадки домашнього насильства. Тому вона грає важливу роль у запобіганні ескалації насильства і рецидивізму. Втручання поліції у випадки домашнього насильства на ранньому етапі не тільки знижує ймовірність подальшого насильства, а й має величезне значення для направлення жертв до відповідних служб, а також для демонстрації потенційним правопорушникам і суспільству в цілому того, що система правосуддя побудована на абсолютній нетерпимості до насильства.

Було розроблено безліч різних моделей ефективного реагування поліції на випадки домашнього насильства. Вони включають застосування стандартизованих протоколів реагування на події, створення спеціальних поліцейських підрозділів або призначення спеціальних співробітників поліції, які займаються виключно справами про домашнє насильство, і вдосконалення роботи поліції на рівні громад. Рекомендації Ради Європи, взяті з Резолюції ЄС про насильство по відношенню до жінок 1986 р. припускають, що в кожному поліцейському підрозділі повинен бути як мінімум один співробітник, який спеціалізується на справах про домашнє насильство [2, р. 20]. Першочергового значення мають доступність органів поліції і їх здатність реагувати на потреби жертви.

Судова практика ЄСПЛ чітко вказує, що стаття 3 Конвенції вимагає від влади активно втручатися у справи про домашнє насильство для захисту жертв і запобігання повторного насильства. Поліція повинна діяти на випередження, не чекаючи конкретних прохань від жертви [3], і повинна вживати заходів щодо запобігання насильства, які є ефективними на практиці [4; 5; 6].

У міжнародних стандартах чітко вказано, що «обов'язкове, періодичне і ефективне нарощування потенціалу, освіта і професійна підготовка» повинні бути забезпечені широкому колу фахівців, які в змозі запобігати домашньому насильству, якщо вони визнають наявність проблеми і знають, як на неї реагувати належним чином [7]. Що стосується професійної підготовки, то до найважливіших груп, для яких вона повинна бути організована, відносяться: співробітники правоохоронних органів (включаючи судово-медичний персонал), судових органів (судді і прокурори), законодавці, медичні працівники, працівники освіти, а також працівники соціальної сфери і сфери соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція). *Довідник для членів парламенту*. Київ: «К.І.С.», 2014. 108 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>.

2. Kelly L. Combating violence against women : minimum standards for support services. *Council of Europe*. Strasbourg, September 2008, 66 p.

3. Abdel-Monem T. Opuz v. Turkey : Europe's Landmark Judgment on Violence Against Women. *Human Rights Brief* 17. 2009, № 1. P. 29–33.

4. Case Summary Eremia and Others v. The Republic of Moldova. Application Number 3564/11. *European Court of Human Rights*. 28 May 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-119968>.

5. Case of Mudric v. The Republic of Moldova. Application Number 74839/10. *European Court of Human Rights*. 16 July, 2013. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32b5>.

6. Case of Talpis v. Italy. Application Number 41237/14. *European Court of Human Rights*. 2 March, 2017. URL: <https://jurisprudencia.mpd.gov.ar/Jurisprudencia/Talpis%20v.%20Italia.pdf>.

7. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №1–37. *CEDAW*, 2019. 332 с.

Чабаненко Ю. С.,

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Кривий Ріг*

Пасенко М. А.,

*здобувачка освітнього ступеня «магістр»
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Кривий Ріг*

ПЕРСПЕКТИВНА ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Насильство щодо жінок є одним із найбільш поширених порушень прав людини, оскільки воно приймає різні форми (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство), відбувається у відношенні до дівчат і жінок різного віку, не обмежується будь-якою соціально-економічною групою населення або групою населення з певним рівнем освіти і має місце в усіх країнах. Незважаючи на свою поширеність, проблема насильства по відношенню до жінок, як і раніше залишається в тіні, і для більш ефективної боротьби з ним, необхідні зусилля по підвищенню рівня інформованості про дану проблему і її розуміння.

На тлі сталості інтересу до проблематики гендерного насильства з боку наукового та експертного співтовариства чітко виділяються сплески особливого інтересу до неї, обумовлені динамікою соціального, правового і культурного контексту.

Гендерно обумовлене насильство стосовно жінок – це насильство, спрямоване на жінку внаслідок того, що вона жінка. Таке насильство набуває різні форми, включаючи: дії або бездіяльність, що мають на меті, або з високою ймовірністю викликають або призводять до фізичних пошкоджень, травм сексуального чи психологічного характеру, економічних збитків або страждань жінок; погрози вчинити такі дії, цькування, примус і безпідставне позбавлення волі [1].

Домашня самоізоляція і інші заходи, пов'язані із пандемією COVID-19, що обмежують переміщення населення, призводять до зростання рівня гендерного насильства. Такий висновок підтверджують повідомлення у ЗМІ, офіційні заяви та інформація, отримана від присутності УВКПЛ на місцях і правозахисників у багатьох країнах. Жінки і дівчата, які вже зазнають жорстокого поводження, частіше стикаються з підвищеним контролем і обмеженнями з боку своїх кривдників, майже не маючи або не маючи доступу до допомоги. Служби телефонів довіри отримують повідомлення про те, що жінки піддаються загрозам виселення, інфікування, позбавлення фінансових засобів і медичної допомоги [2].

Послуги, необхідні постраждалим, можуть бути виключені з числа пріоритетних, включаючи притулки, відповідні послуги охорони здоров'я, поліції і

судової системи. Надходять повідомлення про закриття сховищ для жертв гендерного насильства або їх перетворення у притулки для бездомних, а також повідомлення про скорочення діяльності гарячих ліній невідкладної допомоги та припинення роботи мобільних клінік і консультаційних послуг [3; 4]. Іншою перешкодою для доступу до послуг є страх перед поширенням вірусу.

Які ж існують приклади перспективної практики? Держави, ЗМІ та присутності УВКПЛ на місцях повідомили про низку вжитих заходів, включаючи наступні:

1. Включення послуг, пов'язаних з гендерним насильством, до переліку основних послуг. Наприклад, Іспанія і Португалія включили забезпечення захисту і допомоги жертвам гендерного насильства у список основних видів діяльності, які повинні тривати під час карантину [3].

2. Створення доступних попереджувальних систем для оповіщення влади і захисту потерпілих. За повідомленнями ЗМІ, уряд Іспанії оголосив про запуск чату із встановленням геолокації, який дозволить постраждалим зв'язатися з поліцією, а також чату, в якому можна отримати психологічну допомогу під час ізоляції. Повідомляється, що на Канарських островах (Іспанія) і у Франції жертви домашнього насильства можуть попросити в аптеці у фармацевта «Маску 19», що є кодовим словом для прохання про допомогу [5].

У Болівії можливо цілодобово повідомляти про насильство за допомогою додатка *WhatsApp*, що дозволяє легко встановити місце розташування постраждалої. Як повідомляється, у штаті Уттар-Прадеш в Індії поліція відкрила новий телефон довіри для жертв домашнього насильства і забезпечує, щоб кожним випадком займалася співробітниця-жінка [6].

У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо, що ключовими заходами, які можуть бути застосовані державами та іншими зацікавленими сторонами можуть бути наступні:

1) віднести структури і служби для захисту жертв гендерного насильства до категорії основних;

2) оновити порядок роботи відповідно до змін у діючих службах надання допомоги, безперервно інформуючи ключові соціальні групи і служби про цей порядок роботи;

3) співробітників правоохоронних органів, служб та інших фахівців слід закликати до особливої пильності та проінформувати їх про порядок роботи. Слід встановити кодові слова для повідомлень про гендерно зумовлене та домашнє насильство;

4) забезпечити безперервну і достатню роботу притулків для жертв насильства;

5) забезпечити достатніми ресурсами телефони довіри, онлайн-чати і інші типи різноманітної підтримки і механізмів передачі повідомлень, до яких можна безпечно отримати віддалений доступ;

6) поширювати інформацію доступною мовою і через різні канали про те, як постраждалі можуть отримати допомогу, як повинні реагувати свідки, а також як отримати допомогу тим особам, які бояться, що вони самі можуть вдатися до насильства;

7) забезпечити негайні і попереджувальні дії органів забезпечення правопорядку для того, щоб усунути кривдників з дому і захистити постраждалих;

8) забезпечити безперервне надання медичної, психосоціальної та економічної допомоги постраждалим і безпечної клінічної медичної допомоги у випадках сексуального насильства, зокрема, зґвалтування, включаючи зґвалтування в шлюбі.

Таким чином, зарубіжний досвід демонструє, що для розробки комплексної моделі для боротьби з таким складним явищем, як гендерно обумовлене насильство, потрібне цільове виділення ресурсів, включаючи людські та фінансові ресурси, а також багаторічна робота, яка включає у себе тестування, моніторинг, аналіз і адаптацію нових підходів. Загальною особливістю для всіх видів передової практики є те, що вони здійснюються за наявності політичної волі до змін. Всеосяжна і ефективна система повинна ґрунтуватися на міцній нормативно-правовій та політичній базі, яка визнає важливість пріоритетного врахування потреб жертв.

Список використаних джерел

1. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №1–37. *CEDAW*, 2019. 332 с.
2. Godin M. As Cities Around the World Go on Lockdown, Victims of Domestic Violence Look for a Way Out. *Time*. March 18, 2020. URL: <https://time.com/5803887/coronavirus-domestic-violence-victims>.
3. Jang I. For Abused Women, a Pandemic Lockdown Holds Dangers of Its Own. *The New York Times*. Oct. 8, 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/24/us/coronavirus-lockdown-domestic-violence.html>.
4. Fraser E. Impact of COVID-19 Pandemic on Violence against Women and Girls. *VAWG Helpdesk Research Report*. 16 March, 2020. URL: <http://www.sddirect.org.uk/media/1881/vawg-helpdesk-284-covid-19-and-vawg.pdf>.
5. Young, A., & Pauvarel, C. Trapped at home: Domestic violence victims at high risk in coronavirus confinement. *France24.com*. 25 March, 2020. URL: <https://www.france24.com/en/20200325-trapped-at-home-domesticviolence-victims-at-high-risk-in-coronavirus-confinement>.
6. Graham-Harrison E., Giuffrida A., Smith H., Ford L. Lockdowns around the world bring rise in domestic violence. *The Guardian*. 28 March, 2020. URL: <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence>

Фісун Н. О.,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

Науковий керівник:

Карпенко О. М.,

*старший викладач,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро*

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство сьогодні є актуальною проблемою. На жаль, слід зазначити, що сім'я, як центр суспільства, без підтримки держави та її інститутів не завжди може виконувати свої основні функції, зокрема забезпечення належного добробуту та виховання дітей. Домашнє насильство може починатися з «дрібниць»: таких як постійні нарікання на якість прибирання у будинку, до зовнішнього вигляду, і в кінцевому підсумку закінчитися побиттям, а в деяких випадках і летальним наслідком. Насильство – це шкода, заподіяна всім членам сім'ї, яка негативно впливає на їхнє фізичне, емоційне здоров'я та розвиток. Діти, що наслідують поведінку батьків, як губки, «всмоктують» все до останнього, повторюючи та наслідуючи сімейні моделі поведінки.

Домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Національна поліція відіграє важливу роль у боротьбі з домашнім насильством, оскільки виконує свої функції та завдання відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набрав чинності 8 січня 2018 року та реалізує комплексний підхід на боротьбу з домашнім насильством [2]. З метою посилення запобігання та протидії домашньому насильству з боку правоохоронних органів законом передбачено розширення повноважень Національної поліції України. Таким чином, Національна поліція відповідає за отримання та розслідування заяв та повідомлень про домашнє насильство, у тому числі перевірку повідомлень, які надходять через кол-центр у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, насильству на гендерній основі та насильству щодо дітей.

З метою посилення боротьби з домашнім насильством у законодавстві розширено перелік адміністративно-правової відповідальності за діяння, що

становлять домашнє насильство. Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтею 39–1 [3]. Відповідно до цієї статті, кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року. Згідно статті 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» – тягнуть за собою накладення штрафу або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт [4]. Поліцейські у своїй діяльності застосовують тільки два спеціальні заходи протидії домашньому насильству, а саме: терміновий заборонний припис стосовно кривдника, взяття його на профілактичний облік та проведення з ним профілактичної роботи. Під час вирішення питання про винесення припису пріоритетом існує безпека постраждалої особи.

Отже, аналізуючи роль правоохоронних органів у боротьбі з домашнім насильством, приходимо до висновку, що одним із ефективних інструментів його запобігання є діяльність Національної поліції України, яка відповідно до чинного законодавства спрямована на його профілактику. Дослідження рівня домашнього насильства в Україні вказують, що його наслідками можуть бути: загроза життю та здоров'ю людини або психічна травма, що може додатково негативно вплинути на сімейне життя потерпілого. Також насильство має особливо тяжкі наслідки для особистості дитини-свідка або жертви.

На нашу думку, безсумнівно, у діяльності правоохоронних органів щодо боротьби з домашнім насильством необхідно вивчати та аналізувати європейський досвід, щоб уникнути можливих помилок та впровадити корисні рішення у боротьбі з домашнім насильством в Україні.

Список використаних джерел:

1. Вчинення насильства в сім'ї. Безоплатна правова допомога. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%92%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D1%81%D1%96%D0%BC%27%D1%97
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р.№ 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Стаття 173-2. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. Юридический интернет-ресурс Протокол. URL: https://protocol.ua/ru/kodeks_ukraini_pro_administrativni_prapoporushennya_stattya_173_2_1/

Шеренгова Д. В.,
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь

Науковий керівник:
Амеліна А. С.,
професор кафедри фінансових розслідувань,
кандидат юридичних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

Домашнє насильство вже давно є серйозною проблемою в Україні. На жаль, об'єктивних і достовірних даних про масштаби цього соціального явища немає, як у більшості випадків воно залишається латентним. Офіційна статистика не відображає справжньої природи домашнього насильства, оскільки багато постраждалих не зверталися за допомогою до Національної поліції України. Новим вектором реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, стало прийняття 7 грудня 2017 року Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2].

Основними ознаками домашнього насильства є:

- насильство здійснюється завжди з попереднім умислом, тобто навмисно. Це означає, що винний усвідомлював або повинен був усвідомлювати характер своїх дій чи бездіяльності, передбачав або міг передбачити (виходячи з його фізичного та психічного стану) можливість негативних наслідків, таких як моральна, фізична або психічна шкода, заподіяна здоров'ю іншого члена сім'ї.

Слід зазначити, що насильство у стані алкогольного сп'яніння не виключає можливості знати та передбачати шкідливі наслідки. Відповідно до КК України особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, несе кримінальну відповідальність;

- найчастіше люди, які вчинили насильство, мають певні переваги – це може бути вік, фізична сила, економічно вигідніше становище тощо;

- зловмисник завжди намагається контролювати свою жертву, обмежуючи тим самим її права та свободи;

- насильство завжди є наслідком – це можуть бути матеріальні втрати (викрадені гроші, виділена частина спільно нажитого майна), пошкодження (забиття, переломи) та погіршення емоційного стану (сором, страх, депресія).

Обов'язок не допустити цього негативного соціального явища покладено на державні та громадські установи, серед яких особливе місце займають уповноважені підрозділи Національної поліції України. Тому принципово важливо визначити повноваження органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

До боротьби зі злочинністю залучаються представницькі органи, органи виконавчої влади та судові органи; весь комплекс підприємств, установ та організацій, що діють у різних сферах суспільного життя; громадські об'єднання та окремі громадяни. Проте, переважна більшість таких органів діє у процесі вирішення інших завдань. Лише невелика частина цих суб'єктів, які реалізують спеціальні цілі й обов'язки із впливу на ті або інші криміногенні фактори, здійснюють відповідне інформаційне, методичне, ресурсне, кадрове забезпечення, а їхня діяльність є спеціально обумовленою. Не виключенням є і Національна поліція України, яка є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3].

Діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції відіграє ключову роль у боротьбі з домашнім насильством, оскільки цей орган безпосередньо відповідає за виконання комплексу профілактичних, попереджувальних і припинювальних заходів. Проте, у ст. 10 вище вказаного Закону окреслено загальне коло повноважень, але не конкретизовано, на які саме підрозділи органів Національної поліції України покладено повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству.

До основних повноважень поліції відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено заходи щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї або сексуальному насильству (п. 18).

Згідно покладених на неї завдань поліція здійснює:

- виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них, а саме вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;

- вживає всі можливі заходи для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я [3].

За фактом вчинення домашнього насильства поліцейський уповноваженого підрозділу органу Національної поліції України здійснює оцінку ризиків, шляхом спілкування/бесіди з постраждалою від такого насильства особою або її представником, з'ясування обставин конфлікту та виявлення чинників і умов, які створюють або можуть створювати небезпеку для цієї особи [4, с. 5].

За результатами оцінки дій кривдника, які свідчать про ймовірність настання летальних наслідків та загальної оцінки ситуації з метою виявлення вірогідності продовження чи повторного/систематичного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті такої особи [1].

На факт вчинення домашнього насильства реагує мобільна група з реагування на факти вчинення домашнього насильства. Такі мобільні групи створені у всіх обласних центрах та великих містах. Основним завданням цієї мобільної групи є своєчасне реагування на факт домашнього насильства та вжиття усіх необхідних заходів щодо припинення правопорушення, його документування та забезпечення безпеки потерпілої особи [4, с. 10].

На сьогоднішній день проблема домашнього насильства є широко розповсюдженою. Тисячі людей потерпають від цього виду насилля. Але більшість жертв чомусь замовчує про свою проблему та не звертається до правоохоронних органів за допомогою. В більшості випадків це насильство чоловіків щодо жінок. За статистикою лише 10 % жертв звертаються за допомогою до поліції. Діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції відіграє ключову роль у боротьбі з домашнім насильством. За систематичні випадки насильства (три і більше разів) передбачена кримінальна відповідальність. Слід зазначити, що будь-яка особа, яка постраждала від домашнього насильства забезпечується безоплатною вторинною правовою допомогою з боку держави. Ставши жертвою домашнього насилля, не потрібно боятись звернутись за допомогою. Про це не потрібно мовчати!

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : наказ Міністерства соціальної політики та Міністерства Внутрішніх справ від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text>
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.01.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.10.2020).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.10.2020).
4. Костюк В. Л., Пашковська М. В., Федоровська Н. В. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами національної поліції : метод. реком. Київ : НАВС, 2021. 42 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

**Збірник тез
II Міжнародної науково-практичної конференції**

(м. Київ, 28 жовтня 2021 року)

*Електронне видання
(авторська редакція)*

Відповідальна за випуск: Ю. Бойко-Бузиль
Технічне редагування, макетування: О. Давидова, Л. П'янківська, Л. Процик

Видавець і виготовлювач
Державний науково-дослідний інститут МВС України
Адреса: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4А
Телефон: (044) 254-95-21
Факс: (044) 280-01-84
Електронна адреса: dndi@mvs.gov.ua